

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Міжнародна
науково-практична
конференція

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

21 листопада
2023 року

Київ

НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Міжнародна науково-практична конференція

**СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ
ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ
СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ**

21 листопада 2023 року

Київ, Україна

УДК 328.22
С89

Редакційна колегія: *Г. В. Старченко, А. П. Дука.*

*Рекомендовано до видання оргкомітетом конференції,
протокол № 3 від 23.11.2023 року.*

Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 21 листопада 2023 року). Чернівці : ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», 2023. 274 с.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023

У збірнику представлені матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні вектори відновлення та розвитку України на засадах сталості та безпеки».

Наукове видання призначене для науковців, практиків, викладачів, аспірантів і студентів відповідних спеціальностей, а також для широкого кола читачів.

Організатор конференції: ГО «Науково-освітній інноваційний центр суспільних трансформацій», м. Чернівці.

Партнери проведення конференції:

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ
Академія праці, соціальних відносин та туризму, м. Київ

Матеріали подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей несуть автори.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-01-01

Бондар В. Т.

Доктор філософії,
доцент кафедри економіки, підприємництва, менеджменту,
Київський міжнародний університет,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9833-9867

ЗНАЧЕННЯ ФАКТОРА ПЕРСПЕКТИВИ КРАЇНИ В ГАРАНТУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

З-поміж концепцій, що інтерпретують феномен гібридної війни, заслуговує на нашу увагу підхід авторів монографії «Світова гібридна війна: український фронт» (2017 р.), щоб описати стан країни, публічний простір якої тією чи іншою мірою перебуває під зовнішнім деструктивним впливом. Отже, набирає смислу фактор перспективи для влади держави, інституційні основи якої стали предметом тиску з боку агресора – чинник, який трансформує країну зі спостерігача на повноцінного учасника конфлікту як об'єкта гібридного нападу [1]. На прикладі Сполучених Штатів Америки, спираючись на аналітичні звіти провідних онлайн провайдерів за 2017-2023 роки щодо аналізу ситуації в соціальних мережах на предмет спрямованості інформаційно-психологічних операцій та кібератак зовнішніми акторами [2-4], можемо говорити про те, що ця країна стала справжнім об'єктом інформаційної складової гібридної війни.

Як один із векторів реагування США на виклики в сфері інформаційної політики, виокремлюємо концептуальні підходи з вдосконалення системи національної безпеки передусім розширенням інституційної бази – створенням вузькопрофільних агентств. Заснований 2021 року при Національній розвідці Центр протидії деструктивному іноземному впливу (у 2022 р. назву було змінено на «Центр іноземного деструктивного впливу») як пріоритетна розвідувальна установа по оцінюванню розвідувальної інформації у напрямі виявлення ознак деструктивного впливу задля аналізу й інформування ключових стейкхолдерів сектора безпеки, членів Конгресу, представників політичних кіл. Того ж року, у статусі неприбуткової незалежної організації при цій спеціальній службі утворена інша структура – Центр з аналізу загроз і даних соціальних медіа. Покладені на Центр, законодавцем у відповідному акті («To make certain modifications relating to the Social Media Data and Threat Analysis Center», H.R. 8409 від 18.07.2022), основні повноваження передбачають:

1) координацію взаємодії з онлайн провайдерами, незалежними експертами та організаціями, академічними установами й впроваджувальними центрами, закордонними партнерами по аналізу соціальних медіа, виявлення джерел фінансування; 2) розробку та оприлюднення критеріїв і стандартів поведінки з інформацією, передачі даних до сектора безпеки з метою гармонізації на федеральному рівні технічних умов; 3) ідентифікацію разом з провайдерами даних, метаданих; 4) формування архіву. Таким способом модернізовано систему державного управління створенням двох консультативно-дорадчих відомств різнопланової дії з: оцінювання розвідінформації на предмет зовнішнього деструктивного впливу; координації зусиль стейкхолдерів сектора безпеки й громадянського суспільства, узгодження на федеральному рівні вимог та правил щодо поведінки з інформацією.

Підсумовуючи, можливо зробити окремі рекомендації щодо підвищення стану захищеності системи національної безпеки України з огляду на статус нашої держави як повноцінного об'єкта гібридної війни, її інформаційної й військової складової.

Зовнішньополітичний курс України на євроатлантичну інтеграцію зумовлює врахування позитивного досвіду країн цього напрямку – з вдосконалення вітчизняного інституційного середовища, впровадження інноваційних організаційно-адміністративних рішень в секторі безпеки, публічному та медіа просторі. Важливим рахуємо двосторонні відносини, за яких передбачається залучення їх учасниками симетричних інструментів і механізмів державного управління, звідси – потреба синхронізації структури ключових стейкхолдерів з партнерськими задля застосування співмірних заходів між профільними установами щодо обміну інформацією й даними, планування та дій тощо.

Актуальна потреба в отриманні від союзників і партнерів гарантій для суверенітету та цілісності України, її національної безпеки. На рис. 1 представлено дані військової допомоги по країнах від початку військової агресії.

Статистичні дані демонструють різний обсяг асигнувань, що можна пояснити багатьма обставинами. Аналогічно, інтерпретуючи з позиції фактора перспективи країни, пропонуємо наше бачення щодо впровадження диференційованих підходів до розробки механізму гарантій. Також вважаємо, доцільно розширити понятійний апарат уведенням терміну «країна потенційний об'єкт гібридного нападу, його військової або інформаційної складової».

Таким чином, якщо «країна об'єкт» це детермінант статусу України, тоді компоненти системи гарантування пропонуємо утворювати за принципом першості об'єкт-об'єктної взаємодії. До прикладу, отримання Україною гарантій від: 1) іншої країни об'єкта; 2) країни потенційного об'єкта гібридного нападу, його військової або інформаційної складової; 3) країни спостерігача. За ієрархією, архітектура механізму гарантій високого (об'єкт-об'єкт), середнього (об'єкт-потенційний об'єкт) і низького (об'єкт-спостерігач) рівня.

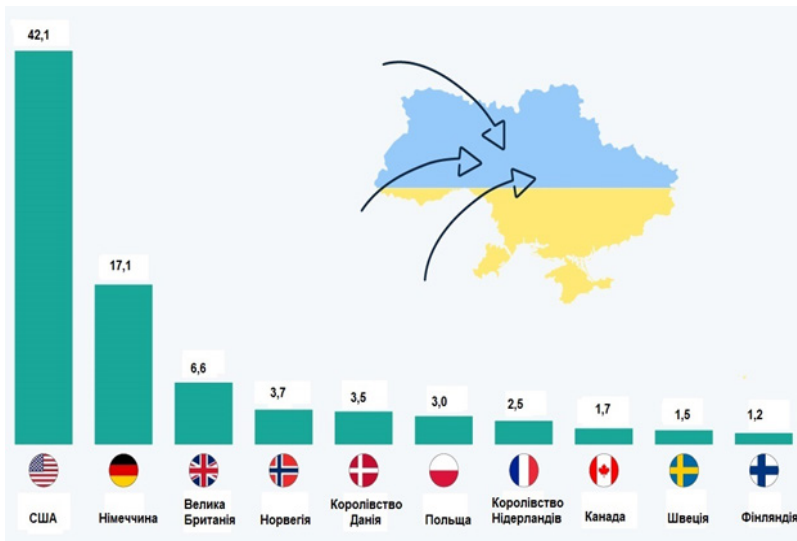

Рис. 1. Країни, які надали найбільшу військову допомогу Україні за період з 24 січня 2022 р. до 31 липня 2023 року, млрд. євро

Джерело: складено автором на основі [5]

Досягаємо розуміння, що в діалозі з партнерами чи союзниками України з питань майбутніх гарантій до уваги слід брати фактор перспективи країни, з якою такі переговори доцільні або перспективні.

Більш ефективно моделювати спільний механізм гарантій з тими країнами, які одночасно перебувають в одному з ієрархічних рівнів. Чи існує висока імовірність трансформації статусу країни відносно її фактора перспективи

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Horbulin, V.P. (Ed.). (2017). *Svitova hibrydna viina : ukrainysky front* [Global Hybrid War : The Ukrainian Front]. Kyiv : NISD. Retrieved from <http://resource.history.org.ua/item/0013707> [in Ukrainian].
2. The State of Influence. Operations 2017-2020. Threat Report (2020). *FACEBOOK*. Retrieved from <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2021/05/IO-Threat-Report-May-20-2021.pdf>.
3. Coordinated Inauthentic Behavior Report (2021). *FACEBOOK*. Retrieved from <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2021/05/April-2021-CIB-Report.pdf>.
4. Microsoft Digital Defence Report (2023). *MICROSOFT*. Retrieved from <https://www.microsoft.com/en-us/security/security-insider/microsoft-digital-defense-report-2023>.
5. Armstrong, M. (2023). The Countries Pledging the Most Military Aid to Ukraine. *STATISTA*. Retrieved from https://www.statista.com/chart/28489/ukrainian-military-humanitarian-and-financial-aid-donors/?utm_source=Statista+Newsletters&utm_campaign=30a1deafc-All_InfographTicker_daily_COM_PM_KW37_2023_Th_COPY&utm_medium=email&utm_term=0_662f7ed75e-30a1deafc-352704169.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-01-02

Пристинський Б. О.

Здобувач вищої освіти
навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0009-0009-3203-0611

Науковий керівник:

Казначєв Д. Г.

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКОВИХ ПРИЦІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ

Збройна агресія російської федерації проти України вносить свої корективи у діяльність правоохоронних органів держави. Сьогодні випадки застосування вогнепальної зброї (в тому числі автоматичної) серед поліцейських стають дедалі поширенішими. Також, українській оборонній сектор поступово живає заходів для переведення українського озброєння до відповідності стандартам Євроатлантичного блоку. Все частіше у лавах Національної поліції України почали використовувати моделі зброї західного зразку. Проте, нова зброя завжди потребує нової тактики її застосування, та сучасного підходу до неї. Враховуючи вищевикладені факти, ми вважаємо необхідним дослідити особливості використання додаткових прицільних пристроїв на штурмових гвинтівках.

Перш за все необхідно розібратися, у яких саме випадках доцільно та необхідно використовувати додаткові прицільні пристрої на зброї. Розглянемо ситуацію, при якій існує необхідність швидко змінити вогонь з ближньої дистанції на велику. Дана ситуація не викликає труднощів, якщо прицільним пристроєм слугує звичайний коліimatorний або голографічний приціли, які не мають збільшення. Проте, якщо стрілець встановив на свою зброю оптичний приціл, налаштований на дистанцію ведення вогню понад сто метрів, вести вогонь з таким прицільним пристроєм на менші дистанції буде майже неможливо. Отже, застосування додаткових прицільних пристосувань є необхідним, в умовах інтенсивних бойових дій або вогневого контакту, при яких є можливою різка зміна обстановки та розрив дистанції із супротивником.

Види додаткових прицільних пристроїв, відрізняються між собою в залежності від поставлених перед стрільцем задач, бойової обстановки, тактики та методики його дій. Одним із варіантів додаткового прицілу є коліimator, оскільки його застосування спростить та збільшить швидкість

прицілювання, але необхідно пам'ятати, що використання даного виду прицільних пристроїв потребує батарейок або акумуляторів, тому іноді буде доцільніше встановити на зброї додаткові мушки і цілик. При можливості довготривалого перебування в зонах вогневого контакту, може виникати необхідність у встановленні прицільних пристосувань, які дають змогу вести прицільну стрільбу в темну пору доби. Новим видом в області нічного відеоспостереження є тепловізійний приціл. Завдяки йому вдається бачити зображення до 2,5 кілометра високої якості в повній темряві. Відсутність підсвічування не дозволяє виявити, чи «засліпоти» снайпера [1].

Додатковий прицільний пристрій як правило розташовується на зброї під кутом 45 градусів ліворуч або праворуч, в залежності від фізіологічних та ергономічних особливостей стрільця.

Сучасні зброезнавці виділяють три варіанти встановлення додаткового прицілу - шляхом придбання восьмигранної цівки з планками Пікатінні або інтерфейсом KeyMod, або ж кріпленням на звичайній цівці спеціальної планки з необхідним нахилом. Або це просто встановлення на цівку похилих цілика і мушки - найекономніший і найпростіший спосіб, бо не потребує жодних проміжних ланок [2].

Техніка прицілювання із застосуванням додаткового прицільного пристрою полягає у тому, що стрілець має здійснити поворот основної (сильної) руки, одночасно з рухом ліктя, таким чином змінивши положення зброї, повернувши її навколо повздовжньої осі.

Отже, застосування додаткового прицільного пристрою має сенс тоді, коли на зброї стрільця вже встановлений оптичний приціл – це дає можливість зручно та оперативно переходити з ближньої відстані стрільби на дальню, і навпаки. При встановленні додаткового прицілу завжди необхідно враховувати особливості будови власного тіла, та техніки поводження зі зброєю, оскільки кути встановлення допоміжних прицільних пристосувань не обмежуються єдиними значеннями, і можуть різнитися від потреб стрільця та його антропоморфних характеристик. Методика використання додаткових прицільних пристроїв на даний момент не є поширеною серед працівників практичних підрозділів поліції, та потребує впровадження спеціальних навчально-тренувальних стрільб із застосуванням такої техніки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Yakyi prytsil nichnoho bachennia vybraty, vidminnosti v pokolinniakh [What night vision sight to choose, differences in generations] (n/d). *OpticStore: website*. Retrieved from <https://opticstore.com.ua/ua/news/read/kakoj-pricel-nochnogovideniya-vybrat-razlichiya-v-pokoleniyah> [in Ukrainian].
2. Dodatkovy prytsilni prystosuvannia. Prytsil pid 45 hradusiv [Additional sights. Sight at 45 degrees] (07.06.2023). *PSDinfo: website*. Retrieved from <http://surl.li/nfuwv> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-01-03

Друцун Т. І.

Кандидат юридичних наук,
Відокремлений структурний підрозділ
«Кіцманський фаховий коледж»
Закладу вищої освіти «Подільський державний університет»,
м. Кіцмань, Україна

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, перманентними кризовими явищами кінця XX – початку XXI ст., гострота яких напряду поставила питання про подальшу долю людства, зростає інтерес світової спільноти до проблем забезпечення національної безпеки кожної країни світу [1, с. 97].

Динамічні зміни світової геополітичної ситуації, загострення воєнних конфліктів не тільки в Україні, а й інших країнах світу, активізації міжнародного тероризму, нові тенденції в загрозах громадянам, суспільству та державі ставлять перед всіма органами державної влади актуальне завдання розробки ефективних заходів, що спрямовані на практичне вирішення ключових проблем забезпечення національної безпеки [1, с. 97].

В умовах перебування України у воєнному стані, гострого значення набуває питання забезпечення національної безпеки держави та кожного громадянина зокрема. Важливу роль у цьому процесі відіграють органи публічної адміністрації, оскільки саме вони беруть участь у формуванні, реалізації державної політики у сфері національної безпеки та здійснюють контроль за її виконанням.

Національна безпека України забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку принципів, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, військовій, екологічній, науково-технічній, інформаційній та інших сферах [2, с. 52].

Основи національної безпеки, її принципи, цілі, основні засади державної політики, а також гарантії суспільству і кожному громадянину захист від загроз визначає Конституція України та Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII [3].

Цим Законом визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у сферах національної безпеки і оборони, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб

демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони [3].

До складу сектору безпеки і оборони згідно Закону України «Про національну безпеку України» входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислово політику [2, с. 53].

Незважаючи на розширену систему органів публічної адміністрації у сфері національної безпеки та оборони, на даний момент для України є ключовим завдання її належного забезпечення, шляхом:

- проведення реформування в усіх сферах державного та суспільного життя, що базуються на вивченні та аналізі досвіду країн Європейського Союзу;

- прийняття нормативно-правових актів, що регулюють сферу національної безпеки та відповідають вимогам сьогодення, а також гарантують кожному громадянину захист від негативних наслідків військового вторгнення;

- налагодження міжнародної співпраці з іноземними партнерами з метою забезпечення національної безпеки не тільки України, а загалом і світі;

- вступу до міжнародних організацій з питань безпеки, що сприятиме залученню міжнародної допомоги на шляху подолання незаконного вторгнення на територію України.

Такі дії мають привести до якісних перетворень у сфері національної безпеки та оборони, бути спрямовані на всебічне укріплення суверенітету України, збереження її територіальної цілісності [1, С. 92], а також забезпечити налагодження дружнього співіснування країн світу, утвердження спільних заходів щодо посилення національної безпеки кожної цивілізованої країни, використання мирних способів вирішення конфліктів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bilyi, V. I., & Mykhalchuk, V. M. (2021). Osnovni napriamy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy [The main directions of ensuring the national security of the state]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 17, 92–98. Retrieved from http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/17.pdf. DOI: 10.32702/2306_6814.2021.17.92 [in Ukrainian].

2. Bakumenko, V. D. (Ed). (2022). Suchasni pidkhody i napriamy rozvytku publichnoho upravlinnia ta administruvannia: pidruchnyk [Modern approaches and

directions of development of public management and administration: textbook]. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].

3. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon vid 21.06.2018 № 2469-VIII [On the national security of Ukraine: Law dated June 21, 2018 No. 2469-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> [in Ukrainian].

4. Pro orhany ta osib, yaki zdiisniuiut prymusove vykonannya sudovykh rishen i rishen inshykh orhaniv» vid 02.06.2016 roku № 1403-VIII [About bodies and persons carrying out enforcement of court decisions and decisions of other bodies» dated June 2, 2016 No. 1403-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text> [in Ukrainian].

5. Shcherbak, S.V. (2017). Pravove rehulivannia pryntsyviv vykonavchoho protsesu: problemni pytannia [Legal regulation of the principles of the executive process: problematic issues]. Reformuvannia pravovoi systemy v konteksti yevointehratsiinykh protsesiv: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, (m. Sumy, 18-19 travnia 2017). Reforming the legal system in the context of European integration processes: materials of the International Scientific and Practical Conference (Sumy, May 18-19, 2017). Sumy: SumDU, (p. 233-236). [in Ukrainian].

6. Shcherbak, S. V., & Sosoi, V. A. (2016). Pravove rehulivannia pryntsyviv vykonavchoho protsesu [Legal regulation of the principles of the executive process]. *Pravovi horyzonty - Legal horizons*, 163-166. Retrieved from https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/64118/1/Sosoi_vykonavchyi_protstes.pdf;jsessionid=C021C64AC551EA373B5A35BD069870A4 [in Ukrainian].

7. Verba-Sydor, O. B., & Fedyk, S. Ye. (2016). Pryntsyvy vykonavchoho provadzhennia za novymy zakonoproektamy № 2507 a ta № 2506 a [Principles of executive proceedings under new draft laws No. 2507 a and No. 2506 a]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal - Legal scientific electronic journal*, 2, 21–24. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/2_2016/6.pdf [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-01-04

Malomuzh M. G.

Professor of the Department of Criminal Law, Process and Criminalistics,
Academy of Labor, Social Relations and Tourism,
Kyiv, Ukraine

SECURITY SYSTEM AND RENEWAL OF LEADERSHIP MECHANISMS

In the context of globalization, countries have different formats of interaction, which deepens the discourse on the progress and security of society's development. These processes are caused by the limitations of paradoxes both in the concept of security itself and in the possibilities of its manifestation in the internationalized space. Security is the activities of people, society, and the state to identify, prevent, weaken, eliminate, eliminate, and avert threats that can destroy material assets, weaken or diminish spiritual values, and block the path to progressive development.

Strengthening and creating new ties between governments and leaders of international cooperation is a priority [1]. At the beginning of the twenty-first century, there was a transition from the old, confined, closed, power-based security system to a collective security system. The basis of security activities is the real perception of security and knowledge of threats. The phenomenon of the «security dilemma» has emerged - a situation in an uncontrolled international environment when one state, seeking to protect national interests, takes measures to improve its own security (aggressive diplomacy, increased military power, formation of alliances), which causes reciprocal measures by other states, generating increased tension and conflicts, even if opponents do not seek this. The security dilemma implies that the spiral of «action - counteraction» can be unwound by two or more countries so that each of them, spending more funds on weaponry, does not increase its level of security, but even reduces it. Countries that aspire to leadership in geopolitics are doomed to a strategic choice between rivalry, cooperation, and partnership, balancing the ambitions of politicians, the efforts of diplomats, and the primacy of international law.

The integration of types of security (global, international, national, regional, political, economic, environmental, information, military) requires a comprehensive approach to identifying progress in ensuring them. There should be an assessment of: the object (the target direction as a process of prevention from threats); sources of threats (where the threat comes from); nature of threats (what is the nature of the danger); values (against which threats are directed; indicates the value elements of the security object that are in danger); security guarantor (the entity responsible for ensuring security); response to threats (possible types of response to the danger).

Solving global problems and countries' concern about real threats, conflicts and wars requires modernization of systemic leadership mechanisms. This is

evidenced by the data of The Global Risks Perception Survey, which presents analytics of the «global risk landscape» from experts in science, business, government and the public. The most manifested risks in the world are erosion of social cohesion; livelihoods crisis; climate; deterioration of mental health; extreme weather; debt crises; cybersecurity vulnerability; contagious diseases; digital inequality; geo-economic confrontations; rupture of interstate relations; competition for geopolitical resources; concentration of «digital power»; interstate conflict; collapse of states; collapse of multilateralism; illegal economic activity; terrorist attacks; geophysical disasters and other risks [2 For Ukraine, the issue of achieving peace, strengthening national security and progress in ensuring national security is extremely relevant and important for the formation of its leadership as a European state.

REFERENCES:

1. World Economic Forum. Annual Report 2021-2022. Retrieved from https://www3.weforum.org/docs/WEF_Annual_Report_2021_22.pdf
2. The Global Risks Report 2022. 17th Edition. Insight Report/ *World Economy Forum*. Retrieved from <https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2022/>.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-01

Фесюн К. К.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАБОРУ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Саме з прийому на роботу працівників і починається формування організації. Це є основною і невід'ємною частиною організації робочого процесу. Виходячи з цього, проблема забезпечення первинних ланок економіки робітниками з необхідною професійною підготовкою завжди залишається актуальною. Особливо для працівників державної сфери.

Підбір персоналу – це ціла система, що складається з аналізу потреби в кадрах, визначення професійних вимог до кандидата, підбір найоптимальніших засобів пошуку та відбору кадрів, їх адаптація в колективі. Прийняття на державну службу працівників має свої особливості і високий рівень відповідальності служби управління персоналом, яка цим займається. Це пов'язано з тим, що правила та вимогами прийняття на роботу громадянина України на одну з посад державної служби в органи державної влади або їх апараті чітко регламентуються на законодавчому рівні. При цьому потрібно чітко дотримуватись порядку проведення самого процесу відбору, процедури проходження конкурсу, оголошення результатів конкурсу, етапів проходження випробування [1].

В умовах воєнного стану, особливо в період активної фази воєнних дій, в Україні гостро постало питання з діяльністю державних службовців, адже саме вони забезпечують керованість ситуацією в середині країн. І потрібно як ніколи плідно працювати, щоб дійти спільної мети. Проте велика частина державних службовців виїхала за кордон та не повернулися. Залишилась вагома частина вільних робочих місць.

Змінилася й система набору кадрів. Раніше відбір кадрів, як правило, виконувався шляхом визначення найбільш прийнятних кандидатів шляхом іспитів та конкурсів. Спочатку оголошувався конкурс на державну службу. Кандидати надсилали резюме та шляхом відбору запрошувалися на співбесіду. Потрібно було пройти конкурс на зайняття посад державної служби та надати сертифікат про проходження іспиту на рівень володіння державною мовою для державних службовців. Нині конкурс на посади державної служби не оголошується. В основному шукають працівників через центр зайнятості. Зараз для того, щоб потрапити на

роботу в державній сфері достатньо пройти співбесіду та випробувальний термін. Після закінчення воєнного стану протягом трьох місяців потрібно надати сертифікат на знання державної мови, та пройти конкурс. За бажанням працівника сертифікат з іспиту щодо рівня володіння державною мовою можна надати раніше.

Незважаючи на те, що система працевлаштування на державну службу на даний момент є спрощеною, все рівно є резервні робочі місця, та час від часу з'являються оголошення про вільні вакансії. Все це зумовлено низкою соціально значимих факторів. Відповідно до ситуації в країні йде економія державного бюджету, в наслідок чого - заробітна плата державних службовців є невеликою, що і є основною причиною низького рівня мотивації потенційних кандидатів [2]. Також, має значення небажання молоді йти на роботу із-за браку досвіду.

Отже, враховуючи вище викладене, можемо сказати, що кадрове забезпечення органів державної служби нині переживає не найкращі часи. Але влада намагається владнати це питання. І з відновленням територіальної цілісності, закінченням воєнних дій, збільшенням джерел поповнення бюджетів різних рівнів престиж роботи в органах державної влади буде відновлено і вільні вакансії на роботу в державних органах буде заповнено.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I. I., & Horbachova, O. Yu. (2017). Innovatsiyni metody pidboru ta otsinky personal [Innovative methods of personnel selection and evaluation]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnya – Problems and prospects of economic and management*, 2, 7-14 [in Ukrainian].
2. Kychko, I. I., & Zelenyak, I. M. (2016). Kontseptualni osnovy upravlinnya motyvatsiyeyu personal [Conceptual foundations of personnel motivation management] (p.88-96). In Butko, M. P. (Ed.). *Ekonomichnyy prostir rehionu v intehtratsiyniy stratehiyi rozvytku* [The economic space of the region in the integration strategy]. Kyiv [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-02

Литвинчук О. В.

Кандидат філософських наук, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна
ORCID: 0000-0002-5370-1674

Гришина Н. В.

Здобувач вищої освіти, група ЗДУМ-22-3,
Державний університет «Житомирська політехніка»,
м. Житомир, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ

Для сьогодення вплив владних структур на різні групи населення найчастіше здійснюється шляхом зміни їхніх думок та поглядів без врахування інтересів та становища. Зв'язки з громадськістю, як інструмент взаємодії, передбачають створення можливостей для рівноправного діалогу, де можна враховувати інтереси та погляди населення, розглядаючи його як рівноправного учасника в процесі управління.

Зв'язки з громадськістю в органах влади мають на меті налагодити механізм комунікації, який є важливим ресурсом для впровадження державної політики. Можливості такої комунікації дозволяють не лише залучити засоби масової інформації, але також спілкуватися безпосередньо з населенням, пояснюючи свої рішення, враховуючи запити та визначаючи позиції різних соціальних груп. Основа взаємодії громадськості та органів влади – принцип колективної відповідальності, що вимагає партнерства та співпраці між населенням, обранцями народу та представниками виконавчої влади. Основна мета цієї взаємодії полягає в розвитку громадянської свідомості та створенні сприятливого суспільно-політичного середовища.

Західні експерти переконують, що місцеві органи влади повинні діяти на засадах колективної відповідальності, яка передбачає встановлення ділового партнерства та співробітництва між громадськістю та представниками адміністрації. Як найбільш ефективний інструмент досягнення такої співпраці розглядається робота PR-служб. Головною метою PR-служби є сприяння розвитку громадянської самосвідомості та стимулювання активного інтересу населення до питань місцевого самоврядування [2, с. 39].

Розглянемо досвід іноземних держав щодо взаємодії між органами державної влади, місцевим самоврядуванням та громадськістю. Для застосування міжнародного досвіду в Україні особливо цікавим може бути досвід Німеччини.

Варто відзначити інтерв'ю з Герхардом Крумом, мером міста Ідштайн, у якому він поділився своєю практикою, починаючи з того, що він, ставши мером, сам писав кілька статей на тиждень для місцевої преси. Зараз він регулярно проводить брифінги і відкритий для журналістів. Підкреслив важливість встановлення довірливих стосунків із усіма медіа, що є ключовим аспектом у взаємодії з пресою [3, с. 88].

У Німеччині неможливо прийняти жоден закон без попереднього обговорення з громадськістю. Проекти законів спочатку розсилаються громадянам у буклетах, щоб кожен міг ознайомитися з ними. Потім вони публічно обговорюються, проходять через Конгрес міст, і лише після цього надсилаються до парламенту.

Зокрема в Нідерландах, де існують давні демократичні традиції, основним принципом політики є пошук консенсусу. У цій країні акцент робиться на забезпеченні балансу влади, що досягається шляхом негласних офіційних правил, що регулюють взаємовідносини. Основою цього балансу є врахування інтересів населення, проведення численних опитувань і досліджень, а також контроль і прозорість у бюджеті.

Важливе значення має взаємодія муніципалітетів, і в Нідерландах існує понад 200 корпоративних актів, що регулюють міжмуніципальне співробітництво в різних сферах. Кожен муніципалітет має свій діючий союз, який захищає інтереси власної громади.

Асоціація муніципалітетів Голландії діє як форум для 489 муніципалітетів, де можна координувати спільні питання, висловлювати різні погляди і вести переговори з центральною владою.

Із метою об'єднання влади та населення держава вкладає значні кошти. До прикладу, у бюджеті міста Гааги 5% (приблизно 2,5 мільярда євро) виділяється на завдання взаємодії з населенням. Не дивно, що в кожному муніципалітеті Голландії функціонують власні наукові відділи, які спеціалізуються на дослідженні потреб мешканців, їхніх думок, скарг та інших аспектів. У невеликому містечку Арнем проводиться близько 20 опитувань на рік, ведеться статистика, постійний моніторинг громадської думки, що є основою для розроблення соціальної політики у місті, орієнтованої на потреби мешканців [1, с. 53–57].

На сьогоднішній день найбільший акцент робиться на тому, як органи влади презентують свою діяльність у ЗМІ. Прес-служби та інші інформаційні структури активно поширюють інформацію про роботу органів влади серед громадськості, але часто не забезпечують можливості для зворотного зв'язку. Соціальний контроль за діяльністю влади практично не проводиться, і рідко досліджується громадська думка, яка є важливою для ухвалення управлінських рішень. У взаємодії між органами влади та громадськістю зазвичай відбувається лише декларований діалог, де влада намагається переконати громадськість у правильності своїх рішень. Ідеальною ситуацією є двостороння симетрична комунікація у формі діалогу, де громадськість активно залучається до управлінських процесів. Органи влади не лише розуміють важливість взаємодії з громадськістю, але й здатні ефективно організовувати цю взаємодію та ви-

користувати зворотний зв'язок для ухвалення стратегічних та оперативних рішень.

Таким чином розглянемо різні технологічні методи взаємодії органів влади з громадськістю, які можуть бути успішно використані. По-перше, це потенціал засобів масової інформації, які завдяки своїм можливостям у передачі інтересів різних груп населення грають ключову роль у представництві громадських інтересів. Засоби масової інформації можуть сприяти інтерактивній комунікації між різними сторонами, висвітлювати актуальні соціальні питання, мобілізувати громадян та передавати їхні думки чиновникам на всіх рівнях.

Зростаючу роль у відкритій взаємодії влади та суспільства відіграє інтернет. Основним досягненням у цьому напрямку є електронний уряд, що означає систему інтерактивної взаємодії між державою та громадянами через інтернет. Електронні системи державного управління сприяють підвищенню ефективності роботи уряду, зокрема за рахунок покращення збору, обробки та передачі інформації, забезпечуючи високий контроль над виконанням рішень, знижуючи витрати на бюрократичні процедури та поліпшуючи якість наданих послуг.

Ці технології знайшли широке застосування в розвинених країнах Європи та США. Наприклад, в США, в штаті Вашингтон, з 1998 року функціонує система онлайн доступу до послуг усіх державних установ. Громадяни та приватні компанії можуть використовувати інтернет для сплати податків, продовження водійських посвідчень, запису дітей до шкіл, отримання свідоцтв про народження або смерть близьких. Аналогічні проєкти електронного уряду активно реалізуються у Великій Британії та Канаді.

У Сполучених Штатах існує концепція «громадянського журі», а у Великобританії – «громадянський воркшоп». У Нідерландах існує поняття «слушаючий уряд» (listening government), що свідчить про те, що влада стає доступною для запитань, скарг та пропозицій приватних осіб та груп громадськості. Участь у «громадянському журі» відкриває можливість вирішити питання слабкої інформованості громадян.

Для проведення «громадянського журі» відбирають уважно обрану групу у розмірі 10–20 осіб відповідно до певних квот. Фахівці муніципалітету представляють різні аспекти проблеми з різних позицій протягом двох або трьох днів. Учасники повинні глибоко зрозуміти проблему, тому вони ставлять учасникам будь-які питання, що їх цікавлять. Після ознайомлення з проблемою організовується групова дискусія. Громадяни висловлюють свої думки щодо можливих рішень, пропонують ідеї та виражають побажання.

«Громадянський воркшоп» (citizen's workshop) – це метод для визначення потреб громадськості, який базується на проведенні фокус-груп з представниками різних соціальних груп. Ці методи можуть бути використані місцевими органами влади для більш точного врахування думки населення та підвищення ефективності процесу прийняття рішень.

Адаптація методів «журі громадян» та «воркшопу» до вітчизняних реалій дозволяє встановлювати діалогові та паритетні відносини між владою та суспільством. Ці та інші технології у галузі паблік рілейшнз сприяють формуванню довіри громадськості до державних установ, створюють умови для соціальних дискусій і сприяють залученню громадян до процесу прийняття рішень на державному рівні.

Підсумовуючи, важливо зазначити, що необхідно використовувати міжнародний досвід взаємодії органів державної влади та громадськості, адаптуючи його до конкретних умов в Україні. Головна мета – знайти розумний компроміс, який можна успішно впровадити в практику державного управління в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dyachenko, M.I., & Kovalenko, G.O. (2018). *Vzaemodiya organiv mistseвого samovryaduvannya ta organiv derzhavnoyi vladi z gromadskisty regionu* [Interaction of local self-government bodies and state authorities with the public of the region]. *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvitok – Public administration: improvement and development*, 3. Retrieved from http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/37.pdf [in Ukrainian].
2. Pro zabezpechennya uchasti gromadskosti u formuvanni ta realizatsiyi derzhavnoyi politiki: Postanova Kabinetu Mnistriv Ukrayini vid 3 listopada 2010 roku № 996 [On ensuring public participation in the formation and implementation of state policy: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 3, 2010 No. 996]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
3. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi: zakon Ukrayini vid 13 sichnya 2011 roku № 2939-VI [On access to public information: Law of Ukraine dated January 13, 2011, № 2939-VI]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-03

Онищук І. І.

Аспірант,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна

СИСТЕМНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стан публічного управління фінансовим забезпеченням органів місцевого самоврядування сьогодні не забезпечує в повній мірі можливостей рівного розвитку всіх територіальних громад та регіонів. Фінансове забезпечення повноважень місцевого самоврядування може бути ефективним лише за умови належно урегульованих фінансових відносин.

Зважаючи на сьогоденні виклики: війна з росією, пандемії, економічні зміни, що обумовлені змінами податкового і бюджетного українського законодавства та глобальними змінами у світовій економіці, поліпшення організації фінансового забезпечення діяльності місцевого самоврядування, здійснення ефективного публічного управління в бюджетній сфері є невід'ємним елементом для розвитку України.

Аналіз фінансового забезпечення повноважень місцевого самоврядування повинен здійснюватися з урахуванням теоретичних положень, що розроблені в науковій літературі.

Вивченням питання публічного управління та адміністрування фінансових ресурсів займалися відомі вчені різних галузей науки, зокрема галузі публічного управління, бюджетної та податкової сфер: А. Авер'янов, Ю. Бажал, В. Базилевич, О. Малікіна, О. Оболенський, І. Розпутенко та інші. Проблеми фінансового забезпечення повноважень місцевого самоврядування присвячені праці О. Борзенка, О. Кириленко, С. Михайленко, А. Нечай, В. Опаріна, К. Павлюк, В. Русіна та ін.

Але попри значну кількість наукових публікацій у цій сфері, питання ефективного публічного управління фінансовим забезпеченням повноважень органів місцевого самоврядування потребує врегулювання, оскільки реформа адміністративно-територіального устрою, пандемія, війна вагомо вплинули на бюджетну систему та механізм бюджетного забезпечення виконання функцій місцевого самоврядування.

У розвинених країнах місцеве самоврядування має велике функціональне навантаження: воно зміцнює основи народовладдя та громадянського суспільства, створює умови для забезпечення життєвих потреб та інтересів населення, стабілізує політичну систему, є важливим механізмом забезпечення єдності країни. Саме тому розвинений інститут місцевого самоврядування є однією з найбільш надійних гарантій забезпечення ефективності системи багаторівневого управління в Європейському Союзі [1, с. 244].

Всебічне і повне уявлення про сутність порушеного питання неможливе без детального аналізу всіх його складових понять.

Доктор економічних наук, професор О. Оболенський зазначає, що публічне управління – це здійснення сукупності раціональних публічно-правових впливів на функціонування та розвиток колективу людей на основі програми управління та інформації про поведінку і стан об'єкта управління, що спрямовані на підтримку, поліпшення й розвиток об'єкта управління для досягнення спеціально визначеної сукупності цілей. Звідси логічним є висновок, що публічне управління повинно бути спрямоване на реалізацію цінностей суспільства [2, с. 7].

У «Міжнародній енциклопедії державної політики та адміністрування» учений Шафрітц визначає, що «Публічне управління – це галузь практики і теорії, яка є центральною для публічного адміністрування та зосереджена на внутрішній діяльності державних установ, зокрема на таких питаннях, як контроль, керівництво, планування, організаційне забезпечення, надання інформаційних технологій, управління персоналом та оцінка ефективності» [3].

Арбузова Т. В. зазначає, що публічне управління повинно розглядатися як цілісна, внутрішньо диференційована, інтегрована система взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів. А реалізація принципу системності потребує впорядкування (систематизації) процесу здійснення публічного управління [4, с. 72].

Фінансові ресурси органів місцевого самоврядування – фонди грошових коштів адміністративно-територіальної одиниці, які формуються в результаті надходжень в різних формах у процесі перерозподілу ВВП і, за рахунок яких забезпечується фінансування власних та делегованих функцій місцевої влади [5, с. 1].

Повноваження суб'єктів владних повноважень, регулюються бюджетним законодавством. Публічне управління фінансовими ресурсами, необхідними для виконання повноважень місцевого самоврядування, забезпечує формування, розподіл, використання та звітування щодо використання фінансових ресурсів, які спрямовуються на виконання завдань і функцій органів місцевого самоврядування.

Управління бюджетними коштами безпосередньо пов'язане із стабільністю не тільки бюджетної системи, а й країни загалом, оскільки цей фактор прямо впливає на стійкість до кризових явищ та процесів, зокрема, пандемії, війни, тощо. Саме такі процеси, у свою чергу, вимагають побудову нових критеріїв оцінки ефективності системи публічного управління бюджетними коштами на всіх рівнях, адже здійснення таких заходів сприятиме ефективнішому використанню публічних коштів та вирішенню питань місцевого самоврядування.

Особливу роль в системі публічного управління фінансовим забезпеченням місцевого самоврядування займає нормативно-правове підґрунтя, в основі якого Конституція України, Європейська хартія місцевого самоврядування, бюджетне законодавство.

Безумовно впроваджені реформи, дали можливість не просто виконати місцеві бюджети, а суттєво оновити інфраструктуру, здійснити значні обсяги робіт у різних сферах. Це створило стимули для ефективного розпорядження бюджетом на місцях і продемонструвало результати. У перші дні війни громади показали свою стійкість та уміння ефективно здійснювати публічне управління навіть в кризових ситуаціях.

Але, при цьому, відбулися значні зміни в надходженнях різних територіальних громад та регіонів. Саме тому вагомою складовою розвитку місцевого самоврядування є скоординоване використання усіх фінансових інститутів та інструментів усіх суб'єктів задля досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей.

При цьому, публічне управління фінансовими ресурсами буде ефективним тільки якщо воно відповідатиме суспільним потребам та публічним інтересам.

Зважаючи на викладене, публічне управління фінансовим забезпеченням повноважень органів місцевого самоврядування можна визначити як багатоаспектне явище, що зумовлене діяльністю, яка врегульована правовими засадами функціонування бюджетної системи та чинить безпосередній публічно-правовий вплив на планування, формування, розподіл, використання та звітування щодо використання фінансових ресурсів необхідних для виконання повноважень місцевого самоврядування.

Система публічного управління фінансовим забезпеченням повноважень органів місцевого самоврядування є ключовим елементом інституціонального забезпечення розвитку місцевого самоврядування, і має ґрунтуватись на дотриманні всіх бюджетних принципів та вимог бюджетного законодавства, професійній діяльності та повноцінному забезпеченні місцевого самоврядування відповідно до Європейської хартії місцевого самоврядування.

Це свідчить, що осмислення поняття «публічного управління фінансовим забезпеченням повноважень органів місцевого самоврядування» та всіх його складових є значущим не лише з наукової точки зору, а й для забезпечення ефективної діяльності органів місцевого самоврядування. Що, в свою чергу, сприятиме підтриманню високого рівня задоволення суспільних потреб та публічних інтересів, відповідно до національної системи цінностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pylypenko, Ya. V. (2021). Mekhanizm zabezpechennia finansovoi samostiinosti mistsevoho samovriaduvannia [Mekhanizm zabezpechennia finansovoi samostiinosti mistsevoho samovriaduvannia]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia – Law and public administration*, 1, 243-249. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.1.36> [in Ukrainian].
2. Obolenskyi, O. Yu. (2009). Provisnyky novoho publicnogo upravlinnia [Harbingers of the new public administration]. *Rozvytok publicnogo administruvannia na zasadakh menedzhmentu: yevropeyskyi kontekst: nauk. - prakt. konf.*

(Dnipropetrovsk, 15-16 travnia 2009 r.) – *Development of public administration on the basis of management: European context: scientific practice conference* (Dnipropetrovsk, May 15-16, 2009). (pp. 3-8) [in Ukrainian].

3. Shafritz, Jay M. (Ed) (2000). The international encyclopedia of public policy and administration. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/282120804_The_International_Encyclopedia_of_Public_Policy_and_Administration.

4. Arbuzova, T. V. (2019). Systemni zasady publichnoho upravlinnia. Ahrarna osvita ta nauka: dosiahnennia, rol, factory rostu [System principles of public administration. Agrarian education and science: achievements, role, growth factors]. *Stratehichni priorytety rozvytku ekonomiky, finansiv, obliku, pidpriemnytstva ta torhivli, publichnoho upravlinnia v Ukraini ta sviti. Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (31 zhovtnia 2019) – Strategic priorities for the development of the economy, finance, accounting, entrepreneurship and trade, public administration in Ukraine and the world. Materials of the international scientific and practical conference. Bilotserkivskyi National University of Applied Sciences (October 31, 2019)*. (pp. 72-75) [in Ukrainian].

5. Shevchuk, V. H. (2018). Poniattia ta sklad finansovykh resursiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia [Concept and composition of financial resources of local government bodies]. *Rozvytok finansovykh vidnosyn subiektiv hospodariuvannia v umovakh dynamichnoho zovnishnoho seredovyscha. Internet-konferentsiia (Zhytomyr, 15 lystopda 2018 roku) – Development of financial relations of economic entities in the conditions of a dynamic external environment. Internet conference (Zhytomyr, November 15, 2018)* (p. 331-333). Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/331.pdf> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-04

Дука А. П.

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри публічного управління та менеджменту організацій,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0001-7682-4274

МОЖЛИВОСТІ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Дискусії на тему регіональної політики та реформи місцевого самоврядування, що тривають в Україні уже десятиліттями, після старту реформи децентралізації нарешті набули практичного характеру. Разом з тим ця проблема отримує нове бачення з огляду на наслідки, спричинені військовими діями на території України. Країна отримала низку випробувань на міцність системи місцевого самоврядування у швидкому реагуванні на нові військові виклики. До звичайних поточних питань розвитку додалися проблеми акумулювання ресурсів для формування безпекового простору, забезпечення соціальної безпеки на рівні кожної окремої громади, необхідність створення умов для реабілітації та адаптації ветеранів до життя в тилу, важливість допомоги родинам загиблих воїнів, спрямування ресурсів на відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури та житлового фонду. І перелік проблем, з якими стикається громада не вичерпується та продовжує доповнюватись внаслідок появи нових викликів. Звісно, що за таких реалій не лише фінансові ресурси відіграють важливу роль у житті громади. Важливим внутрішнім її ресурсом стає спроможності членів громади – гуртом та індивідуально – за рахунок своїх знань, навичок та взаємодії щодня робити внесок у відбудову та відновлення громади, формувати те, що науковці називають соціальним капіталом спільноти.

Важливим аспектом такого відновлення на регіональному рівні стає не лише опанування досвіду інших країн, який частково розкривався і у роботах [1-3], а оцінка цього досвіду з урахуванням специфіки українських умов. Адже те, що могло стати ключовим фактором позитивних зрушень за умов однієї країни, може не «спрацювати дієвим рецептом» за інших умов в іншій країні. А ідеальних, універсальних варіантів вирішення навіть схожих проблем, не існує.

В цілому відбудова та відновлення України на регіональному рівні вимагає комплексного підходу та розробки стратегічних програм, які реалізуються за такими напрямками:

- розробка та впровадження стратегій регіонального розвитку для кожної громади як на рівні обласного центру та їхніх околиць. Це може включати розвиток інфраструктури, стимулювання місцевого підприємництва, створення робочих місць та покращення якості життя;

- залучення інвестицій для відновлення та розвитку транспортної, енергетичної та комунікаційної інфраструктури. Зокрема це може передбачати будівництво нових доріг, реконструкцію мостів, модернізацію електроенергетичної системи та інші проєкти;

- підтримка місцевого, особливо соціального підприємництва через надання фінансової підтримки, навчання, наставництво та консультації. Сприяння створенню та розвитку малих та середніх підприємств може стати джерелом нових робочих місць, а відтак джерелом надходжень фінансових ресурсів для місцевого економічного зростання;

- забезпечення соціальної підтримки для мешканців регіонів, що потребують допомоги. Це включає надання доступу до якісної медичної допомоги, соціальних послуг, житлових програм та інших заходів, спрямованих на підтримку населення громади.

Соціальні питання в умовах військової агресії для розвитку громад набувають особливого значення та тісно пов'язані з питаннями соціальної безпеки територіальної громади (ТГ), яка визначається комплексом заходів та умов, спрямованих на забезпечення безпеки та добробуту її мешканців. До основних аспектів забезпечення соціальної безпеки ТГ доцільно віднести наступні її зрізи:

1. Забезпечення стабільної економічної ситуації в громаді, створення робочих місць, розвиток підприємництва та інші заходи, спрямовані на економічний розвиток території.

2. Розвиток системи соціальної підтримки громадян, включаючи соціальні послуги, медичну допомогу, освіту та інші соціальні програми.

3. Забезпечення доступу до якісної освіти для всіх мешканців, створення безпечних та зручних умов для навчання.

4. Забезпечення доступу до якісної медичної допомоги, розвиток медичної інфраструктури, профілактичні заходи для підтримки здоров'я громади.

5. Забезпечення безпеки житла та інфраструктури, включаючи водопостачання, каналізацію, енергозабезпечення тощо.

6. Забезпечення захисту прав та свобод громадян, включаючи права на участь у владних процесах, свободу слова, права людини тощо.

7. Збереження та розвиток культурної спадщини, підтримка мистецтва та культурних ініціатив, сприяння культурному обміну.

8. Захист довкілля, раціональне використання природних ресурсів, запобігання забрудненню та інші заходи для забезпечення екологічної стійкості громади.

Варто акцентувати, що ці аспекти взаємодіють та взаємопов'язуються для забезпечення повноцінного функціонування та розвитку територіальної громади, створюючи умови для сталого соціального прогресу та благополуччя її мешканців, а також забезпечують формування стійких можливостей для відновлення та відбудови.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Duka, A. P., & Starchenko, H. V. (2022). Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia ekonomiky: uroky dlia Ukrainy [World Experience of Post-War Economic Recovery: Lessons for Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia - Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management*, 6. Doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06> [in Ukrainian].
2. Starchenko, H. V. (2023). Bazovi aspekty svitovoho dosvidu vidnovlennia ekonomiky pislia viiny [Basic aspects of the world experience of economic recovery after the war]. *Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh suchasnykh vyklykiv. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (m. Chernihiv, 22 serpnia 2023 roku) - National security of Ukraine in the conditions of modern challenges. International Scientific and Practical Conference (Chernihiv, August 22, 2023)*. Doi: https://doi.org/10.54929/conf_22_08_2023-04-14 [in Ukrainian].
3. Duka, A. P. (2023). Antykryzovyi menedzhment voiennoho periodu: vyklyky ta mozhyvosti. *Intehratsiia nauky ta biznesu u vidnovlenni natsionalnoi ekonomiky: vybir modelei ta mekhanizmu realizatsii. Zbirnyk materialiv Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Chernihiv, 27 hrudnia 2022 roku) – Integration of science and business in the restoration of the national economy: the choice of models and implementation mechanism. Collection of materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Chernihiv, December 27, 2022)*, (p.22–23). Retrieved from <https://reicst.com.ua/asp/article/view/394> [in Ukrainian].
4. Varnalii, Z., Cheberyako, O., & Miedviedkova, N. (2022). Human social security under the war: current state and ways of provision. *Ekonomika i rehion - Economics and Region*, 3(86), 6-14. Doi: [https://doi.org/https://doi.org/10.26906/EiR.2022.3\(86\).2641](https://doi.org/https://doi.org/10.26906/EiR.2022.3(86).2641).
5. Prozora ta demokratychna uchast hromadskosti u protsesi vidbudovy: rezultaty doslidzhennia [Transparent and democratic public participation in the reconstruction process: research results] (n/d). Retrieved from https://lb.ua/blog/cid_center/580254_prozora_demokratichna_uchast.html [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-05

Старченко Г. В.

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
м. Київ, Україна
голова ГО «Освітньо-науковий
інноваційний центр суспільних трансформацій»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2707-1055

ПРОЄКТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України призвело до кардинальних змін у житті всіх українських громад. Понад рік в Україні триває повномасштабна війна – фінансові збитки та людські втрати збільшуються щодня. Саме поєднання зусиль місцевого самоврядування є одним із визначальних чинників підтримки у вирішенні першочергових життєвих потреб та допомоги у якнайшвидшій відбудові громад [1-2].

Сьогодні сформувався чітке розуміння, що громади зіштовхнулися з глобальними викликами, які доводиться здебільшого самотужки долати в умовах повномасштабної війни – проблеми релокації бізнесу, розселення внутрішньо переміщених осіб, обліку зруйнованого житла та забезпечення мешканців прифронтових громад товарами першої необхідності. Очікування мешканців від місцевої влади зростають, а всі рішення доводиться ухвалювати швидко та рішуче [3].

В цілому відновлення після воєн є складним і багатоаспектним викликом для будь-якої країни, коли в умовах обмежених ресурсів потрібно ухвалювати важливі рішення. Для розв'язання нових завдань необхідні ефективні стратегії для відновлення постраждалих територій та відбудови країни [2].

У даному контексті важливу роль може відіграти застосування програмно-цільового та проектного підходів до відновлення та розвитку на місцевому рівні. Серед основних переваг даних підходів варто відзначити наступні:

- саме програми та проекти місцевого розвитку є основними інструментами стратегічного планування розвитку і відновлення територіальної громади,

- системи фінансування відновлення на основі проектного підходу дають змогу шляхом моніторингу узгоджувати ресурси та результати протягом всього життєвого циклу проекту,

- саме органи місцевого самоврядування в умовах децентралізації стають відповідальними за реалізацію проектів,

- якість управління проектами в громадах забезпечується якістю процесів відновлення України.

Разом з тим, досвід та спроможність коротко- та довгострокового планування різняться між органами місцевого самоврядування громад різного

розміру. Так, щонайменше 84% громад в минулому не мали серед своїх функцій довго та короткострокового планування або не мали такої кількості повноважень. Серед середніх громад (13% від всіх громад) до реформи багато з адміністративних центрів цих громад мали статус міст районного чи обласного підпорядкування і виконували окремі з функцій, проте рівень викликів та повноважень в ОМС зараз вище. Додатково розмір громади та досвід впливають й на реальну фінансову спроможність створювати структурні підрозділи для стратегічного планування та розвитку. Наразі вона є тільки у міст понад 100 тис. населення, а це 3% від всіх громад в Україні [4].

Крім низької спроможності до управління проектами, стратегії місцевого розвитку у більшості громад сприймаються формальністю без практичного значення, що стримує формування проектного потенціалу таких громад до відновлення. Тим самим ключових проблем проектного менеджменту у невеликих громадах, тобто з чисельністю мешканців від 20 до 100 тис. осіб, значно більше, що спонукає до розроблення можливих рішень/підходів до проектного менеджменту саме для таких громад та для органів державної влади та місцевого самоврядування цих громад.

Таким чином проектний потенціал післявоєнного відновлення громад є сукупністю можливостей практичної реалізації проектів відновлення для громад різного розміру, що сприяє акумуляції ресурсів на чітко визначених за критерієм першочерговості для таких громад проблемах відновлення.

Серед основних проблем, які стримують активне застосування проектного підходу до відновлення громад варто відмітити наступні:

1. недостатня увага органів місцевого самоврядування до проектного підходу як інструменту для розвитку громади та його значення у процесах відновлення;
2. відсутність чіткого довгострокового бачення розвитку громади, який би визначав пріоритети, цілі та стратегії розвитку на горизонт планування понад 6 місяців,
3. недостатність навичок проектних менеджерів або їх відсутність в громаді.

Проектний потенціал відновлення має формувати основу для реалізації стратегій розвитку та планів відновлення територіальних громад в Україні. Задля практичного втілення такого бачення необхідно усвідомити не лише формальне виконання вимог законодавства щодо стратегічного розвитку та відновлення країни, але й орієнтуватися на допомогу тим громадам, спроможність яких у громадах стримує розвиток. Серед важливих кроків можуть стати: забезпечення підготовки проектних менеджерів; підвищення рівня розуміння важливості проектного менеджменту; залучення громадськості до створення проектних ініціатив та їх реалізації на рівні громади.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Duka, A. P., & Starchenko, H. V. (2022). Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia ekonomiky: uroky dlia Ukrainy [World Experience of Post-War Economic Recovery: Lessons for Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia - Problems of Modern Transformations. Series:*

Economics and Management, 6. Doi: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06> [in Ukrainian].

2. Starchenko, H. V. (2023). Bazovi aspekty svitovoho dosvidu vidnovlennia ekonomiky pislia viiny [Basic aspects of the world experience of economic recovery after the war]. *Natsionalna bezpeka Ukrainy v umovakh suchasnykh vyklykiv. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia (m. Chernihiv, 22 serpnia 2023 roku) - National security of Ukraine in the conditions of modern challenges. International Scientific and Practical Conference (Chernihiv, August 22, 2023)*. Doi: https://doi.org/10.54929/conf_22_08_2023-04-14 [in Ukrainian].

3. Pislivoienne vidnovlennia hromad v Ukraini. Krashchi praktyky mistsevoho samovriaduvannia [Post-war reconstruction of communities in Ukraine. Best practices of local government] (2023). *Asotsiatsii mist Ukrainy: vebсайт Associations of cities of Ukraine: website*. Retrieved from https://auc.org.ua/sites/default/files/library/krashchi_praktyky_2022_fin_1.pdf [in Ukrainian].

4. Savisko, M., Hatsko, V. (2023). Proiektnyi menedzhment na rivni terytorialnykh hromad: problemy ta mozhlyvi rishennia. Analitychna zapyska [Project management at the level of territorial communities: problems and possible solutions. Analytical note]. *Kyivskoiu shkoloiu ekonomiky (KSE) za pidtrymky Natsionalnogo fondu demokratii (NED) – Kyiv School of Economics (KSE) with the support of the National Endowment for Democracy (NED)*. Retrieved from <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zapiska.-Proektnii---menedzhment-v-gromadah.pdf> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-02-06

Пономаренко С. І.

Кандидат економічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

Хребтань Ю. А.

Аспірант,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

За даними Державної служби статистики України підприємства малого та середнього бізнесу забезпечують близько 64% доданої вартості, 81,5% зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37% податкових надходжень.

В Чернігівській області, станом на 2021 рік (за даними Головного управління статистики в Чернігівській області), працювало промислових та сільськогосподарських підприємств [1]:

- великих – 6;
- середніх – 248;
- малих – 2101.

Аналізуючи товарну структуру зовнішньої торгівлі підприємств Чернігівської області в січні-вересні 2023 року, виявили такі результати [1]:

- експорт товарів за цей період склав 592111,4 тис. дол. США, що становить 118,4% до січня-вересня 2022 року;
- імпорт товарів склав 227151,6 тис. дол. США, що становить 106,7% до січня-вересня 2022 року;
- найбільшу частку експортної продукції – 74,2%, склала сільськогосподарська та харчова продукція;
- промислова продукція склала 25,8% від загального обсягу експорту.

Діяльність значної кількості підприємств малого і середнього бізнесу в Чернігівській області пов'язана з виробництвом сільгосппродукції, причому багато підприємств області виробляє органічну продукцію, яка має підвищений попит у країнах зарубіжжя.

Саме підприємства малого і середнього бізнесу, під час війни, взяли на себе основний тягар економічних рішень на місцевому рівні:

- забезпечення мешканців Чернігова і Чернігівської області, переселенців робочими місцями;
- безперебійне поповнення бюджету обласного центру та районних центрів області за рахунок виробничої та торговельної діяльності підприємств малого та середнього бізнесу;

- рішення логістичних проблем і товаропостачання обласного центру та населених пунктів області.

За офіційною інформацією Державної податкової служби в Чернігівській області, підприємства малого і середнього бізнесу, за рахунок сплати податків, в січні-червні 2023 року забезпечили третину надходжень до бюджетів територіальних громад [2]:

- у січні-червні 2023 року до бюджетів усіх рівнів Чернігівської області суб'єктами господарювання середнього і малого бізнесу сплачено 3,2 млрд. грн. податків і зборів, що становить 35,8% загальної суми надходжень;

- зокрема, до державного бюджету представниками середнього бізнесу спрямовано 943 млн. грн. податків і зборів (24,4% доходів бюджету), малого бізнесу та мікробізнесу – 589 млн. грн. (15,2%);

- до місцевих бюджетів усіх рівнів від суб'єктів середнього підприємництва надійшло майже 867 млн. грн. (16,7% загальної суми) та від малого бізнесу – 845 млн. грн. (16,3%);

- у порівнянні з відповідним періодом минулого року по даній категорії платників відбувся приріст надходжень до бюджетів усіх рівнів на 33,7% (+0,8 млрд. грн.);

- по суб'єктах середнього підприємництва приріст надходжень становить 26,6% (+0,38 млрд. грн.); малого бізнесу та мікробізнесу – на 43,8% (+0,44 млрд. грн.).

Суттєвими чинниками ризиків сьогодення для підприємств малого та середнього бізнесу в Чернігівській області стали:

- небезпека воєнних дій РФ у зв'язку з близькістю кордону з ворожими країнами;

- значні фінансові витрати на відновлення зруйнованих під час активних бойових дій підприємств середнього і малого бізнесу;

- втрата кваліфікованих кадрів у зв'язку із зупинкою діяльності багатьох підприємств бізнесу (особливо виробничих), переміщення частки підприємств в інші регіони України (переважно західні) та за кордон;

- ускладнення логістичних зав'язків, особливо для середніх і малих підприємств Чернігівської області;

- подорожчання транспортних витрат, витрат на зберігання та реалізацію готової продукції;

- ускладнення експорту з деякими західними країнами.

Згідно Закону України «Про самоврядування» [3] виконавчі органи міської ради, сільських та селищних рад мають повноваження в зовнішньоекономічній діяльності щодо:

- укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг;

- сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності;

- сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць [3].

Тому, саме сьогодні, найважливішим для малого і середнього бізнесу є допомога з боку держави:

- єдина, чітка та зрозуміла політика щодо законодавчого забезпечення сприятливих умов роботи підприємств малого та середнього бізнесу;

- спрощення доступу до фінансування та зменшення витрат бізнес-підприємств;

- реальна допомога з боку органів місцевого самоврядування щодо налагодження зовнішньоекономічних зв'язків і отримання допомоги з підтримки роботи підприємств малого і середнього бізнесу;

- вирішення проблем відновлення зруйнованої інфраструктури підприємств малого та середнього бізнесу за участю і допомогою країн-партнерів України;

- створення Програми прискореної підготовки кваліфікованих кадрів для забезпечення підприємств малого та середнього бізнесу, які втратили свій кадровий потенціал із-за міграції працівників.

Департаментом економічного розвитку Чернігівської державної адміністрації затверджена Обласна програма розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки, в якій чітко визначений перелік завдань і заходів на підтримку і розвиток малого і середнього підприємництва за такими напрямками [4]:

- впорядкування нормативного регулювання підприємницької діяльності та вдосконалення надання адміністративних послуг;

- фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка;

- інформаційна та консультаційна підтримка;

- розвиток регіональної інфраструктури підтримки підприємництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Holovne upravlinnya statystyky Chernihivskoi oblasti [Head office of statistics management of Chernihiv region (2023). Retrieved from <https://www.chernihivstat.gov.ua> [in Ukrainian].

2. Derzhavna podatkova sluzhba Ukrainy v Chernihivskij oblasti [State Tax Service of Ukraine in Chernihiv region] (2023). Retrieved from <https://map.tax.gov.ua/community/UA74100390000073425> [in Ukrainian].

3. Pro mistseve samovryaduvannya v Ukraini: Zakon Ukariny vid 21.05.1997, № 280/97-ВР, в новій редакції від 30.05.2023, № 3137-ІХ. [On the local self-government: Law of Ukraine from May 21 1997, № 280/97-ВР, in new edition from May 30 2023, № 3137-ІХ]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [in Ukrainian].

4. Oblassna Programa rozvytku malogo i seredniogo pidpryemnytstva na 2021-2027 roky. Departament ekonomichnogo rozvytku Chernihivskoi ODA [Regional Program of small and middle business for 2012-2027 year]. Retrieved from <http://surl.li/npywK> [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-01

Пецій Н. М.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

НЕОБХІДНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Нині в умовах воєнних, політичних, економічних ризиків для досягнення конкурентних переваг фірмам на ринку необхідно чітко бачити джерела поповнення, стимули збереження та перспективи розвитку наявного персоналу. Враховуючи високий рівень зовнішньої міграції, природне скорочення населення персонал фірми з різними кваліфікаційними характеристиками починає виступати не тільки фактором успішної діяльності суб'єкта господарювання, але його ключовою висококонкурентною перевагою. Саме тому підвищується актуальність стратегічного управління персоналом, розробка та реалізації відповідної стратегії виступає одним із ключових напрямків управління підприємством.

Формування стратегії управління персоналом передбачає визначення напрямку дій, які мають бути реалізовані з метою досягнення довгострокових цілей щодо формування: дієздатної команди, яка має високий рівень професіоналізму та відповідальності; проведення аналізу сильних сторін та переваг наявного персоналу; плану поточних дій уникнення ризиків втрати кваліфікованих кадрів.

Формування ефективної стратегії управління персоналом потребує дотримання певних принципів, серед яких необхідно виділити наступні:

- стратегічна орієнтованість, яка передбачає необхідність врахування впливу зовнішніх, внутрішніх факторів, можливих ризиків, форс-мажорів тощо;

- принцип комплексності передбачає можливість поєднання стратегії управління персоналом підприємства з іншими видами стратегій, планами та концепціями розвитку;

- принцип системності полягає в узгодженні складових процесу управління персоналом із змінами на підприємстві;

- економічна ефективність передбачається отримання економічної вигоди від реалізації стратегії, досягнення балансу між якістю праці та її вартістю, забезпечення високого рівня продуктивності праці.

Формування стратегії управління персоналом та поетапна її реалізація дозволять підприємству суттєво підвищити ефективність використання персоналу, а відповідно, значно в більшій мірі реалізувати конкурентні переваги, що в довгостроковій перспективі дозволить прискорити економічний розвиток та в певній мірі стабілізувати ситуацію.

Формування ефективної стратегії управління персоналом можливо лише за умови ґрунтовної та якісної її підготовки з урахуванням особливостей діяльності підприємства його корпоративної стратегії, а також за допомогою використання процесного підходу.

Серед найбільш розповсюджених видів стратегій управління персоналом слід виділити такі як: стратегія динамічного зростання заснована на модифікації цілей діяльності підприємства, знаходження балансу між змінами та стабільністю, прибуткова стратегія, стратегія підприємництва, ліквідації тощо.

Так, стратегія підприємництва використовується при впровадженні нових пріоритетів якості, збуту, асортименту. При цьому акцент ставиться на креативності, новаторських якостях персоналу, що відповідним чином стимулюється керівництвом. Стратегія динамічного зростання заснована на модифікації цілей діяльності підприємства, знаходження балансу між змінами та стабільністю. При цьому поєднується збереження існуючих працівників з відбором найбільш кваліфікованих, використанні групових так і індивідуальних стимулів підвищення продуктивності праці. Стратегія ліквідації застосовується підприємствами, які знаходяться на межі банкрутства, проявляється скороченням персоналу, впровадженням різноманітних способів мінімізації витрат на персонал [1].

Формування стратегії управління персоналом потребує детального вивчення зовнішнього середовища функціонування підприємства, аналізу внутрішніх резервів забезпечення підприємства кадрами виявлення недоліків в управлінні персоналом тощо. Аналіз чинників впливу як у межах підприємства так і зовнішніх дадуть можливість визначити стратегічні альтернативи, реалізація яких сприятиме досягненню конкурентних переваг на ринку, дасть можливість уникнути ризиків [2].

Процес формування та реалізації стратегії управління персоналом має бути безперервним, а також враховувати особливості вирішення тактичних, стратегічних завдань, які поставило підприємство перед собою.

У процесі формування стратегії управління персоналом мають бути враховані всі напрями роботи з персоналом, зокрема підбір, атестація, оцінювання, мотивація, планування, розвиток, організація праці та інші [3].

Нині підприємствам доводиться працювати та планувати свою діяльність в умовах високого рівня невизначеності зовнішнього середовища за рахунок війни, економічної та політичної кризи в країні. Саме за таких умов, підприємства мають концентрувати свою увагу не лише на основному виді діяльності, але й на формуванні ефективної страте-

гії управління персоналом, оскільки саме персонал виступає головним чинником успішної діяльності будь-якого підприємства.

При розробці стратегії управління персоналом українським підприємством необхідно особливу увагу приділяти рівню безпеки, значно підвищувати роль соціальної відповідальності, оскільки за умов воєнного стану відносини між роботодавцями та працівниками виходять на новий якісний безпековий рівень.

При формуванні стратегії управління персоналом, керівникам необхідно враховувати, що життєві пріоритети у більшості українців змінилися за останні роки і методи стимулювання та взаємовідносини в колективах мають будуватись на нових пріоритетах та засадах.

Отже, можемо зазначити, що формування та оновлення стратегій управління персоналом вітчизняних підприємств є одним із ключових і першочергових завдань, які мають бути вирішені з метою забезпечення високого рівня конкурентоспроможності та підвищення ефективності діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dashko, I. M., Bekhter, L. A., & Mykhailichenko, L. V. (2023) Formuvannya stratehiyi upravlinnya personalom yak napryam rozvytku pidpryyemstv promyslovosti [Formation of personnel management strategy as a direction of development of industrial enterprises]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, No. 6. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.6.13>. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1689>.
2. Kychko, I., Samiilenko, H., Khudolei, V., Bondar, N. Kravchuk, & Y. (2021). Riscos de transformações digitais das relações de trabalho e do mercado de trabalho [Risks of digital transformations of labour relations and the labour market]. *Laplage Em Revista*, 7(Extra-E), p. 650-660. <https://doi.org/10.24115/S2446-6220.2021.7Extra-E1357p.650-660>.
3. Kychko, I. I. (2017). Rational component of motivational factor of labour productivity growth. *Scientific bulletin of Polissia*, No. 1, p. 99-102.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-02

Шило А. В.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Управління персоналом через призму мотивації працівників здійснюється з метою реалізації потенційних можливостей співробітників у процесі досягнення мети і завдань бізнесових структур, неприбуткових організацій, фінансово-кредитних установ. Від складових мотивації напряму залежить рівень продуктивності праці, а отже - перспективи діяльності будь-якого підприємства, його престиж на ринку, відношення клієнтів, можливість тривалий час утримувати конкурентні переваги на ринку [1].

Мотивація персоналу виступає як напрям в управлінні персоналом, який відповідає за корпоративний дух через дію сукупності стимулів для працівників. Візьмемо за приклад сферу обслуговування. Усім відомо, що це постійне спілкування з людьми, спроби догодити, задовольнити потреби клієнтів, у деякій мірі - зробити людину щасливою. Але саме в таких сферах дуже часто працівники швидко втрачають свою емоційну стабільність, вигорають психологічно, знижують продуктивність праці, погіршують якість наданих послуг. Тому дуже важливо запровадити стимулюючу систему, яка допомагатиме подальшій продуктивній праці, використовувати індивідуальний підхід, враховувати матеріальні потреби працівників, потреби в досягненнях, безпеці, приналежності тощо [2].

Задовольнити матеріальні потреби працівників можливо у процесі ефективної матеріальної мотивації, шляхом використання премій, бонусів, надбавок до заробітної плати, складових соціального пакету, відсотку від продажів, матеріальної допомоги тощо.

Особливостями матеріальної мотивації на підприємствах сфери обслуговування може бути преміювання працівників в залежності від обсягу виконаної роботи. Тобто на початку місяця може бути задана певна грошова ціль, до якої будуть прагнути робітники, а в кінці місяця буде обраний переможець, який отримає певний відсоток від прибутку.

Працівників сфери обслуговування можна стимулювати також гнучким графіком роботи. Наприклад, якщо працівник працює кожен день, доцільно вводити доплати за вихід у святкові дні, за роботу у нічні зміни, які оплачуються у подвійному розмірі. Як елемент матеріальної мотивації використовується фінансова підтримка працівників на період навчання та підвищення кваліфікації з метою підвищення рівня обслуговування.

Матеріальна мотивація може базуватися на якості обслуговування (рейтинг клієнтської бази, повторні замовлення). Ефективним методом статусної мотивації є нагороди за перемогу у номінаціях: «Працівник мі-

сяця», «Кращий бармен місяця», «Працівник року» і тощо, адже зовнішнє схвалення є важливим мотиваційним стимулом. Можуть статусну мотивацію доповнювати матеріальною, запровадивши невеликі доплати за перші місця у відповідних тематичних змаганнях на краще обслуговування клієнтів.

Дуже важливим моментом є те, що система мотивації повинна бути прозорою та чітко зрозумілою для працівника і задовольняти саме його особисті потреби. У колективі це допоможе уникати конфліктних ситуацій між робітниками та кожен буде чітко розуміти, які винагороди на нього чекають.

Тому, як підсумок, можна сказати, що особливості матеріальної мотивації у сфері обслуговування достатньо багатогранні, спрямовані на високу якість наданих послуг, задоволення клієнтів їх утримання в умовах великої конкуренції на ринку послуг. Для ефективності системи мотивації повинен існувати баланс між стимулювання високих результатів, при цьому збереження рівності та справедливості між працівниками.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I. I. (2017). Rational component of motivational factor of labour productivity growth. *Scientific bulletin of Polissia*, No. 1, p. 99-102.
2. Kychko, I. I. (2013). Sotsialno-ekonomichni determinanty osobystykh potreb [Socio-economic determinants of personal needs]. Chernihiv: Chernihivskyi derzhavnyi tekhnolohichniy universytet.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-03

Грицаков М. С.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ РОЛІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ НА ТЛІ ВОЄННОЇ КРИЗИ

Очевидно, що війна на території України активізувала процес виїзду українців переважно працездатного віку та дітей за кордон, частина з яких не планує повертатись на батьківщину. Враховуючи воєнну та довоєнну міграцію, низький рівень народжуваності, високий рівень смертності, відновлення економіки України після війни може зіштовхнутись з нестачею робочої сили. Рівень заробітної плати в Україні, який в рази нижчий, ніж за аналогічну роботу в країнах ЄС, руйнація історичного ореолу існування українців у фронтних та прифронтних районах, руйнація соціальної, виробничої інфраструктури стає перешкодою до повернення мігрантів. Маємо констатувати, що війна загострила численні економічні, соціальні, демографічні проблеми, зокрема і проблему збалансування на ринку праці. Зростання кількості безробітних, вимушених мігрантів актуалізує проблеми рівня життя та доходів в Україні.

Нині національна економіка зазнає чи малих втрат у обсягах виробництва, переважна частка доходів на макрорівні України спрямовується на інфраструктурні проекти, фінансування Збройних Сил України, спостерігається спад рівня реальної заробітної плати як працівників державного сектору економіки, так і бізнесу. Такі умови спричинили невідповідність між інтенсивністю праці та рівнем заробітної плати, що суттєво знижує продуктивність праці та зацікавленість у виконанні своїх посадових зобов'язань працівниками [1]. Наразі підвищується гострота питання забезпечення зайнятого населення відповідною до обсягів витрачених психофізіологічних ресурсів адекватною заробітною платою, достатньою для забезпечення життя працівника достатнім обсягом матеріальних благ.

Післявоєнна Україна може зустрітись з дефіцитом робочої сили. Варто розуміти що, низький рівень матеріальної забезпеченості, відсутність умов проживання в фронтних, прифронтних регіонах країни, руйнація виробничої інфраструктури, будуть перешкоджати поверненню мігрантів.

У процесі вирішення цього питання на нашу думку варто звернути увагу на існуючі недоліки стосовно заробітної плати, адже заробітна плата є одним з основних важелів для економічної активності працездатного населення [2].

Для розуміння суті проблеми пропонуємо дослідити сучасну ситуацію в Україні стосовно оплати праці та ознайомитися з структурою заробітної плати. Отже, ми дослідили динаміку заробітної плати в Україні на період з 2010 до 2022 року за даними офіційної статистики і визначили, що міні-

мальна заробітна плата за період 2010-2022 років зростала. Якщо у 2010 році вона складала 960 грн., то у 2022 році – 6700 грн. Даний випадок свідчить про те, що не завжди збільшення суми є показником позитивної динаміки, адже під сумою у 6700 гривень криється: девальвація національної валюти України щодо американського долара; інфляція. Саме на цей період було зафіксовано різке підвищення цін на продовольчі та непродовольчі товари.

Останні десятиліття ознаменувались негативними змінами у структурі заробітної плати. Відбулось зниження частки основної заробітної плати, тобто оплати, яка визначена трудовим договором за виконаний обсяг роботи відповідно до встановлених норм праці, що подається у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок. Маємо констатувати зниження стимулюючої ролі тарифної системи.

Для посилення стимулюючої ролі заробітної плати необхідно актуалізувати такі принципи формування та виплати заробітної плати:

По-перше. Необхідно підвищити рівень пропорційності суми заробітної плати, обсягу та якості кладених знань, вмінь, часу, сил.

По-друге. Встановити більш чіткий зв'язок між оплатою праці та рівнем освіти, кваліфікації, досвіду, що підніме престиж освіти, зменшить плінність кадрів. Заробітна плата має обчислюватись на підставі наявної кваліфікації, освіти, умов праці, кількості відпрацьованих років на одному місці, рівня дотримання трудової дисципліни.

По-третє. З метою усунення такого недоліку у системі заробітної плати як недостатня залежність розмірів і динаміки заробітної плати від кінцевих результатів роботи підприємства, необхідно досягнення кінцевих результатів роботи всього колективу, у тому числі рівня якості продукції та надання послуг, економії ресурсів застосовувати у колективній і преміальній системі оплати праці.

Отже, вищесказане дає змогу стверджувати, що основною формою підвищення мотиваційної ролі оплати праці має стати збільшення розміру заробітної плати, врахування індивідуального внеску кожного працівника у результати діяльності фірми. Такий підхід вирішення проблеми дасть змогу Україні запобігти критичного рівня для національної економіки трудової міграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I. I. (2017). Rational component of motivational factor of labour productivity growth. *Naukovyi visnyk Polissia – Scientific bulletin of Polissia*, 1(9), 2, 99-102. Retrieved from <http://nvp.stu.cn.ua/article/view/101947> [in Ukrainian].
2. Kychko, I. I. (2013). Sotsialno-ekonomichni determinanty osobystykh potreb [Socio-economic determinants of personal needs]. Chernihiv [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-04

Бондаренко А. Ю.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПОКРАЩЕННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ШЛЯХОМ ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Персонал є основним ресурсом діяльності будь-якого бізнесу, плідною працею якого, реалізуються досягнення виробничих, соціальних, комерційних цілей діяльності. Прихід нової людини чи групи працівників, потребує правильно побудованого механізму адаптації на новому робочому місці. Адаптація являє собою процес знайомства працівників з умовами й правилами роботи в тій чи іншій організації. Сюди також входить прийняття працівником корпоративних правил колективу.

Нині, в умовах нестабільності зовнішнього середовища, коли значна кількість підприємств зіштовхуються з проблемами збуту продукції, виходу на нові ринки та утримання позицій на традиційних ринках, більшість керівників не звертають увагу на потребу змінити процес так званого знайомства працівника з підприємством [1]. Застаріла модель зазначеного процесу ігнорує важливість інтеграції сучасних технологій до знайомого колективу сталого середовища функціонування бізнесу. Процес адаптації має синхронізувати швидкість розвитку принципів управління організацією зі швидкістю впровадження так званого штучного інтелекту. Це дасть змогу поліпшити сучасний стан процесу адаптації персоналу та модернізувати механізм проведення даного заходу.

Штучний інтелект являє собою так звану галузь технологічних наук, націлена на вироблення машин, програм, що мають можливість допомагати, полегшувати, знаходити способи досягнення тих, чи інших поставлених цілей. Прикладом застосування ШІ людиною є використання голосового пошуку, перегляд та гра у відеоігри, користування автономними авто, коли для керування транспортом не завжди потрібен водій, пропозиція товарів на сайтах також є елементом ШІ, адже завдяки нашим запитам, система формує вподобання споживачів та представляє рекомендації товарів, що можуть зацікавити споживачів.

Ключовими моментами в процесі поєднання ШІ та управління організацією стануть наступні фактори (рис.1).

Використання штучного інтелекту в процесі адаптації персоналу та впровадження зазначених факторів, дасть змогу керівникам осучаснити підходи до найму та навчання нових працівників. Застарілі варіанти освоєння працівника на новому місці заміняться сучасними програмами та інтерактивними іграми, що дозволять записати набуті в процесі навчання знання в пам'ять додатку чи пристрою, що буде постійно знахо-

дитися на робочому місці і в разі необхідності згадати забуті моменти. Також важливим компонентом, ефективності впровадження ШІ в процес адаптації є презентація підприємства в форматі відео або так званого reels video. Така форма стане більш цікавою та зручною для того, щоб зрозуміти специфіку підприємства.

Рис. 1. Можливий ефект після успішної інтеграції ШІ та установлених принципів управління організацією

Джерело: складено автором

Програми, створені для супроводу працівника в процесі всієї адаптації на робочому місці, дозволяють отримати повну інформацію стосовно можливостей та недоліків кандидата, а також на практичній основі провести оцінку набутих кваліфікацій, що в майбутньому будуть відображатися на продуктивній праці людини. Таким чином сьогодні як ніколи буде доцільно сполучити технологічний прогрес з базою набутих знань.

Сучасна модель адаптації працівника має виглядати наступним чином:

- Перший етап. Знайомство. Проходження тренінгів та бесід, стосовно того, які саме обов'язки має виконувати потенційний працівник на обрану посаду.

- Другий етап. Навчання. Якщо специфіка роботи потребує попередньо пройденого навчання, потрібно створити програму навчання в ході якої описати детальну інформацію, яку має отримати працівник.

- Третій етап. Заключний. В процесі проходження даного етапу, працівник вже має повноцінне уявлення стосовно того, чому та заради чого він прийшов на дане підприємство [2].

Описана модель є показовою для впровадження в програму адаптації працівників. На нашу думку, саме цифрові технології на сьогоднішній день є прогресуючим елементом будь-якої системи та механізмів. Залучення нових технік та ідей, покращать стан менеджменту персоналу,

який наразі знаходиться на стадії розвитку та вдосконалення. Вітчизняні підприємства мають ступити на шлях відновлення та переходу на нові типи управління. Світ безупинно рухається в ногу з технологічним прогресом й дані умови вимагають трансформації сталих моделей менеджменту, задля ефективного існування організації. Те, що було колись зручним, стає монотонним, а ті речі, які раніше нам здавалися «фантастикою» переходять у форму буденності й тому керівникам, управлінцям, менеджерам та іншим учасникам керівної ланки потрібно активно знайомитися з штучним інтелектом та починати працювати над співпрацею, цього явища з власним досвідом управління підприємством чи окремими його підрозділами.

Відтак поєднання штучного інтелекту із застарілими мотивами управління персоналу, буде можливим поштовхом до покращення та вдосконалення всіх принципів менеджменту персоналу, адже ефектом від всіх проведених заходів, стане спрощення роботи управлінця та доступність інформації для потенційного працівника. Підприємство в такому разі залишиться тільки в плюсі, адже застарілі формати адаптації працівників, наповняться цікавими моментами та спрощеною програмою, що в свою чергу буде залучати більше потенційних кандидатів на вакантні місця тієї чи іншої організації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Zhukovska, V. M. (2017). Tsyfrovi tekhnologii v upravlinni personalom: sutnist, tendentsii, rozvytok [Digital technologies in personnel management: essence, trends, development]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya: Ekonomika ta menedzhment - Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, 27 (2), 13-17. DOI: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/5.pdf> [in Ukrainian].
2. Kychko, I., & Olkhovych, M. (2016). Motyvatsiyni chynnyk antykrizovoho upravlinnia personalom [Motivational factor of anti-crisis personnel management]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia. - Problems and prospects of economy and management*, 1, 31-35. Retrived from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppeu_2016_1_6 [in Ukrainian].
3. Kychko, I. I., & Shestak, I. M. (2022). Perspektyvy upravlinnia adaptatsiieiu personalu v umovakh tsyfrovoy ekonomiky [Prospects for managing staff adaptation in the digital economy]. *Intehratsiia nauky ta biznesu u vidnovlenni natsionalnoi ekonomiky: vybir modelei ta mekhanizmu realizatsii. Vseukrainska naukovopraktychna konferentsia (m. Chernihiv, 27 hrudnia 2022 roku). – Integration of Science and Business in the Restoration of the National Economy: Selection of Models and Mechanisms for Implementation. All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (December 27, 2022, Chernihiv, Ukraine)*. (p.11-14). DOI: https://reicst.com.ua/asp/issue/view/conf_hum_12_2022 [in Ukrainian].
4. Chernenko, N. I. (2022). Shtuchnyi intelekt v upravlinni personalom [Artificial intelligence in personnel management]. *Tavriyskiy naukovyi vestnik. Seriya: Ekonomika – Tavriyskiy naukovyi visnyk. Seriya: Ekonomika*, 12, 76-83. DOI: <https://doi.org/10.32851/2708-0366/2022.12.11> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-05

Шкалаберда В. М.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У СТВОРЕННІ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ

Робота займає ключове місце в житті багатьох людей, адже на неї витрачається значно більше часу, ніж на будь-яку іншу повсякденну справу. У зв'язку з цим надзвичайно важливо, щоб працівники відчували підтримку та взаємозв'язок зі своїми колегами, підлеглими та керівництвом в організації.

Психосоціальні ризики, пов'язані з корпоративною культурою, такі як погані міжособистісні відносини та відсутність політики, спрямованої на повагу до працівників, можуть зумовлювати стрес на робочому місці.

Спілкування є ключовим фактором для продуктивного та ефективного робочого середовища. Позитивне спілкування на робочому місці може допомогти зміцнити довіру та повагу та сприяти кращим стосункам між командами. Це приносить користь працівникам і компанії, підвищуючи продуктивність, співпрацю та моральний дух співробітників [1].

Позитивна взаємодія між колегами на роботі мають безпосередній вплив на фізіологічні, психологічні процеси в організмі та емоційний стан працівника. Спілкування та позитивні стосунки сприяють залученню працівників. В організаціях з високим рівнем залученості працівників спостерігаються менші витрати на персонал, кращі результати фірми, низька плинність кадрів, менша кількість інцидентів у сфері безпеки, більш високий рівень продуктивності праці [2].

Працівники, задоволені якістю міжособистісних стосунків на робочому місці, швидше та більш глибоко переймаються корпоративними інтересами. Керівники, які сприяють неформальній взаємодії, наприклад, соціальним подіям поза робочим часом, можуть сприяти розвитку позитивних стосунків і підвищити рівень задоволеності особистих потреб працівників у праці [3].

Позитивне спілкування на робочому місці може значно вплинути на рівень продуктивності. Співробітники, яким комфортно висловлюватися та ділитися ідеями, швидше за все, будуть мотивовані та зацікавлені. Чітка комунікація також гарантує, що кожен розуміє свої ролі та обов'язки, зменшуючи плутанину та мінімізуючи помилки. Забезпечуючи регулярний зворотний зв'язок і визнання, керівники можуть підвищити впевненість працівників, що призведе до більш високого рівня продуктивності праці.

Заохочення командної роботи та співпраці між працівниками через ефективно спілкування сприяє створенню позитивного робочого сере-

довища, яке сприяє продуктивності. Менеджери, які віддають перевагу хорошій комунікаційній практиці, як правило, мають більш успішну та продуктивну робочу силу в цілому.

Соціальна взаємодія та позитивні стосунки є ключовими для різних аспектів ставлення, добробуту і продуктивності. Дослідження показують, що як працівники з низьким, так і з високим статусом мають вищу мотивацію при налагоджених міжособистісних відносинах [4].

З урахуванням організаційних і особистих переваг позитивних стосунків на робочому місці, створення можливостей для позитивної соціальної взаємодії та її підтримка має бути важливою метою керівників команд та менеджерів

Узагальнюючи, максимізація рівня залученості працівників може бути досягнута шляхом видалення бар'єрів, які перешкоджають соціальній взаємодії на робочому місці, і створення можливостей для співробітників взаємодіяти один з одним. Це може бути досягнуто різними способами, з урахуванням особливостей конкретної організації.

Для підтримки взаємодії працівників на робочому місці рекомендується: сприяти особистій комунікації; залучати віддалених працівників; планувати спільні заходи; розвивати навички розрішення конфліктів; створювати можливості для неформальної взаємодії між колегами.

Отже, комунікація відіграє ключову роль у формуванні позитивних стосунків на робочому місці. Вона впливає на взаємодію між співробітниками, рівень довіри, взаєморозуміння та загальний атмосферний клімат в організації. Тому важливо приділити належну увагу цьому аспекту управління персоналом для підвищення продуктивності та задоволеності працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I. I. (2017). Rational component of motivational factor of labour productivity growth. *Scientific bulletin of Polissia*, 1, 99-102.
2. Kychko, I., Remnova, L., & Kholodnytska, A. (2022). Corporate culture and leadership development in changing world. *Book Of Proceedings VI International Conference on Sustainable Transport System and Maritime Logistics*. Batumi Navigation Teaching University Publications, p. 120-123.
3. Basford, T. E., & Offermann, L. R. (2012). Beyond leadership: The impact of coworker relationships on employee motivation and intent to stay. *Journal of Management & Organization*, 18(6), 807–817. <https://doi.org/10.1017/s1833367200000456>.
4. Chiaburu, D. S., & Harrison, D. A. (2008). Do peers make the place? Conceptual synthesis and meta-analysis of coworker effects on perceptions, attitudes, OCBs, and performance. *Journal of Applied Psychology*, 93(5), 1082–1103. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.93.5.1082>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-06

Селюк В. В.

Здобувач вищої освіти,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Утримання в Україні висококваліфікованого медичного персоналу за допомогою економічних стимулів та важелів може загостритись у період післявоєнної відбудови України. Нині маємо констатувати низький рівень мотивації медичних працівників на робочому місці, складність з пошуком роботи із достойним доходом, неможливість утримання сім'ї тощо. До того ж в Україні останні десятиліття збільшується інтенсивність еміграційних процесів медичних працівників [1]. Активні воєнні дії на території України активізували пошуки кращого життя за кордоном мільйонів українців, в тому числі і з медичною освітою. Ключовою причиною міграції залишається рівень заробітної плати в медичних закладах, що підвищує актуальність дослідження мотиваційної ролі заробітної плати як необхідної умови збалансування ринку праці медичних працівників.

З метою аналізу попиту та пропозиції на ринку медичних послуг скористаємось сайтом пошуку роботи Work.ua. За інформацією, розміщеною на зазначеному сайті, на початок осені 2023 року пропозиція роботи для медичних працівників значно відставала від попиту. На середину вересня 2023 року всього по Україні подано вакансій в категорії «Медицина» - 6048, а поданих заяв 24084, що майже в 4 рази перевищує кількість розміщених вакансій (таблиця 1, рисунок 1). При цьому потрібно взяти до уваги, що зазначена інформація не є вичерпною для аналізу попиту і пропозиції на ринку праці фахівців з надання медичних послуг, адже може вмещувати подвійних рахунок (одна особа може подати декілька резюме в різних областях і за різними посадами), але певною мірою відображає наявні в Україні тенденції на ринку праці

Таблиця 1

Інформація про вакансії та подані резюме медичних працівників на сайті пошуку роботи Work.ua на середину вересня 2023 року

Область	Вакансії (кількість)	Подано заяв (кількість)	Перевищення заяв над вакансіями (разів)
1	2	3	4
Чернігівська	51	345	6,8
Вінницька	183	1108	6,1
Волинська	87	525	6
Дніпропетровська	592	1841	3,1

Продовження таблиці 1

1	2	3	4
Донецька	22	121	5,5
Житомирська	78	549	7
Закарпатська	122	433	3,5
Запорізька	135	677	5
Івано-Франківська	143	1094	7,7
Київська	2431	7193	3
Кіровоградська	54	346	6,4
Луганська	0	6	6
Львівська	548	2654	4,8
Миколаївська	83	414	5
Одеська	418	1544	3,7
Полтавська	150	837	5,6
Рівненська	82	597	7,3
Сумська	57	338	5,9
Тернопільська	142	607	4,3
Харківська	328	1232	3,7
Херсонська	15	93	6,2
Хмельницька	109	519	4,8
Черкаська	133	605	4,5
Чернівецька	85	406	4,8

Джерело: складено за даними сайту Work.ua [2]

Кількість вакансій та поданих резюме медичних працівників по областях України на сайті Work.ua

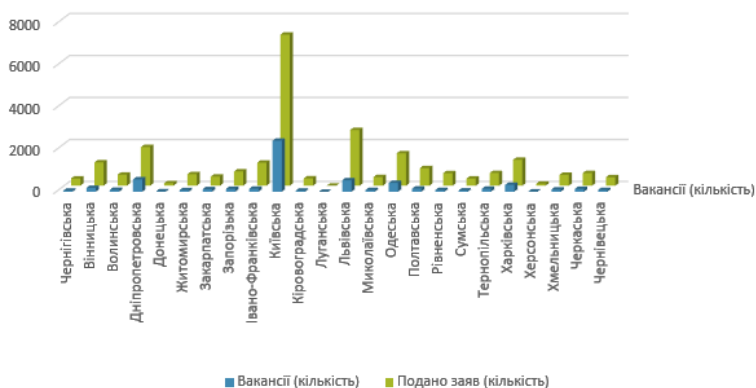

Рис. 1. Кількість вакансій та поданих резюме медичних працівників по областях України на сайті Work.ua

Джерело: складено за даними сайту Work.ua [2]

Згідно з наведеними даними, найбільша кількість поданих резюме над кількістю вакансій традиційно зосереджена у Київській області- 2431 вакансії та 7193 резюме, найменша- в Луганській.

Найбільше перевищення поданих заяв над вакансіями зафіксоване в таких областях України: Житомирська (у 7 разів), Івано-Франківська (у 7,7 разів), Рівненська (у 7,3 разів). Причину стрімкого зростання кількості поданих резюме можна частково пояснити збільшенням кількості внутрішньо переміщених осіб в цих областях.

Найменше перевищення зареєстрованих резюме над наявними вакансіями склало у Дніпропетровській області (у 3,1 рази), у Київській (у 3 рази), в Одеській (у 3,7 рази), в Харківській (у 3,7 рази). У середньому перевищення склало 5,3 разів.

Для підвищення рівня мотивації медичних працівників, зменшення рівня наявної та потенційної зовнішньої міграції необхідно підняти рівень матеріальної та нематеріальної мотивації. Для стимуляції високопродуктивної праці лікарів і немедичного персоналу в країні з високим рівнем життя необхідна перш за все матеріальна мотивація. Рівень матеріальної мотивації визначаються керівниками медичних установ залежно від фінансових можливостей. Можливі варіанти фінансової мотивації співробітників клініки за допомогою премій та доплат. Існуючі доплати за суміщення професій (посад), виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника, розширення зони обслуговування (збільшення обсягу виконуваних робіт), за роботу в нічний час працівникам, за науковий ступінь виконують мотиваційну роль, збільшують рівень доходу медичних працівників. Їх розмір при наявності фінансової можливості необхідно підвищувати. Преміювання також за видами і розміром може коригуватись за результатами роботи конкретного працівника та закладу в цілому [3].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I., & Hrytsakov, M. (2023). Posylennia motyvatsiinoi roli zarobitnoi platy: problemy ta perspektyvy [Strengthening the motivational role of wages: problems and prospects]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 2 (34), 38–50. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2\(34\)-38-50](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2023-2(34)-38-50) [in Ukrainian].
2. Work.ua – sait poshuku roboty №1 v Ukraini [Work.ua is the #1 job search site in Ukraine]. www.work.ua. Retrieved from <https://www.work.ua> [in Ukrainian].
3. Kychko, I. I., & Zeleniak, I. M. (2016). Kontseptualni osnovy upravlinnia motyvatsiieiu personal [Conceptual foundations of personnel motivation management]. *Ekonomichnyi prostir rehionu v intehratsiinii stratehii rozvytku [The economic space of the region in the integration strategy of development]: monograph*. In M.P. Butko (Ed.). Kyiv: Kondor Vydavnytstvo, 432 p., pp. 88-96 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-07

Турло Н. П.

Кандидат економічних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0007-7521

Осадчук О. В.

Аспірант,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0001-1636-8366

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Незважаючи на розвиток технологій в світі, будь-який виробничий процес не обходиться без втручання в нього людини. Людина як керуюча і керована система вимагає до себе певних дій, що пов'язані з виченням потреб, мотивів і спонукання (мотивації) людини до праці.

В економічній науковій літературі мотивація трактується як одна із функцій управління. Під цим розуміють процес свідомого впливу на трудову поведінку людей.

Первинні теорії мотивації ґрунтуються на припущеннях, що людина в залежності від її характеру, ставлення до праці може працювати під різним рівнем контролю та відповідальності. Змістовні теорії мотивації базуються на потребах людини. Вони передбачають, що в людей з різним рівнем задоволеності потреб виникають нові потреби вищого рівня і мотиваційні чинники повинні відповідати необхідності задоволення потреб відповідного рівня. Процесуальні теорії мотивації, не відкидаючи важливості задоволення потреб людини, передбачають, що мотивація працівника залежить не тільки від них, але й від поведінки окремої людини та очікувань винагороди. Генезис розвитку теорій мотивації свідчить, що кожна наступна виділяє більшу кількість мотиваційних чинників, які можуть впливати на результати праці персоналу підприємства.

В узагальненому вигляді типова система мотивації персоналу включає в себе 3 групи мотиваційних чинників:

1) матеріальна мотивація, в основі якої лежить задоволення потреби у прагненні людини до поліпшення свого матеріального добробуту;

2) трудова мотивація, яка передбачає бажання працювати взагалі та працювати в даній організації, у даному колективі та займати дану посаду;

3) статусна мотивація. В основі статусної мотивації лежить задоволення бажання людини до кар'єрного росту, задоволення потреби у визнанні досягнень.

Крім мотиваційних чинників необхідно виділяти й мотиваційні фактори впливу на результати праці, серед яких виділяють внутрішні та зовнішні, матеріальні та нематеріальні, позитивні та негативні, індивідуальні та колективні [1].

Нині особливої уваги заслуговує сучасний аспект мотивації персоналу, що пов'язаний з розвитком інформаційного суспільства та цифрової економіки, а також робота в стресових ситуаціях.

Так, до елементів мотиваційної моделі в інформаційному суспільстві можна віднести потреби, інтерес, мотив, ціль, поведінку та результат [Азьмук].

Аби робота давала результат і в стресових ситуаціях, наприклад, таких як війна, крім зусиль працівника, необхідна участь колективу, керівника, а також правильні способи мотивації, до яких слід віднести наступні [3]:

- доручати працівнику тільки ті завдання, які йому під силу виконати в цей момент;
- проведення неформальної бесіди, емоційна підтримка працівника і доручення тих завдань, на виконанні яких не позначиться його емоційний стан, надасть сил рухатися далі;
- подяка за якісно і вчасно виконану роботу;
- визначення співробітнику власної зони відповідальності та контролю, що буде додавати йому впевненості у власних силах і відволікати від зовнішніх обставин, спрямувати його увагу та зусилля на конкретні дії;
- мотивування через наставництво, благодійність чи волонтерство, що дасть можливість відчути себе корисним та сконцентруватися на спільній роботі.

В основі побудови ефективної мотиваційної стратегії є знання та розуміння того, що керує людиною, спонукає її до діяльності, які мотиви лежать в основі її дій.

Алгоритм побудови мотиваційної стратегії персоналу може включати в себе ряд етапів:

- визначення цілей мотиваційної стратегії;
- проведення анкетування персоналу;
- розробка та впровадження оптимальної мотиваційної стратегії, адаптованої під потреби, що визначені на основі анкетування;
- виявлення результативності мотиваційної стратегії;
- проведення корегувань у випадку незадовільних результатів.

Таким чином, мотивація – це ключ до підвищення ефективності роботи підприємства. Тому основне завдання менеджера по роботі з персоналом полягає у тому, щоб створити умови для прояву всіх якостей працівника, які пов'язані з освітою, його майстерністю та підготовкою. Мотивований працівник прагне до самоствердження та самореалізації, забезпечує підвищення ефективності своєї спонукає розвивати у собі трудовий потенціал та самостійно покращувати результати своєї роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Zhyghalkevych Zh. M. &, Nechytajlo M. I. (2021). Systema motywacji i pracy personalu jako czynnik podwyższenia efektywności działalności przedsiębiorstwa [The system of motivation of work of personnel as a factor of increasing the efficiency of the enterprise]. *Efektívna ekonomika - Efficient economy*, 12. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.1> [in Ukrainian]
2. Azjmuk N. A. (2017). Zainjatistij i motywacija pracy v informacijnij ekonomici: transformacija i vzajemozv'jazok [Employment and work motivation in the information economy: transformation and relationship]. *Problemy ekonomiky - Problems of the economy*, 4, 376–383.
3. Motywacja personalu w umowach wojny: transformacja podkhodiv [Motivation of personnel in wartime: transformation of approaches]. (2023, 22 September). Retrieved from <https://devisu.ua/uk> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-03-08

Коваленко С. Д.

Кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-1749-3863

ІМІДЖ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

Як показує світова практика сприятливе уявлення про підприємство покращує попит на його продукцію. Гарне ставлення до діяльності підприємства формується на основі створення позитивного іміджу на ринку, який допомагає здобуттю певної конкурентної переваги, зміцненню позиції відносно товарів-замінників.

Для сучасного бізнес-середовища формування позитивного іміджу підприємства стає дедалі важливішим завданням. Громадська думка щодо окремого суб'єкта господарювання є важливим компонентом механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. На основі опитувань цільової аудиторії можна дізнатися чи може обрати споживач певний бренд товару на противагу менш знайомому його дешевому аналогу. Вдало створений імідж підприємства, який сприяє просуванню брендів аналогів відмінно забезпечує поточний прибуток, місце у конкурентній боротьбі, а також працює у довгостроковій перспективі.

Конкурентоспроможність підприємства, як комплексна характеристика його стану [1], покликана оцінити ступінь слабких сторін і переваг підприємства, прогнозувати його успіх або невдачу на ринку, виявити шляхи подальшого розвитку і визначити можливості щодо підвищення статусу підприємства серед інших відповідно до сучасних ринкових умов.

Щоб з'ясувати механізм впливу іміджу підприємства на його успіх, слід зрозуміти суть поняття, дослідити його видові прояви та засоби формування, оцінити ступінь його важливості. Це дозволить заглибитись у суть формування іміджу як процесу забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

З досвіду успішних компаній відомо, що посилення іміджу забезпечує високу ефективність виробництва, зайнятості та підвищує конкурентоспроможність підприємства. Однак, потрібно зацентувати увагу на тому, що в умовах української економіки, з урахуванням особливостей її історичного минулого й сучасних проблем, ідеї іміджу, ще не знайшли широкого практичного впровадження. Хоча керуючі органи підприємств вже усвідомлюють, що важливість ефективного управління ними відбувається за рахунок ряду інструментів у т. ч. й поінформованості оточення про продукцію підприємства, його діяльність і роль в суспільстві. Позитивний імідж, як інструмент досягнення конкурентоспроможності

підприємства, в таких умовах виступає одним із стратегічних факторів його розвитку, підвищує його вартість, створює привабливість підприємства як роботодавця, впливає на стосунки з партнерами, державними і муніципальними органами управління і населенням [2].

Імідж підприємства формується на основі аспектів, які аналізуються з урахуванням основних принципів маркетингу. Він створюється з метою просування підприємства на ринку не лише з точки зору пізнаваності й обізнаності в ньому суспільства, а й спрямовує маркетингову політику в бік забезпечення його привабливості для цільової аудиторії.

Імідж – це найефективніша форма подання повідомлення, яка здатна створити у цільовій аудиторії необхідне для досягнення конкретних цілей сприйняття. У сучасному бізнес-середовищі вирішальним фактором забезпечення ефективної діяльності підприємства досить часто стає позитивний імідж. Звичайно він формується завдяки ефективній роботі щодо просування бренду. Одним з найбільш вдалих способів впливу на цільову аудиторію є візуальне або вербальне подання інформації [3].

Як свідчить світова практика, досить часто яскрава і вдала рекламна кампанія передувала успішному зльоту і надприбуткам підприємства. Водночас немає гарантії, що реклама не буде невдалою і не зіпсує усі напрацювання підприємства. Тому варто шукати раціональний підхід до створення іміджу та проведення рекламної кампанії.

Найчастіше виділяють такі варіанти іміджу щодо певного об'єкта: дзеркальний, цільовий (або бажаний), демонстративний (поточний як його підтип). Якщо дзеркальний імідж спрямований на відображення нашого уявлення про самого себе, то цільовий (бажаний) – спрямований на подання ідеальної картинки, бажаного образу суб'єкта господарювання. Поточний імідж пов'язаний з образом об'єкта, який сформувався у свідомості громадськості і є підтипом демонстративного іміджу – спрямованого на створення і презентацію образів, що можна охарактеризувати і легко розпізнати.

Існує корпоративний (одиничний) імідж підприємства – узагальнений імідж окремого підприємства, а не його підрозділів чи окремих досягнень. При цьому множинний імідж – варіація іміджу, коли створюються і розвиваються декілька образів одного об'єкта, формується вже на стадії конструювання і демонстрації. Частіше за все даний імідж спостерігається в результаті жорсткої конкуренції на ринку аналогічної продукції [4].

Імідж, як складний і відповідальний процес, формується шляхом взаємодії низки чинників: соціологічного (визначення переваг цільової аудиторії); маркетингового (пошук і оцінка маркетингових відмінностей і особливостей об'єкта); ситуаційного (правильне визначення контексту, в якому відбувається подання даного об'єкта); комунікативного (вдале забезпечення інформаційного впливу з різних каналів).

Для розробки позитивного іміджу підприємства в іміджології розроблено інструментарій: позиціонування (побудова образу підприємства

у ринковому середовищі, який відрізняється від конкурентів і показує споживачеві його унікальність та важливість); маніпуляція (застосовується для прихованого впровадження у підсвідомість людей бажаних асоціацій з певним товаром або підприємством в цілому); міфологізація (створення історії, в яку підсвідомо вірить цільова аудиторія без доведення чи перевірки даної інформації і з довірою до суспільної думки щодо даного міфу); емоціоналізація (сприяє кращому запам'ятовуванню позиціонованої інформації завдяки яскравим емоційним забарвленням (наприклад, застосування почуття страху до певного об'єкту або бажання тощо); візуалізація (обов'язковість існування візуальних елементів іміджу (товарні знаки, логотипи, кольори, форма упаковки тощо) та інші інструменти [5].

Основа іміджу складається з наявного стилю внутрішніх та зовнішніх ділових і міжособистісних відносин персоналу; офіційної атрибутики (назви підприємства, емблеми, товарного знаку); надійності; порядності; гнучкості; культури; соціальної відповідальності.

У наш час імідж підприємства – це умова процвітання і досягнення конкурентних переваг, одна з найважливіших характеристик підприємства, складова довіри до нього та його товару (послуги). Він формується завдяки цілеспрямованим колективним зусиллям. Загалом метою іміджевих досліджень є сукупна оцінка діяльності підприємства у взаємодії з зацікавленими групами (public relations чи PR).

Імідж має вирішальний вплив на успішне ведення бізнесу. І це логічно. Його візуальний, емоційний та комунікаційний аспекти формують сприйняття клієнтів, партнерів і громадськості про вашу компанію чи бренд. Вплив іміджу на успішне ведення бізнесу відбувається за рахунок ряду складових: першого враження, довіри, репутації, маркетингу і реклами, співпраці з партнерами, висококваліфікованих кадрів, конкурентоспроможності. Імідж впливає на відносини з партнерами та іншими стейкхолдерами. Позитивний імідж може забезпечити більше можливостей для співпраці та взаємовигідних угод. Важливо розробляти і підтримувати послідовний імідж, який відповідає цілям та цінностям підприємства.

Отже, позитивний імідж має велике значення в посиленні конкурентних переваг підприємства:

- відіграє значну роль у забезпеченні конкурентних переваг за рахунок визначення орієнтирів та напрямів розвитку кадрового потенціалу підприємства;
- передбачає зміну свого місця й ролі серед складових розвитку підприємства як елемент конкурентної переваги. Імідж підприємства вимагає стратегічного управління;
- останнім часом виходить на перший план у боротьбі за конкурентоспроможність як один із нематеріальних активів підприємства;
- створює додаткову цінність та є одним із найважливіших чинників конкурентної переваги, адже здатен сприяти виживанню підприємства в довгостроковій перспективі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Saienko, M. H. (2006). *Stratehiia pidpriemstva : navch. posib.* [Enterprise strategy: training. manual] Ternopil : Ekonomichna dumka. Retrieved from <https://buklib.net/books/26099/> [in Ukrainian].
2. Nykyforenko, V., & Kravchenko, V. (n/d). *Rol imidzhu v stvorenni konkurentnykh perevah pidpriemstva* [The role of image in creating competitive advantages of the enterprise]. Retrieved from <http://surl.li/mhgru> [in Ukrainian].
3. Hladyshchuk, Ya. A., & Orlova, K. Ye. (2019). *Formuvannia imidzhu pidpriemstva yak faktor zabezpechennia yoho konkurentospromozhnosti* [Formation of the image of the enterprise as a factor of ensuring its competitiveness]. Retrieved from <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/12/530.pdf> [in Ukrainian].
4. Pocheptsov, H. H. (2006). *Ymydzhelohyia* [Imageology]. Kiev : Vakler. [in Russian].
5. Haponenko, V. A., & Rykhlik, V. A. (2015). *Zviazky z hromadskistiu* [Relations with the public]. Kyiv : KNEU [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. РОЛЬ ОСВІТИ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-04-01

Хамська Н. Б.

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID: 0000-0001-5567-9266

Вінтер М. В.

Аспірант кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна

ІМІДЖ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Формування професійної компетентності та конкурентоспроможності педагога – теоретико-прикладна складова його готовності до фахової діяльності, передумова саморозвитку конкурентоздатності, в цілому особистісно професійного іміджу. Структура педагогічного іміджу як образу, якого людина набуває і залишає після себе, включає: форми і риси його прояву у процесі навчально-професійного спілкування і педагогічної взаємодії як зовнішньої складової іміджу та внутрішньої особистісної сутності людини (розуму, мудрості, інтелекту, способів мислення; толерантності, цілеспрямованості в досягненні мети; інтересу, соціокультурної ерудиції). Але не лише ці складові становлять цілісну структуру педагогічного іміджу.

Імідж має системно наповнюватися такими емоційно-енергетичними рисами, як мобільність переключення з одного виду дій на інші; швидкість реакції на ситуації, що виникають раптово; емоційність реагування та адекватність ставлення до подій освітньо-наукового, соціокультурного та буттєвого контекстів.

Уявний іншими образ людини, зовнішній прояв її іміджу та внутрішній світ, емоційно-енергетичний потенціал – це теж важливі, але недостатні передумови становлення і прояву іміджу майбутнього педагога. Системотворчим чинником становлення, передумовою розвитку й прояву іміджу є самодостатність особистості, яка характеризується наявністю справедливості.

вої твердої позиції, якою вона цілеспрямовано керується і обстоює, розвинена уява, контактність і наполегливість, які вміло й інтегровано спрямовуються на самотворення власного образу, удачливого, успішного та само-ефективного педагога-іміджмена.

Сучасний імідж стає сприятливим в умовах здорової педагогічної взаємодії тих, хто володіє секретами чарівності та привабливості. З цього приводу Л. М. Мітіна пише: «Справжня привабливість – це, очевидно, наявність певних внутрішніх рис, які проявляються у зовнішньому вигляді та тому легко діагностуються оточуючими за поверхневого контакту. Головну рису привабливості у найбільш загальному вигляді можна було б визначити як доброзичливий інтерес до людей, бажання увійти в контакт з ними, допомогти, створити оптимальні умови» [1].

Йдеться про особливо сприятливі, міжособистісні риси іміджу, без наявності яких не може стати успішним будь-який суб'єкт у системі професій «людина – людина», до яких відноситься, впершу чергу, професія педагога та лікаря.

Незалежно від ієрархічності рівнів управління, керівництва та менеджменту педагогічні ситуації будь-якого виду і форми характеризуються в основному трьома параметрами:

- рівнем сприятливості міжособистісних стосунків між суб'єктами педагогічної взаємодії на різних рівнях їх залежності;
- суттєвістю впливу на підлеглих, що проявляється в оцінюванні та само-оцінюванні результатів взаємодії, застосуванні різних способів морального й матеріального стимулювання їх активності;
- структурою завдань, розроблених для підлеглих: чіткість поставленої мети, вибір шляхів і способів її досягнення, наявність варіантних технологій виконавської діяльності, можливість перевірки та оцінки її ефективності [2].

Характер прийняття рішень у соціальній групі напряму залежить від стилів педагогічної взаємодії, що складаються у структурі різних видів управлінської, освітньої, навчально-виховної та дослідницької діяльності. Йдеться про такі класичні стилі взаємодії: авторитарний, демократичний, нейтральний або анархічний (за К. Левінім), або директивний, колегіальний, індивідуальний, ліберальний (за А. Журавльовим, В. Рубахінім) [2].

Розуміючи, що далеко не завжди названі стилі взаємодії та співробітництва проявляються в чистому вигляді і що кожний з них (стосовно психологічної характеристики ставлення до підлеглих за ознаками індивідуальних чи групових стосунків, що проявляються у процесі співпраці) має сильні й слабкі сторони прояву і впливу (замість контролю педагогічний аналіз (за Ю. Конаржевським, В. Бондарем та ін.), можна говорити не лише про необхідність ситуативного застосування того чи іншого, але адекватного ситуації стилю, який умовно можна назвати демократично-менеджерським із ознаками педагогічного іміджу.

Заслуговує на позитивне оцінювання й практичне використання концептуальної моделі розвитку конкурентоспроможності особистості, що розроблена Л. Мітіною. В ній у ролі об'єкта розвитку – інтегральна

характеристика особистості (спрямованість, компетентність, гнучкість); в ролі фундаментальних умов – перехід на більш високий рівень самосвідомості через ланцюг стадій розвитку: від самовизначення до самовиявлення, а від нього – до самореалізації; психологічним механізмом розвитку конкурентоздатності як бажаної якості особистості \ є спрямування власної життєдіяльності на предмет практичного перетворення; в ролі рушійних сил розвитку – суперечлива єдність «Я-діючий, Я-відображений, Я-творчий»; в ролі очікуваного результату розвитку – творча самореалізація, досягнення неповторності особистості, здатність конкурувати на ринку праці [1].

Трактуючи здібності як сукупність мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, узагальнення), завдяки яким здійснюється відповідна діяльність, в психології виділяються два види здібностей: звичайні та спеціальні, які розвиваються і проявляються у процесі діяльності людини. Наявність одних (звичайних або житейських здібностей) пов'язана з поза-змістовими ознаками інтелекту людини і характеризує її мудрість. Прояв інших здібностей (спеціальних) базується на змістовій професійно-орієнтованій базі інтелекту, яка закладається у процесі професійної підготовки і характеризується легкістю, глибиною та швидкістю набування професійних знань і вмінь, а також гнучкістю і мобільністю їхнього застосування. За відсутності синтезу розуму і мудрості результати інтелектуальної діяльності людини можуть бути невтішними, конкуренто-неспроможними.

Отже, інтелектуальна діяльність за певних умов може характеризуватися ригідністю (негнучкістю) як нездатністю особистості адаптуватися, чи навпаки, її готовністю адаптуватися до передбачуваних змін, які потребують нестандартних дій, комбінацій набутих операцій, що засвідчує про гнучкість мислення – основного чинника творчості, так необхідної конкурентоздатному вчителю з функціями європейського типу іміджмейкера.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bondar, V. I., & Shaposhnikova, I. M. (2015). *Upravlinnia pidhotovkoiu uspishnoho vchytelia: teoriia i praktyka : monohrafiia* [Management of successful teacher training: theory and practice: monograph]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
2. Nestulia, O. O., & Nestulia, S. I. (2016). *Osnovy liderstva: naukovi kontseptsii (seredyna KhKh – pochatok KhKhI st.)*. Navchalnyi posibnyk [Fundamentals of leadership: scientific concepts (mid-twentieth - early twenty-first century)]. Tutorial. Poltava [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА: ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-01

Павельчук Є. М.

Кандидат географічних наук,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

Сокол Т. Г.

Кандидат педагогічних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-6106-4911

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОСУВАННІ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ В УКРАЇНІ

Поява новітніх інформаційних технологій змінила обличчя туризму в XXI столітті. Надаючи величезного значення використанню інтерактивних технологій та комп'ютерної техніки в туристичній сфері ЮНВТО об'явило темою Дня туризму у 2021 р. «Цифрове перетворення (діджиталізація) туризму». Давно звичними у туристичному середовищі стали електронні засоби зв'язку, електронні технології бронювання послуг туризму і гостинності, засоби безпеки в туризмі і готельному господарстві, електронні транспортні квитки, ваучери, інтерактивне телебачення [1. с. 196]. Активно впроваджуються нові інтерактивні технології також у сферу туристичного маркетингу з метою просування та реалізації туристичного продукту.

З лютого 2022 року наша держава знаходиться в стані війни з агресором – російською федерацією. Незважаючи на страшні руйнації та загальні великі збитки і труднощі, для українського туризму наслідки війни мають неоднозначний характер. На думку очільниці Державного агентства розвитку туризму України Мар'яни Олесків певним досягненням 2022 року можна назвати високу впізнаваність України в світі, хоча цю ціль досягнуто, на жаль, зависокою для українців ціною. Сьогодні сформульовано нову ціль: трансформувати цю впізнаваність у якісні туристичні потоки. Після перемоги люди активно подорожуватимуть Україною, для чього мають бути забезпечені усі необхідні умови. Стратегічними цілями до 2030 р. встановлено забезпечення туристичною галуззю 7 % ВВП, 5 % зайнятості й обслуговування 25 мільйонів іноземних і 15 мільйонів внутрішніх туристів. Щоби успішно досягти поставленої мети державі необхідно реалізувати низку комплексних заходів, серед яких, зокрема – ефективний маркетинг [2, с.221].

У XXI столітті важко уявити, будь-який, бізнес, орієнтований на клієнта, без реклами в соцмережах або контекстної реклами в пошукових сервісах. Туризм не є виключенням. Адже реалізація туристичного продукту, який по суті є емоцією і має характер нематеріальний – не конкретних, а очікуваних благ, не можливий без якісної реклами. І ефективними майданчиками для цієї реклами стають соціальні мережі – facebook, Instagram, tik-tok, функціонал яких, найкраще допомагає передати емоційну складову тих послуг, які пропонуються туристам.

Важливо розуміти, що розміщення рекламних матеріалів у перелічених ресурсах, є платним, і хоча можливість «піарити» свій продукт безкоштовно, теж є, але ефективність буде низькою. Для правильного налаштування реклами в facebook та Instagram, необхідно бути зареєстрованим на порталі Meta for Business. Після цього, перед вами відкриваються широкі можливості з донесення реклами до потенційних клієнтів по всьому світу. Можна обирати тривалість показу реклами, бюджет, місця показу та види рекламних матеріалів (фото, відео, формат рілл тощо). Та найголовніше, це – аудиторія, яка побачить вашу пропозицію. Для цього Meta пропонує широкий функціонал з можливістю обрати вік, місця перебування, інтереси, зацікавлення, мову для налаштування гаджету, яким користується потенційний клієнт, і навіть сам тип гаджету (планшет, телефон з IOS або Android).

Таргетована реклама в соцмережах має досить широке коло потенційних клієнтів. Так, наприклад, з 1000 людей, які її побачать, реально зацікавлених у придбанні туристичних послуг на даний момент може бути 10-15 осіб. Але використовуючи контекстну рекламу в пошукових мережах, можна отримати клієнта, який сам шукає за конкретним запитом ту чи іншу послугу. Більше 87% українських користувачів використовуює для пошуку необхідної інформації Google.com. Не даремно синонімом фрази: «знайти щось в інтернеті» стало – «загуглити». Тому для просування туристичного продукту шляхом контекстної реклами в Україні найкраще підходить пошукова система google.com. Однак серед усіх переваг, є декілька мінусів. Складний функціонал робочого кабінету GoogleADS вимагає залучення конкретних спеціалістів для її налаштування. А також для такої ефективної реклами потрібні порівняно високі бюджети.

Незважаючи на всі складнощі роботи з переліченими ресурсами, а також дороговизну такої реклами, працівникам туристичного бізнесу варто розуміти: ми вже давно живемо у цифровому світі, і не вкладати кошти в рекламу в інтернеті зраз, це - не мати перспектив для подальшого розвитку фірми та успіху у просуванні та продажу туристичних послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sokol, T. G. (2023). Turizm XXI stolittia – problemy i vyklyky dlia galuzi I turystychnoi osvity [Tourism of the 20th century - problems and challenges for the industry and tourism education]. *Rynok praci: dosiagnennia, vyklyky ta perspektyvy dlia galuzi ta turystychnoi osvity: Tezy dopovidej miznarodnoi naukovo-praktychnoi*

konferencii (Kyiv 18.05.23) – The labor market: progress, challenges and prospects for the industry and tourism education: Abstracts of the reports of the international scientific and practical conference (Kyiv, 18.05.23). (p. 196–197) [in Ukrainian].

2. Oleskiv, M. S. (2023). Pershochergovi zavdannia vidrozdennia turyzmu v umovah vojenного станu v Ukraini [The primary tasks of the revival of tourism in the conditions of martial law in Ukraine]. *Turizm v Ukraini: vyklyky ta vidnovlennia: Zbirnyk materifliv turystychnogo forumu, Kyiv, 21-22.03.23 – Tourism in Ukraine: challenges and recovery: Collection of materials of the tourist forum, Kyiv, 21-22.03.23. (p. 220-223) [in Ukrainian].*

3. Kuznetsova, A. (04.10.2023). Populiarni poshukovi systemy v Ukraini ta sviti: reitynh 2023 roku [Popular search engines in Ukraine and the world: rating of 2023]. *web-promo.ua*. Retrieved from <https://web-promo.ua/ua/blog/populyarni-poshukovi-sistemi-v-ukrayini-ta-sviti-rejting-2023-roku> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-02

Колодій С. В.

Здобувач вищої освіти,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: 0009-0004-3181-2770

Зарубіна А. В.

Кандидат географічних наук, доцент,
Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0002-1457-9485

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Одним із найбільш поширених видів спортивного туризму на сьогоднішній день залишається спортивне орієнтування, яке поєднує в собі вміння читати карту та біг. Від початку повномасштабного вторгнення географія поширення цього виду туризму сильно змінилась.

За даними Федерації спортивного орієнтування України у 2021 році на території України було заплановано і проведено 194 змагання різного рівня, з них 32 – Всеукраїнські [1]. Їх географія охоплює всі області України, окрім тимчасово окупованих з 2014 року частин Донецької та Луганської областей, а також АР Крим. Станом на 2023 рік кількість змагань зі спортивного орієнтування зменшилась. Було заплановано проведення 136 змагань різного рівня, з яких 22 – Всеукраїнські. Також зменшилась кількість областей, в яких вони проводяться. У зв'язку з підвищеною небезпекою та навіть проведенням активних бойових дій змагання не проводяться в Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Харківській, Луганській, Чернігівській та Рівненській областях.

Серед різновидів спортивного орієнтування найбільш поширеним є біг (рис.1). Орієнтування бігом представлені в таких 14 областях як Хмельницька, Сумська, Дніпропетровська, Одеська, Чернівецька, Закарпатська, Черкаська, Полтавська, Івано-Франківська, Черкаська, Вінницька, Кіровоградська, Житомирська та в м. Київ. Рогейн проводиться в 4 областях: Чернівецькій, Львівській, Дніпропетровській та Житомирській. Орієнтування на лижах проводять в 3-х областях: Дніпропетровська, Тернопільська і м. Київ. Орієнтування на велосипедах проводиться тільки в Волинській області та м. Київ. Трейлові змагання проводяться тільки в столиці України – місті Києві.

Питання розвитку спортивного орієнтування в Кіровоградській області є актуальним, адже раніше ця тематика розглядалась лише з позицій виду

спорту, який потребує специфічних вмінь та навичок і не враховувався його вплив на формування рекреаційно-туристичного потенціалу регіону, сприянню розвитку оздоровчо-рекреаційної діяльності в регіоні. Саме цей вид спорту сприяє популяризації активного відпочинку населення, активізує красезнавчі дослідження з метою проведення спортивного картографування, приваблює спортсменів-туристів з інших міст та регіонів України.

Рис. 1. Центри проведення міжнародних та всеукраїнських змагань зі спортивного орієнтування, 2023 рік.

Джерело: створено автором на основі даних сайту ФСОУ [1]

Найбільше спортивних карт в Кіровоградській області створено в межах проектного Національного природного парку (нині заказник загальнодержавного значення) «Чорноліський», але в Чорному лісі продовжуються масові вирубки лісу, в таких умовах спортивні карти вимагають постійного корегування, що ускладнює їх використання. Нині на території Кіровоградської області створено біля 50 спортивних карт, в межах Кропивницького району - 10 і в межах м. Кропивницький - 14 карт [2].

В межах області щороку проводять всеукраїнські змагання «Купава-О» два рази на рік та Кубок області зі спортивного орієнтування, який складається з 6 етапів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Federatsiia sportyvnoho oriientuvannia Ukrainy [Sports Orienteering Federation of Ukraine]. *events.orienteering.org.ua/index.php*. Retrieved from <http://events.orienteering.org.ua/index.php> [in Ukrainian].
2. Zarubina, A.V., & Shcherbatiuk, N.I. (2019). Sportyvne oriientuvannia yak skladova rekreatsino-turystychnoho potentsialu Kirovohradskoi oblasti [Sports orientation as a component of the recreational and tourist potential of the Kirovohrad region]. *Heohrafiia ta turyzm - Geography and tourism*, 52, 45-51 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-03

Міхо О. І.

Старший викладач, зав. лабораторії туризму,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-1547-5597

RETHINKING TOURISM: ВІД КРИЗИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Спалах пандемії раптово та несподівано призупинив туристичний потік з рекордних 1,5 мільярди міжнародних прибуттів у 2019 р. до 407 млн (- 74%) у 2020 р. та 456 млн (- 69%) у 2021 р. [1]. Тому у Всесвітній день туризму 2022 р. темою та слоганом нового року було визначено «Переосмислення туризму – від кризи до трансформації» («Rethinking Tourism: From Crisis to Transformation»).

Роль України у європейській туристичній політиці останнім часом суттєво зросла, влітку 2023 р. нашу країну було обрано головуючою в Європейській комісії Всесвітньої туристичної організації ООН (ВТО ООН) на два наступні роки. Програма розвитку туризму в Європейському регіоні, представлена українською делегацією, відповідає світовим тенденціям розвитку туризму, акцентуючи увагу на просуванні маловідомих напрямків; пріоритеті освіти та навчання спеціалістів туристичної галузі; співробітництві з урядами та приватним сектором задля культурного обміну, що своєю чергою сприятиме взаєморозумінню між націями.

Діяльність UNWTO по виведенню туристичного сектору з кризи після пандемії та трансформації базується на шести основних стовпах:

1. Актуалізація туризму на глобальному рівні: туризм є рушійною силою зростання та розвитку, його необхідно включати як пріоритет у національну та міжнародну економічну політику, створювати рівні умови для розвитку та процвітання.

2. Сприяння сталому розвитку туризму завдяки підтримці політики оптимального використання ресурсів навколишнього середовища, поваги до соціально-культурної ідентичності та автентичності/самобутності громад у туристичних дестинаціях, забезпечення соціально-економічної вигоди для всіх.

3. Сприяння освіті та розвитку кадрового потенціалу: оцінити та задовольнити потреби у туристичній освіті і навчанні, забезпечити платформи/мережі для створення та обміну знаннями.

4. Підвищення конкурентоспроможності туризму шляхом обміну знаннями, розвитку людських ресурсів, сприяння вдосконалення таких сфер як планування політики, розвиток сталого туризму, маркетинг та просування, розробка продукту та управління ризиками та кризами.

5. Збільшення внеску туризму у розвиток та скорочення бідності.

6. Побудова партнерських відносин, взаємодія із приватним сектором, регіональними та місцевими туристичними організаціями, науковими та дослідницькими установами, громадянським суспільством та системою ООН [2].

Важливість туристичної сфери для економіки України визначається безпосередньо завдяки фінансовій функції, яка полягає у збільшенні надходжень до державного бюджету від суб'єктів туристичної діяльності, та соціальної функції, яка полягає у створенні робочих місць та сприяння розвитку територіальних громад. За даними Державного агентства розвитку туризму до бюджету громад за перше півріччя 2023 р. надійшло 85,4 млн. грн., за аналогічний період 2022 р. – майже 89 млн. грн., 2021 р. - 69,4 млн. грн., відповідно. Лідерами за кількістю туристичного збору є м.Київ, Львівська та Закарпатська області.

За три квартали 2023 р. представники тургалузі України сплатили податків на 13% більше (майже 1,5 млрд. грн.), ніж за аналогічний період у 2022 р., незважаючи на те, що кількість платників податків, які займаються туристичною діяльністю, продовжує зменшуватись, у порівнянні з 2022 р. зменшилась на 11%, з 2021 р. – 35 % [3].

Міграція внутрішньо переміщених осіб до безпечних регіонів, недоступність туристичних пам'яток і територій через руйнування або замінування, небезпека втрати об'єктів матеріальної культурної спадщини через постійні ракетні обстріли – все це ті реалії, з якими доведеться рахуватися туристичному сектору у процесі трансформації. Європейська тенденція пошуку нових напрямів та диверсифікації турпродукту може бути реалізована завдяки постійному оновленню та просуванню системи туристичних магнітів, консолідації місцевої громадськості і туристичного сектору навколо них задля соціально-економічного розвитку цих територій. Поява нових маршрутів екскурсій та турів потребує кваліфікаційного супроводу із урахуванням питань безпеки туристів та екскурсантів. Вже зараз є необхідність нанесення на картосхеми екскурсій адреси найближчого до екскурсійного об'єкту бомбосховища або укриття. Пропозиція нових турів на військову тематику та до місць пам'яті російсько-української війни потребує затвердження на державному рівні відповідних правил екскурсійного обслуговування на таких туристичних об'єктах. З цим пов'язане питання законодавчого затвердження повного переліку посад фахівців туристичного супроводу, встановлення кваліфікаційних вимог до них, що має на меті підвищення рівня якості та безпеки туристичних послуг.

Небезпека фізичної втрати об'єктів матеріальної культурної спадщини трансформує культурний туризм, підвищуючи роль елементів нематеріальної культурної спадщини: усної народної творчості, традицій, звичай, обрядів та свят, народної виконавської майстерності (музичної, пісенної, танцювальної, театральної), традиційних ремесел, знань, навичок та світогляду українського народу, народної медицини, національної кухні, народного одягу. Включення туристичних послуг із залученням елементів нематеріальної культурної спадщини спри-

яє збереженню самобутності, автентичності туристичних дестинацій, сприяє розвитку інноваційного креативного туризму, в основі якого – туризм вражень, трансформація через залучення, відхід від масовості у бік унікальності, духовної та душевної близькості туристів із місцем відвідування, людьми, культурою.

Ще у 2021 р. було схвалено «Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» та довідник «Гостинність без бар'єрів» [4]. Доступність потрібна не лише людям з інвалідністю, але й іншим представникам так званих маломобільних груп населення. Інвестування в інклюзивні трансформації об'єктів туристичної інфраструктури (закладів розміщення, харчування, об'єктів відвідування) мають стати майданчиком для співпраці органів державної влади, місцевого самоврядування та представників місцевого бізнес-середовища, як свідомої позиції підприємців, що поєднує елементи соціальної відповідальності та економічної доцільності.

Освіта та навчання кадрів для сфери туризму виділяється UNWTO як один з головних стовпів трансформації. З цієї метою українцям було надано доступ до платформи професійних курсів від онлайн-академії Всесвітньої туристичної організації WTO ООН, яку було створено у 2019 р. під егідою ЮНВТО [5]. Серед онлайн курсів виділяють масові онлайн курси (MOOC) та сертифіковані онлайн програми (Online Certificate Program), успішне закінчення яких передбачає отримання іменного сертифікату для підтвердження кваліфікації. Україна, в свою чергу, уніфікує з європейськими назви освітніх напрямів підготовки фахівців, гармонізує європейські галузеві стандарти у сфері туризму та гостинності.

Отже, український туризм буде трансформуватись, базуючись на європейських тенденціях із урахуванням власних викликів. Від підвищення ролі держави через застосування механізму державно-приватного партнерства, розроблення державних цільових програм до трансформації на рівні підприємств туристичної індустрії у створенні безперешкодного середовища для всіх груп населення, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, розробці та просуванні нових напрямів завдяки системі туристичних магнітів, активне використання об'єктів нематеріальної культурної спадщини, забезпечення підвищеного рівня безпеки для учасників, активне залучення місцевого населення у процес туристичного обслуговування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. International Tourism Highlights, 2023 Edition – The Impact of COVID-19 on Tourism (2020 – 2022). Retrieved from <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284424504>.
2. From Crisis to Transformation: Tourism and the 2030 Agenda for Sustainable Development. UNWTO World Tourism Organization a UN Specialized Agency. Retrieved from <https://www.unwto.org/reports/from-crisis-to-transformation/unwto-pillars-of-action.html#summary>.

3. Dynamika podatkovykh nadkhodzen vid rehioniv za try kvartaly 2023 roku [Dynamics of tax revenues from regions for three quarters of 2023]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nadhodzhen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku> [in Ukrainian].

4. Natsionalnu stratehiiu iz stvorennia bezbar'iernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku. Kabinet Ministriv Ukrainy. Rozporiadzhennia vid 14 kvitnia 2021 r. № 366-r [National Strategy on the creation of a barrier-free space in Ukraine for the period until 2030. Cabinet of Ministers of Ukraine. Order dated April 14, 2021 No. 366]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

5. UNWTO Tourism Online Academy. *UNWTO* : *website*. Retrieved from <https://www.unwto-tourismacademy.ie.edu>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-04

Єфремов А. О.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна
ORCID: 0009-0007-5432-2039

Дуга В. О.

Старший викладач,
Херсонський державний аграрно-економічний університет,
м. Херсон, Україна
ORCID: 0000-0002-4404-4350

ВПЛИВ КРИЗИ, СПРИЧИНЕНОЇ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19, НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ

Вітчизняний туризм переживає серйозну кризу, в Україні триває війна. Хоча дані Державного агентства розвитку туризму України вказують на те, що подорожі в межах території України не припинялися, і внутрішній туризм ще тримає свої позиції. Українці, як би складно не було, але все ж продовжують подорожувати рідною країною. Більшість відчуває потребу у відновленні сил після пережитих стресів. Тому, навіть через велику кількість обмежень, громадяни намагаються коротко- чи довгостроково виїжджати з місць постійного проживання. До того ж відновлюється і міжнародний туризм. Найчастіше виїжджають жінки з дітьми, які обирають літні напрямки з вильотом із Кишиніва (Молдова). Замовлення на наземне обслуговування залишається також важливим, особливо для громадян, які перебувають у країнах Європи. Для компаній ці замовлення не покривають обсяги подорожей, тому українські туроператори вивчають можливості на європейському та інших ринках. Уже розвивається бізнес у Молдові та Казахстані, планується вихід на ринок Латвії, Литви й Естонії.

До того ж можемо спостерігати стрімке відновлення світового туристичного ринку, який оговтується після кризи, спричиненої пандемією COVID-19. Гарним прикладом цього є лондонський аеропорт Хітроу, який обслуговує значну кількість пасажирів. Наразі в аеропорту введені обмеження, які стосуються обслуговування пасажирів – щоб зменшити розміри черг, надають послуги не більше 100 тис. пасажирів на добу. Хоча, для українських реалій такі масштаби колосальні, та все ж вітчизняний туризм продовжує поступово відроджуватися [1].

Актуальність цього дослідження полягає в тому, що важливо зрозуміти, як кризові явища впливають на розвиток світового та українського туризму. Розглядати український туризм у військовий проміжок часу не є доцільним через певні обмеження прав людини на вільне переміщення, передбачене введенням воєнного стану та значними міграційними рухами через активні бойові дії. Тому доцільнішим буде дослідження сві-

тогового та українського досвіду туристичної індустрії під час найближчої кризи – COVID-19.

Як ми могли вже спостерігати, на початку 2020 року все змінилося – всі країни світу стали свідками поширення нової пандемії коронавірусу. Якщо у грудні 2019 року було зафіксовано перший випадок захворювання в місті Ухань, то станом на 29.12.2020 р. у всьому світі було виявлено понад 83,0 млн випадків інфікування та понад 1,8 млн смертей. До того ж варто розуміти, що головною відмінністю цієї пандемії від попередніх було виникнення суспільного світового страху, який пов'язаний зі стрімким розвитком цифрових технологій та миттєвим поширенням інформації в сучасному світі. То ж кордони більшості країн стрімко були закриті, транспортні мережі практично зупинилися, в багатьох країнах були введені обмеження на поїздки. Україну ж пандемія зачепила на початку березня 2020 року. Тоді Уряд оголосив жорсткі карантинні обмеження, і багато сфер життя практично зупинилися.

В економічному вимірі, «міжнародні прибуття туристів зменшилися на 70% за перші вісім місяців 2020 року у порівнянні з тим самим періодом попереднього року – зменшення міжнародних прибуттів туристів у січні-серпні 2020 р. є на 700 млн меншим порівняно з аналогічним періодом 2019 р., що становить втрату 730 млрд доларів США від експорту в міжнародному туризмі, та перевищує у 8 разів втрати 2009 року від впливу світової економічної кризи» [2, с.3-4]. Натомість в Україні туристичні потоки також зазнали скорочення: якщо у 2019 році в'їзд іноземців становив 13709562 осіб, то у 2020 році це значення було на рівні 3382097 осіб, водночас виїзд громадян України за кордон становив 29345897 осіб і 11251406 осіб відповідно [3, с.12].

Як бачимо, туристична індустрія зазнала неочікуваного краху, однак варто зазначити, що гнучкість, яку надають людству цифрові технології, допомогла частково подолати спричинену кризу. Адже відомо, що криза, є не тільки негативним явищем, вона виступає й певним каталізатором для трансформацій і розвитку. Тому учені прогнозували впровадження різних технологічних інновацій (рис. 1).

То ж, як бачимо, цифрові технології відіграли ключову роль у відновленні туристичної індустрії. Ця криза вказала на такі ключові негативні тенденції, з якими стикається туристична індустрія:

- споживачі схильні скорочувати свої витрати на подорожі під час економічних та епідемічних криз. І власне, зниження довіри та фінансова нестабільність можуть призвести до скасування планів подорожей;

- туризм – це сектор, який значною мірою залежить від зайнятості. Під час криз, коли попит зменшується, більшість компаній у туристичному секторі можуть постати перед фінансовими труднощами та будуть змушені скорочувати робочі місця;

- туризм є одним з основних джерел доходу для багатьох країн і регіонів. Криза може призвести до значного скорочення доходів від туризму через зменшення кількості туристів і скорочення витрат тих, хто подорожує;

- багато малих і середніх підприємств, залучених до туристичної індустрії, такі як готелі, ресторани, розважальні заклади, можуть бути особливо вразливими під час криз через скорочення клієнтської бази та обмежені фінансові ресурси;
- розвиток туризму позитивно впливає на економіку, але криза може змінити цю ситуацію. В регіонах, де туризм є основним джерелом доходу, його спад може призвести до економічної незахищеності місцевого населення.

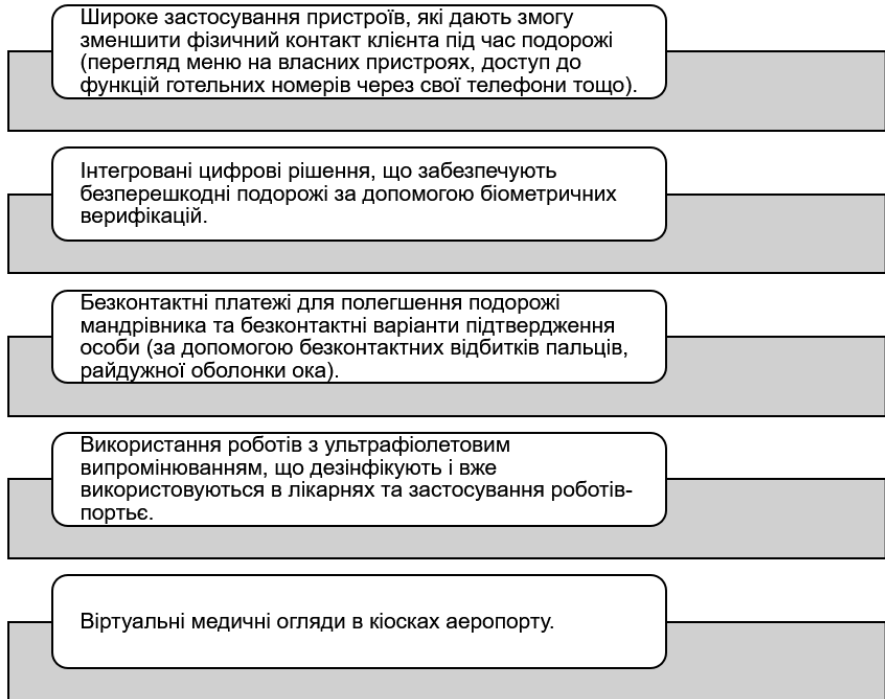

Рис. 1. Технологічні інновації, спричинені коронакризою

Джерело: [4]

Отже, можна зробити висновки, що туристична індустрія є однією з важливих складових економічного розвитку та процвітання будь-якої країни, споживачі фактично стимулюють розвиток цього сектору своїми капіталовкладеннями. Кризові явища дуже негативно впливають як на туристичну індустрію, так і на економіку країн в цілому. Та будь-яка криза є каталізатором трансформацій у різних сферах життєдіяльності. Для «пом'якшення» негативних наслідків кризи, треба максимально використовувати потенціал галузі, це забезпечить її сталий розвиток. А якщо пріоритетом обрати ефективне управління людськими ресурсами, то можна буде пережити кризу і вийти з неї ще сильнішими [5, с.76].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kyrychenko, S. (21.07.2022). Podorozhi ta viyna: yakoyu bude turindustriya pislya peremohy [Travel and war: what the tourism industry will look like after victory]. *Ekonomichna Pravda - Economic Truth*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/21/689436/> [in Ukrainian].
2. Dvulit, Z., & Omelyanchuk, A. (2020). Ekonomichni naslidky vplyvu epidemiyi covid-19 na sferu turyzmu [Economic consequences of the impact of the covid-19 epidemic on the tourism]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 12. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8393>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.12.2 [in Ukrainian].
3. Turystychnyy barometr Ukrayiny 2020 [Tourist barometer of Ukraine 2020]. Natsionalna turystychna orhanizatsiya Ukrayiny. Retrieved from <https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2020.pdf> [in Ukrainian].
4. Danylenko-Kulchytska, V. (2020). Vplyv pandemiyi covid-19 na turystychnyy rynek svitu ta Ukrayiny [The impact of the covid-19 pandemic on the world's and ukrainian tourist market]. *Prychornomorski ekonomichni studiyi. Seriya: ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy – Black sea economic studies. Series: economics and business management*, 58-1, 120-124. DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.58-20> [in Ukrainian].
5. Duha, V. O. (2021). HR-menedzhment pidpryyemstv industrii hostynnosti v umovakh kryzy [HR-management of enterprises in the economy industry in crisis conditions]. *Suchasnyi stan ta potentsial rozvytky industrii hostynnosti v Ukraini: zb. Materialiv I Vseukr. Nauk. – prakt. Konf. (m. Kherson, 23 kvitnyia 2021 r.) – The current state and development potential of the agricultural industry in Ukraine: coll. Materials and All-Ukrainian. of science - practice Conf. (Kherson, April 23, 2021)*, (p. 76-79). Kherson: KhDAEU. Retrieved from https://tourlib.net/statti_ukr/duga.htm [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-05

Царук В. В.

Аспірант кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5847-8363

Юрченко К. М.

Аспірантка кафедри регіоналістики і туризму,
Київський національний економічний університет
ім. Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2820-289X

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ ТА ЇЇ ПЕРЕХІД НА НОВІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ

Функціонування туристичної сфери України під час військового стану, особливості роботи туристичних підприємств та організацій є надзвичайно важливим питанням, що пов'язане з економічною безпекою України. Початок процесу перемовин України щодо вступу до Європейського Союзу передбачає також і поступовий перехід до нових моделей управління туристичною сферою, які вже успішно функціонують у більшості країн Євросоюзу. Реформування системи управління туристичної сфери України є надзвичайно актуальним питанням і у контексті майбутнього післявоєнного відновлення, адже туризм може стати одним з його драйверів.

Питання щодо особливостей функціонування туристичної сфери України під час військового стану піднімалося у роботах багатьох вітчизняних науковців - цьому питанню присвячені публікації Барвінок Н., Зарубіної А., Сірої Е., Демчук Л. та ін. Про запровадження європейських моделей управління туристичною сферою України йдеться у публікаціях Опанасюк Н., Герасименко В., Михайлюк О. У монографії за редакцією Герасименко В. та Михайлюк О. було ґрунтовно проаналізовано існуючу систему управління туризмом в Україні, її особливості та недоліки, а також розглянуто питання запровадження європейської моделі управління, яка ґрунтується на засадах державно-приватного партнерства [1, 36]

Туристична сфера у країнах Євросоюзу поступово оговтується від наслідків пандемії Covid-19, яка призвела до катастрофічного зниження показників кількості туристів та завдала мільярдних збитків галузі гостинності. Європейська Туристична Комісія (ЕТС), яка об'єднує країни, що є членами Європейського Союзу, у щоквартальному звіті за 9 місяців 2023 року вказує, що кількість ночей проведених туристами у країнах ЄС всього на 1,3% є меншою, ніж у допандемічному 2019 році. Кожен третій

туристичний напрям у країнах ЄС уже перевищив кількість туристів, які відвідували його 2019 року [2]. Утім, експерти ЕТС вказують, що значно повільніше відновлення туризму відбувається у країнах Східної Європи та особливо тих, що межують з росією. Зокрема, негативні наслідки російської агресії проти України відчувають країни Балтики, де цього року спостерігається суттєве зменшення туристичних потоків у порівнянні з 2019-м: Литва (-33%), Латвія (-30%), Естонія (-27%).

В Україні туристична сфера стала однією з найбільш постраждалих від російського вторгнення — скасовано авіасполучення з іншими країнами, суттєво постраждала транспортна інфраструктура та порушені логістичні ланцюжки. Все це суттєво вплинуло на діяльність вітчизняних туроператорів. Більшість вітчизняних туроператорів 2022 року змушені були відкривати автобусні тури з України замість авіатурів, а найбільші українські туроператори (Join Up, Coral Travel, Anex tour) відкрили свої представництва у країнах ЄС і почали продавати турпакети з вильотами з аеропортів Кишиніва (Молдова), Жешува (Польща) та Бухареста (Румунія). Попри військовий стан, цього року значно зросли внутрішні туристичні потоки, особливо у напрямку областей Західної України. Не дивно, що 2023 року туристична сфера України показує набагато кращі фінансові результати, ніж рік тому. За даними Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ), зростання податків за три квартали 2023 року у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, відмічено у столиці та ще у 16 регіонах України. Щоправда, у порівнянні з довоєнним 2021 роком зростання є тільки в 9 областях країни [3].

З початком війни у зв'язку з безпековою ситуацією та закриттям неба, практично зупинився в'їзний туристичний потік в Україну. Переважну більшість в'їзних іноземних туристів складали члени офіційних делегацій та іноземні журналісти, які, звісно, не були класичними туристами. Але навіть попри відсутність іноземних туристів, 2023 року деякі курорти Західної України (Трускавець, Східниця) показали майже 100% заповнюваність під час літнього туристичного сезону. Цьому сприяли як лояльна цінова політика (1800-2500 гривень за номер), так і присутність вимушених переселенців з окупованих регіонів України, для яких продовжували діяти соціальні програми підтримки.

У зв'язку з військовим станом, в Україні заморожені усі державні та регіональні програми підтримки та розвитку туристичної сфери. Третій рік поспіль туризм в Україні не матиме державної фінансової підтримки. При цьому вітчизняний приватний бізнес вкладає значні кошти у будівництво та реконструкцію готельних комплексів та санаторних закладів у Західній Україні. Зокрема, вітчизняна готельна мережа Ribas Hotels 2023 року значно розширила свою присутність на курорті Буковель, збільшивши кількість готелів під власним брендом з 3 до 5.

За умов відсутності державного бюджетного фінансування, яке триватиме не один рік, туристична сфера України поступово переходить на нову модель управління. Йдеться про створення нових регіональних маркетингових структур — регіональних та локальних туристичних ор-

ганізацій. РТО (регіональні туристичні організації) успішно працюють у Польщі на засадах державно-приватного партнерства, займаючись маркетинговим просуванням регіону на внутрішньому та зовнішньому туристичних ринках [4]. За офіційними даними, у Польщі станом на липень 2023 року було зареєстровано 120 локальних туристичних організацій, які охоплювали усі воєводства (області) країни.

В Україні першу локальну туристичну організацію планується створити на Івано-Франківщині у Ворохтянській ТГ за участю представників місцевої влади, бізнес-організацій та Ради з туризму Ворохтянської ТГ. Меморандум про її створення було підписано за участю керівництва ДАРТ ще у травні 2023 року [5]. Саме у цьому регіоні сьогодні спостерігається один з найвищих в Україні відсотків зайнятості місцевого населення у сфері індустрії гостинності, а курорт Буковель займає лідируючі позиції щодо кількості туристів протягом року. Європейська модель управління туризмом на регіональному рівні у формі регіональних та локальних туристичних організацій передбачає спільне фінансування маркетингових програм розвитку туризму як з бюджетів місцевих органів влади, так за рахунок коштів бізнес-організацій. Це дозволяє більше ефективно проводити маркетингову кампанію щодо просування як регіону у цілому, так і окремих туристичних продуктів учасників дестинації.

За умов відсутності у найближчій перспективі державної підтримки туристичної сфери України, створення нових управлінських організацій на регіональному рівні у формі регіональних та локальних туристичних організацій, зможе дати поштовх розвитку малого підприємництва та залучення інвестицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Herasyenko, V. H., & Mykhailiuk, O. L. (Eds.) (2019). *Derzhavne rehulivannia sfery turyzmu Ukrainy v konteksti protsesiv yevrointehratsii* [State regulation of the tourism sphere of Ukraine in the context of european integration processes]. Kyiv [in Ukrainian].
2. European Travel Commision. Retrieved from <https://etc-corporate.org/news/europes-tourism-displays-a-strong-rebound-but-remains-uneven-across-the-regions/>
3. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy [State Tourism Development Agency of Ukraine]. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/blog/dinamika-podatkovih-nahodzhzen-vid-regioniv-za-tri-kvartali-2023-roku?fbclid=IwAR1UT71nzkJOS0YyWKZMYYP-pwVatzl7b35WANltZteWmPE3vLRqWIOVOKLQ> [in Ukrainian].
4. Polska Organizacja Turystyczna [Polish Tourist Organization]. Retrieved from <https://www.pot.gov.pl/pl> [in Polish].
5. Ivano-Frankivshchyna turystychna [Ivano-Frankivsk tourist region]. Retrieved from <https://iftourism.com/news/article/na-ivano-frankivshchini-pracyuvatimut-nadstvorennyam-dmo> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-05-06

Матвійчук К. О.

Здобувачка вищої освіти 4 курсу,
спеціальності 242 Туризм,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

Науковий керівник:

Осіпчук А. С.

Асистент кафедри економіки,
підприємництва та туризму,
Поліський національний університет,
м. Житомир, Україна

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасне ресторанне господарство України – явище багатогранне. І це має велике значення для розвитку національної економіки. Сфера громадського харчування тісно пов'язана з економікою, історією, географією тощо. Для ефективного розвитку економіки країни та суспільства під час епідемії заклади громадського харчування повинні суворо дотримуватись певних процедур. Екологічна трансформація економіки України призвела до складних структурних змін у різних сферах національної економіки. Перехід країни до нових умов ведення бізнесу, активність під час пандемії призводить до кардинальних змін у ресторанній структурі, економія та впровадження нових стандартів. Динамічні зміни в бізнес-середовищі України вносять серйозні корективи Будь-яка підприємницька діяльність, в тому числі громадське харчування.

Ресторанна індустрія зіткнулася з неочікуваними викликами протягом останніх кількох років і зараз. Нестабільність економічної та політичної ситуації в Україні, пандемічні обмеження та військові атаки противника негативно впливають на змістовний розвиток та функціональну динаміку ресторанного господарства. На початку 2022 року ситуація загострилася, таким чином майже паралізували роботу ресторанів. Проте з метою забезпечення суб'єктивного розвитку та ефективного функціонування та ресторанного бізнесу в державі за підтримки міжнародних організацій реалізуються плани та проекти підтримки господарської діяльності галузі [1, С. 3]. Багато підприємств ресторанного бізнесу опинилися в районах активних бойових дій і були змушені евакуюватися в безпечніші райони. Сьогодні криза ресторанного бізнесу спричинена війною, змушує ресторанну індустрію виходити із зони комфорту та шукати інноваційні методи розвитку та роботи. Щоб ресторанна індустрія вийшла з кризи, їй необхідно впроваджувати різноманітні інновації та ак-

тивізувати її. Це можна зробити різними способами. Але найголовніше – державна підтримка в цій сфері, покращення послуг, посилення інформаційних кампаній, особливо в Інтернеті. Зараз ситуація на українському ринку відрізняється від регіону до регіону. Те, як ці об'єкти працюють і чи є вони відкритими, залежить від території, на якій вони розташовані, та віддаленості від місця бойових дій [2].

Варто зазначити, що з моменту епідемії у 2020 році галузь ресторанного бізнесу продовжує бути нестабільною. Ще до війни через нестабільність було звільнено приблизно 300-350 тис. осіб, які працювали в цій сфері. Навіть цілі мережі були закриті, тому що вони не могли платити орендну плату чи своїм працівникам. За умовами функціонування сучасної індустрії громадського харчування можна поділити на три етапи: період воєнного стану; період воєнного стану; період воєнного стану. Післявоєнна відбудова, світові тенденції [2]. Зараз ресторанна індустрія намагається адаптуватися до нової реальності. Є такі проблеми, як різке подорожчання продуктів харчування, вузький обсяг імпорту, зменшення покупців. Кадрових питань зараз дуже мало. Але все має свою ціну, оскільки багато закладів наразі закриті, а ті, що працюють, не працюють на 100%.

Після війни слід звернути увагу на розширення сфери супутніх послуг, особливо приймальні заклади мають зосередитися на наданні послуг, пов'язаних зі здоровим способом життя [2]. Зміни у розвитку ресторанного бізнесу на прифронтових територіях супроводжуються якісними змінами у відносинах обслуговування людей. Обслуговуються не туристи, а вимушені переселенці. Посилився соціальний елемент у розвитку індустрії ресторанного бізнесу, що проявляється у наданні безкоштовних послуг, появи деяких гуманітарних послуг, активізації волонтерських рухів та посиленні соціальної відповідальності економіки [2]. Хоча теоретично переїзд у сфері ресторанного бізнесу можливий, це скоріше виняток, оскільки ресторани прив'язані до свого початкового місця через системи постачання продуктів, логістику та лояльних клієнтів. Більше того, навіть якби «ресторан для біженців» перенесли, не варто очікувати чарівного розташування. Хороші місця зазвичай вже зайняті представниками місцевого бізнесу. Відтак відновлення сфери громадського харчування супроводжуватиметься деескалацією бойових дій в окремих регіонах. За попередніми оцінками, до травня відкрилося більше половини довоєнних ресторанів і кафе країни. Процес відновлення відбувається нерівномірно. Найвигіднішими були кав'ярні, маленькі пекарні та, як не дивно, відносно стабільні ресторани еліти. Найскладнішими є великі ресторани проекти з великою кількістю локацій і типовою кухнею. Такий формат не відповідає сучасним реаліям. Прогнози щодо виживання галузі залежать від регіону. Проте в середньому експерти прогнозують, що щонайменше третина ресторанів по країні закрититься [3, с. 342]. Зважаючи на вищевикладене, доцільно зазначити, що відновлення післявоєнного ресторанного господарства має бути одним із пунктів програми відновлення економіки України. Це

пояснюється тим, що ці види бізнесу особливо постраждали та вимагають негайних заходів. Виникають проблеми, які впливають на розвиток і порушують функціональність.

Тому потрібна підтримка ресторанного бізнесу на рівні держави та міжнародних організацій, також впровадження інновацій, усунення саме логістичних перебоїв, орієнтація також на бюджетні послуги та доступ до ресторану за всіма рівнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bazhenova, S., Polohovska, Yu., & Kantsur, I. (2022). Rozvytok hotelno-restorannoho biznesu v umovakh sohodennia [Development of the hotel and restaurant business in today's conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-22> [in Ukrainian].

2. Restoranni trendy svitu i Ukrainy [Restaurant trends of the world and Ukraine] (25.05.2022). *knukim.edu.ua*. Retrieved from <http://knukim.edu.ua/restoranni-trendy-svitu-i-ukrayiny-2022> [in Ukrainian].

3. Skliar, H. (2022). Transformatsiia rozvytku sfery hostynnosti rehionu u voiennyi period [Transformation of the development of the region's hospitality during the war period]. *Upravlinnia rozvytkom sfery hostynnosti: rehionalnyi aspekt : materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi onlajnkonferentsii (Chernivtsi, 5 travniia 2022) – Management of the development of the hospitality sector: regional aspect: materials of the International Scientific and Practical Online Conference (Chernivtsi, May 5, 2022)*. (p. 342–344). Retrieved from http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/subsection/nayka/konf_05_05_2022.pdf [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-06-01

Бласенко Р. В.

Кандидат наук з державного управління,
завідувач відділу соціальної стратегії,
Національний інститут стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9915-8259

Яценко Л. Д.

Головний консультант відділу соціальної стратегії,
Національний інститут стратегічних досліджень,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-7686-3812

СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ

Взятий Україною Євроінтегаційний курс безумовно ставить нові завдання щодо досягнення високих стандартів соціального розвитку, підвищення рівня та якості життя. Накопичені проблеми в мирний період та загострення ситуації в період війни зумовлює збільшення навантаження на слабкі ланцюги соціально-економічної сфери та є випробовуванням у сфері забезпечення сприятливих умов для відновлення та сприяння подальшому розвитку людського капіталу як ключової конкурентної переваги країни у сучасному світі.

Повномасштабна війна в Україні і пов'язані з цим економічні потрясіння призвели до деструктивних змін та посилення напруженості у соціальній сфері. Зокрема, відбувається погіршення умов життя значних груп населення через руйнування житла та цивільної інфраструктури. Бойові дії спричинили несприятливі зміни поселенської структури внаслідок повного чи часткового руйнування житлового фонду через обстріли, порушення систем життєзабезпечення. На 1 вересня 2023 року пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 167,2 тис об'єктів житлового фонду, з них 147,8 тис. - приватні будинки; 19,1 тис. - багатоквартирні, ще 0,35 тис. - гуртожитки. За оцінками експертів проєкту KSE Institute «Росія заплатить» внаслідок бойових дій загальна кількість пошкоджених та зруйнованих освітніх об'єктів вже перевищує 3,5 тисячі, серед них - понад 1.7 тисяч закладів середньої освіти, понад тисяча — дошкільної, 586 - вищої освіти [1]. Зазначені чинники призводять до знелюднення частини території країни, збільшення навантаження на соціальну інфраструктуру.

Внаслідок недостатньої доступності належного асортименту ліків для мешканців значних територій, суттєвого загострення хронічних хвороб під впливом стресу та/чи зміни місця проживання, ускладнення отримання кваліфікованої медичної допомоги, нестачі медичного обладнання, ліків та кваліфікованого медичного персоналу, поширення поствоєнного синдрому не тільки серед військових, але й серед мирного населення, яке стало свідком бойових дій, суттєво погіршується загальний стан здоров'я українців. У майбутньому така ситуація може призвести до погіршення показників загальної смертності в усіх вікових групах, підвищення рівня інвалідизації, а також загострення несприятливих демографічних змін.

Значні втрати виробничого потенціалу зумовили звуження поля прикладання праці та поглиблення структурних диспропорцій на ринку праці. Внаслідок значного руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюжків та зниження купівельної спроможності населення велика частина підприємств змушені зменшувати чисельність працівників. Так, згідно з соціологічним опитуванням групи «Рейтинг», на початок червня 2023 р. серед працюючих до війни лише 41% респондентів працюють у звичному режимі, 14% - працюють частково, а близько 30% втратили роботу внаслідок бойових дій [2]. Через глибокий спад економічної активності та міграцію унаслідок безпекових ризиків в умовах війни зберігається високий рівень безробіття, за оцінками дослідницької агенції Info Sapiens, у вересні 2023 року рівень безробіття в Україні становив 15,9% [3]. Безробіття посилює серйозний ризик як для добробуту домогосподарств, так і економіки країни. Він спричиняє: скорочення купівельної спроможності населення та податкових надходжень; зменшення обсягів виробництва; падіння життєвого рівня, погіршення якісних та кількісних характеристик робочої сили; зростання державних витрат на соціальний захист тощо.

Зайнятість в умовах воєнного стану пов'язана з великою кількістю нових викликів, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Вже зараз на ринку праці спостерігаються збільшення сегменту неформальної та тіньової зайнятості, поширення проблем у сфері безпеки праці та забезпеченні гідних умови праці.

Зазначене призводить до погіршення якості трудового потенціалу (декваліфікації), втрати мотивації до продуктивної зайнятості, падіння рівня життя працюючих та їх родин, зниження рівня економічної активності працездатного населення, збереження значного сегменту тіньової зайнятості та посилення впливу робочої сили.

Масштабні руйнації та загострення викликів у трудовій сфері зумовлюють зниження загального рівня життя українців та зростання бідності, передусім осіб, які втратили житло і майно, а також біженців. Бойові дії сприяють суттєвому збільшенню витрат українців внаслідок зростання цін на товари першої необхідності та медикаменти, видатків на оренду житла тимчасовими переселенцями при одночасній втраті значної частини чи усіх наявних доходів. За розрахунками Світового Банку, рівень

бідності в Україні у 2022 році зріс з 5,5% до 24,2%. За межею бідності опинились 7,1 мільйона людей. Дослідження показало, що 41% домогосподарств по всій Україні мають «суворі» або «екстремальні» рівні потреб у засобах існування; 16% респондентів зазначили, що соціальні виплати є для них основним джерелом доходу [4].

Негативні тренди в економіці та проблеми трудової сфери, що загострилися внаслідок воєнного конфлікту, зумовили скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них. Зазначена ситуація призводить до загострення гуманітарної кризи, викликаної війною.

Варто відзначити проблему щодо суттєвого погіршення соціально-економічного становища вразливих верств населення, насамперед – дітей. Спостерігається істотне збільшення числа сиріт внаслідок втрати одного чи обох батьків. Водночас, бойові дії сприяли погіршенню соціально-побутових умов дітей, скоротили доступність закладів охорони здоров'я та освіти. Зазначене у подальшому призведе до навантаження на соціальні фонди внаслідок формування потреби у визначенні категорії «дітей війни» із відповідним соціальним забезпеченням, відкладених соціально-психологічних наслідків травм війни та опосередковано формуватиме тренд до скорочення народжуваності, а відтак скорочення та старіння населення, яке посилюватиметься внаслідок обумовлених війною несприятливих умов для народження та виховання дітей.

Внаслідок повномасштабної агресії РФ проти України мільйони наших співгромадян рятуючись від війни змушені були виїхати за межі країни. Близько 5 млн українців отримали тимчасовий захист в Європі [5]. Міграційні втрати населення, в тому числі працездатного, у якісному та кількісному вимірах можуть спричинити зростання економічного навантаження на працюючих, посилення структурних диспропорцій на ринку праці, загострити проблему дефіциту робочої сили за окремими професіями, призвести до скорочення надходжень до бюджетів і соціальних фондів при збільшенні навантаження на них, що стане серйозними викликами у соціальній сфері.

Підвищення рівня невизначеності та посилення інтенсивності прояву викликів та ризиків зумовлене вимушеним масовим переміщенням населення в межах країни. Станом на середину червня 2023 року як внутрішніх переселенців було зареєстровано 4 871 807 осіб. Кожний п'ятий серед них (21,6%) – дитина до 17 років. Особливостями прояву цих ризиків є збільшення демографічного навантаження, зменшення чисельності осіб репродуктивного віку, ризик «втраченого покоління», скорочення кількості робочих місць, збільшення навантаження на бюджет, падіння продуктивності праці, втрата або скорочення доходів значної частини населення, обмеження доступу до якісних соціальних послуг, безробіття, погіршення якості зайнятості, посилення соціальної вразливості, послаблення соціальної згуртованості.

У період воєнних дій та часи повоєнного відновлення заходи державної соціально-економічної політики мають бути максимально результа-

тивними та спрямовуватися на забезпечення дієвості соціальних ліфтів, збереження, розвиток та ефективне використання трудового потенціалу і збалансованості ринку праці, підтримку та соціальний захист соціально вразливих верств населення. Важливими завданнями є створення правових, економічних та інституційних засад для послаблення напруженості в сферах матеріального забезпечення, зайнятості населення, поліпшення медико-демографічної ситуації, якості та доступності соціальних послуг та покращення умов життя.

У результаті реалізації загальнонаціональних пріоритетів державної політики в соціальній сфері в Україні має бути завершено формування сприятливого соціального середовища, що разом з конкурентоспроможним економічним простором виступатиме основою повоєнного відновлення та формування соціально благополучного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The total amount of damage caused to the infrastructure of Ukraine due to the war reaches \$151.2 billion – estimate as of September 1, 2023 (03.10.2023). Kyiv School of Economics. Retrieved from <https://kse.ua/about-the-school/news/the-total-amount-of-damage-caused-to-the-infrastructure-of-ukraine-due-to-the-war-reaches-151-2-billion-estimate-as-of-september-1-2023/>.
2. The twenty-fourth nationwide survey “Ukraine in times of war” Public sentiment and economic situation of the population (September 5-7, 2023). *ratinggroup.ua: website*. Retrieved from https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_nastro_ta_ekonom_chne_stanovi.html.
3. Samoiliuk, M. (12/10/2023). Treker ekonomiky Ukrainy pid chas viiny [Tracker of the economy of Ukraine during the war]. *ces.org.ua*. Tsentr ekonomichnoi stratehii – Center for Economic Strategy. Retrieved from <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> [in Ukrainian].
4. World Bank (2023). Ukraine - Human Development Update (English). Washington, D.C. : World Bank Group. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/099204503202336513/P18018107af3f201209b200a43f865024d3>.
5. Malynovska, O. (2023). Naskilky tymchasovym ye tymchasovy zakhyst: pryklad vymushenykh mihrantiv z kolyshnoi Yuhoslavii [How temporary is temporary protection: the example of forced migrants from the former Yugoslavia]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika - Demography and social economy*, 1 (51). 52-72. Doi: <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.053> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-06-02

Фур'яка Я. А.

Аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ УГОДИ ПРО ПРАЦЮ ЯК ОДИН ІЗ НЕБЕЗПЕЧНИХ СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ

В контексті євроінтеграції України міжнародна спільнота уважно спостерігає за реформами в нашій державі і всіляко намагається сприяти цьому процесу. Особливої уваги заслуговують питання вирішення проблем соціально-трудової сфери, серед яких одним з ключових є грубе порушення угоди про працю як кримінально каране діяння. Дане проблемне явище є дійсно серйозним і має різноманітні аспекти, які можуть впливати на працівників, підприємства та суспільство в цілому.

Соціально-трудова сфера для українського громадянського суспільства завжди була однією з ключових, адже саме вона забезпечує людські потреби в професійній самореалізації, у відпочинку, в соціальних гарантіях тощо. Саме з огляду на це грубе порушення угоди про працю згідно Кримінального кодексу України визнається кримінально карним діянням і передбачає кримінальну відповідальність за вчинення даного діяння [1, ст.173]. Українське суспільство визнало високий рівень суспільної небезпеки, яка завдається внаслідок аналізованого нами правопорушення.

Дослідження питань щодо негативних наслідків для суспільства від грубого порушення угоди про працю як одного з ключових соціальних викликів сьогодення знайшли своє відображення у працях таких науковців, як: О. А. Абрамова, О. Т. Барабаш, Н. М. Вапнярчук, Л. Ю. Величко, В. С. Венедіктов, В. В. Голобородько, В. М. Горшеньов, К. М. Гусов, С. І. Кожушко, О. О. Кравченко, О. Е. Лейст, О. С. Пашков, С. В. Подкопаєв, Ю. М. Полетаєв, С. М. Прилипко, О. І. Процевський, К. В. Радіонова, В. М. Смирнов, Л. О. Сироватська, А. Є. Шевченко, Г. І. Чанишева, О. М. Ярошенко та ін.

Аналіз впливу даного кримінально караного діяння на суспільні відносини дозволяє констатувати, що наслідками його вчинення можна вважати такі: порушення прав працівників, загроза здоров'ю та безпеці працівника, соціальна нерівність та бідність, відсутність захисту прав працівника, втрата довіри та соціальна дискредитація, відтік кваліфікованої робочої сили та інші.

Порушення прав працівників внаслідок грубого порушення угоди про працю може мати різноманітні форми та наслідки. Такими порушеннями є неоплата або неправильна оплата праці, коли роботодавець може порушити угоду про працю, не виплачуючи працівникові зарплату в

повному обсязі або не дотримуючись умов, визначених в угоді; перевищення робочого часу та невідповідність нормам відпочинку (примусове перевищення робочого часу, невідповідність стандартам відпочинку та відсутність необхідних перерв тощо); недостатні умови праці та небезпека для здоров'я, що може включати відсутність необхідного обладнання для безпеки, недостатню вентиляцію, неправильне зберігання небезпечних речовин та інші фактори, що можуть негативно впливати на здоров'я працівників; дискримінація та неправомірне звільнення, що може включати дискримінацію на підставі раси, статі, віку, релігії чи інших ознак та неправомірне звільнення працівника без відповідних підстав; обмеження прав на асоціацію та колективне переговорне право, що може проявлятися в спробах обмеження працівників у їхніх правах на асоціацію та участь у колективних переговорах; примусова праця та порушення прав людини.

Наслідки цих порушень можуть включати фінансові втрати для працівників, погіршення фізичного і психічного здоров'я, втрату довіри до роботодавця та системи працевлаштування, а також подальше погіршення якості життя працівників та їхніх сімей [2, С.208].

Грубе порушення угоди про працю може створити серйозні загрози для здоров'я та безпеки працівників. Найбільш поширеними загрозами цього є недостатні умови роботи у вигляді неправильної організації робочого простору, недостатності робочих матеріалів тощо; небезпечні хімічні та біологічні речовини, адже контакт з токсичними речовинами чи біологічними агентами без належних заходів захисту може викликати тяжкі захворювання та інші проблеми зі здоров'ям; фізичне навантаження та монотонна робота, адже постійне фізичне навантаження або монотонні види роботи можуть сприяти розвитку захворювань опорно-рухового апарату та викликати стрес; високий рівень шуму та вібрації, зокрема робота в умовах високого шуму або на віброуючому обладнанні може призводити до втрати слуху, головного болю та інших проблем зі здоров'ям; психосоціальні фактори, до яких відносяться невідповідність роботи здатностям та навичкам працівника, неправильний розподіл навантаження, конфлікти на робочому місці, нестабільність зайнятості тощо; небезпечні умови праці, наприклад, неправильне використання або відсутність захисного обладнання, недостатність інструкцій з безпеки, недбале відношення до правил охорони праці.

Соціальна нерівність та бідність є серйозними соціальними викликами, які впливають на різноманіття аспектів життя і суспільства [3]. До основних аспектів цих проблем можна віднести економічну нерівність, що створюється великою різницею в розподілі доходів та можливостей у суспільстві. Це може виявлятися у вигляді великої різниці у заробітній платі між верхнім та нижнім класами, а також у доступі до робочих місць та можливостей для підприємницької діяльності; нерівність в медичній допомозі, тобто нерівності в доступі до медичних послуг і лікування, коли люди з низьким рівнем доходів частіше стикаються з обмеженим доступом до якісної медичної допомоги, що може погіршити

їхнє фізичне та психічне здоров'я; нерівність в житлових умовах, адже бідність може призводити до недостатніх та неякісних умов проживання, коли працівники з низькими доходами частіше стикаються з бездомністю, недостатністю тепла, води чи безпеки в їхніх житлових умовах; нерівність під час пошуку роботи [4], адже бідність може бути пов'язана з невідповідністю навичок та освіти вимогам ринку праці, що створює замкнене коло складнощів виходу людей з бідності; нерівність доступу до культурних та розважальних заходів, адже бідність може обмежувати доступ до мистецтва, культурних та спортивних заходів, що призводить до соціокультурної відокремленості та відчуття відсутності участі у житті суспільства.

Боротьба з таким соціальним викликом як грубе порушення угоди про працю передбачає необхідність вдосконалення законодавства, зміцнення механізмів контролю за його виконанням, забезпечення доступу до правової захисту для працівників, а також розвиток ефективних механізмів регулювання безпеки та умов праці. Освіта та підвищення обізнаності працівників щодо їхніх прав також можуть відігравати важливу роль у зміцненні соціальної захищеності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy 5 kvitnia 2001 roku №2341-III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341-III]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
2. Tanadzhi, V. H. (2019). Problemy realizatsii kryminalnoi vidpovidalnosti za hrube porushennia uhody pro pratsiu (st. 173 KK Ukrainy) [Problems of implementing criminal liability for gross violation of the employment agreement (Article 173 of the Criminal Code of Ukraine)]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy – Bulletin of the Criminological Association of Ukraine*, 2 (21), 204-211 [in Ukrainian].
3. Kuzmina, K. O. (2015). Vyznachennia hruboho porushennia trudovykh oboviazkiv u razi zvilnennia za koruptsiine pravoporushennia [Determination of gross violation of labor duties in case of dismissal for a corruption offense]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo – Law and innovative society*, 1 (4), 170-174 [in Ukrainian].
4. Cherneha, V. M. (2023). Rozvytok doktryny natsionalnogo trudovoho prava na pochatku III tysiacholittia [Development of the doctrine of national labor law at the beginning of the 3rd millennium]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 3, 260-268 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-06-03

Печенюк Р. В.

Аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Адміністративно-правові основи – це засади, принципи та норми адміністративного права, які регулюють відносини в сфері організації та функціонування органів публічної влади, їх взаємодії з громадянами, підприємствами та іншими суб'єктами, а також які встановлюють порядок функціонування владних структур, їх повноваження, процедури прийняття рішень та правові засоби контролю за ними.

Адміністративно-правовими основами захисту військовослужбовців в умовах післявоєнної України можна вважати сукупність засад, принципів та правових норм щодо організації та функціонування органів публічної влади в частині захисту військовослужбовців в умовах після завершення дії воєнного стану в Україні.

Окремі аспекти дослідження адміністративно-правових основ захисту військовослужбовців в Україні знайшли своє вираження в роботах багатьох українських вчених-юристів, серед яких можна виділити В. М. Александрова, І.Н. Арцибасова, З.А. Багішаєва, Д.Н. Бахраха, В.В. Богущького, Є.І. Григоренка, І.Ф. Коржа, О.В. Кудашкіна, М.І. Кузнєцова, В.Й. Пашинського, С.Ю. Полякова, А.М. Синиці, М.М. Тищенко, Б.М. Шамрая, О.І. Шкуропацького та ін. Однак питання стосовно забезпечення захисту військовослужбовців в умовах післявоєнного періоду досі залишається без однозначного доктринального підходу.

Серед базових чинних нормативних актів щодо захисту військовослужбовців варто відмітити Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 року № 2011-XII [1] та Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII [1].

Умови післявоєнної України прогностично створюють специфічні виклики для захисту військовослужбовців, а адміністративно-правові основи цього захисту є важливою складовою правової системи України.

Першою з обов'язкових умов захисту військовослужбовців є належний рівень гарантування соціальних та правових прав військових (забезпечення соціальних гарантій для військовослужбовців, включаючи медичне обслуговування, пільги, підтримку для ветеранів, їхніх сімей та учасників бойових дій). У післявоєнний період забезпечення соціальних та правових прав військовослужбовців стає особливо важливим, оскільки ці люди

можуть стикатися з різними труднощами та потребами. Основні аспекти гарантування цих прав у такий період включають: соціальні гарантії та пільги на житло, медичне обслуговування, освіту, підтримку для ветеранів та їхніх сімей; підтримка після завершення служби шляхом сприяння розвитку програм та проєктів для професійної перекваліфікації, підтримки у знаходженні роботи та адаптації до цивільного життя після закінчення служби; медичне забезпечення та психологічна підтримка, тобто сприяння розвитку системи медичного обслуговування (яка обов'язково має враховувати потреби ветеранів та їхніх родин, а також надання психологічної підтримки у разі потреби); правовий захист та доступ до правосуддя шляхом забезпечення можливості військовослужбовців отримати правову допомогу, захистити свої права у випадку конфліктів, а також доступ до судової системи відповідно до закону; підтримка ветеранських організацій та спілок шляхом сприяння розвитку ветеранських організацій, які можуть надавати допомогу та підтримку ветеранам у різних аспектах життя.

Захист прав військовослужбовців від недобросовісної поведінки керівництва: Створення механізмів контролю та захисту від можливих випадків зловживання владою чи недотримання прав військових законів.

Захист прав військовослужбовців від недобросовісної поведінки їх керівництва на підприємствах, в установах та організаціях від мобінгу чи інших форм дискримінації можна віднести до переліку основ захисту військовослужбовців в умовах післявоєнної України [3, С.73-74]. Можна допустити, що працівників, які мають фізичні або інші вади здоров'я, будуть піддаватися неправомірному впливу з боку керівництва з метою вивільнення робочих місць для більш здорових і неуражених війною осіб. В цьому контексті варто напрацювати, в першу чергу, внутрішні механізми контролю та внутрішні регулятори, що визначатимуть правила поведінки керівництва, їх відповідальність та процедури недопущення правопорушень. Сприятимуть захисту прав військовослужбовців від недобросовісної поведінки їх керівництва також зовнішні механізми контролю, таких як парламентський або громадський нагляд за військовими структурами та їх керівництвом, незалежні розслідування у випадках, коли виникають підозри щодо недобросовісної поведінки керівництва, з метою забезпечення об'єктивності та справедливості, забезпечення права військовослужбовців на інформацію про порушення та можливість звернення до влади або відповідних інстанцій у разі виявлення недобросовісної поведінки керівництва тощо.

Створення ефективної правової системи для врегулювання конфліктів та спорів, однією зі сторін є військовослужбовець, варто розглядати як одну з невід'ємних адміністративно-правових основ їх захисту. Розвиток механізмів альтернативного врегулювання спорів, включаючи адміністративно-правові процедури, які дозволяють вирішувати конфлікти внутрішньо в армії будуть заслуговувати на перегляд в аспектах задоволення потреб військовослужбовців.

Згадана нами вище проблема запобігання дискримінації та забезпечення рівних умов для військовослужбовців у післявоєнний період потребуватиме належного рівня правового закріплення гарантій рівних можливостей

для всіх військових незалежно від статусу, раси, статі чи інших характеристик [4, С.94-95]. Без такої системи гарантій не можна буде уникнути конфліктів.

Ще однією адміністративно-правовою основою захисту військовослужбовців є розвиток професійної етики та правової культури серед військовослужбовців шляхом сприяння усвідомленню військовими своїх прав та обов'язків, виховання відповідальності перед законом. Деякі способи досягнення цієї мети в майбутньому повинні включати: проведення навчальних програм, семінарів, тренінгів, спрямованих на формування етичних принципів та знань з права серед військовослужбовців, стимулювання відповідальності перед законом та поваги до етичних стандартів через систему нагород та покарань за порушення, формування прикладу від керівництва у дотриманні етичних норм та законів шляхом створення позитивного образу та стимулювання інших до відповідальної поведінки, розробка та впровадження кодексів етики поведінки, які чітко визначають правила та очікування щодо етики та правової культури серед військовослужбовців, підтримка постійного навчання та оновлення знань з питань етики, права та військової поведінки відповідно до змін в законодавстві та міжнародних стандартів, запровадження механізмів внутрішнього контролю для сприяння відстеженню відхилень від етичних норм та негайному реагуванню на них.

Окреслені нами вище адміністративно-правові основи захисту військовослужбовців після війни в Україні дозволяють констатувати, що такий захист військовослужбовців потребуватиме комплексного підходу, що має включати в себе не лише медичну підтримку, але й соціальну, правову та психологічну допомогу. Дане питання вирішуватиметься за допомогою інтегрованого підходу та спільної роботи державних структур, громадськості та міжнародних партнерів для ефективного захисту та підтримки військовослужбовців у післявоєнний період.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsvia ta chleniv yikh simei: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 1991 roku № 2011-XII [On social and legal protection of military personnel and their family members: Law of Ukraine of December 20, 1991 No. 2011-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
2. Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu: Zakon Ukrainy vid 22 zhovtnia 1993 roku № 3551-XII [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine dated October 22, 1993 No. 3551-XII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
3. Ishchenko, S. O. (2019). Poniattia y oznaky administratyvno-pravovoho statusu viiskovosluzhbovtsvia ZSU [Concepts and signs of the administrative and legal status of a serviceman of the Armed Forces of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serija: Yurysprudentsiia – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 37, 73-76 [in Ukrainian].
4. Koval, V. (2018). Elementy administratyvno-pravovoho statusu viiskovosluzhbovtsviv [Elements of the administrative and legal status of military personnel]. *Pidpryemnystvo, hospodarstvo i pravo - Entrepreneurship, economy and law*, 11, 92-95 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-06-04

Стожок Л. Г.

Кандидат економічних наук,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-1424-763X

АКТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ ВТРАТИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ

Ефективність функціонування суспільних інституцій визначається результативністю виконання покладених на них функцій і залежить від збалансованості між пропозицією та потребами населення. Ще в першій доповіді «Про людський розвиток» 1990 року [1] було зазначено, що ключовим є не збільшення багатства економіки, а підвищення добробуту людей як засобу розвитку, до якого належать здорове, творче та тривале життя, знання та доступ до ресурсів, які необхідні для забезпечення гідного рівня та якості життя. Саме тому головним завданням держави є створення таких умов, де б кожна людина за мірою потреб та бажань могла б вести продуктивне життя, розвиватися і самостійно забезпечувати необхідний рівень та якість свого життя і своєї родини, мала б можливість реалізувати гарантовані державою її права.

За період незалежності, попри циклічність в соціально-економічному розвитку країни, Україна досягла певних зрушень в подоланні нерівності та бідності серед населення, проте рівень життя у країні залишається низьким. Крім того, російське повномасштабне військово-вторгнення за оцінкою ООН звело нанівець 15-річний прогрес розвитку і за межею бідності в Україні опинилось 7,1 млн людей. Так, за 2022 р. рівень бідності зріс більше ніж у 4 рази, з 5,5%, до 24,1%, а ВВП скоротився на 29,2 відсотка. Згідно з даними ООН, виклики, з якими зіткнулася Україна оцінюються у 411 мільярдів доларів США [2], що є не фіксованим числом, оскільки війна триває, породжуючи нові виклики та нові витрати, які необхідно враховувати зокрема і під час формуванні програм відбудови країни.

Звісно, пандемія Covid-19, війна з її наслідками, природні катаклізми породили нові умови невизначеності та нестабільності. Відповідно, «старі» фактори бідності, поєднані з новими, стали основою неспроможності чинних інститутів швидко реагувати і належно виконувати функції щодо забезпечення захисту людського розвитку. Незаперечним є те, що посилює неспроможність також наявність дефіциту професіоналізму та кваліфікації в системі управління в умовах війни. Традиційні механізми реагування на поточні ризики є малое-

фективними, оскільки масштабність їхніх наслідків не передбачалася при їх запровадженні та повномасштабні воєнні дії не були враховані. Постає питання щодо збільшення інвестицій у систему попередження та захисту від непередбачуваних ризиків, бо насамперед чинні системи соціального захисту, соціального страхування працездатного населення не мінімізують масштабність ризику втрати працездатності, виведення з статусу працездатної особи.

На ринку праці фіксується не лише кількісне зростання «бідних працюючих», а й поява нових категорій осіб, таких як працюючі особи, які відчувають невизначеність та соціальну незахищеність, а також працездатні особи, які втратили можливість повноцінно реалізовувати свою продуктивність праці. Головним ризиком для працездатного населення є відсутність можливостей та гарантій отримання стабільного доходу. Варто підкреслити, що зазначене не є новим та мало місце до війни, але здебільшого через відсутність у працівників трудового контракту (договору). Зазначимо, що пандемія та війна внесла свої корективи і на ринку праці ці ризики набули масштабності також серед офіційно працюючих працівників. За наявності страхового випадку у кращому разі це передбачає отримання застрахованою особою соціальних гарантій у розмірі, нижчому за передбачувані доходи, а за гіршим сценарієм – це отримання гарантованого державою соціального мінімуму.

Зважаючи на те, що заробітна плата у сучасних умовах майже не виконує відтворювальної функції, оскільки її рівень дає можливість задовольнити лише базові потреби, вважаємо, що посилилася ймовірність настання ризику професійного відставання. Останнє характеризується обмеженістю можливостей забезпечення розвитку, що своєю чергою спричинить зниження якості робочої сили.

Не менш важливим ризиком, що позначиться на розвитку людського капіталу працездатного населення і, залежно від тривалості, на наступному поколінні, є міграція, породжена війною. За даними ООН, з початку війни 5,4 млн українців стали внутрішньо переміщеними особами, а 8,1 млн виїхали за межі України[2], з них майже 4,2 млн отримали статус тимчасового захисту у країнах ЄС[3]. За даними Євростату, на кінець вересня 2023 року частка жінок становила 46,5%, а чоловіків – 19,9% від загальної кількості переміщених осіб[3]. Занепокоєння викликає той факт, що це працездатне населення працездатного віку, яке має освіту, професійні навички, має намір працювати і є конкурентним на ринку праці за наявності знань мови. Зазначене свідчить про ймовірність зниження частки осіб, які будуть мати намір повернутися до України після закінчення війни. Серед ВПО не менш важливим є зниження рівня продуктивності праці через втрату роботи, наявність роботи, яка не відповідає кваліфікації, виховання дітей, оскільки відсутня стабільність у навчальному процесі, значна кількість дітей дошкільного віку не може адаптуватися до нових умов, а у прифронтових районах батьки не віддають своїх дітей до садочків.

Новим ризиком втрати людського капіталу є необхідність формування у період війни мобілізаційного резерву (призову), а також збільшення чисельності сил тероборони, добровольчих формувань територіальних громад.

Вагомими ризиками, які матимуть наслідки не одне десятиріччя, є ризик втрати поколінь, ризик інвалідизації через воєнні дії та ризик тривалості відновлення від посттравматичних стресових явищ. Управління Верховного Комісара ООН з прав людини на 8 жовтня 2023 року зафіксувало 27 768 випадків загибелі або поранення цивільних осіб в Україні, з них 9806 загиблих і 17 962 поранених.[4] Але ці цифри є значно більшими, оскільки не містять втрат серед військових. За даними опитування, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг» у вересні 2023 року, 65% опитуваних зазначили, що мають серед близьких тих, хто воював чи воює на фронті, 53% уявляють їх як осіб середнього віку, а 47% асоціюють ветеранів війни з людьми з інвалідністю[5]. Вищезазначені ризики загострюють ризики не лише тимчасової непрацездатності, втрати роботи, а й також розпаду родин, ведення нездорового способу життя, порушення закону, що є підґрунтям для соціальної ізоляції, соціального виключення та вигорання.

Незаперечним є те, що цифровізація є одним з механізмів мінімізації повоєнних ризиків, формування інклюзивного суспільства. Але повне переведення у цифрову залежність осіб працездатного віку, які до втрати працездатності, вели повноцінний спосіб життя, посилить їх соціальну ізоляцію, соціальну вразливість, знизить можливість взаємодії з реальним життям. Таким чином, перед державою постає нове завдання щодо забезпечення спроможності людей вести такий спосіб життя, який вони вважають за потрібний і який надасть їм можливість формувати власний та родинний добробут.

Трансформаційні зміни, без яких неможливо відбудувати країну, відновити звичний для українців спосіб життя охоплюють не одне покоління. Звісно, як і в кожному тривалому процесі розвитку, зміни породжують невизначеність, невпевненість та переживання. Відповідно, у програмах розвитку країни повинна бути прописана можливість та спроможність працездатних осіб забезпечувати інвестиції в розвиток та захист людського капіталу, в особисте життя і життя родини в умовах цифровізації, онлайн-буму, впровадження штучного інтелекту. Оскільки гідна праця є головним механізмом розвитку людського капіталу, захисту від соціальних ризиків, а також формування необхідного рівня та якості життя, забезпечення індивідуального та родинного благополуччя у майбутньому, взаємозв'язку між поколіннями. Крім того, зміни, зважаючи на їхню інклюзивність, повинні відбуватися з урахуванням періоду адаптації населення до нових, ще невідомих реалій післявоєнного життя.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development. UNDP. Retrieved from <https://hdr.undp.org/content/human-development-report-1990>.
2. Costs to rebuild Ukraine increase sharply. ReliefWeb, OCHA. Retrieved from <https://reliefweb.int/report/ukraine/costs-rebuild-ukraine-increase-sharply-enuk>.
3. 4.2 million people under temporary protection. *Eurostat*. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231110-1>.
4. Ukraine: civilian casualty update. United Nations in Ukraine. Retrieved from <https://ukraine.un.org/en/248799-ukraine-civilian-casualties-8-october-2023>.
5. Twenty-fourth nationwide survey «Ukraine in the conditions of war». Research group Rating. Retrieved from https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dvadcyat_chetverte_zagalnonac_onalne_opituvanny_ukra_na_v_umovah_v_yni_obraz_veteran_v_v_ukra_nskomu.html.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА БЕЗПЕКА

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-01

Панченко М. М.

Аспірант,
Національний університет “Чернігівська політехніка”,
м. Чернігів, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ

Обраний Україною європейський шлях розвитку економіки потребує активізації інноваційно-інвестиційної діяльності. В умовах глобалізації економічних відносин виникає необхідність розроблення теоретико-методичних основ управління інноваційно-інвестиційним потенціалом на всіх рівнях господарювання. Вплив держави на інноваційно-інвестиційний потенціал є багатограним та складним процесом. Держава формує інституційні засади економічних процесів, а саме, нормативно-правові бази, єдиної для всіх учасників; виділення бюджетних коштів на конкурсній основі безпосереднім інвесторам тощо.

Нині поняття «державне стимулювання» трактується як напрям державної політики з метою вдосконалення регулювання відносин між органами державної влади, суб'єктами господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [1].

Принципи стимулювання інноваційного потенціалу на державному рівні: перш за все рівність прав усіх учасників на інноваційну діяльність; взаємовигідність інновацій, що означає співвідношення інтересів усіх учасників, тобто між державою та розробниками; самостійне визначення напрямів, обсягів, розмірів та ефективності інноваційного потенціалу; вільний вибір договорів і напряму розвитку інноваційного процесу; захист прав на інтелектуальну власність та захист інтересів учасників процесу.

Реалізація інноваційно-інвестиційного потенціалу в Україні дасть поштовх інноваційному розвитку високотехнологічних процесів в машинобудуванні, енергетиці, транспорті, фармацевтичній та біоінженерній галузі, що суттєво підвищить рівень конкурентоспроможності економіки країни, інвестиційної привабливості економіки та соціального розвитку [2].

Ефективність інноваційно-інвестиційної реалізації стратегії залежить від вдалого використання механізму державного стимулювання інноваційно-інвестиційного потенціалу з чітким розмежуванням принципів, методів та форм регулювання [3].

Тільки з допомогою оптимальної реалізації [4] приватних інтересів учасників та публічних інтересів, а саме у підвищенні ефективності економіки регіону, країни, а також задоволення інших суспільних потреб у всіх сферах, можливе державне регулювання та здійснення інноваційно-інвестиційної діяльності в економіці. Той момент, коли держава втручається в сферу інноваційно-інвестиційної діяльності зумовлює потребу врахування публічних (соціальних) інтересів. З цього формуються основні напрями та принципи державної інноваційної й інвестиційної політики, які повинні бути втілені в засобах державного регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності, серед яких: постановка державних пріоритетів інноваційного розвитку; створення сприятливих умов для розвитку науково-технічного та інноваційного потенціалу; розроблення інноваційної та інвестиційної нормативно-правової бази; забезпечення взаємодії науки, освіти та виробництва; захист вітчизняної продукції та її просування на зовнішній ринок; використання ефективних ринкових механізмів для сприяння інноваційної та інвестиційної діяльності; інформаційна підтримка суб'єктів інноваційної та інвестиційної діяльності; впровадження фінансово - кредитної підтримки, податкової політики у сфері інноваційної та інвестиційної діяльності; сприяння розвитку інноваційної інфраструктури; підготовка кадрових працівників.

Відповідно до Звіту від 13 квітня 2023 року “Нова Україна: стимулювання інвестицій у свободу, мир та процвітання” основним принципом сучасного підходу до модернізації України стане направлення інвестиційних проєктів на приватні інвестиції та державно-приватні партнерства замість державних інвестицій. Цей звіт відображає реформи, які потрібні для стимулювання масштабних інвестиційних зусиль приватного сектора з відновлення української економіки. Він розроблений на основі аналізу 30 звітів за останні чотири роки, опитування 102 компаній спільно з Американською торговельною палатою, інтерв'ю з головними інформантами з 14 американських бізнесів та 8 вітчизняних та міжнародних організацій, а також матеріалів провідних експертів з української економіки. Загальний обсяг інвестицій американських інвесторів, що взяли участь в опитуванні та інтерв'ю з ключовими інформантами, становить 6,75 млрд. дол. США [5].

Проаналізувавши економічну ситуацію, яка склалась в Україні на сьогоднішній день, можна сказати, що важливим є вироблення та реалізація ефективної фінансової стратегії стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності через звернення особливої уваги на приватний сектор у всіх аспектах інвестицій та відбудови, з максимальним обсягом реконструкції за рахунок приватних інвестицій та досвіду, а також за рахунок державно-приватних партнерств, за сприяння та нагляду уряду за кожним проєктом, де це доцільно.

Виділивши головні проблемні моменти, які стримують цей процес, що у результаті призводить до втрачання конкурентних переваг суб'єктами господарювання, зниження інноваційного потенціалу, інвестиційної привабливості України, ми будемо на правильному шляху вирішення даних

проблем. А саме усунувши відсутність належного фінансування інноваційної діяльності; недосконалість та періодичну змінність нормативно-правового підґрунтя; відсутність цільної системи державного управління інноваційною діяльністю та процесами; неузгодженість інноваційних стратегій у комплексі «економіка країни регіон/галузь/вид економічної діяльності - суб'єкт господарювання»; неповного вивчення проблем ідентифікації та забезпечення, ефективного спрямування та розподілу ресурсів, що потрібні для реалізацій інноваційної стратегії.

Державна інноваційна та інвестиційна політика в країнах, які втілюють економічні трансформації ґрунтується і враховує ті принципи, які в Україні ще потребують ретельного перегляду та вдосконалення, таких як: диверсифікація джерел фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності; підвищення сприйнятливості економіки до базових, радикальних інновацій, які забезпечують докорінні зрушення у системі суспільного виробництва та пріоритетний розвиток наукомістких галузей; моделювання альтернативних варіантів інтенсифікації інноваційного розвитку, які враховують національні соціально-економічні, структурні та виробничі особливості, науково-дослідний, інноваційний та інвестиційний потенціал, міжнародну кон'юнктуру; вдосконалення системи контролю використання державних коштів і мотивування іноземних приватних і державних інвесторів до вкладень у національну економіку; розвиток національних та регіональних, галузевих інноваційних систем, інноваційної інфраструктури, забезпечення ефективної співпраці, інтеграції наукового та виробничого секторів; інституційно-правове, організаційно-управлінське, інформаційно-аналітичне забезпечення підсилення інноваційно-інвестиційної діяльності, ефективне використання наявних ресурсів, які сприяють підвищенню ефективності системи державного управління, зокрема системи моніторингу та прогнозування; відповідність цілей державної інноваційної та інвестиційної політики, інноваційного та інвестиційного процесів країни інтересам, цінностям суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro zasady derzhavnoi rehuliatornoj polityky u sferi hospodarskoj diialnosti. Zakon Ukrainy vid 11 veresnia 2003 roku № 1160-IV [About the basics of state regulatory policy in the field of economic activity. Law of Ukraine dated September 11, 2003 No. 1160-IV]. Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> [in Ukrainian].
2. Shynkaruk, L., Ivanchenkova, L., Kychko, I., Kartashova, O., Melnyk, Y., & Ovcharenko, T. (2020). Managing The Economy's Investment Attractiveness Of The State As A Component Of International Business Development. *International Journal of Management (IJM)*, 11(5), 240-251. DOI: 10.34218/IJM.11.5.2020.024.
3. Kychko, I. I., & Panchenko, M. M. (2022). Upravlinnya innovatsiynoyu infrastrukturoyu v konteksti stymulyuvannya rozvytku innovatsiyno-investytsiynoho potentsialu v Ukrayini [Management of innovation infrastructure in the context of stimulating the development of innovation and investment potential in Ukraine]. *Ekonomichnyy prostir – Economic space*, 177, 40-46. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/177-7> [in Ukrainian].

4. Bondar-Pidhurska, O. V. (2016). Mekhanizm akumulatsii koshtiv na doslidzhennia ta tekhnolohichni rozvytok ekonomiky: formuvannia ta realizatsiia [Mechanism of accumulation of funds for research and technological development of the economy: formation and implementation]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii. Serii: Ekonomichni nauky – Economy. Management. Innovations. Series: Economic sciences*, 3. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2016_3_4 [in Ukrainian].

5. Nova Ukraina: stymuliuвання investytsii u svobodu, myr ta protsvitannia (13 kvitnia 2023 roku) [The new Ukraine: promoting investment in freedom, peace and prosperity]. Proiekt USAID z ekonomichnoho rozvytku, upravlinnia ta zrostannia pidpriemnytstva (EDGE), nomer kontraktu 7200AA19C00055. Realizovano: International Development Group LLC (IDG) – USAID Project on Economic Development, Management and Entrepreneurship Growth (EDGE), contract number 7200AA19C00055. Implemented by: International Development Group LLC (IDG). Retrieved from https://www.usaid.gov/sites/default/files/2023-04/EDGE%20UIPA%20Report-%20online%20-%20Ukrainian%20%2811%20Apr%202023%29_AC.pdf [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-02

Яценко В. О.

Аспірант,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2925-7470

СИСТЕМНИЙ ВАЛЮТНИЙ РИЗИК В УМОВАХ ВІЙНИ

Військова агресія росії в Україні породила ряд шоків та потрясінь, загрозу глобальної кризи, а також загострення системних ризиків у міжнародній економіці та фінансах.

Системний ризик вчені визначають як ризик кореляції або взаємодії (interactions), «зараження» (contagion), розповсюдження загроз, чутливість до спільних факторів економічних агентів та/або ринків [1, с. 219-220; 2, с. 218; 3, с. 121]. Одне з провідних місць у виникненні системного ризику вчені відводять механізму трансмісії шоків валютного ринку – системному валютному ризику, основною формою якого є дисбаланс активів та зобов'язань деномінованих в іноземних валютах або іншими словами відкрита валютна позиція.

Проблема незбалансованості валютних позицій гостро постала в країнах, ринки яких розвиваються, що набуває особливої актуальності для України зважаючи на зростаюче боргове навантаження, девальвуючу гривню та економічну невизначеність протягом воєнного стану та пост-воєнного відновлення.

Оцінка системного валютного ризику базується на праці Р. Yeşin, який визначає його як відношення чистих зобов'язань в іноземній валюті нехеджованих суб'єктів, а саме домогосподарств та нефінансових корпорацій, до обсягу загальних активів, вище значення якого сигналізуватиме про більші системні валютні ризики [1, с. 223, 225].

Індекс відкритої валютної позиції = (зобов'язання -(активи-позики резидентам нефінансового сектору)) / загальні активи.

Розрахунок системного валютного ризику було здійснено за період січень 2016 – березень 2023 на основі використання місячних даних наглядової статистики Національного банку України про основні показники діяльності банків. Результати представлені на рисунку 1.

На противагу очікуванням, воєнні шоки валютного ринку не вплинули на системний валютний ризик – середнє значення індексу протягом 2022 склало 0.17, а протягом перших місяців 2023 зменшується до рівня 0.14. Причиною такої стійкості виступило кількісне та якісне збалансування банківської системи:

по-перше, протягом 2014-2016 з ринку було виведено 103 банки, діяльність яких не відповідала нормам чинного законодавства, що забез-

печило достатній запас ліквідності та капіталу, а також зростання довіри до банківської системи в цілому;

по-друге, було запроваджену удосконалену систему оцінки та контролю якості активів банків, що, в тому числі, втілилось в неухильному зменшенні частки активів в іноземній валюті з 46% у січні 2016 до 32% у березні 2023.

Рис. 1. Динаміка системного валютного ризику економіки України, січень 2016-березень 2023

Джерело: розраховано автором на основі даних НБУ [4]

Як наслідок, системні валютні ризики української економіки не підвищились і навіть продовжують знижуватись, незважаючи на нестабільність зумовлену повномасштабним вторгненням РФ. Причиною стійкості банківської системи виявились результати успішної реформи 2014-2016, яка призвела до підтримання достатнього рівня ліквідності та стійкості банків, а також утримання якісних портфельів активів, дозволила ефективно нівелювати перші шоки воєнного стану та пов'язаної нестабільності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Yesin, Pinar. (2013). Foreign Currency Loan and Systemic Risk in Europe. St. Louis: Federal Reserve Bank of St. Louis, Missouri United States, vol. 95, 219–235.
2. Tram, Thi, Xuan Hong, Nguyen Thi Thanh Hoai. (2021). Effect of macroeconomic variables on systemic risk: Evidence from Vietnamese economy. *Economics and Business Letters*, 10, 217–228.
3. Franklin Allen, Elena Carletti, (2013). «What Is Systemic Risk?», *Journal of Money, Credit and Banking*, Blackwell Publishing, vol. 45(s1), 121-127.
4. Indicators_Banks_2023-03-01. *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2023-03-01.xlsx.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-03

Баженова О. В.

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-3197-8426

РУШІЙНІ СИЛИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ЕМПІРИЧНІ СВІДЧЕННЯ

Виявлення, аналіз чинників економічного зростання в країнах-прикладках повоєнного відновлення та успішна імплементація цього досвіду є однією з умов забезпечення довгострокового стійкого економічного розвитку.

В цьому контексті необхідно виділити такі країни, як Японія, Республіка Корея та Ізраїль, які представляють собою взірцеві приклади успішної синергії різноманітних чинників економічного зростання, серед яких на авансцену виходять наявність інфраструктури, насамперед транспортної, комунікаційної та енергетичної, людський капітал, нові технології, доступ до природних ресурсів, інституційна якість та торгівля. Крім того, досліджуючи досвід повоєнного відновлення, актуальним є й аналіз основних заходів економічної політики, які імплементуються в умовах повоєнного відновлення.

Як відомо, темп економічного зростання визначається темпами зростання капіталу, праці та загальної факторної продуктивності відповідно. Так, визначення внеску даних факторів у забезпечення економічного зростання, використовуючи виробничу функцію $Y(t) = K(t)^{\alpha_K(t)} (A(t)L(t))^{1-\alpha_K(t)}$, здійснюється за наступною формулою:

$$\frac{Y'(t)}{Y(t)} = \alpha_K(t) \frac{K'(t)}{K(t)} + (1 - \alpha_K(t)) \frac{L'(t)}{L(t)} + R(t),$$

де – $Y(t)$ рівень випуску, $K(t)$ – рівень запасу фізичного капіталу, $A(t)$ – рівень «знань» в економіці, $L(t)$ – рівень зайнятості, $\alpha_K(t)$ – еластичність випуску по відношенню до капіталу, $R(t)$ – «залишок Солоу», що являє внесок загальної факторної продуктивності в економічне зростання випуску та дорівнює $\frac{A(t)}{Y(t)} \frac{\partial Y(t)}{\partial A(t)} \frac{A'(t)}{A(t)}$ [1].

Для емпіричного визначення внесків факторів виробництва в економічне зростання в Японії, Республіці Корея та Ізраїлі було використано Penn World Table (версія 10.01) за період 1950-2019рр. [2]. Так, у дослідженні було використано наступні статистичні дані:

- реальний ВВП за поточним ПКС (у млн. дол. США у цінах 2017 року),
- запас капіталу за поточним ПКС (у млн. дол. США у цінах 2017 року),

- кількість зайнятих (у млн.осіб).

Результати визначення внеску факторів виробництва у зростання ВВП в Японії, Республіці Корея та Ізраїлі наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Внесок факторів виробництва у зростання ВВП в Японії,
Республіці Корея та Ізраїлі**

Країна	Японія			Ізраїль			Корея		
	Внесок зростання капіталу	Внесок зростання зайнято-сті	Внесок зростання загальної факторної продуктивності	Внесок зростання капіталу	Внесок зростання зайнято-сті	Внесок зростання загальної факторної продуктивності	Внесок зростання капіталу	Внесок зростання зайнято-сті	Внесок зростання загальної факторної продуктивності
1951-1960	2,32	1,2	4,88	2,33	2,6	5,92	-0,24	0,9	3,46
1961-1970	4,74	0,8	4,93	2,5	1,9	4,86	1,7	2,2	5,18
1971-1980	4,11	0,5	1,38	2,4	1,7	0,67	2,47	2,2	6,49
1981-1990	1,02	0,5	2,04	1,75	1,1	1,63	4,75	1,7	4,46
1991-2000	1,87	0,1	0,92	2,82	2,5	1,94	3,52	1	2,85
2001-2010	0,18	0,2	-0,07	1,03	1,5	0,07	2,29	0,7	0,17
2011-2019	1,93	0,4	1,42	1,87	1,7	1,5	2,96	1,4	3,28

Джерело: розроблено автором на основі [2] та [3]

Результати емпіричного визначення рушійних сил економічного зростання в Японії, Республіці Корея та Ізраїлі у післявоєнний період показали, що основним чинником економічного відновлення в цих країнах була загальна факторна продуктивність, другим по значимості - фі-

зичний капітал, який у подальші періоди виходить на перший план щодо внеску в економічне зростання. Крім того, основними заходами економічної політики мають виступати лібералізація економіки, можливість зовнішнього фінансування та експортна орієнтованість національної економіки. При цьому, наявність природних ресурсів не відіграє критичної ролі у забезпеченні довгострокового економічного зростання.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що приклад повоєнного відновлення в Японії завдяки ефективній комбінації кількісних та якісних факторів зростання є більш успішним у порівнянні з Південною Кореєю та Ізраїлем. Цьому в значній мірі сприяли лідерські позиції Японії серед країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та традиційні культурні особливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Romer, D. (2011). *Advanced Macroeconomics*. 4th ed., McGraw-Hill.
2. Feenstra, Robert C., Robert Inklaar & Marcel P. Timmer (2015). The Next Generation of the Penn World Table. *American Economic Review*, 105(10), 3150-3182. Retrieved from www.ggdc.net/pwt
3. World Development Indicators. Retrieved from: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-04

Кудлик Н. М.

Аспірант,
Івано-Франківський національний
технічний університет нафти та газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

СПЕЦИФІКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ ЯК ІНСТИТУЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Повномасштабна російська агресія нанесла великих втрат економіці України. Ця ситуація зумовлює необхідність відновити втрачений економічний потенціал на основі розвитку підприємництва, яке значною мірою опирається у своїй діяльності на торгово-промислові палати (далі – ТПП). Саме підприємництво у перспективі має стати основним суб'єктом економічного відновлення держави, створюючи робочі місця, сплачуючи податки, розширюючи виробництво продукції. Виконання цього завдання стає можливим у разі конструктивної співпраці органів публічного управління та адміністрування з громадськими організаціями, у першу чергу з такою структурою, якою є ТПП. Специфікою ТПП як інституції громадянського суспільства є те, що вона є суб'єктом економічного середовища, що представляє собою певну упорядковану економічну структуру – економічну спільноту. Кожний суб'єкт у цій спільноті має свою специфічну роль в розосереджених реаліях економічної влади. До поняття «економічна спільнота» входять всі без виключення суб'єкти економічної діяльності. ТПП слід виділяти серед інших й віднести цю інституцію до «бізнес-спільноти», показуючи тим самим, що вона є феноменом економічних відносин, який визначає її особливе місце у системі ринкових реалій, свою сферу активності зі своїми специфічними інтересами, цілями.

Якщо йти цією логікою далі від загального до конкретного, то ми маємо наступним кроком виділити ТПП із загальної структури бізнес-спільноти й віднести її до бізнес-асоціації, інституціональне призначення якої полягає в тому, щоб бути базисом розвитку сучасних бізнес-спільнот. Таким чином, інституціональна роль ТПП як бізнес-об'єднання полягає в тому, щоб бути одним із основних елементів самоорганізації бізнес-спільноти. Окрім ТПП до сучасних бізнес-асоціацій належать професійні об'єднання, федерації виробників, асоціації роботодавців, об'єднання представників бізнесу тощо.

На сьогодні бізнес-асоціації виступають основними інституціональними суб'єктами самоорганізації економічної спільноти – суб'єктів малого та середнього підприємництва, забезпечуючи взаємодію між підприємницькими структурами та органами публічного управління та самоврядування. ТПП, як й інші бізнес-асоціації, покликані захищати свободу підприємницької діяльності, яка відноситься до найважливіших конституційних прав громадян (ст. 42 Конституції України). Ці права конкретизуються у га-

лузевому законодавстві, зокрема, у цивільному та господарському. Вони визначають спроможність ТПП проводити необхідні заходи для підтримки та розвитку підприємництва, в тому числі міжнародного, здійснювати вплив на корекцію державної політики розвитку підприємництва, проведення реформ у цій сфері.

Принцип свободи підприємницької діяльності у даному разі розуміється ширше, ніж тільки право кожного вести підприємницьку діяльність, засновувати товариства. Це також означає можливість мати змогу вільно й якісно проводити підприємницьку діяльність, самостійно приймати важливі рішення на основі власних поглядів без втручання у цей процес органів публічного адміністрування, наприклад з питань надання дозволів чи інших структур. Тобто сам цей принцип свободи підприємницької діяльності має розглядатись з точки зору інституціональних норм соціальної, демократичної і правової держави [1].

Норми, правила та процедури дають змогу діяти в системі «governance» множинним суб'єктам з різними інтересами й вирішувати конкретні проблеми, детерміновані специфікою даної сфери та за участю інших суб'єктів.

Одночасно цей принцип відображає систему публічного управління «governance» з погляду необхідності певних правил, норм, процедур, які уможливають прийняття і реалізацію суб'єктами спільних рішень; контроль за дотриманням даних правил здійснюється, зорганізується самими особами, а їх порушення спричиняє невідворотне застосування конкретних взаємоузгоджених санкцій. Зрозуміло, що така свобода має бути унормованою, оскільки права підприємця стають фікцією без належного їх інституціонального фінансового, організаційного, юридичного та процедурного, забезпечення.

Інша особливість ТПП як інституції громадянського суспільства, що функціонує в системі «governance», виражено в тому, що воно здійснюється як полісуб'єктне управління. ТПП є одним з бізнес-об'єднань, яке бере участь у координованому процесі прийняття рішень. Але водночас вона є інституцією з поліфункціональним різноманітним внутрішньо- та міжінституційним системним зв'язків. Ця інституційна підсистема суспільства охоплює велику кількість учасників, безліч взаємодіючих соціальних груп і організацій. Відповідно до цього формується дуже складна нормативно-правова система, яка врегульовує велику різноманітність інституційних, організаційних форм та зв'язків. Засади функціонування ТПП як інституції є предметом регулювання різних галузей національного права, в тому числі й адміністративного, яке безпосередньо регламентує відносини, пов'язані із порядком їх створення, контролю за їх діяльністю, припиненням діяльності торгово-промислових палат.

Для позначення інституціонально-організаційних особливостей ТПП вважаємо адекватним використання поняття «некомерційна публічна корпорація». Підставою для такого підходу є зміст поняття «корпорація», наукова інтерпретація якого може використовуватися для характеристики всіх соціальних організацій (формальних і неформальних), так і ор-

ганізацій з деякими особливостями. Наприклад, – для характеристики колективних суб'єктів, зокрема добровільних об'єднань фізичних чи юридичних, організованих з урахуванням членства; установ – організацій, заснованих кількома фізичними чи юридичними особами, міжнародних (транснаціональних) організацій, що мають структури в кількох країнах і мають узгоджену стратегію прийняття рішень.

ТПП як один із елементів полісуб'єктного управління («governance») представляє інтереси всієї інфраструктури підприємництва. Вона взаємодіє з державними, приватними та іншими громадськими інституціями (організаціями, установами і об'єднаннями) на системній основі. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» зазначає, що інфраструктурою підтримки малого і середнього підприємництва є підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які ведуть діяльність, спрямовану на розвиток суб'єктів малого і середнього підприємництва, їх інвестиційної та інноваційної активності, просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринок. Ключова функція інфраструктури підприємництва полягає в забезпеченні усталеного функціонування та підвищенні ефективності взаємозв'язків між елементами бізнес-середовища країни, регіону та представниками інших держав.

Окрім ТПП до суб'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва належать: бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, технологічні парки, фонди підтримки підприємництва, фінансові установи, інноваційні, інвестиційні, лізингові компанії, консультативні центри. Така розгалужена структура, нерівні потенціали ресурсного забезпечення, інформаційно-комунікативних можливостей, різні позиції на ринку ускладнює імплементацію системи «governance». Крім того, серед суб'єктів інфраструктури підприємництва формуються різні позиції щодо вірогідності чесної поведінки партнера по бізнесу чи представника публічно-владного органу.

Сам термін «публічність» є ключем до розуміння особливостей діяльності ТПП, що здійснюється в організаційно-правовій формі добровільних об'єднань. Поняття «публічність», у контексті діяльності ТПП відбиває ступінь впливу громадськості на діяльність цих організацій. Публічність є ознакою ТПП як такої інституції, яка є в силу свого інституціонального призначення переслідує суто публічний інтерес, діє виключно в інтересах підприємницької спільноти, є безпосередньо відкритою для впливу (втручання) з боку підприємців. З позицій інституціонального підходу цей термін (некомерційна корпорація), на наш погляд, краще відображає особливості ТПП як добровільного об'єднання підприємницької спільноти та як елемента інституціонального механізму держави, побудованого за системою «governance».

Застосовуючи термін «некомерційна публічна корпорація», ми також звертаємо увагу на те, що ТПП виконує публічні функції саме на корпоративній основі. Це сприяє усвідомленню того факту, що у сфері підпри-

емництва формуються, з однієї сторони публічні, з іншої – корпоративні інтереси підприємців, які через суб'єктивні чи інші фактори можуть збігатися або не співпадати з державними інтересами. Будь-який колективний суб'єкт, як і окремий індивід, може мати як суспільно значущі, так й суто егоїстичні цінності, на основі яких може формуватися колективний егоїзм. Ця проблематика, безумовно заслуговує окремого дослідження.

Викладені вище характеристики ТПП як інституції громадянського суспільства дають підстави вважати цю громадську структуру унікальним елементом самоорганізації підприємництва. Вона «по вертикалі» представляє інтереси всіх рівнів підприємництва – малого, середнього та великого. А «по горизонталі» охоплює своєю діяльністю усі сфери підприємництва – промисловість, внутрішню та зовнішню торгівлю, сільське господарство, фінансову систему, сферу послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kvitko, V., & Chumachenko, I. (2020). Pidprijemnytstvo v Ukraini chasiv nezalezhnosti. *Molodyi vchenyi*, 1 (77). Retrieved from <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3624/3588> [in Ukrainian].

Шуст О. І.

Аспірант,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0004-5777-1065

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Загалом, лісове господарство є досить консервативною та ізольованою галуззю з обмеженою передачею знань, що перешкоджає достатнім інвестиціям в інновації. Брак фінансових ресурсів вважається основною причиною повільного розвитку, особливо в пострадянських країнах і Україні зокрема. Стратегії для лісового сектору повинні бути спрямовані на мобілізацію знань, які ведуть до інновацій, і передбачати певний рівень взаємодії з креативними та трансформаційними партнерами. У довгостроковій перспективі це має створити нові шляхи для інновацій у секторі та в лісовому господарстві в цілому. Інновації в деревообробному секторі є прогресивними і можуть генерувати значні синергетичні ефекти.

Основними рушіями зростання деревообробної промисловості є електронна комерція та розвиток будівельної галузі. Метою інноваційних проєктів модернізації є підвищення продуктивності та економічного успіху. Моделювання, імітація, оптимізація та оцифрування даних дозволили моделювати лісові екосистеми на новому рівні складності [1, 171].

Недостатня ефективність систем охорони та захисту лісів, втрати лісових ресурсів через пожежі та шкідників, а також застаріла матеріально-технічна база свідчать про необхідність модернізації лісового господарства та оцифрування даних лісоуправління. Поняття «цифрове лісове господарство» передбачає статистичну обробку та моделювання даних, включаючи дистанційне зондування. Плануючи рубки, лісокористувачі моделюють якість майбутньої деревини та ціну, за якою її можна продати. У лісовому секторі ІТ використовуються у відділах виробництва та продажів і стають важливим інструментом управління ризиками. Системи, що розробляються, в кінцевому підсумку дозволяють зменшити втрати сировини та скоротити виробничі витрати [2, 108].

Тут можна говорити про декілька сценаріїв розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності в лісовому господарстві та його базових ланках.

Перший сценарій (традиційний) передбачає виживання інтегрованих лісогосподарських підприємств, які займаються лісозаготівлею і мають можливість мати власні переробні потужності. Це пов'язано з тим, що в непромислових лісових районах саме інтегровані лісогосподарські підприємства є центром господарської діяльності, що визначає економічну незалежність району та забезпечує більшу частину зайнятості. В умовах

обмеженості бюджетних коштів на лісовідновлення та охорону лісів саме використання власної переробної інфраструктури дозволяє підвищити ефективність виробничо-господарської діяльності та збільшити асигнування на власні лісо відновлювальні процеси. З цих причин недоцільно ліквідувати такі підприємства, відокремлюючи лісове господарство та деревообробку.

Другий сценарій передбачає відокремлення деревообробки від лісового господарства. За цим сценарієм постійні лісокористувачі будуть займатися лише лісозаготівлею, що, з одного боку, має забезпечити рівні стартові умови для деревообробників усіх форм власності та позитивний імпульс для розширеного відтворення вітчизняної деревообробки в цілому, але, з іншого боку, позбавить постійних лісокористувачів додаткового джерела доходу, позбавивши їх можливості займатися лісовідновленням та охороною лісів призведе до зменшення обсягу власних коштів на лісовідновлення та охорону лісів. За нинішнього рівня бюджетних асигнувань на відтворення та охорону лісів позбавлення лісокористувачів права мати переробну базу матиме негативні соціальні наслідки, такі як неможливість адекватного фінансування потреб лісового господарства та звільнення працівників державних і комунальних лісогосподарських підприємств.

Третій сценарій – створення інтегрованих лісогосподарських об'єднань на базі державних лісогосподарських підприємств в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці (області). Створення такого об'єднання дозволить підвищити концентрацію інвестиційного потенціалу, покращити рівень координації діяльності постійних лісокористувачів у певних сферах діяльності та забезпечити кооперацію, необхідну для нарощування ресурсів деревини, що є передумовою для введення додаткових потужностей з переробки деревини. Такі об'єднання також забезпечують диверсифікацію виробничо-господарської діяльності їх учасників, підвищують ефективність використання низькоякісної деревини та розширюють сферу взаємодії як з іноземними партнерами, так і з фінансово-кредитними установами. Формування таких об'єднань дозволить створити потужний державний сектор деревообробки, який у короткостроковій перспективі забезпечить додаткове збільшення попиту на кругляк на внутрішньому ринку за рахунок інституційних обмежень на експорт необробленої деревини. Лісові асоціації стануть реальними центрами ділової активності на лісових територіях, а в довгостроковій перспективі – центрами місцевого економічного зростання та підвищення ефективності суміжних галузей [3, 203]. Такі об'єднання є інноваційним ядром економічної агломерації Карпатського, Поліського та Подільського економічних районів, яке разом з аграрним сектором могло б забезпечити нову якість комплексоутворення та розширити і відтворити існуючі суспільні і природні продуктивні сили.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Didovych, I. I., & Kulchytska, E. A. (2021). Udoskonalennya stratehiyi zovnishnoekonomichnoyi diyalnosti pidpryemstv lisovoyi haluzi do suchasnykh umov hospodaryuvannya. *Ekonomika i orhanizatsiya upravlinnya*, 4 (44), 168–177.

2. Botsula, O. I. Holovina, O. L., & Vysochans'ka, Y. A. (2020). Ekoloho-ekonomichna efektyvnist' orhanizatsiyi vedennya lisohospodars'koho vyrobnytstva na prykladi Karpat-s'koho rehionu: Zbalansovane pryrodokorystuvannya, 1, 107–114

3. Dyachenko, M. I. (2021). Obgruntuvannya priorytetiv stratehichnoho rozvytku lisovoho hospodarstva na osnovi investytsiyno-innovatsiynoho zabezpechennya. Ekonomika ta suspil'stvo, 24, 203-205.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-06

Замотаєв С. О.

Аспірант,
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0009-9273-1217

ОПЛАТА ПРАЦІ, ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Проблематика формування системи оплати праці лісового господарства обумовлюється тим, що на сучасному етапі українське лісове господарство має державну форму власності і представляє собою Державне агентство лісових ресурсів України. Відповідно, всі форми оплати праці, що можуть застосовуватися лісовими господарствами базуються на основі Законів України «Про колективні договори і угоди», «Про оплату праці», КЗпП України та інших нормативно-правових документів, що регулюють питання оплати праці українськими законодавством, яке переважно передбачає використання для працівників системи тарифних розрядів, а для управлінців системи посадових окладів, що відповідає основним положенням погодинної системи оплати праці. Проте, особливості функціонування лісового господарства обумовлюють наявність вахтових методів роботи та сезонності, а отже доцільним виявляється використання й відрядної системи оплати праці [2].

Відрядна система оплати праці — це оплата за працю, в залежності від кількості виробленої робітником продукції (виконаної роботи) належної якості на основі попередньо установлених норм часу (виробітку) і розцінок з урахуванням складності та умов праці. Основою відрядної оплати праці є норма виробітку (часу) і тарифна ставка. Відрядна система також має декілька різновидів.

До фонду оплати праці включаються нарахування найманим працівникам у грошовій та натуральній формі (оцінені в грошовому вираженні) за відпрацьований та невідпрацьований час, який підлягає оплаті, або за виконану роботу незалежно від джерела фінансування цих виплат.

З метою планування та аналізу ефективності використання фонду заробітної плати його диференціюють за певними ознаками. За змістом та джерелами формування виділяють: фонд основної заробітної плати; фонд додаткової заробітної плати; інші заохочувальні та компенсаційні виплати [3, с. 124].

Оклади (місячні тарифні ставки) лісникам встановлюються у розмірах передбачених колективним договором. Виконання лісниками додаткових відрядно оплачуваних робіт допускається за їх згодою в межах обходу (лісництва), якщо це не призведе до погіршення охорони лісів від пожеж, незаконних рубок і інших лісопорушень, захисту лісу від шкідників та хвороб [1, с. 12].

При погіршенні охорони лісів від пожеж, незаконних рубок і інших лісопорушень, захисту лісу від шкідників та хвороб адміністрація припиняє залучення лісників до таких робіт в пожежонебезпечний період з моменту погіршення виконання ними основних обов'язків [4, с. 38].

Оплата праці за додатково виконуваними лісниками відрядні роботи проводиться (окрім окладу (місячної тарифної ставки)) за системами оплати праці (нормами і розцінками), які діють на підприємстві. Заробітна плата за роботу, що виконується в порядку суміщення професій, враховується в усіх випадках нарахування середньої заробітної плати. За виконання лісниками робіт, передбачених Положенням про державну лісову охорону, додаткова оплата проводиться, оскільки ці роботи не входять в круг їх обов'язків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Botsula, O.I. Holovina, O. L., & Vysochanska, Y.A. (2020). Ekoloho-ekonomichna efektyvnist orhanizatsiyi vedennya lisohospodarskoho vyrobnytstva na prykladi Karpatskoho rehionu [Ecological and economic effectiveness of the organization of forest management on the example of the Carpathian region]. *Zbalansovane pryrodokorystuvannya – Balanced nature management*, 1, 107–114 [in Ukrainian].
2. Pro oplatu pratsi: Zakon Ukrainy vid 24 bereznia 1995 roku №108/95-VR [About salary: Law of Ukraine dated March 24, 1995 No. 108/95-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-vp#Text> [in Ukrainian].
3. Senko, Ye. I. (2012). Orhanizatsiia, planuvannia ta upravlinnia napidpriemstvakh lisovoho i sadovo-parkovoho hospodarstv : navch. posib. [Organization, planning and management at enterprises of forestry and horticulture: training. manual]. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
4. Pavlenko, K. L. (2003). Organizacija truda i zarobotnaja plata [Labor organization and wages]. Kiev [in Russian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-07

Яременко О. О.

Здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-2231-5382

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ГОСПІТАЛЬНИЙ СЕКТОР

Ефективність системи охорони здоров'я значною мірою залежить від організації та координації медичних послуг на різних рівнях. Госпітальні округи, як структурні одиниці в системі охорони здоров'я, відіграють вирішальну роль у цьому процесі. Вони не тільки спрощують управління медичними закладами, але й забезпечують більш рівний доступ до якісної медичної допомоги для всіх верств населення.

Госпітальні округи сприяють зниженню нерівності в доступі до медичної допомоги, встановлюючи мережу закладів, які охоплюють як міські, так і сільські райони. Це забезпечує уніфікований підхід до медичного обслуговування, незалежно від соціально-економічного статусу пацієнтів.

Завдяки централізованому управлінню, госпітальні округи здатні оптимізувати розподіл ресурсів, в тому числі лікарських препаратів, медичного обладнання та кадрових ресурсів, підвищуючи загальну якість медичного обслуговування.

Госпітальні округи відіграють ключову роль у впровадженні інноваційних технологій та методів лікування. Вони можуть виступати як центри експериментування та впровадження передових медичних практик, що підвищує ефективність лікування та догляду за пацієнтами.

Впровадження госпітальних округів слід проводити враховуючи адміністративно-територіальний розподіл, щільність та характер розселення населення, з урахуванням стану транспортних комунікацій, матеріально-технічного і кадрового потенціалу стаціонарів, профілів їх діяльності та структури медичних послуг [1, с. 12].

У 2015 році Уряд України ініціював трансформаційну реформу системи охорони здоров'я з метою поліпшення стану здоров'я населення та забезпечення фінансового захисту від надмірних витрат «з власної кишені» шляхом підвищення ефективності, модернізації застарілої системи надання послуг та покращення доступу до якісного медичного обслуговування [2,5]. Серед завдань реформи зазначено необхідність розпочати реорганізацію мережі спеціалізованої медичної допомоги в межах госпітальних округів згідно з планами розвитку.

У 2022 році були прийняті зміни до Основ законодавства з метою розпочати впровадження планування госпітальних округів та визначення переліку спроможної мережі закладів охорони здоров'я [3].

За новим підходом мережа закладів охорони здоров'я в області, об'єднана в один госпітальний округ, буде додатково поділена на госпітальні кластери, з урахуванням:

- меж адміністративно-територіальних одиниць;
- географічних особливостей регіону та стану автомобільних доріг;
- поточних і прогнозованих демографічних показників чисельності населення, структури захворюваності і смертності;
- оптимальних клінічних маршрутів пацієнтів задля своєчасного доступу до медичної та реабілітаційної допомоги, що ґрунтується на принципах доказової медицини;
- навантаження на медичних працівників та фахівців із реабілітації.

Відповідно до видів медичної допомоги, яка надається в закладах охорони здоров'я госпітального кластера, мережа закладів охорони здоров'я буде поділена на надкластерні, кластерні та загальні лікарні.

Госпітальні округи мають критично важливе значення у структурі системи охорони здоров'я. Вони не тільки вирішують проблему нерівного доступу до медичної допомоги, але й підвищують ефективність управління медичними ресурсами. Розвиток та модернізація госпітальних округів мають стати пріоритетом у реформуванні охорони здоров'я, оскільки це відіграє ключову роль у підвищенні якості медичного обслуговування та забезпеченні рівного доступу до медичних послуг для всіх громадян.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Lekhan, V. M., Slabkyi, H. O., & Shevchenko, M. V. (2010). Stratehiia rozvytku systemy okhorony zdorovia: ukraïnskyi vymir [Strategy of the health care system development: Ukrainian dimension]. *Zdorovia natsii - Journal of Health of the nation*, 1(13), 5-23 [in Ukrainian].
2. Ukraina: ohliad reformy finansuvannia systemy okhorony zdorovia 2016–2019. Spilnyi zvit VOOZ ta Svitovyi bank [Ukraine: review of health financing reforms 2016–2019. WHO–World Bank joint report]. (2019). Retrieved from https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0018/425340/WHO-WB-Joint-Report_UKR_Full-report_Web.pdf [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo udoskonalennia nadannia medychnoi dopomohy: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2022 roku № 2347-IX [On amendments to certain legislative acts of Ukraine to improve the provision of medical care: The Law of Ukraine from July 1 2022, № 2347-IX] *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2347-20#Text> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-08

Єлфімов О. О.

Аспірант кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ

ORCID: 0009-0007-1809-8738

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

У 2021 р. Україна увійшла до топ-10 європейських держав-лідерів за темпами подорожчання житлової нерухомості. За даними консалтингової компанії Knight Frank серед 130 країн Україна посіла 24 місце. Станом на початок червня 2022 р. вартість зруйнованого житла уже перевищила 40 млрд доларів. У повоєнний період гостро стане питання відбудови житла та розвитку ринку нерухомості для задоволення первинних потреб українців. Це підтверджує актуальність вибраної нами проблематики.

У довоєнний період окремі аспекти цієї проблеми досліджували В. Воронін [1], С. Кобзан [2], Н. Петрищенко [3], О. Поморцева та ін.

Нерухомість і ринок нерухомості відіграють важливу роль у соціально-економічних та суспільно-політичних процесах національного господарства. По-перше, нерухомість є однією з основних складових національного багатства та чинником забезпечення добробуту населення. По-друге, вона є матеріально-просторовою формою організації господарської діяльності та компонентом засобів виробництва. По-третє, нерухомість – важливий об'єкт власності, що нерозривно пов'язаний із тріадою власності – правами користування, володіння та розпорядження тощо.

Розрізняють три типи нерухомості: земля, житло та нежитлові приміщення. Крім того, за різними критеріями також виділяють елітну, типову, пересувну, соціальну, орендну, комерційну нерухомість тощо. Відповідно розрізняють і різні види ринків нерухомості. За місцем розташування виокремлюють міський і приміський ринки житла; за формами власності – ринки житла, що перебувають у приватній, муніципальній, колективній, державній власності тощо. За терміном експлуатації житлової нерухомості розрізняють первинний і вторинний ринки нерухомості.

Згідно з економічною теорією житлова нерухомість є економічним благом. Відповідно вона має ознаки подільності та конкурентності. Житлова нерухомість має низку характеристик: високу споживчу корисність відносно інших благ, здатність задовольняти матеріальні й нематеріальні потреби, тривалий період використання та є джерелом доходу тощо.

Житловий фонд складає найбільшу частку національного багатства, оскільки житло належить до головних потреб людини й до недавнього часу було первинною цінністю для більшості громадян України. У 1991 р. загальний обсяг житлового фонду в Україні нараховував 923 млн м²,

а через тридцять років такий показник уже становив 1 млрд м² [3]. Станом на кінець 2021 р. майже весь житловий фонд (98,1%) розміщувався в житлових будинках квартирного типу, а 1,9% (16,1 млн м²) – площа гуртожитків та житлових приміщень у нежилых будівлях. Частка приватного житлового фонду в загальному обсязі становила 93,4%, тоді як комунального – 5,2%, державного – 1,4% [3]. Житловий фонд включає квартири в багатоквартирних житлових будинках, садибні житлові будинки, а також жилі приміщення в інших будівлях усіх форм власності. Згідно з даними Державної служби статистики України житлова площа, що у довоєнний період припадала в середньому на одну особу в Україні, становила 24 м² проти 17 м² у 1990 р. [3]. Водночас такий показник є дещо менший відносно соціального стандарту ООН, що складає 30 м² житлової площі на одну особу [2]. У довоєнний період Україна щорічно будувала близько 10 млн м² житла або приблизно 0,25 м² на особу на рік [2]. Такі обсяги будівництва не призводили до виникнення надлишку нового житла. Найбільше будівництво здійснювалося в Києві, Львові та Одесі.

У довоєнний період попри поширення Covid попит на житлову нерухомість в Україні теж зростає. Однією з причин цього стало збільшення доходів українських трудових мігрантів закордоном [1]. Це суттєво вплинуло на ціноутворення на ринку житлової нерухомості в Україні. У 2021 р. Україна входила до топ-10 європейських держав-лідерів за темпами подорожчання житла. За даними консалтингової компанії Knight Frank, серед 130 держав Україна посіла 24 місце [1]. До початку 2022 р. середня вартість квадратного метру на первинному ринку складала 35 тис грн, тоді як на вторинному – близько 27 тис грн. Для порівняння за вартістю квадратного метру житлової нерухомості в Києві Україна випередила навіть такі міста як: Бухарест, Варшаву та Люксембург. На підставі аналізу даних Державної служби статистики України можемо стверджувати, що у довоєнний період за умови заощадження 30-50% місячного доходу (вище середнього у регіоні) домогосподарствам, які працювали в національній економіці, було потрібно щонайменше вісім років для того, щоб купити житло, а для населення міст-мільйонників – більше десяти-п'ятнадцяти років. Для прикладу у Харкові для цього було потрібно щонайменше шістнадцять років.

Вторгнення росії та руйнація інфраструктури спричинили призупинку й дезорганізацію вторинного й первинного ринків нерухомості. Станом на кінець травня за даними Міністерства інфраструктури України було уже зруйновано понад 45 000 м² житла. Найбільше від руйнування житлового фонду постраждали такі міста, як Маріуполь, Харків, Чернігів, Сєвєродонецьк та Лисичанськ.

Унаслідок війни на первинному ринку попит на житло скоротився від 20% до 100% залежно від регіону. Пропозиція теж зменшилась в рази.

На вторинному ринку ситуація також складна. Для прикладу вартість оренди житла у Західному регіоні зросла від 20% до 225%. Аналогічно і в Кропивницькій, і Черкаській областях, де оренда квартир подорожчала від 13% до 373%. Пропозиція, як і на первинному ринку, зменшилась практично у всій Україні.

Вагомим довоєнним чинником, що впливав на ринок житла, було іпотечне кредитування. Доступність та умови іпотечного кредитування в Україні суттєво відрізнялися від багатьох країн Європи. Для прикладу в країнах Євросони середня ставка за іпотечними кредитами знаходилася на рівні дещо вище одиниці, тоді як в Україні такі кредити у 2021 р. надавалися за ставкою 12% і вище.

Важливим чинником розвитку ринку нерухомості в Україні також можна вважати рівень бідності, який підвищився внаслідок поширення пандемії Covid-19 та і надалі зростає внаслідок військових дій на території України. Це обґрунтовано тим, що значна кількість економічних агентів втратила роботу через масове скорочення робочих місць або через відсутність можливості вести свій бізнес унаслідок війни. Відповідно до цього платоспроможність споживачів значно зменшується.

В результаті аналізу досліджень виявили політичні (війна, мінливість податкового законодавства, надмірна бюрократизація економіки, політична корупція), економічні (зменшення доходів населення, відсутність заощаджень у більшій частині домогосподарств, високі ціни на енергоресурси та будівельні матеріали), соціальні (внутрішня і зовнішня міграція, мобільність населення, консервативний характер соціальної поведінки населення) та технологічні («старіння», руйнування житлового фонду України, поява інновацій) чинники, які мають суттєвий вплив на ринок житла в Україні. На нашу думку, стимулюючими факторами для розвитку житла в Україні в довоєнний період були поява інноваційних технологій та висока мобільність населення. До стримуючих чинників відносимо мінливість податкового законодавства, політичну корупцію та надмірну бюрократизацію економіки.

Крім того, на світовому ринку житлової нерухомості значного поширення набувають екологічні рішення. Початком «зеленого» будівництва можна вважати енергетичну кризу 1970-х років. Тоді суттєво зросла вартість енергоносіїв, що спонукало зменшити споживання невідновлюваних викопних ресурсів. Для прикладу такі технології активно використовують Китай, США, Японія та Індія [2; 3]. Будівництво комплексів із використанням екологічних технологій вважаємо перспективним напрямом у сучасному будівництві.

Існує низка методів екологічної сертифікації інноваційної нерухомості, використання яких позитивно впливає на імідж бренду забудовника. Найвідомішими методами екологічної сертифікації (надання статусу екологічної будівлі) є європейський BREEAM та американський LEED [2]. Загалом зміст у них однаковий, мають жорсткі критерії відповідності стандартам, але з часом змінюються тільки умови оцінювання. Американський стандарт LEED (від англ. Leadership in Energy and Environmental Design – Лідерство у сфері енергоефективного й екологічного проектування) розроблений у США у 1998 р. BREEAM (від англ. Building Research Establishment Environmental Assessment Method – Метод досліджень оцінки екологічної ефективності будівель) – це перший метод екологічної сертифікації будівель. Він був розроблений у 1990 р. у Великобританії. Нерухомість, яка

має оцінки LEED та BREEAM, має вищу ринкову вартість на первинному та вторинному ринках.

На думку експертів, «зелене» будівництво – це комплекс заходів, які забезпечують підвищення енергоефективності споруди. До його критеріїв належать енергоефективність, біокліматизм (використання особливостей місцевого клімату для зменшення енергозатратності і створення гармонійного простору), зменшення обсягу шкідливих викидів тощо.

На сучасному етапі суспільного розвитку світовими лідерами в будівництві є компанії, що будують екологічно чисті будівлі. Зазначимо, що технології такого будівництва розповсюджені та використовують в світі вже давно. Практично 50% приватних будинків в США побудовані за каркасною технологією з використанням природних утеплювачів. Населення Фінляндії будує свої домівки з клеєного бруса, а в Канаді переважно використовують природні дерев'яні колоди.

Ринок житлової нерухомості України найбільше постраждав внаслідок пандемії COVID-19 та зруйнований в окремих регіонах внаслідок війни. У довоєнний період складними проблемами для розвитку національного ринку житла були корупційні ризики, високі ставки іпотечного кредитування, неефективність судової системи захисту прав власників тощо. Тому у післявоєнний період важливими кроками в напрямі розвитку житлової сфери є усунення ризиків, а також розроблення візії щодо відбудови житлового фонду України, доступного й комфортного для українців.

Наразі тривають обговорення з приводу перспектив відновлення житлового будівництва в Україні, серед яких – відмова від будівництва панельних будинків і неодмінність створення житла з бомбосховищами за прикладом Ізраїлю. Активно розпочалося будівництво модульних будинків. Водночас мають бути враховані екологічні тенденції, які набувають поширення у всьому світі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Voronin, V., Liantse, E., & Mamchyn, M. (2014). *Analitika rynku nerukhomosti: metodolohiia ta pryntsyphu suchasnoi otsinky* [Real estate market analysis: methodology and principles of modern evaluation]. Lviv: Mahnoliia [in Ukrainian].
2. Kobzan, S. (2019). *Formuvannia rynku nerukhomosti: praktychni aspekty ta osoblyvosti otsinky* [Formation of the real estate market: practical aspects and peculiarities of assessment]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Petryshchenko, N., Andriianova, V., & Ryzhova, R. (2018). *Doslidzhennia rynku nerukhomosti v Ukraini* [Real estate market research in Ukraine]. *Infrastruktura rynku - Market infrastructure*, 25, 135-139 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-09

Петренко Є. В.

Аспірант,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

В умовах повномасштабного вторгнення український бізнес в цілому та автомобільна галузь зокрема стикнулася із багатьма викликами, які не мали аналогічних прикладів в новітній історії. Менеджмент компаній повинен був адаптуватись до різких змін бізнес середовища в режимі реального часу.

Основні проблеми, з якими стикнулись учасники ринку можна класифікувати наступним чином:

1. Політико-правові:

- Зміна законодавства в умовах військового часу. Необхідність адаптації бізнес процесів до нових правових умов.
- Ускладнення експортно-імпорتنих операцій. Введення жорстких умов валютного контролю.
- Ведення обліку працівників у зв'язку з проведенням мобілізаційних заходів.
- Санкційні обмеження. Унеможливлення роботи з юридичними та фізичними особами, що мають зв'язки з країною агресором.

2. Економіко-фінансові

- Економічна нестабільність. Непередбачувана зміна попиту у зв'язку з непрогнозованою економічною ситуацією. Різка зміна поведінки потенціальних покупців.
- Зміна місцеперебування потенційних покупців, зміна регіонального розподілу попиту [1].
- Зміна валютного курсу. Прискорення інфляційних процесів. Збільшення витрат підприємств.
- Обмежена доступність кредитних ресурсів.
- Стрімке зростання вартості страхових продуктів з урахуванням військових ризиків.

3. Технічно-виробничі

- Ризики фізичного збереження виробничих потужностей та матеріальних активів під час воєнних дій.
- Забезпечення альтернативних енергетичних джерел на випадок тривалих «блекаутів».
- Забезпечення інформування працівників під час повітряних тривог, розробка маршрутів евакуації персоналу, організація відповідної кількості укриттів.

4. Соціальні

- Збереження ключових працівників, які забезпечують функціонування підприємств.

- Безпека працівників під час роботи в умовах військового конфлікту.

- Необхідність соціального захисту та психологічної підтримки працівників.

5. Транспортно-логістичні

- Зміна логістичних маршрутів через вплив військових умов.

- Перерозподіл всіх експортно-імпортних операцій через західний кордон. Фактичне закриття морських поставок.

- Різке ускладнення перетину державного кордону для співробітників транспортних компаній у зв'язку з мобілізаційними заходами [2].

Окремо потрібно відзначити стрімке зростання ризиків зовнішньоекономічної діяльності у сфері комунікації та взаємодії з іноземними партнерами. Основні виклики було пов'язано з підвищеннями ризикованості ведення бізнес активності на території з військовим станом. Для українського бізнесу це означало:

- Перехід на роботу з попередньою оплатою за товар.

- Зменшення доступності товарів для ринку України у зв'язку з їх перерозподілом на інші менш ризикові ринки.

- Відмова деяких постачальників взагалі від роботи з Україною.

- Забезпечення дотримання введених санкцій та правил роботи з окупованими регіонами.

- Ускладнення роботи з довгостроковими контрактами у зв'язку з непередбачуваною військовою на економічною ситуацією.

Тенденції розвитку автомобільної галузі за існуючих умов.

Функціонування автомобільного бізнесу в військових умовах вже протягом майже двох років зумовило суттєві зміни в стратегії основних учасників ринку. Загалом можна виділити декілька тенденцій, які здатні підвищити конкурентоспроможність компаній у дуже невизначених умовах військового стану.

Перша з них спрямована на зменшення кількості візитів потенційних покупців в автосалони до моменту придбання.

1. Розвиток онлайн платформ як альтернатива традиційним каналів дистрибуції через автомобільні салони.

2. Розробка конфігуратору автомобілів на сайті провідних виробників.

3. Використання цифрового підпису для віддаленого оформлення договорів.

Друга: максимальне переведення процесів на віддалену роботу. Цей процес було розпочато ще під час епідемії Ковід-19, а під час воєнного стану набуло максимального поширення.

Третє: підвищення гнучкості управління складами. Зазвичай, планування постачання великими виробниками відбувається на горизонті двох років, проте, в умовах військового стану перевагу отримують ті компанії, які змогли адаптувати свої процеси до оперативного реагування на зміну попиту.

Отже, функціонування бізнесу в умовах військового стану генерує значну кількість викликів, які потребують якісної уваги менеджменту компаній. Проте, як і в звичайних умовах успіх компаній залежить від їх здатності адаптуватись та оперативно приймати управлінські рішення в невизначених умовах [3].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Yaki rehiony perekhopliuiut liderstvo na ukrainskomu avtorynku [Which regions take the lead in the Ukrainian automarket] (30.06.2023). *Autoconsulting: vebsait – Autoconsulting: website*. Retrieved from <https://www.autoconsulting.com.ua/article.php?sid=54196> [in Ukrainian]
2. Chomu znykaie biudzhetniy sehment na ukrainskomu rynku. Dumka holovnykh operatoriv [The reason why the budget segment disappears from the Ukrainian market. The opinion of key players] (10.11.2023). *Autoconsulting: vebsait – Autoconsulting: website*. Retrieved from <https://autoconsulting.ua/article.php?sid=55101> [in Ukrainian].
3. Oberezhnyi optymizm: Yak holovni operatory avtorynku otsiniuiut pidsumky prodazhiv za 9 misiatsiv [Cautious optimism. How main operators in car market evaluate the result of sales for 9 month 2023] (17.10.2023). *Autoconsulting: vebsait – Autoconsulting: website*. Retrieved from: <https://autoconsulting.ua/article.php?sid=54924> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-07-10

Сук П. Л.

Доктор економічних наук, професор,
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
“Ніжинський агротехнічний інститут”,
м. Ніжин, Україна
ORCID: 0000-0002-8556-7123

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ ІНШОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ПІСЛЯ ОПОДАТКУВАННЯ

У бухгалтерському обліку і фінансовій звітності існує принцип періодичності, який припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності [1; 2].

Необоротні активи беруть участь більш як в одному операційному (виробничому) циклі і мають строк корисного використання (експлуатації) понад 1 рік. Вони переносять свою вартість на виготовлену продукцію протягом декількох періодів частинами за допомогою амортизації. Її розраховують різними методами. Можна використовувати обернений метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

Інший сукупний дохід після оподаткування визначається шляхом вирахування з іншого сукупного доходу до оподаткування податку на прибуток, пов'язаного з іншим сукупним доходом.

У Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) для відображення іншого сукупного доходу після оподаткування передбачена у розділі II “Сукупний дохід” стаття “Інший сукупний дохід після оподаткування” (код рядка 2460), а у Звіті про власний капітал (форма № 4) – стаття “Інший сукупний дохід за звітний період” (код рядка 4110) [1; 3].

Інший сукупний дохід після оподаткування складається із таких видів доходів, а саме: сум дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та інших видів сукупного доходу [2; 3].

Відповідно за кожним видом іншого сукупного доходу після оподаткування можна використовувати окремий обернений метод амортизації необоротних активів.

Обернений метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування визначається із попереднього розрахунку методу амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування, а суми переставляються у протилежній послідовності.

Річна сума амортизації за методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування обчислюється як добуток вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю), та коефіцієнту амортизації, який вираховується діленням фактичного або планового обсягу іншого сукупного доходу після оподаткування за окремі періоди на плановий обсяг іншого сукупного доходу після оподаткування за увесь період.

Інший сукупний дохід після оподаткування визначається за формулою:

$$\text{ІСДПО} = \text{ІСДДО} - \text{ПППІСД} \quad (1)$$

де ІСДПО – інший сукупний дохід після оподаткування; ІСДДО – інший сукупний дохід до оподаткування; ПППІСД – податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом.

Розрахунок амортизації необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування здійснюється за формулами:

$$\text{СА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) \times \text{КА} \quad (2)$$

де СА – сума амортизації; ПВ – первісна вартість об'єкта; ЛВ – ліквідаційна вартість об'єкта; КА – коефіцієнт амортизації.

$$\text{КА} = \text{ОІСДПО} : \text{ПОІСДПО} \quad (3)$$

де ОІСДПО – плановий або фактичний обсяг іншого сукупного доходу після оподаткування за окремі періоди; ПОІСДПО – плановий обсяг іншого сукупного доходу після оподаткування за увесь період.

Можна використовувати також інший варіант для розрахунку методу на основі іншого сукупного доходу після оподаткування:

$$\text{СА} = \text{ОІСДПО} \times \text{КА} \quad (4)$$

$$\text{КА} = (\text{ПВ} - \text{ЛВ}) : \text{ПОІСДПО} \quad (5)$$

Метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування можна обрахувати за двома способами: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Скористаємось прикладом для розрахунку оберненого методу амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

Приклад. Первісна вартість необоротних активів – 120 тис грн, строк корисного використання (експлуатації) – 5 років, ліквідаційна вартість – 2 тис грн. Вартість, яка підлягає амортизації, становить 118 тис грн (120 тис – 2 тис = 118 тис).

Очікується отримати протягом п'яти років іншого сукупного доходу після оподаткування на суму 258 тис грн, у т.ч.: в 1-му році – 83 тис грн, в 2-му році – 74 тис грн, в 3-му році – 50 тис грн, в 4-му році – 31 тис грн, в 5-му році – 20 тис грн.

Значення коефіцієнтів амортизації: за 1-й рік – 0,3217 (83 тис : 258 тис = 0,3217), за 2-й рік – 0,2868 (74 тис : 258 тис = 0,2868), за 3-й рік – 0,1938 (50 тис : 258 тис = 0,1938), за 4-й рік – 0,1202 (31 тис : 258 тис = 0,1202), за 5-й рік – 0,0775 (20 тис : 258 тис = 0,0775).

В таблиці 1 відображено застосування 1-го способу методу амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування, а в таблиці 2 – наведено використання 1-го способу оберненого методу амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

Таблиця 1

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід після оподаткування, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	118000	83000	0,3217	37961
2	118000	74000	0,2868	33842
3	118000	50000	0,1938	22868
4	118000	31000	0,1202	14184
5	118000	20000	0,0775	9145
x	Разом	258000	1	118000

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Нарахування амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування (1-й спосіб – від початкової вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід після оподаткування, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	118000	20000	0,0775	9145
2	118000	31000	0,1202	14184
3	118000	50000	0,1938	22868
4	118000	74000	0,2868	33842
5	118000	83000	0,3217	37961
x	Разом	258000	1	118000

Джерело: складено автором

З таблиць 1 і 2, можна зробити висновок, що при використанні 1-го способу простого і оберненого методів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування вартість необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) розподілилась повністю.

В таблицях 3 і 4 розкрито застосування 2-го способу розрахунку простого і оберненого методів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

З даних таблиць 3 і 4 видно, що при використанні 2-го способу простого і оберненого методів на основі іншого сукупного доходу після

ля оподаткування відповідно в останньому і першому роках вартість необоротних активів не розподілилась і була віднесена у витрати періодів.

Таблиця 3

Нарахування амортизації необоротних активів за методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування (2-й спосіб – від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід після оподаткування, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	118000	83000	0,3217	37961
2	80039	74000	0,2868	22955
3	57084	50000	0,1938	11063
4	46021	31000	0,1202	5532
5	40489	20000	0,0775	40489
x	Разом	258000	1	118000

Джерело: складено автором

Таблиця 4

Нарахування амортизації необоротних активів за оберненим методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування (2-й спосіб – від залишкової (балансової) вартості необоротних активів)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Інший сукупний дохід після оподаткування, грн	Коефіцієнти амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	40489	20000	0,0775	40489
2	46021	31000	0,1202	5532
3	57084	50000	0,1938	11063
4	80039	74000	0,2868	22955
5	118000	83000	0,3217	37961
x	Разом	258000	1	118000

Джерело: складено автором

Здійснювати розрахунок амортизації необоротних активів можна за оберненим методом на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

Інший сукупний дохід після оподаткування включає такі види доходів після вирахування податку на прибуток, а саме: суми дооцінки (уцінки) необоротних активів, дооцінки (уцінки) фінансових інструментів, накопичених курсових різниць, частки іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств та інших видів сукупного доходу [2; 3].

За видами іншого сукупного доходу після оподаткування можна застосовувати різні обернені методи амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування.

Обернений метод амортизації необоротних активів на основі іншого сукупного доходу після оподаткування можна вирахувати за двома способами: 1) на основі початкової вартості необоротних активів; 2) на основі залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 roku № 996-XIV [On Accounting and Financial Reporting in Ukraine: Law of Ukraine dated July 16, 1999 No. 996-XIV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> [in Ukrainian].

2. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 "Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti": Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 № 73 [National position (standard) of accounting 1 "General requirements for financial statements": Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013 No. 73]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> [in Ukrainian].

3. Metodychni rekomendatsii shchodo zapovnennia form finansovoi zvitnosti: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 28.03.2013 № 433 [Methodical recommendations for filling out financial reporting forms: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated March 28, 2013 No. 433]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text> [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІНАНСИ, КРЕДИТ ТА СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-08-01

Раковський Д. В.

Аспірант,
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ПЕРЕВАГИ ДІДЖИТАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ БАНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ УКРАЇНИ

На початку широкомасштабного вторгнення багатьох компаній фінансового сектору опинилися на краю прірви. Постало питання виживання та обережного використання усіх наявних ресурсів: людських, фінансових та виробничих. Із часом почалося поступове відновлення бізнесової діяльності та питання залучення клієнтів як діючих так і нових знову стало актуальним. У цій ситуації на допомогу прийшли інструменти прямого залучення споживачів, а особливо діджитальний маркетинг, що є одним із найбільш затребуваних та ефективних інструментів прямої комунікації із цільовою аудиторією.

Досліджуючи поточний стан діджитального маркетингу в Україні варто зазначити що саме цей напрямок відновлюється якнайшвидше та майже демонструє показники ринку до 2022 року, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Обсяги рекламного ринку України за видами реклами у 2020-2023 рр.

Вид реклами/Рік	2020	2021	2022	2023 про-гноз	зміна 2022 до 2021 р.	зміна 2023 до 2021 р.	зміна 2023 до 2022 р.
ТБ-реклама	12175	13642	2604	3780	-81%	-72%	+45%
Цифрове ТБ				200			
Реклама у пресі	1466	1599	342	345	-79%	-78%	+0,01%
Зовнішня реклама	3159	4098	1756	2653	-57%	-35%	+51%
Радіо-реклама	717	855	333	555	-61%	-35%	+67%
Інші види реклами	20	26	2	н/д	-92%	н/д	н/д
Всього обсяги інтернет-реклами	20247	32695	20565	29606	-37%	-9%	+44%
Інтернет-медіа реклама	6980	12833	7190	12567	-44%	-2%	+75%
Інша інтернет-реклама	13267	19862	13375	17039	-33%	-14%	+27%

Джерело: Всеукраїнська рекламна коаліція, <https://vrk.org.ua/>

Які ж переваги діджитального маркетингу у порівнянні із традиційним? Чому саме інструменти діджитального маркетингу поступово починають витіснити традиційні наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльна характеристика традиційного та діджитального маркетингу

Характеристика	Діджитальний маркетинг	Традиційний маркетинг
Географічна доступність	Глобальне охоплення через мережу Інтернет та всі засоби які так чи інакше працюють із її використанням	Локальне обмеження кордонами країн або регіонів
Цільова спрямованість	Відносно точне визначення цільової аудиторії. Можливість одночасного точкового та індивідуального впливу за великих масштабів	Обмеженість каналами медіа. Пріоритет в охопленні та використанні більш універсальних звернень.
Вимірюваність	Детальна аналітика, вимірюваність конверсій у реальному часі	Обмеження можливостей вимірювання результатів. Аналітика носить ретроспективний характер
Вартість	Цільове спрямування робить його економічно більш ефективним	Відносно дорогий особливо у національних та регіональних масштабах
Зворотній зв'язок із споживачем	Активна взаємодія із можливістю отримати швидкий зворотній зв'язок	Майже відсутня можливість отримання оперативного зворотного зв'язку

Джерело: <https://digitalschoolofmarketing.co.za/digital-marketing-blog>

Переходячи до банків переваги діджитального маркетингу над традиційним ще більш очевидні та наведені у таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняльна характеристика традиційного та діджитального маркетингу для банків

Характеристика	Діджитальний маркетинг	Традиційний маркетинг
Канали комунікації зі споживачами	Онлайн банкінг, мобільні додатки зі зручним доступом до банківських послуг без обмежень у часі та територіями	Звернення у мас-медіа та через фізичні відділеннями, а також через телефонні дзвінки
Персоналізація пропозиції	Точне налаштування звернень до різних груп споживачів	Типові звернення що зводяться до загальних пропозицій для всієї аудиторії
Швидкість реакції на зміни	Можливість швидкої реакції на зміни конкурентного середовища та споживацьких настроїв. Швидка зміна підходів за низької позитивної реакції споживачів або зростанні конкуренції	Низька гнучкість до адаптації звернень та комунікації із клієнтами. Можлива зупинка активностей із подальших перезапуском, але найчастіше це вимагає набагато більше часу

Джерело: розроблено автором

Роблячи висновки можна зазначити, що для банків діджитальний маркетинг дозволяє суттєвим чином спростити комунікацію із клієнтом та суттєво зменшити витрати на залучення нових та підтримку взаємодії із діючими споживачами фінансових послуг.

Вже зараз можна стверджувати що онлайн-банкінг, мобільні додатки, а також інструменти залучення клієнтів в інтернеті, месенджерах та соціальних мережах, які нещодавно були інноваційними наразі стають новим стандартом галузі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Greyling, N. (11.11.2019). The differences between digital marketing and traditional marketing. DSM | Digital School of Marketing. Retrieved from <https://digitalschoolofmarketing.co.za/digital-marketing-blog/the-fundamental-differences-between-digital-marketing-and-traditional-marketing/>.
2. King, B. (2012). Bank 3.0. Why Banking is No Longer Somewhere You Go, But Somewhere You Do. Wiley.
3. VRK onowlue sviy prognoz schodo obsyagiv reklamnogo rynku 2023 [VRK updates its forecast for the volume of the advertising market in 2023] (05.09.2023). Retrieved from <https://vrk.org.ua/news-events/2023/updated-market-volume-2023.html> [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. РОЗВИТОК ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ ТА ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-09-01

Добровольська Г. О.

Доктор історичних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4896-4154

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., кардинально вплинула на всі сфери життя українського суспільства, у тому числі й на політичну культуру, яка є важливою складовою духовної культури.

Політична культура проявляється у системі правових норм і соціально-політичних процесах держави, у діяльності органів влади, політичних партій, громадсько-політичних рухів, різних суспільних груп, окремих громадян. Вона є основним регулятором політичної поведінки усіх членів суспільства.

Серед характерних рис політичної культури українського суспільства до початку війни можна визначити: відсутність політичної ідеології, чітких політичних цінностей та настанов; низький рівень довіри населення до органів влади та державних інститутів; невисокий рівень обізнаності й компетентності українців у політичній сфері; відчуженість громадян від політики; низький рівень розвитку громадянського суспільства.

Все це дозволяє стверджувати, що політична культура в Україні упродовж 30-ти років незалежності так і не набула тих рис, які притаманні політичній культурі більшості західноєвропейських країн. Вона мала пострадянський характер, поєднуючи елементи різних типів політичної культури, що загалом характерно для суспільств, які перебувають на шляху трансформації політичної системи.

З початком повномасштабної війни у політичній культурі українського суспільства стали помітні суттєві зміни.

Так, як свідчать результати соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у грудні 2022 р., під час війни українці стали більше цікавитися політикою (певною мірою політикою цікавляться 60,5%, дуже цікавляться 29,9%) [1].

Дещо зріс рівень довіри до майже всіх інститутів влади. Про це свідчать результати соціологічного опитування, проведеного у липні 2023 року соціологічною службою Центру Разумкова [2]. Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється Збройним Силам

України (їм довіряють 93% опитаних), добровольчим загонам (87%), волонтерським організаціям (83%), Державній службі з надзвичайних ситуацій (81%), Національній гвардії України (81%), Президенту України (80%), Державній прикордонній службі (78%), Міністерству оборони України (75%), Службі безпеки України (67%), Національній поліції України (61%), Голові міста (селища, села), в якому живе респондент (60,5%), громадським організаціям (60%), Церкві (58%), ЗМІ України (56%), раді міста (селища, села), в якому живе респондент (55%).

Спостерігається згуртованість населення, підйом солідарності, активізація громадянського суспільства. Підтвердженням цього є потужний розвиток благодійного та волонтерського руху, збільшення кількості громадських об'єднань. Тільки за 2022 рік кількість волонтерських організацій збільшилася майже у 8 разів [3], а у 2023 р. ще вдвічі [4].

Але найбільш важливим є те, що під час війни у суспільстві відбувається зміна ціннісних орієнтацій і настанов. У першу чергу, мова йде про зміни у цінності власної держави, усвідомлення необхідності збереження її незалежності та суверенітету.

Змінюються оцінки та розуміння нашого радянського минулого, ставлення до деяких історичних постатей. Зокрема, це виявляється у бажанні позбутися символів часів СРСР, перейменуванні вулиць, прагнення встановити історичну правду.

У суспільстві з'явився попит на формування «здорового політичного націоналізму» як ідеологічної парадигми подальшої розбудови та зміцнення української державності.

Під час російської агресії українці остаточно сформувалися як політична нація. Свідченням цього є результати загальнонаціонального опитування, проведеного соціологічною групою «Рейтинг» у квітні 2022 р. [5]. Так, українцями за національністю вважають себе 92% громадян нашої держави, що є найвищим показником за всі роки незалежності.

Війна також зруйнувала один з головних комплексів українського народу – комплекс меншовартості, неповноцінності, який був штучно нав'язаний радянською ідеологією. Українці нарешті відчули себе справжньою нацією, зі своєю мовою, культурою, неповторним національним характером, здатною мужньо захищати свою Батьківщину. А такі поняття, як патріотизм і почуття гордості за приналежність до спільноти українських громадян в умовах війни, наповнилися реальним змістом.

Отже, повномасштабна війна сприяла суттєвим змінам у політичній культурі українського суспільства, усвідомленню загальноісторичної відповідальності українців як нації, підвищенню значущості суверенної, незалежної держави, збільшення солідарності та єдності нашого народу, піднесенню патріотичних настроїв у суспільстві, остаточному відмежуванню від цінностей радянського минулого, формуванню власної національної і громадянської ідентичності. Все це свідчить про підвищення рівня політичної культури суспільства, без чого неможлива відбудова України після війни та подальший її розвиток як сучасної демократичної, європейської держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dembitskyi, S. (2023). Sotsiologichnyi monitorynh «Ukrainske suspilstvo». Hromadska dumka v Ukraini pislia 10 misiatsiv viiny [Sociological monitoring «Ukrainian society». Public opinion in Ukraine after 10 months of war]. Instytut sotsiologii NAN Ukrainy - Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. Retrieved from <http://surl.li/iwkkz> [in Ukrainian].
2. Otsinka hromadianamy sytuatsii v kraini, dovira do sotsialnykh instytutiv, politykiv, posadovtsiv ta hromadskykh diiachiv, stavlennia do okremykh initsiatyv orhaniv vlady [Citizens' assessment of the situation in the country, trust in social institutions, politicians, officials and public figures, attitude to certain initiatives of government bodies] (26 lypnia 2023). *Razumkov Tsentrl - Razumkov Center*. Retrieved from <http://surl.li/kzeiw> [in Ukrainian].
3. «Hromadianske suspilstvo Ukrainy v umovakh viiny-2022» - zvit za rezultatamy doslidzhennia [«Civil society of Ukraine in conditions of war-2022» - a report based on the results of the study]. *ednannia.ua*. Retrieved from <http://surl.li/njgkq> [in Ukrainian].
4. Za ostannii rik kilkist hromadian, zaluchenykh do volonterstva, zrosla vdvichi – doslidzhennia [Over the past year, the number of citizens involved in volunteering has doubled - research] (26.07.2023). Retrieved from <https://life.liga.net/all/news/za-posledniy-god-kolichestvo-grajdan-vovlechennyh-v-volonterstvo-vyroslo-vdvoe> [in Ukrainian].
5. Desiate zahalnonatsionalne opytuvannia: ideolohichni markery viiny (27 kvitnia 2022) [Tenth national survey: ideological markers of war (April 27, 2022)] (03.05.2022). *ratinggroup.ua*. Retrieved from <http://surl.li/njgna> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-09-02

Zaitseva N. H.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University,
Hlukhiv, Ukraine
ORCID: 0000-0002-0131-5368

TAKING INTO ACCOUNT THE CONDITIONS OF THE FORMATION OF BILINGUALITY OF A CHILD FOR SUCCESSFUL LEARNING AT SCHOOL

Humanitarian policy can be defined as a system of decisions aimed at creating conditions for social and humanitarian development of society, social, intellectual, and spiritual security of a person, realization of his spiritual needs and enrichment of creative potential.

The main directions of humanitarian policy in the fields of science and education are:

- policy in the field of science, the priorities of which are the determination of the needs of the state in the field of science, the formation of the intellectual potential of society, the formation of a new system of national and scientific and technological policy and its organic entry into the world scientific space, improving the state of science in society, strengthening the mutual demand for science and economy;

- policy in the field of education, the main goal of which is to ensure the availability of education, to create conditions for the comprehensive development of all branches of education by means of state policy as a basis for the socio-economic, spiritual, cultural and intellectual development of society, to preserve the positive achievements and education of Ukraine, to introduce foreign experience development of education for the enrichment of the educational space of Ukraine [5].

Bilingualism is one of the modern and progressive phenomena in education.

In Ukraine, bilingual teaching is foreseen as part of the education reform. The Ministry of Education and Science proposed introducing bilingual teaching, in particular, in English and Ukrainian, into the high school course. The idea is foreseen by the large-scale program of secondary education reform, which has been implemented for several years, said Oleg Yeresko, director of the pre-school, school, out-of-school and inclusive education rectorate of the Ministry of Education and Culture.

«The development of bilingual education is embedded in the great transformation program «Education 4:0: Ukrainian dawn». The state aims to provide Ukrainian students with conditions for proper mastery of English,» the official said.

In Ukrainian schools, the new educational model should be implemented no earlier than 2027. At first, one specialized subject will be taught in two languages, namely Ukrainian and English, and later, ideally, all [2].

Child bilingualism is a phenomenon in which a child speaks two languages, and the use of one language does not interfere with the use of the other. Taking into account the conditions in which a child's bilingualism is formed will help him achieve a positive result in schooling. A child can learn to distinguish and realize similar and different phenomena in the two languages he uses, even before studying at school (in particular, in bilingual classes), and even before school he can master the spoken form of both languages.

Bilingualism is not a modern phenomenon, but it has existed since the times of Ancient Greece and Rome. Formal academic studies of bilingualism and bilingual education began in the 1920s, and their results were published in the academic literature (according to J. Cummins). On the basis of the study of individual manifestations of bilingualism, the formation of its types, bilingual education, which is used to teach the content of general education subjects by means of the use of two languages, began to develop later.

Bilingualism is the possession of two languages and the regular transition from one to the other depending on the communication situation. Analyzing bilingualism, the English researcher R. Bell identified two main types depending on the way an individual uses languages. The first type is mixed (or subordinate) bilingualism. It arises when an individual is in conditions of mixing two languages and masters not only two systems of intralinguistic relations, combining different elements in the middle of the two languages, but also two systems of interlinguistic relations, connecting elements of one language with another. Mixed bilingualism is a synthesis of two languages, each of which is involved in it only partially. At the same time a second language is at a lower level. This phenomenon in the linguistic literature was called pidginization. The conditions of mixed bilingualism cannot contribute to sufficient mastery of either the first or second languages. The second type includes coordinated bilingualism, which is bilingualism in conditions of a constant ratio of two languages. The second language is introduced with the help of relations that allow revealing regular conceptual connections, gradually assembled into an optimal system of interlinguistic coordination. At the same time, the individual masters a new way of expressing thoughts.

The classification of bilingualism by the domestic researcher O. Cherednychenko is somewhat different from the previous one, but it also has common features. The scientist notes that the typology of bilingualism and multilingualism is based on several essential features covering both quantitative and qualitative aspects of this phenomenon. Individual and collective (mass) bilingualism/multilingualism are distinguished according to the degree of distribution. Coordinative (pure) and subordinate (mixed) bilingualism/multilingualism is distinguished according to the level of demarcation of language systems that are in contact. In terms of value orientation, bilingualism/multilingualism can be horizontal (when languages are valued equally by speakers) and vertical (when one or more languages are given preference on the scale of values in relation to the first (native)

language). According to the nature of communicative inclusion, active and passive bilingualism/multilingualism is observed [1].

Given the need to preserve the literary norms of the languages in contact, a type of active individual (or collective) horizontal and coordinative bilingualism/multilingualism, which in practice happens quite rarely, could be close to the ideal. But a sense of loyalty to the literary standards of the languages in contact can also manifest in intermediate types, which mainly depends on the general level of speech culture supported in a specific society [1].

Ways to achieve bilingualism can be different, according to foreign scientists J. Hammers (Canada) and M. Blank (England). A person can learn two languages in the family from childhood (simultaneous learning). He can learn the language later at school or in society (provided multilingualism) where he lives (sequential bilingualism). The language can be studied individually if there is a need to use it at work or in case of emigration to another country, etc. [4] A person can master two or more languages. Then she is called a polyglot.

Canadian scientist of English origin J. Edwards notes that bilingualism is considered as an individual and as a social phenomenon. It may contain the factor of bilingualism of the individual and the use of languages in the process of communication. Therefore, this phenomenon is considered at different levels: individual, interpersonal, intergroup, intersocial. This approach is used by experts of the Council of Europe [3, p. 32]. Thus, the content of bilingualism (bilingualism) expands, and it can be defined as the use of a second language regardless of the level of mastery of it, as a means of communication and obtaining information in a real situation (in the language environment), as well as in an educational situation (outside the language environment). Bilingualism that arises in the process of learning a second language is called «bilingualism of learning.» All of the above, in particular the types of bilingualism that exist, must be taken into account by parents and teachers when preparing a child for school and in the process of his further education.

So, we can come to the conclusion that taking into account the conditions in which a child's bilingualism is formed will help to choose the right school (if possible with bilingual classes), to choose effective teaching methods, to achieve a positive result in the child's studies (especially bilingual) and success in later life. Paying attention to the conditions for the formation of bilingualism in children will not only help prevent mistakes in the work of the teacher and students, but will also allow children to adapt more easily in the school environment, facilitate the learning process, make it more successful, help develop already acquired skills in two languages and acquire new ones and also effectively learn the content of school subjects.

Therefore, the implementation of tasks and priorities of humanitarian policy in Ukraine should be carried out in many directions, by all bodies of state power and local self-government. The basis of the unity of all directions should be the ideas of the national character of humanitarian policy, the

formation of national consciousness, the protection of the values enshrined in the Constitution of Ukraine, the consolidation of society towards harmony, qualitative education and work.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Cherednychenko, O. (2010). *Mova i kultura u konteksti hlobalizatsiyi* [Language and culture in the context of globalization]. Retrieved from <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.htm> [in Ukrainian].
2. *Dvovne vykladannya v ukrayinskykh shkolakh*. [Bilingual teaching in Ukrainian schools] (2023). Retrieved from <https://zaborona.com/v-ukrayinskyh-shkolah-vvedut-dvovne-vykladannya-navishho-i-yaki-termyny/> [in Ukrainian].
3. Edwards, J. (2003). The importance of being bilingual. *Bilingualism: Beyond basic principle*. Clevedon: Multilingual Matters, 28–42.
4. Grosjean, F. (2013). Bilingual and monolingual language modes. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/paper/Bilingual-and-Monolingual-Language-Modes-Grosjean/>.
5. *Vyznachennya ta zmist humanitarnoyi polityky* [Definition and content of humanitarian policy] (2023). Retrieved from <https://buklib.net/books/35854/> [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-10-01

Вишванюк М. В.

Здобувач освітнього ступеню магістр,
Національна академія СБУ,
м. Київ, Україна

Тетерук С. П.

Кандидат психологічних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТЕЛЕГРАМ КАНАЛІВ ТА БОРОТЬБА З НИМИ

З початку повномасштабного вторгнення, коли росія злочинним шляхом почала вводити окупаційні війська на територію України, вбивати мирне населення та наносити ракетні удари по таким цивільним об'єктам як школи, дитячі садочки, житлові будинки, лікарні, для багатьох українців інформація посіла важливу роль в питанні безпеки та прийняття важливих рішень. Цей факт зумовлює необхідність протистояти протиправним посяганням на інформаційний простір України, зберегти інформаційні ресурси та захистити населення від негативного інформаційного впливу.

Серед вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували різні аспекти інформаційної безпеки такі дослідники як Баранов О. А., Боднар І. Р., Горова С. В., Грищук Р. В., Довгань О. Д., Доронін І. М., Солодка О. М., Тихомиров О. О., Д. Белль, У. Дайзард, Е. Тоффлер, Т. Стоуньєр та ін.

Метою даної роботи є визначення інформаційних загроз телеграм каналів та удосконалення способів протидії з метою забезпечення інформаційної безпеки України.

Telegram-канали стали невід'ємною частиною життя українців під час війни, адже сприяли швидкості та точності новин, яку не могли надати телевізійні служби. Завдяки їм, українці прокладали безпечні маршрути евакуації, вчасно йшли до укриття під час повітряних загроз, слідували за звільненням нашими військовими окупованих територій. Волонтери мали змогу організувати збори на гуманітарну та військову допомогу.

Олексій Данілов на своїй офіційній Фейсбук сторінці виділив головну загрозу телеграм-каналів. Він підкреслив, що вона полягає в анонімності їх власників та відсутності будь-якої відповідальності за розповсюдження неперевіреної, сфальшованої і свідомо маніпулятивної інформації. З врахуванням цих особливостей, російський режим широко використо-

вує телеграм-майданчики з метою спроб дестабілізації українського суспільства [3].

Інформація може приносити не лише користь, вона може бути небезпечною для користувача або навіть для населення цілих міст. Не важко пригадати як автори каналів на початку війни публікували рух ворожих ракет та БПЛА по повітряному просторі територіальних громад України та, в подальшому, місця їх влучень. Такою інформацією користувалися росіяни для прокладання маршрутів польоту та виявлення позицій засобів проти повітряної оборони України. Через необізнаність та необачність громадяни фільмували рух військової техніки та передавали такі матеріали сумнівним власникам телеграм каналів, які користувалися таким «цікавим» матеріалом задля підвищення популярності свого каналу та отримання з нього прибутку.

Верховна Рада України вирішила дане питання, ухваливши Закон від 24.03.2022 № 2160-ІХ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України (щодо забезпечення протидії несанкціонованому розповсюдженню інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану) [3].

Цей закон доповнив Кримінальний Кодекс України новою статтею 114-2 «Несанкціоноване розповсюдження інформації про направлення, переміщення міжнародної військової допомоги в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань України, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». У разі порушення особою цієї статті, їй передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 5 років [5].

Слід згадати і про проведення ворогом інформаційно-психологічних операцій (ІПСО), які полягають у створенні неправдивих новин щоб дезінформувати світ та населення України. Починаючи з 2014 року, росія почала масово фінансувати в пропагандистську діяльність на території України. І однією з платформ провадження такої діяльності був «Telegram». Таким чином ворог намагався отримати підтримку переважно зі східних областей України, тому часто вдавався до провокацій із використанням «мовного-питання». На цьому тлі розпалювалися сутички між самими громадянами України [1].

Наша країна активно протидіє протиправній діяльності телеграм каналів. Служба Безпеки України проводить розслідування з діяльності таких каналів та їх адміністраторів. Якщо виявляють особу, яка займалася такої діяльністю на користь ворога, вона притягується до відповідальності, а телеграм канал блокується. Співробітники Служби Безпеки України проводять пропаганду правдивої інформації, що розвінчує російську пропаганду та доносить вірну інформацію про війну та ситуацію в Україні, а також розробляють рекомендації щодо безпечно-го користування та перегляду новин у телеграм-каналах.

Серед них:

- користуйтеся лише перевіреними каналами;
- ставтеся критично до всієї інформації, яку ви читаєте;
- якщо ви бачите сумнівну інформацію, то краще зачекайте на її офіційне підтвердження;
- уникайте телеграм каналів, де намагаються виправдати злочинні дії росії;
- звертайте увагу на мову яку використовує канал чи джерело[4].

Таким чином, інформація є потужною зброєю. Тому інформаційна безпека є невід'ємним напрямом розбудови інформаційного суспільства, розвиток якого повинен відбуватись в межах забезпечення інформаційного суверенітету України, створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну [2].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Hurzhii, S. V. (2021). Suchasni zahrozlivi tententsii vykorystania telegram-kanaliv nashkodu derzhavnym interesam [Modern threatening trends in the use of telegram channels to the detriment of state interests]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 4(39), 162-169. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.4\(39\).249297](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.4(39).249297) [in Ukrainian].
2. Solodka, O. M. (2015). Priorityty udoskonaleniya informatsiynoi bezpeky Ukrainy [Priorities for improving information security of Ukraine]. *Informatsiia i pravo – Information and law*, 3(15), 36-42 [in Ukrainian].
3. Danilov rozpoviv pro zahrozu anonimnykh TH-kanaliv [Danilov talked about the threat of anonymous TG channels] (15.11.2023). Informatsiine ahentstvo 1News. Retrieved from <https://1news.com.ua/ukraine/danilov-rozpoviv-pro-zagrozu-anonimnyh-tg-kanaliv.html> [in Ukrainian].
4. Ivantsova, A. (29.03.2023). Pryhotuvatsia, letyt: chomu Povitriani sily vyrishyly borotysia z telehram-kanalamy, shcho publikuiut rukh vorozhykh obiektiv [Prepare, fly: Why the Air Force decided to fight Telegram channels that publish the movement of enemy objects]. *voxukraine.org*. Retrieved from <https://voxukraine.org/prygotuvatsya-letyt-chomu-povitryani> [in Ukrainian].
5. Izvoshchikova, A. (25.03.2022). Rada vvela kryminalnu vidpovidalnist za foto-ta videozjomku peremishchen ZSU [Rada introduced criminal liability for photo and video recording of the movements of the Armed Forces]. *suspilne.media*. Retrieved from <https://suspilne.media/221239-rada-vvela-kryminalnu-vidpovidalnist-za-foto-ta-videozjomku-peremisen-zsu/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-10-02

Полякова Ю. В.

Доктор економічних наук, доцент,
Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів, Україна
ORCID: 0000-0002-8073-6186

Крутяк М. Б.

Старший викладач,
Львівський торговельно-економічний університет,
м. Львів, Україна
ORCID: 0009-0000-8544-8733

МІЖНАРОДНИЙ ІТ-АУТСОРСИНГ: ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ

У сучасних глобальних умовах компанії для покращення власної конкурентоспроможності на ринку за рахунок зростання рівня гнучкості виробництва, зменшення собівартості товарів і послуг та скорочення адміністративних витрат все більш активно використовують новітні управлінські інструменти менеджменту, серед яких важливе місце посідає аутсорсинг. Він як відносно нове явище та сучасний процес набуває все більшої актуальності не лише на внутрішніх ринках країн світу, а й на міжнародному рівні.

Аутсорсинг допомагає оптимізувати діяльність компаній за рахунок концентрації зусиль на ключовому напрямі їх діяльності та передачі неспецифічних функцій і непрофільних завдань для виконання зовнішнім спеціалізованим компаніям. Науковці розглядають аутсорсинг з наступних позицій: організація діяльності компанії за рахунок зосередження на пріоритетах та одночасній передачі непрофільних функцій стороннім компаніям на договірних засадах, передбачаючи використання посередництва. Згідно іншого підходу аутсорсинг обґрунтовують як відмову від власного бізнес-процесу і купівлю послуг з реалізації аналогічних бізнес-процесів у інших суб'єктів; тобто розв'язання власних завдань шляхом використання зовнішніх ресурсів.

За період свого становлення та розвитку аутсорсинг вже набув певних характерних ознак [1, с. 88]:

- 1) укладання довгострокових угод про співпрацю, як правило понад один рік;
- 2) доповнення договорами про передавання певних функцій компаній або їх відокремлених підрозділів, операцій тощо;
- 3) передача, як правило, непрофільних для компанії операцій;
- 4) можливість передачі бізнес-процесів, зокрема фінансовий облік, технічне обслуговування, підбір кадрів.

Іноземні науковці основним чинником розвитку аутсорсингу вважають запровадження інноваційних організаційних структур для зміцнення рівня конкурентоспроможності.

Ключові переваги ІТ-аутсорсингу: зниження рівня витрат компанії на утримання штату співробітників, оперативна реалізація проектів за рахунок обслуговування фахівцями високої кваліфікації та забезпечення конфіденційності внутрішніх інформаційних ресурсів компанії.

Використання аутсорсингу як нової стратегії управління активно використовується провідними ринковими гравцями, які намагаються перенести виробничі потужності та робочі місця з країн розвинутого світу в країни, що розвиваються. Активно розвиваються різні види аутсорсингу, який набуває міжнародного характеру: ІТ-аутсорсинг (сервісне обслуговування офшорне програмування, тестування програмного забезпечення, електронний бізнес), аутсорсинг бізнес-проектів (бухгалтерський облік і фінанси, управління персоналом, маркетинг, реклама, логістика), аутсорсинг у сфері послуг (лізинг, будівельні та архітектурні послуги, торгівельні послуги громадського харчування, транспортні послуги та послуги зв'язку), виробничий аутсорсинг (аутсорсинг основного виробництва, аутсорсинг додаткового виробництва).

До основних країн, які є постачальниками аутсорсингових послуг, належать Індія, Китай, Філіппіни, Панама, Ірландія, Єгипет, а також Східна Європа. Їх переваги розкриваються у наступному: наявність чисельної кваліфікованої робочої сили; низький рівень оплати праці; висока якість наукових та освітніх процесів; володіння на високому рівні іноземними мовами; мотивація співробітників; технологічність телекомунікацій [2, с. 96].

Слід зауважити, що бурхливий розвиток сфери комп'ютерних технологій обґрунтував високу популярність ІТ-аутсорсингу в межах міжнародного середовища. Послуги ІТ-компаній у сфері аутсорсингу надають та забезпечують низку наступних переваг: ритмічна працездатність корпоративних інформаційних систем; мінімізація рівня ризиків виникнення несправностей; оптимізація витрат на розробку та експлуатацію об'єктів ІТ-інфраструктури. Фахівці ІТ-компанії реалізують на практиці повний комплекс налаштування інформаційних систем організації, потім здійснюють лише планові перевірки працездатності та усунення виявлених неполадок.

Аутсорсинг інформаційних технологій розкривається у розробленні і супроводженні програмного забезпечення та організації баз даних і знань, плануванні та системній інтеграції, консалтингу електронного бізнесу, супроводі корпоративних мереж, наданні Інтернет-послуг тощо [3, с. 24].

Окремої популярності ІТ-аутсорсинг набув в середовищі малого і середнього бізнесу, що обумовлено необґрунтованістю утримувати в штаті посади системного адміністратора. Наступною перевагою ІТ-аутсорсингу виступає високий рівень професіоналізму фахівців аутсорсингової компанії, які співпрацюють із новітніми за своїм рівнем розробками та регулярно підвищують свій рівень кваліфікації. Іншою ключовою перевагою ІТ-аутсорсингу є забезпечення процесу конфіденційності. Це випливає з того, що в обслуговуючої ІТ-компанії не спостерігається ніяких мотивів для розповсюдження інформації, що містить в собі комерційну таємницю. Такі тенденції обґрунтовані стрімким розвитком сфери інформаційних технологій.

Основні тенденції та чіткі перспективи аутсорсингу в майбутньому будуть пов'язані з аспектами зміцнення кібербезпеки. Аутсорсинг тісно пов'язаний з низкою загроз кібербезпеки, а захист даних виступає ключовим пріоритетом. Аутсорсинг має певні ризики для бізнес-процесів завдяки наданню третій стороні режиму доступу до внутрішніх даних компаній, що ставить питання кібербезпеки до переліку актуальних. Дані в результаті стали цінним ресурсом, а інформаційна безпека – ключовим трендом та яскраво вираженою необхідністю. Відповідно доцільно обрати надійну компанію, яка подбає про безпеку даних та всіх інших процесів аутсорсингу. Згідно з висновками міжнародних організацій, 64% фірм мають плани розвивати та зміцнювати процеси кібербезпеки для успішного усунення загроз та забезпечення високої надійності діючої інфраструктури [4]:

На практиці вірогідність кібератак та кіберзлочинів зростає кожного року, тому аспекти кібербезпеки стають все більш вагомими для різних компаній. Спираючись на дані Cybersecurity Ventures, глобальні витрати на кібербезпеку складуть 6 трлн дол США. IT-спеціалісти повинні мати ґрунтовні знання про кібербезпеку та бути спроможними розробляти та підтримувати системи, які забезпечують надійний захист у разі кібератак. Також вони повинні бути готовими до швидкого реагування на кібератаки та відновлення подальшої роботи системи після їхнього виявлення [5].

Світовий досвід та успішна практика аутсорсингу у багатьох країнах свідчить на користь її активного використання в Україні. Він вже сьогодні у нашій країні розглядається як ефективний спосіб ведення бізнесу, інструмент інноваційного розвитку підприємництва та вдосконалення основної діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Makovoz, O., & Zaitseva, A. (2021). Sutnist autsorsynhu yak novoi modeli orhanizatsii biznesu ta yoho znachennia dlia rozvytku mizhnarodnykh vidnosyn [The essence of outsourcing as a new model of business organization and its importance for the development of international relations]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti - Herald of the economy of transport and industry*, 74, 84-91 [in Ukrainian].
2. Derhachova, V., & Ostroverkha, D. (2017). Rol ta znachennia mizhnarodnoho autsorsynhu: zarubizhnyi dosvid ta perspektyvy yoho vprovadzhennia v Ukraini [The role and importance of international outsourcing: foreign experience and prospects for its implementation in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk NTUU "KPI" - Economic bulletin of NTUU «KPI»*, 14, 93-33. DOI: 10.20535/2307-5651.14.2017.108745 [in Ukrainian].
3. Nazarenko, S. (2021). Zakordonnyi dosvid vykorystannia autsorsynhu [Foreign experience of using outsourcing] *Derzhava ta rehiony - State and regions*, 4 (121), 23-29. DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2021-4-4> [in Ukrainian].
4. LvivTech (2022). Tendentsii ta perspektyvy autsorsynhu v 2022 rotsi [Outsourcing trends and prospects in 2022]. Retrieved from <https://lvivtech.com/uk/5-global-outsourcing-trends-in-2022> [in Ukrainian].
5. State University information and communication technologies (2023). Yaki holovni vyklyky u mozhyvosti chekaiut na IT-spetsialistiv u 2023-2024 rotsi? [What are the main challenges and opportunities for IT specialists in 2023-2024?]. Retrieved from <https://duikt.edu.ua/ua/news> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-10-03

Ларченко М. О.

Кандидат юридичних наук, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна;
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна
ORCID: 0000-0002-2643-980X

ПАРАДОКСИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В Україні вже кілька років триває цифрова трансформація, що покликана сприяти кращому оволодінню та ефективнішому використанню цифрових технологій державними установами, іншими органами держави та населенням. Крім набуття необхідних навичок також маємо зосередитись на трансформації ставлення українців до цифрових технологій. Зокрема, при такій трансформації діджиталізація стикається з технологічними парадоксами, основними з яких є парадокси істини, конфіденційності, залежності та парадокс думки. Саме боротьба з технологічними парадоксами впливає на готовність до цифрової трансформації. Україна повинна піднятися на вершину та зрівнятися із націями, що системно використовують такі технології як штучний інтелект, робототехніку та інтернет речей для покращення суспільства. Цифрова трансформація України є одним із найважливіших важелів для її відновлення.

Очевидно, що населення має різний рівень готовності до цифрової трансформації, залежно від віку. Технології значним чином впливають на стосунки між людьми, а також здатні викликати любов або ненависть до самих технологій. Іноді подвійне почуття до технологій виражається в боротьбі з ними та викликає так звані технологічні парадокси. Вони досить часто проявляються в контексті соціальних мереж і включають, відповідно, боротьбу із споживанням новин, питання конфіденційності в інтернеті та залежність від віртуального простору.

Соціальні медіа відіграють визначальну роль у цифровому суспільстві та пропонують цілий спектр мобільних та інтернет-сервісів, що дозволяють користувачам створювати онлайн-спільноти, обмінюватись інформацією в інтернеті та створювати власний контент. Ці можливості дають багато переваг та низку проблем. Якщо заглибитись у певні сучасні явища в соціальних мережах, то можна відмітити й інші парадокси, зокрема парадокс думки. Ніколи ще не існувало так багато можливостей, щоб кожен міг висловити свою думку через соціальні мережі, оприлюднити її та побачити відгуки підтримки або заперечення. Людина навіть може отримати дещо на кшталт догани у вигляді заборони «бану» з боку адміністраторів чи інших «повноважних» осіб. Цей феномен також став невід'ємною частиною цифрової культури.

Готовність до цифрової трансформації на індивідуальному рівні описує ступінь сприйняття індивідом кардинальних змін у суспільстві в повсякденному житті. Втім очевидною проблемою залишається цифровий розрив між різними віковими категоріями, а також групами, що мають різний майновий стан. Фактично можна говорити про три рівня: ступінь заможності, наявність необхідних навичок та загальне сприйняття (ставлення до цифровізації). Цифрове залучення є складовою соціального залучення, а останнє, у свою чергу, відіграє вирішальну роль у відновленні країни.

Не зважаючи на бюджетні кошти, які виділяються на цифрову освіту населення, існує парадоксальний страх ставлення до цифрової трансформації та діджиталізації в суспільстві. Блискавичний, часом надто швидкий цифровий розвиток викликає непорозуміння та негативний комплексний вплив на психіку людини. Час технооптимізму завершився та поступає місцем більш поміркованому та обережному ставленню.

Зокрема, парадокс думок тісно пов'язаний із «культурою заперечення», що стала невід'ємною частиною цифрової культури в Україні: явище, коли особи, які допускають перевищення традиційних стандартів у соціальних мережах, засуджуються та забороняються представниками громадськості. Культура заперечення часто глибше торкається соціальної справедливості та сприйняття дисбалансу потужності. Це колективне бажання критикувати, ганьбити окремі фігури, причетні до нетрадиційних дій (висловлювань) через соціальні мережі, якщо ці дії (висловлювання) визнані громадськістю неприйнятними [2].

У цифровому суспільстві соціальні мережі відіграють важливу роль у розповсюдженні новин і їх споживанні, навколо якого формується парадокс істини [1; 3]. Новини в соціальних мережах можуть бути широкими: традиційні ЗМІ, які також надають онлайн-послуги та послуги цифрових новин, різноманітні блоги тощо. Соціальні засоби масової інформації є найкращим медіа-середовищем для новин, оскільки вони надають аудиторії швидкий доступ і багато можливостей для взаємодії з новинами. Тому споживання новин через соціальні мережі є особливо популярним за рахунок експоненціального зростання обсягу доступної інформації та різкого зменшення витрат на доступ до новин.

Окрім збільшення інформації та відчуття кращої поінформованості, призводить до перевантаження інформацією та насправді вимагає фільтрації контенту. Початкове фільтрування визначає, що саме споживачі бажають отримати. Цей сегмент визначається алгоритмами, які враховують переваги та попередню поведінку або опублікований вміст у соціальній мережі. Тому споживання новин через соціальні медіа часто відбувається випадково або через свідомий активний пошук.

Парадокс істини визначений тут як боротьба з почуттям кращої поінформованості споживанням новин через соціальні медіа, з одного боку, та зростаючою стурбованістю фейковими новинами з іншого.

У цифровому суспільстві конфіденційність є однією з найважливіших тем і питань, останнім часом стурбованість з цього приводу зростає.

У користувачів соціальних мереж виникає потреба ретельно керувати конфіденційністю в Інтернеті. Проте, це виявляється складним викликом. Чому люди розкривають велику кількість особистої інформації? Однак багатьох хвилює конфіденційність, яка вже давно є важливою темою досліджень і її варто назвати парадоксом конфіденційності.

Якщо попередні парадокси завжди обертаються навколо певної концепції чи явища в соціальних мережах, то парадокс залежності є більш загальним. Використання самих соціальних мереж також можна розглядати як парадоксальне. За останнє десятиліття використання соціальних медіа зросло в геометричній прогресії, і зараз це проблема багатьох стабільних держав. Це переважно стосується використання смартфонів та користування соціальними мережами. Соціальні мережі стають популярними та використовуються для багатьох цілей: від пошуку інформації до соціальних взаємодій та політичних змін. Соціальні медіа – це за своєю суттю інноваційні ідеї з безмежними можливостями, і людині подобається проводити час у цьому просторі. Переваги включають: відчуття зв'язку, допомоги, освіти, управління відносинами, створення контенту, доступу до інформації, натхнення та створення спільнот.

Є думка, що наразі пересічна людина ще не стала «Homo Digitalis», але вже є «Homo Paradoxalis» через описані вище парадокси цифровізації українського суспільства, що гальмують готовність до цифрової трансформації. Головним висновком є те, що цифрова трансформація стосується більше людей, ніж технологій. Готовність до цифрової трансформації на індивідуальному рівні описує ступінь готовності індивіда до кардинальних змін у суспільстві та повсякденному житті під впливом цифрових технологій.

Вбачається, що на сучасному етапі, найчастіше українці борються з парадоксом істини. Це включає боротьбу з дезінформацією (фейками, ІПСО) в Інтернеті. Питання конфіденційності в Інтернеті хвилюють українців уже протягом тривалого часу, тому є розроблені механізми (у тому числі і нормативно-правові) для вирішення цієї проблеми. До цього парадоксу вже звикли, тому цей досвід не завжди уявляється як важкий. Парадокс залежності усвідомлюється найбільш чітко і є частина користувачів, яка намагається з ним боротись, побоюючись хворобливого звикання. Парадокс думки складно ефективно дослідити, але аналіз позитивної сторони вказує, що зміст цього парадоксу досі впливає на користувачів і тому потребує подальших досліджень.

У зв'язку з наведеним, варто запропонувати наступне: 1) потрібно визнати проблему зі ставленням населення до цифровізації на державному рівні; 2) необхідно проводити постійні соціологічні дослідження (опитування) щодо ставлення населення до кожного з суттєвих нововведень; 3) розробляти та оновлювати систему ставлення, з врахуванням парадоксів та постійно підвищувати готовність суспільства до цифрової трансформації; 4) використовувати конкретні ресурси та ініціативи для просування позитивного ставлення та виправлення існуючих проблем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Park, S., Fisher, C., Flew, T., & Dulleck, U. (2020). Global mistrust in news: The impact of social media on trust. *International Journal on Media Management*, 22(2), 83-96. Doi: <https://doi.org/10.1080/14241277.2020.1799794>.
2. Saldanha, N., Mulye, R., & Rahman, K. (2022). Cancel culture and the consumer: A strategic marketing perspective. *Journal of Strategic Marketing*, 1-16. Doi: <https://doi.org/10.1080/0965254X.2022.2040577>.
3. Yang, F., & Horning, M. (2020). Reluctant to share: How third person perceptions of fake news discourage news readers from sharing “real news” on social media. *Social Media + Society*, 6(3). Doi: <https://doi.org/10.1177/14614448231153379>.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-11-01

Кононюк П. О.

Аспірант юридичного факультету
за спеціальністю «081 – Право»,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Біла Церква, Україна

ЦИВІЛЬНО-ПРОВАВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

21 століття називають століттям інновацій, де штучний інтелект став однією з найбільш обговорюваних тем.

Технології штучного інтелекту широко використовуються в повсякденному та професійному житті і застосовуються в різних галузях, включаючи медицину, промисловість, сільське господарство, оборону та освіту, тож сьогодні, коли штучний інтелект використовується людьми щодня, я пропоную розібратися в правовому регулюванні штучного інтелекту та наслідках його використання.

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту в останні роки зрив створення машинного контенту реальністю. Наразі штучний інтелект здатен створювати оригінальні твори, такі як поезія, сценарії фільмів, музика та відео, що викликає низку правових питань, зокрема, кому належить авторське право, якщо твори створені штучним інтелектом?

Це можна зрозуміти вивчивши основний принцип роботи сучасних ШІ, який полягає в тому, щоб комп'ютер вчився вирішувати завдання, аналізуючи великі обсяги даних. Процес роботи виглядає наступним чином: збір даних – навчання – аналіз та вирішення завдання – постійне вдосконалення.

Сучасний штучний інтелект працює за принципом «змішування» кількох вивчених прикладів. В результаті з'являється новий об'єкт, який запозичує стиль з іншого. Наприклад, зображення, отримане в результаті такого «змішування», достатньо відрізняється від оригіналу, щоб вважатися новим об'єктом. Якщо потрібно навчити ШІ «писати» вірші, покажіть йому велику кількість віршів і дайте йому вивчити їх. Потім він використовує той самий принцип для створення тексту, якщо ШІ повинен створювати картинку, йому показують велику кількість малюнків.

На мою думку, найбільш важливою особливістю цього процесу є те, що ШІ не копіює результати роботи автора, а лише використовує кон-

цепції та творчі методи оригінального автора які не захищені авторським правом, тому результат роботи ШІ може бути схожий на те, чому його навчили, але він не копіює оригінал.

Рис. 1. Концепція розвитку ШІ в Україні

Джерело: [1]

Не так давно в Україні розпочалась робота над удосконаленням правового регулювання у сфері штучного інтелекту. Зокрема, у 2020 році складена Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року №1556-р). У ній зазначені визначення, мета, принципи розвитку ШІ в нашій державі.

Також у 2023 році набула чинності нова редакція ЗУ «Про авторське право і суміжні права», у якій врегульовано питання авторського права на твори, створені комп'ютерними програмами, зокрема штучним інтелектом.

Відповідно до ст. 1 ЗУ «Про авторське право та суміжні права», автором твору визнається фізична особа, яка своєю творчою працею створила цей твір, а ч. 1 ст. 33 ЗУ «Про авторське право та суміжні права» визначає, що результати роботи штучного інтелекту підпадають під правове регулювання як неоригінальний об'єкт, створений комп'ютерною програмою, і такий об'єкт охороняється правом особливого роду (sui generis)

При цьому твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою. Іншими словами, макет, створений у Photoshop, і надалі буде вважатися роботою дизайнера, який його створив.

Тобто, якщо ви згенерували зображення, відео чи текст за допомогою ШІ, то відповідно до ч. 3 ч. 5 ст. 33 ЗУ «Про авторське право та суміжні права» ви не можете називати себе його автором, але ви отримуєте майнові права на цей твір. Строк чинності прав на неоригінальний об'єкт, створений за допомогою ШІ, спливає через 25 років після 1 січня року, наступного за роком, у якому цей об'єкт було створено, наслідки порушення яких викладені у ст. 431 Цивільного кодексу України в якій говориться що:

«Порушення права інтелектуальної власності, в тому числі невизнання цього права чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену цим Кодексом, іншим законом чи договором».

Враховуючи наведене ми можемо сказати, що особи, які порушують авторські та/або суміжні права, за судовим рішенням можуть нести відповідальність, яка виражається у виді відшкодування моральної шкоди чи матеріальних збитків, завданих правопорушенням, стягнення доходу, отриманого в результаті порушення, виплату компенсації, заборони подальшого використання об'єктів авторського прав або суміжних прав, крім того, суд може оштрафувати порушника на суму, яка дорівнює 10 % суми, стягненої на користь позивача.

Таким чином, відповідно до положень ЗУ «Про авторське право та суміжні права» штучний інтелект не може бути автором і отримати авторське право на свої творіння, оскільки авторське право вимагає творчої діяльності людини та оригінальності твору. Водночас ці неоригінальні об'єкти, створені ШІ, захищені спеціальним законодавством, яке дозволяє їхнім власникам ліцензувати, передавати та захищати це право.

Отже, питання авторського права на об'єкти, створені штучним інтелектом, досить врегульоване законодавством, і загалом не становить проблеми, тому я вважаю, що з часом суспільство теж може поставитись до більш досконалого ШІ майбутніх поколінь як до інструменту в руках митця, зрозуміє як він працює, та навчиться з ним успішно співіснувати.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bielova, M. V., & Bielov, D. M. (2023). Vykylyky ta zahrozy zakhystu personalnykh danykh u roboti zi shtuchnym intelektom [Challenges and threats of personal data protection in working with artificial intelligence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu, Seriya PRAVO – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 79 (2). Retrieved from <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289441>. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.2> [in Ukrainian].
2. Yuskiv. Kh. V. (2016). Novi vykylyky ta zahrozy dlia systemy natsionalnoi bezpeky derzhavy v umovakh transformatsii systemy mizhnarodnykh vidnosyn na

hlobalnomu y rehionalnomu rivniakh: teoretyko-metodolohichni ta prykladni aspekty. *Mizhnarodni vidnosyny. Chastyna «Politychni nauky» - International relations, part "Political sciences"*, 11, Retrieved from http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2903 [in Ukrainian].

3. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16 sichnia 2003 roku № 435-IV [Civil Code of Ukraine dated January 16, 2003 No. 435-IV]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].

4. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 1 hrudnia 2022 roku № 2811-IX [On copyright and related rights: Law of Ukraine dated December 1, 2022 No. 2811-IX]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-11-02

Писаренко Н. В.

Кандидат економічних наук, завідувачка кафедри маркетингу,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0002-5851-1976

ТРЕНДИ DIGITAL-МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Особливістю сучасного етапу економічного розвитку є використання цифрових технологій, які стали каталізатором різкого зростання мобільності товарних і фінансових потоків, забезпечують високу швидкість передачі інформації та здійснили вагомий внесок у процеси глобалізації та інтеграції світової економіки. Інформаційні технології стали невід'ємною частиною суспільних відносин і призвели до появи нових конкурентоспроможних галузей, ринків, товарів і послуг.

Багатоаспектний огляд підходів до розуміння категорії «цифровий (digital) маркетинг» наведено у [1]. «Цифровий (digital) маркетинг» розглядається як:

- комплексний спосіб просування компанії, її товарів і послуг у цифровій сфері, включаючи споживачів офлайн, а також використання ігор, мобільних телефонів та інших цифрових засобів зв'язку;
- інтеграція великої кількості різноманітних технологій (соціальних, мобільних, онлайн, CRM тощо) з продажами та обслуговуванням клієнтів;
- організація постійної та якісної взаємної комунікації між рекламодавцем та кінцевим одержувачем товару чи послуги;
- «розумна» комбінація технологій і людських ресурсів з правильним балансом відповідно до потреб цільової групи та конкретних характеристик пропонованого продукту;
- виняткова динаміка зростання та досягнення всіх ринкових цілей;
- вміння адаптуватися до ринку, оцінювати та аналізувати результати рекламної кампанії, швидко реагувати на потреби споживачів та покращувати продукт чи послугу.

Критичний аналіз наукових джерел дозволив [2] сформулювати наукове розуміння цифрового маркетингу як:

- засобу комунікацій;
- напряму маркетингової діяльності, що реалізується через цифрові канали просування продуктів;
- цифрові комунікації, онлайн і офлайн, омніканальне просування;
- використання усіх можливих форм цифрових каналів просування бренду;
- методу просування бізнесу через цифрові технології;
- комплексного напряму просування товарів і послуг у цифровому середовищі;

- позиціонування бренду та залучення цільової аудиторії, шляхом використання усіх можливих цифрових каналів (соціальні мережі, e-mail, контекстна реклама, контент-маркетинг);

- багатоканального просування товару чи послуги за допомогою різних видів маркетингу.

У 2020 році сфера цифрового маркетингу зазнала революційних змін, оскільки велика кількість людей перейшла на віддалений формат роботи. Адаптація керівникам багатьох компаній довелося перейти до використання нових технологій, щоб забезпечити робочі місця та безпечні умови для своїх працівників. При цьому сьогодні зростання популярності цього напрямку не зупиняється, а просувається з небаченою швидкістю.

Проаналізувавши та дослідивши тенденції цифрового маркетингу у 2022 році, нами виділено основні напрямки, які необхідно реалізовувати, щоб утримати та збільшити рівень прибутку. Очевидно, що їх необхідно брати до уваги при веденні бізнесу в сучасних умовах, щоб ефективно налагоджувати відносини, привертати увагу, залучати нових клієнтів, збільшувати трафік і отримувати постійний дохід.

Тенденції цифрового маркетингу 2022 передбачають впровадження великої кількості технологічних новинок, що дозволяє автоматизувати безліч процесів для реалізації більш важливих завдань та цілей.

На основі аналізу існуючих векторів розвитку digital-маркетингу, нами виділено наступні його тренди:

1. Голосовий пошук
2. Штучний інтелект
3. Підвищена персоналізація
4. Гейміфікація
5. Онлайн-події
6. Розмовний маркетинг
7. Розробка сайтів, оптимізованих для мобільних пристроїв
8. Пошук із нульовим кліком (Zero-Click Searches)
9. Багатоканальний маркетинг
10. Контент користувача (User-generated content)

Очевидно, що багато трендів digital-маркетингу доповнюють і підсилюють один одного. Варто зазначити, що основою подальших змін та нових трендів є гнучкий маркетинг. Компанії повинні навчитися швидко адаптуватися до нових змін та відстежувати тенденції цифрового маркетингу, щоб не відставати від стрімкого розвитку ринку.

Тому для побудови та реалізації ефективної маркетингової стратегії краще переходити на інноваційні форми реклами, експериментувати, впроваджувати нові технології та впроваджувати інструменти digital-маркетингу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Chernobrovkina, S. V. (2019). Teoretychni aspekty marketyngovyh komunikacij pidpryemstv. [Theoretical aspects of marketing communications of enterprises]. *Mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Perspektyvni napryamky rozvytku ekonomiky, finansiv,*

obliku, menedzhmentu ta prava: teoriya i praktyka» - Internships sci. pract. conf. «Perspective directions of development of economy, finance, accounting, management and law: theory and practice». Poltava (pp. 45-46) [in Ukrainian].

2. Slyusaryeva, L.A., & Kostina, O.M. (2018). Udoskonalennia komunikatsiinoi polityky pidpriemnytstva [Improvement of the company's communication policy]. *Ekonomika i suspilstvo - Economy and society*, 16. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/74.pdf [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-11-03

Літвін О. Г.

Старший викладач кафедри економіки підприємства та менеджменту,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0009-3340-4005

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКОНОМІЦІ

*«Ми повинні не відставати від усього світу,
а очолити тренд ШІ» - Михайло Федоров*

Штучний інтелект (ШІ) значно розширює можливості людини. Він дозволяє обробляти, аналізувати великі обсяги даних. Саме тому впровадження та застосування технологій ШІ у різних галузях економіки особливо актуально. Щодня бізнес-аналітикам, підприємцям, економістам доводиться працювати з великою кількістю статистичних даних, які необхідно правильно витлумачити. Від цього залежить вибір пріоритетного напрямку розвитку економіки та ведення бізнесу.

ШІ – це технологія, побудована на основі певної моделі, яка за допомогою різних методів, насамперед методів математичного аналізу, дозволяє оцінювати різні дані, формувати прогнози, знаходити зв'язки між поняттями, виявляти закономірності, тобто імітувати всю діяльність людського мозку при обробці інформації. Технології штучного розуму проєктуються для різних цілей, і в залежності від цього формується коло завдань тієї чи іншої системи та вибирається певний спосіб її налаштування.

Комбінуючи різні методи навчання систем штучного інтелекту, розробники намагаються пристосувати їх для вирішення різноманітних завдань, розширити сферу застосування систем інтелектуального аналізу даних. Ця галузь знань активно розвивається, оскільки з появою інтернету, соціальних мереж обсяг оброблюваних даних збільшується в геометричній прогресії. Впровадження ШІ дозволяє підвищити ефективність, якість та швидкість обробки багатьох показників, що особливо актуально для розвитку економіки.

За допомогою ШІ може бути автоматизовано немало економічних та виробничих процесів. Дані технології підвищують якість, точність та обсяг виконуваних операцій. Це призведе до покращення економічних показників та допоможе збільшити прибуток. Адже відчутний економічний ефект може стати головною мотивацією для інвесторів, керівників підприємств, банків, держави вкладати великі суми коштів у системи інтелектуального аналізу даних.

Якщо оцінювати в цілому розвиток економіки за допомогою технологій ШІ, то першочерговими напрямками впровадження інноваційних розробок стають такі галузі, як медицина, фінанси, промисловість та транспорт.

Саме завдяки якісним поліпшенням у цих галузях передбачається забезпечити високе економічне зростання.

У системі охорони здоров'я застосування штучного інтелекту може збільшити точність оцінки самопочуття людини. При цьому особливо актуальним може стати впровадження систем на основі машинного навчання в персоналізованій медицині, коли система ШІ виступає як персональний медичний помічник, який допомагає людині стежити за станом організму. Крім того, вже розробляються технології ШІ для розшифрування рентгенівських знімків. ШІ може виконувати ряд рутинних завдань з більшою ефективністю, що дозволить лікарям не відволікатися від своїх досліджень та лікування пацієнтів.

У промисловості розгортання систем ШІ також відіграє важливу роль. Слід зазначити, що застосування систем інтелектуального аналізу даних затребуване практично на кожному етапі процесу виробництва. Так, ШІ допомагає організувати процес проектування нової продукції, провести аналіз потенційних постачальників, детально дослідити вимоги до обладнання та комплектуючих. Системи ШІ є незамінними помічниками для оцінки, планування та проектування транспортних маршрутів.

Важливу роль системи ШІ відіграють і в маркетингових дослідженнях. ШІ застосовують для оцінки ситуації на цільовому ринку, планування динаміки зміни попиту на товари та послуги, а також зміни обсягів виробництва продукції.

Основною мотивацією для такого активного застосування інформаційних систем на основі ШІ є створення цінності. Все більше компаній розуміють, що ШІ не тільки знижує витрати, а й відіграє не менш важливу роль у підвищенні доходів, наприклад, покращує відносини з клієнтами, робить новий внесок в інноваційну діяльність тощо.

Також ще однією важливою сферою застосування ШІ є ритейл. Останнім часом особливо популярними стали торгові інтернет-майданчики. Клієнтам ці торгові платформи дозволяють швидко знаходити ті чи інші блага, забезпечуючи до них прямий доступ і можливості зв'язуватися з продавцями безпосередньо. Реалізація технологій ШІ у цій сфері допомагає здійснювати покупки онлайн, забезпечує оперативний зв'язок між клієнтами та продавцями. Крім того, такі технології дозволяють оцінити ставлення клієнтів до певного бренду чи товарів на основі аналізу коментарів. Також впровадження штучного інтелекту може допомогти спростити багато процесів, пов'язаних із питаннями управління запасами продукції та розміщення товару.

Ще в 2018 році міжнародна компанія McKinsey проводила оцінку впливу ШІ на економіку. При цьому розглядалося п'ять широких категорій ШІ: комп'ютерний зір, природна мова, віртуальні помічники, автоматизація автоматизованих процесів і передове машинне навчання. Зазначалося, що ці інструменти використовуватимуться компаніями, але різною мірою. Однак до 2030 року близько 70 відсотків компаній їх застосовуватимуть у своїй діяльності. Інтенсивне впровадження систем машинного навчання у світову економіку допоможе значно збільшити обсяги та темпи виробництва.

Оцінка McKinsey доводить, що застосування «інтелектуальних» систем створить умови для пошуку та розробки інноваційних напрямів, необхідних для підвищення економічного потенціалу всіх галузей і сфер діяльності.

Загалом застосування систем ШІ у виробництві спрямоване на повну автоматизацію всіх виробничих процесів, аж до такої міри, коли відпадає необхідність участі в них людини. За припущеннями, управління всіма етапами виробництва, починаючи від закупівлі сировини до контролю якості продукції, що відтворюється, відстеження її відвантажень, забезпечуватиметься спеціально навченими на основі різних моделей машинного навчання системами.

Крім того, використання систем ШІ дозволить знизити амортизацію обладнання за допомогою своєчасної фіксації та оперативного усунення несправностей. Також ШІ зможе забезпечити контроль за виконанням виробничих планів та інших факторів, оцінювання яких зазвичай забезпечується персоналом.

Окремо потрібно відзначити користь ШІ у військових технологіях. ШІ допомагає фіксувати переміщення техніки та особового складу ворога, збивати ракети, ефективніше наводити на цілі БПЛА тощо.

Незважаючи на численні позитивні моменти використання технологій штучного інтелекту, вчені оцінюють і можливі негативні сторони цього процесу.

По-перше, зменшення ролі людини, ручної праці у виробничій, торговій, фінансовій діяльності спричиняє скорочення робочих місць. І це може означати розвиток соціально нестабільної обстановки.

По-друге, необхідність значного вкладення коштів. Експерти провели дослідження, в результаті якого дійшли висновку, що телекомунікація, рітейл, банківська сфера найбільш спроможні до впровадження інноваційних рішень у галузі ШІ, але таким сферам, як охорона здоров'я, транспорт, сільське господарство, освіта потрібна обов'язкова підтримка держави а також інших стейкхолдерів для впровадження та успішної реалізації технологій штучного інтелекту.

По-третє, вузька спеціалізація більшості систем ШІ. Вони навчаються за шаблоном і виходити за його рамки не здатні, тому застосування цих систем обмежене.

Нині застосування ШІ в Україні приватним сектором економіки обмежене й переважно базується на закордонних розробках. Нерідко такі розробки створені в Україні, але права інтелектуальної власності на них належать іноземним компаніям. За даними мережі LinkedIn, в Україні наразі нараховується понад 2000 інституцій та компаній розробників програмного забезпечення, що спеціалізуються у сфері ШІ. Серед них загальновізанні в усьому світі компанії Grammarly, Reface, Ring Ukraine (SQUAD).

Наразі й у світі створено та впроваджено лише фрагментарні розробки ШІ, і світова наука перебуває лише на порозі створення повноцінного ШІ. Україна значно відстає від провідних держав у темпах і обсягах упровадження таких розробок, але має необхідний потенціал фундаментальних

знань для здійснення прориву в створенні цілковито нових технологій у сфері ШІ.

Таким чином, розробка різноманітних систем штучного інтелекту є важливим, актуальним та затребуваним напрямом сучасної науки. Технології допомагають справлятися з великим обсягом даних. Намагаються певним чином систематизувати, класифікувати показники та зробити певні висновки, побудувати прогнози. Системи ШІ дозволяють здійснювати інтелектуальний підхід до даних на основі нейромереж з безліччю прихованих рівнів і отримати з даних максимальну користь, що конче необхідно в сучасних умовах. Все це робить штучний інтелект цінним бізнес-ресурсом та незамінним помічником людини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. The economic potential of generative AI: The next productivity frontier. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/the-economic-potential-of-generative-AI-the-next-productivity-frontier#introduction>
2. LinkedIn users in Ukraine in 2022. *datareportal.com*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20230605201811/https://datareportal.com/reports/digital-2022-ukraine>
3. Сайт Ministerstva tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Website of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine]. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua> Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-11-04

Громоздова Л. В.

Кандидат економічних наук, професор,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4077-9229

Бараник З. П.

Доктор економічних наук,
професор кафедри статистики,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-9753-4572

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МЕНЕДЖМЕНТІ ТА ЕКОНОМІЦІ

Сьогодні інформаційні технології почали активно впливати на повсякденну діяльність будь-якої організації і стали невід'ємною складовою частиною інформаційної інфраструктури цієї організації. Інформаційні технології дозволяють досліджувати та взаємопов'язувати складові ділянки діяльності організації між собою. Вони розвивається надзвичайно швидкими темпами і захоплюють все ширші сфери діяльності таким чином, що будь-яка конкурентоспроможна діяльність в майбутньому не може бути сформована без детального аналізу можливостей застосування інформаційних технологій. Звідси і випливає, що одним з важливих компонентів будь-якої управлінської діяльності повинна стати інформаційна інфраструктура, яка підтримується сукупністю інформаційних ресурсів та програмно-апаратних засобів обчислювальної техніки та зв'язку. Будь-яка сучасна інформаційна система функціонує саме на базі певних інформаційних та предметних технологій.

Згідно з визначенням ЮНЕСКО, інформаційні технології - це комплекс взаємопов'язаних наукових, технологічних, інженерних дисциплін, основним предметом яких є: методи ефективної праці людей, зайнятих обробкою та зберіганням інформації; обчислювальна техніка і методи організації її взаємодії з людьми та виробничим устаткуванням, їх практична реалізація; а також пов'язані з цим соціальні, економічні та культурні проблеми. В сучасній літературі використовується спрощене поняття, коли під терміном інформаційні технології розуміють використання обчислювальної техніки та засобів зв'язку для створення, збору, передачі, зберігання, обробки інформації для всіх сфер суспільного життя, в тому числі і у побуті.

Матеріальною основою сучасних інформаційних технологій є три основних технічні досягнення:

- поява нового середовища нагромадження інформації на фізичних носіях (магнітні стрічки, мікрофільми, магнітні та оптичні диски, напівпровідникові пристрої, тощо);

- розвиток засобів зв'язку, що забезпечують доставку інформації практично в будь-яку точку земної кулі без обмежень в часі та просторі, та масове охоплення населення засобами зв'язку (радіо, телебачення, мережі передачі даних, супутниковий зв'язок, телефонна мережа);

- можливість автоматизованої обробки даних за допомогою комп'ютера згідно заданого алгоритму.

В основу нової сучасної інформаційної технології, яка базується на широкому застосуванні персональної комп'ютерної техніки, покладені три основні принципи: інтегрованість, гнучкість, інтерактивність. Інтегрованість забезпечує комплексний підхід до розв'язання поставлених завдань за рахунок об'єднання можливостей, як технічних, так і програмних засобів. Гнучкість дозволяє динамічно і невеликими зусиллями виконувати поставлені завдання. Інтерактивність в свою чергу дозволяє динамічно переналагоджувати завдання з врахуванням конкретних вимог.

Особливе місце в організації нових інформаційних технологій займає комп'ютер, який створює широкі можливості для нагромадження необхідної інформації (запис в пам'ять рефератів книг, статей, доповідей, результатів досліджень), забезпечення аналітичної обробки великих масивів даних, пересилання інформації та її збереження в електронному вигляді, тощо.

Прикладами нових інформаційних технологій можуть бути система електронної пошти, системи факсимільної передачі зображення і мережі передачі даних. Електронна пошта вже стала загальноприйнятим видом інформаційного обслуговування, здатним суттєво потіснити традиційну пошту.

В цілому сучасні інформаційні технології спрямовані на підвищення рівня автоматизації всіх інформаційних процесів, що є основою для прискорення темпів науково-технічного прогресу. Інформаційні технології дозволяють ефективно поєднувати технічні можливості обчислювальної техніки, електрозв'язку, інформатики. Вони спрямовуються на збір, нагромадження, аналіз та доставку інформації споживачам (вченим, інженерам, керівникам, лікарям, економістам) незалежно від відстані до джерел та обсягів, на автоматизацію одноманітних операцій управлінського процесу і підготовку аналітичної інформації для прийняття рішень.

Основна причина перетворення інформаційних технологій в таку потужну силу впливу на діяльність організацій полягає в тому, що інформація часто виступає в ролі основного продукту обміну при здійсненні угод. Це твердження справедливе для взаємовідносин, як всередині підприємства (виробництво - забезпечення), між підприємствами (покупець - продавець), так і між підприємствами і споживачами. Для прикладу можна навести системи телемаркетингу і систему замовлень "комп'ютер -комп'ютер", які дозволяють усунути деякі посередницькі послуги торгових організацій. В цих випадках ліквідація проміжних ланок обумовлюється впровадженням інформаційних технологій, які створюють додаткову вартість інформації за рахунок автоматизації процесів обробки, збереження, передачі і перетворення в зручніші та доступніші широкій аудиторії форми для ефективного і оперативного використання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Chernobrovkina, S. V. (2019). Teoretychni aspekty marketyngovyh komunikacij pidpryyemstv [Theoretical aspects of marketing communications of enterprises]. *Trudy mizhnar. nauk.-prakt. konf. «Perspektyvni napryamky rozvytku ekonomiky, finansiv, obliku, menedzhmentu ta prava: teoriya i praktyka» (Poltava) - Internships sci. pract. conf. «Perspective directions of development of economy, finance, accounting, management and law: theory and practice» (Poltava)*, 3. (pp. 45-46) [in Ukrainian].
2. Slyusaryeva, L. A., & Kostina, O. M. (2018). Udoskonalennya komunikacijnoyi politiki pidpryyemstva [Improvement of the company's communication policy]. *Ekonomika i suspilstvo - Economy and society*, 16. Retrieved from http://economyandsociety.in.ua/journal/16_ukr/74.pdf [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-01

Березовий Д. В.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКІВ

Професія юриста вимагає від особи глибокого розуміння та вивчення усіх сфер суспільного життя. Проте вплив колишньої закритості суспільства залишив свій слід на політичній культурі цієї професії. Це призвело до певної політичної невпевненості та дефіциту політичних переконань серед юристів, що часто ускладнює розробку обґрунтованих політичних стратегій у сфері правоохоронної діяльності.

Політична культура є важливою складовою духовної культури і включає в себе структурні елементи різних політичних субкультур, які необхідні для виконання юридичних обов'язків. Таким чином, політична культура юриста пов'язана з політичною культурою суспільства, окремих соціальних груп та окремих осіб [1, с. 223].

Серед цих аспектів найоптимальнішим є третій, оскільки він стосується розвитку політичного мислення юриста. Політичне мислення допомагає оцінювати політичні події та поведінку людей у політичних структурах, що є важливим для юридичних справ, адже політична діяльність супроводжується чітким структуруванням та формуванням документознавчої основи, розробкою статутів, програм, а у подальшому законів. Разом з тим, у цілому, політична діяльність має широкий спектр впливу на соціум. Відповідно, юрист повинен мати широкий світогляд та політологічні знання.

Політична культура юриста включає знання політичної історії України, адже Україна пережила багато історичних подій і впливу зовнішніх

сил. Осмислення цієї історії та сучасних політичних ситуацій є важливим елементом політичної культури юриста. Перегляд і вивчення історії України допомагають розуміти культурні аспекти політичної історії та політичну боротьбу. Соціальна пам'ять і ставлення до власної історії впливають на формування політичної культури юриста, оскільки засвоюються політичні уроки і національно-політична ідея [2].

Політична культура юриста передбачає важливий аспект - уміння передбачити можливі політичні наслідки своєї професійної діяльності, не обмежуючись пасивним спостереженням політичного життя країни [3, с. 15]. Юрист повинен оволодіти політичною наукою, розуміти цілі розвитку українського суспільства і застосовувати ці знання при розв'язанні конкретних ситуацій.

Під час виконання своїх службових обов'язків юрист повинен керуватися державними цілями, які визначені Конституцією України. Тільки через призму конституційної культури та інтересів держави він може справедливо реагувати на політичні події у своїй юридичній діяльності. Юрист має захищати політичні права громадян, які закріплені в Конституції України, оскільки інакше можуть виникнути правові наслідки [1, с. 224].

Політична культура юриста є основою для вирішення правових питань у межах його службової діяльності. Ця культура визначається національною культурою загалом, оскільки специфіка політичної культури нації пов'язана з духовними та ментальними особливостями етносу. Різні форми культури мають свій відомчий вплив на «душу народу».

Основними принципами політичної культури юриста визнаються: державотворча ідеологія, ідейність, духовність і моральність, культура діалогу, політичний імунітет, логічність і справедливість. Державотворча ідеологія ґрунтується на основному законі країни, а межі політичного плюралізму визначаються правовим відчуттям. Юрист має розуміти нові державні ідеології та сприяти їх реалізації через право. Також важливо розуміти, що ідеологія визначає право і політичну систему, а юрист повинен сприяти розвитку політико-правових цінностей. Однак усі дії юриста мають підпорядковуватися праву [4].

Національна ідейність юриста включає в себе розуміння загального політичного курсу країни, на основі якого визначається правова політика. Цей принцип віддзеркалює основні аспекти національної ідеї, такі як державність, самостійність, соборність, миролюбність, демократизм, які визначають політичну свідомість громадян. Національна ідейність юриста ґрунтується на історичній свідомості та пам'яті українського народу і впливає на всі аспекти його життя та професійної діяльності.

Політична культура юриста розвивається разом із національною мораллю і сприяє моральній соціалізації в політиці. Також у політиці неможливо уникнути конфліктів та суперечностей, тому важливим принципом політичної культури юриста є здатність до культурного діалогу. Якщо політолог спеціалізується на конституційних питаннях, він може допомагати юристам розуміти конституційну базу законодавства та ін-

терпретацію конституційних норм. Політологічні знання про органи влади, політичні інституції та виборчий процес можуть бути корисними для юристів, які працюють в галузі публічного права. Політологи вивчають політичні процеси, включаючи лобювання, прийняття рішень та вибори. Ці знання можуть бути корисними для адвокатів, які спеціалізуються на питаннях, пов'язаних зі змінами у законодавстві та регулюванні. Юристи, які працюють у галузі міжнародного права, можуть здобути корисні знання від політологів, що вивчають міжнародні відносини та геополітику. Політологи можуть допомагати адвокатам та правозахисникам в роботі з громадськими організаціями та громадянським суспільством. Загалом, хоча юристи та політологи мають відмінні спеціалізації, їхні знання можуть взаємодіяти в галузях, де право та політика перетинаються. Така співпраця може бути корисною для здійснення ефективних адвокатських або політичних дій [2].

Перед юристами висувається вимога свідомо засвоювати і критично осмислювати історичні та політичні явища. В цьому сенсі політична культура виступає суспільним процесом та вимагає від громадян інтелектуального сприйняття й розуміння історичних надбань народу. З осмисленням минулого стає можливим комплексно оцінити та розвивати політико-культурний аспект громадянського суспільства та держави на сучасному етапі. Високий рівень політичної культури юриста – нагальна вимога сьогодення, оскільки саме від фахівців права залежить успішне розв'язання актуальних проблем державотворчого процесу [5, с. 155].

Отже, можемо зробити висновки, політична культура юриста є складним соціокультурним явищем, яке включає в себе політичну свідомість, культуру політико-правової поведінки та сприяє культурі функціонування юридичних інститутів загалом. Вона об'єднує політичну науку з конкретними політико-правовими діями, ґрунтуючись на духовних, моральних, правових та інших аспектах культури. Професійна діяльність юристів, що перетинаються з політичними відносинами, вимагає фундаментальних знань у галузі політології.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Aronov, Ya. (2020). *Profesiina kultura yurysta ta yii znachennia u yurydychnii praktytsi*. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
2. Burdonosova, M. A. (n/d). *Profesiina kultura yurystiv: poniattia, sutnist i faktory formuvannia* [Professional culture of lawyers: concept, essence and factors of formation]. Baltijapublishing, 89-103. Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/84/2168/4704-1?inline=1> DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-007-0-5> [in Ukrainian].
3. Kyrychenko, I. H. (2012). *Osvita MVS: zakonmirmosti formuvannia ta perspektyvy rozvytku* [Education of the Ministry of Internal Affairs: patterns of formation and development prospects]. *Imenem zakonu - In the name of the law*, 15, 15-20 [in Ukrainian].
4. Manuilov, Ye.M. (n/d). *Pravova kultura yurysta yak osnova yoho profesionalizmu* [The legal culture of a lawyer as the basis of his professionalism].

Retrieved from <http://cyberleninka.ru/article/n/pravova-kulturayurista-yak-osnova-yogo> [in Ukrainian].

5. Yadlovska, O. S. (2017). Politychna kultura yurystiv yak chynnyk profesiinosti [Political culture of lawyers as a factor of professionalism]. *Pravova derzhava: istoriia, suchasnist ta perspektyvy formuvannia v Ukraini : mater. Vseukr. nauk.-prakt. konf. (m. Dnipro, 27 sichnia 2017 r.)*. – Rule of law: history, modernity and prospects of formation in Ukraine: Mater. All-Ukrainian science and practice conf. (Dnipro, January 27, 2017). Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 153-155. [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-02

Галілей Я. В.

Здобувачка освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ»

Сучасні правові умови розвитку службових відносин диктують нові професійні вимоги до посадових осіб органів влади, затверджуючи низку нових моральних цінностей, пов'язаних із особливостями державної служби. Під впливом глобалізації та інтенсивного розвитку світової спільноти, виникнення інформаційних «мережєвих структур», що висувають нові суспільні стандарти, є доволі актуальним питанням. Саме тому концепт «сервісної держави» як адміністративної реформи є дуже важливим для вдосконалення механізму надання адміністративних послуг в Україні. Значний вплив має професійна культура на якість обслуговування громадян та вдосконалення державного апарату в контексті стратегічного завдання переходу до «сервісної держави».

Незважаючи на обширну кількість наукових досліджень, спрямованих на вивчення феномену професійної культури, її вплив на державну службу досі не розглянуто належним чином. Формування професійної культури фахівця на сучасному етапі пов'язані з модернізацією суспільства, його економічними, соціальними, освітніми інститутами. Ці перетворення пов'язані з розвитком економіки, становленням правового суспільства, процесами співробітництва із сусідніми державами. Тому дослідження проблеми управління організаційною культурою у сфері державної служби набуває особливої важливості і вимагає глибокого розгляду та пошуку методів управління та механізмів досягнення результативного розвитку професійної культури. Перш за все, варто визначити сутність за особливість даної тематики.

Професійна культура спрямована на створення позитивного морально-психологічного клімату, який дозволяв би цивільним та муні-

ципальним службовцям незалежно від рівня посади, яку посідають, розвиватися в особистісному та професійному плані, розкривати творчий потенціал, відчувати свою значущість та причетність до вирішення пріоритетних завдань, які стоять перед громадськими органами. Щодо питання дослідження слід зазначити позицію Д.С. Абрамова, який визначає професійну діяльність державного службовця, як особливості, «які безпосередньо пов'язані із правовим статусом чиновника, вможливістю, наданих Конституцією, здійснювати владні повноваження від імені держави, в спроможності приймати суб'єктивні рішення, керуючись власними моральними та вольовими принципами» [1, с.171].

Однак, з огляду на значення професійної культури в сучасному українському суспільстві вона може розглядатися в різних аспектах, наприклад, правовому, політичному, адміністративному, соціокультурному, моральному і т.д. З огляду на актуальні питання, що на сьогодні становлять суспільний інтерес в науковому просторі, увагу багатьох науковців привертає концепт «сервісної держави», який безумовно перелічує в собі важливі питання отримання адміністративних послуг, та ставлення до виконання службових обов'язків суб'єктів надання адміністративних послуг.

Значні досягнення, які Україна вже здобула в сфері сервісного перетворення, безумно містяться в Законі України «Про адміністративні послуги» який «визначає правові засади реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у сфері надання адміністративних послуг» [2]. Зазначений закон містить у собі положення щодо «якості надання адміністративної послуги», що на нашу думку, в більшості випадків залежить саме від професійної освідченості суб'єкту надання адміністративних послуг в особі державного службовця. Тому, подальший розвиток саме «сервісної держави» цілком залежить від правової свідомості, дотримання принципів і правил поведінки державних службовців, обумовлених конституційно-правовою природою органів публічної влади, їх місією та цінностями.

З огляду на законодавчу базу, а саме Закон України «Про адміністративні послуги», можна провести паралельну межу, між вимогами, що визначаються даним законом, та обсягом певних якостей, що необхідні державному службовцю для виконання своїх професійних обов'язків. Отже, в українському просторі професійна культура державної служби повинна виконувати цілий ряд функцій: по-перше, формувати певний образ служби в органах державної влади, що відрізняє її від будь-якої іншої, наприклад служби у сфері бізнесу; по-друге, професійні якості повинні виражатися в почуттях спільноти всіх працівників, що виконують службові обов'язки; по-третє, як зазначає Є. Г. Кубасова «наявність в особи глибоких фахових знань у певній галузі чи сфері діяльності, вміння аналізувати та прогнозувати розвиток ситуації» [3, с. 127].

Варто зауважити, що для стимулювання розвитку психологічної культури державного службовця держава безпосередньо повинна розробляти засоби, за допомогою яких формуються і контролюються норми поведінки та освідченості службовців.

Однак, на нашу думку, навіть за наявності усіх стимулюючих ознак формування професійної культури, її позитивний зріст неможливий без «державного мислення». Державна цивільна служба належить до професійної діяльності соціономічного типу, тому, варто погодитися з позицією Лукацької Я. С. стосовно того, що «професійне мислення – мисленнева діяльність, що спрямована на розв'язання професійних задач у певній галузі» [4, с. 113].

Наразі характерним для України є процес демонополізації держави майже у всіх аспектах її діяльності та функціонування. До прикладу, у державних установах починають з'являтися приватні конкуренти та інші соціальні структури, що за певну плату можуть забезпечувати та здійснювати необхідні публічні (публічно-правові) функції. Цікавим є й те, що для здійснення цих функцій, приватні установи, підприємства чи організації мають звертатися до держави за отриманням дозволу, ліцензії чи акредитації на їх виконання. Таким чином, держава та/або її певні посадові особи мають змогу контролювати даний процес та впливати на нього за допомогою використання дозвільно системи [5, с. 49].

Звертаючись до сфери надання соціальних послуг, бачимо, що зазначені вище ознаки закріплені законодавством України. Відповідно до законодавства соціальною послугою яка надається відповідно до концепту «сервісної держави» є дія чи дії у сфері соціального обслуговування з надання постійної, періодичної, разової допомоги, у тому числі термінової допомоги, громадянину з метою покращення умов його життєдіяльності та розширення його можливостей самостійно забезпечувати свої основні життєві потреби в найкоротший час (видача нових документів щодо реєстрації рухомого/нерухомого об'єкта; оформлення документів щодо посвідчення особи; робота з реєстрами щодо внесення змін, чи надання інформації на запити; оформлення довідок, сертифікатів, тимчасових посвідчень та ін.).

Отже, можна зробити висовок, що професійна культура спрямована на створення позитивного морально-психологічного клімату, який дозволяв би цивільним та муніципальним службовцям незалежно від рівня посади, що заміщається розвиватися в особистісному та професійному плані, розкривати творчий потенціал. Таким чином, професійна культура державних цивільних службовців формується на основі їх чесності, сумлінності, дружельюбності, оптимізму та інших якостей, які дозволяють їм ефективно взаємодіяти з населенням та ефективно працювати на благо суспільства. Професійна культура державних цивільних службовців є якісним якісним показником формування суб'єкта управлінської діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Abramova, D. S., Dyka, O. S., & Serhienko, I. H. (2019). Profesiina etyka derzhavnoho sluzhbovtisia: osoblyvosti ta problemy [Professional ethics of a civil servant: features and problems]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*

- *Bulletin of the Zhytomyr State University of Technology. Series: Economics, management and administration*, 1(87), 169–173. doi: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-1\(87\)-169-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-1(87)-169-173) [in Ukrainian].

2. Pro administratyvni posluhy. Zakon Ukrainy vid 6 veresnia 2012 roku № 5203-VI [About administrative services. Law of Ukraine dated September 6, 2012 No. 5203-VI. Official website of the Parliament of Ukraine]. *Ofitsiynyi vebportal parlamentu Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> [in Ukrainian].

3. Kubasova, Yu. H. (2022). Profesiina kompetentnist derzhavnykh sluzhbovtziv: poniattia, struktura, kryterii [Professional competence of civil servants: concept, structure, criteria]. *Yurydychnyi naukovo-elektronnyi zhurnal – Legal scientific electronic journal*, 11, 126–129. Doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/26> [in Ukrainian].

4. Lukatska, Ya. S. (2020). Osoblyvosti profesiinoho myslennia fakhivtsia [Peculiarities of professional thinking of a specialist]. *Pidhotovka fakhivtsiv na shliakhu yevrointehratsii: problemy ta perspektyvy : materialy XIV mizhvuz. nauk.-prakt. Konf - Training of specialists on the way to European integration: problems and prospects: materials of the XIV interuniversity. science and practice conf.* Dnipro: DDAEU. Dnipro : DDAEU. (p. 113-114). Retrieved from <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/> [in Ukrainian].

5. Naumyk, A. S., & Yadlovska, O. S. (2023). Deiaki aspekty profesiinoy kultury derzhavnogo sluzhbovtzia v konteksti funktsionuvannia kontseptu «servisnoi derzhavy» [Some aspects of the professional culture of a civil servant in the context of the functioning of the «service state» concept]. *Aktualni pytannia ekonomiky, finansiv, obliku ta prava: teoriia ta praktyka: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kremenchuk, 8 liutoho 2023 r.) – Current issues of economics, finance, accounting and law: theory and practice: collection of theses of reports of the international scientific and practical conference (Kremenchuk, February 8, 2023)*. Kremenchuk: TsFEND, Part 2. (P. 49-50). Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53998/1/%D0%9C%D1%96%D0%B6%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%2008.02.2023.pdf> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-03

Глушанова Є. В.

Здобувачка освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ

Професійна культура держслужбовця є дуже важливою, оскільки від неї залежить, як виконуються обов'язки посередництва між державною та громадянином та як відбувається взаємодія з громадянами, іншими державними службовцями та установами. Питання професійної культури держслужбовців відіграє важливу роль у системі суспільно-державних відносин.

Державні службовці є особливою соціально професійною групою, яка відповідає за управління в державі, втілює в життя регламентуючі норми для зміцнення порядку в суспільстві [5, с. 3].

Професійна культура державної служби, органів влади, державних службовців, повинна вирішувати ті проблеми, що виникають у процесі становлення громадянського суспільства, збільшення відкритості влади, становлення цивілізованих відносин влади з громадськістю [6, с. 224].

Важливими документами, що регламентують професійну культуру державних, є Стратегія реформування державного управління України на 2022-2025 роки та План заходів з реалізації Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки, що були схвалені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831 р [1].

Зазначені документи врегульовують побудову ефективної та сервісної держави, яка зможе належним чином забезпечувати захист основоположних прав та інтересів громадян на основі досвіду провідних європейських країн [3, с. 49].

Державні службовці здійснюють свою діяльність в адміністративних організаціях – органах державної влади і державних установах.

Системи, які обумовлюють формування професійної культури державного службовця, є культура суспільства, з якої у людини починається формування власного світогляду, широти знань, правових, моральних

та інших норм, поведінкового характеру, культура державного управління – це загальні правила для всіх, хто має відношення до формування та реалізації державного управління, система, яка впливає на формування культури державної служби, державних органів, професійної культури державних службовців; культура державної служби, яка створює умови для її ефективного управлінського впливу на реальне життя громадян за допомогою таких якостей кадрів, як професіоналізм, професійна компетентність; професійна культура державних службовців та культура державного органу – це цінності, норми, принципи культури суспільства, трансформовані професійно-кваліфікаційними вимогами до професійної діяльності у сфері державного управління, конкретизовані нормами культури, конкретного державного органу. Норми цієї культури мають формуватися з урахуванням функцій, завдань, цілей, повноважень та особливостей регіональної та галузевої компетенції [5, с. 6].

Державний службовець, соціалізуючись у середовищі, освоює різні види культури, зокрема це: політична, управлінська, правова та ринкова. Вони визначені культурою суспільства з усіма її матеріальними, духовними, соціальними й іншими особливостями [6, с. 224].

У процесі професійної діяльності державний службовець повинен постійно проходити курси підвищення кваліфікації, складати іспити та ін., що теж вказує на постійний зовнішній контроль. Однак, загалом, офіційний контроль за професійно-етичною складовою професійної культури слабший порівняно з контролем за зазначеними виявами професійної компетентності. Проте неофіційний контроль з боку суспільства присутній постійно.

Важливим є й те, що професійні цінності, відбиваючись у свідомості державних службовців у процесі їхньої професійної діяльності, стають регуляторами поведінки, підштовхуючи почати вибір певної форми дій або вчинків у різних службових ситуаціях, крім того важливою особливістю професіонала є здатність використовувати та застосовувати власні знання, уміння, навички та узагальнювати їх, тобто бути професійно компетентним, мати не лише аналітичні, а й інтелектуальні здібності [2, с. 43].

В умовах недовіри з боку громадськості оцінка ролі особистості державного службовця стає ключовим пріоритетом у підготовці фахівців цієї професії, того, наскільки можна довіряти державній владі, стало важливою суспільно-політичною проблемою, професійна культура є вагомим елементом її вирішення, адже громадяни здебільшого спілкуються та взаємодіють з державними службовцями первинної ланки, відповідно і враження про систему державної служби складається у процесі надання адміністративних послуг на первинному рівні [6, с. 225].

Професійна культура посідає особливе місце у структурі культури особистості, оскільки у процесі професійної діяльності культура особистості набуває свого всебічного й ефективного втілення, забезпечує необхідний рівень виконання професійних функцій та можливість подальшого самовдосконалення фахівця - державного службовця [4, с. 115].

Таким чином, вдосконалення професійної культури державних службовців можливе виключно у випадку комплексної та довготривалої взаємодії всіх інститутів громадянського суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Отже, особливості професійної культури державного службовця є важливими для забезпечення ефективності та довіри в державному управлінні. Державні службовці повинні дотримуватись принципів законності, чесності, професіоналізму, спрямованість своєї діяльності на обслуговування громадян. Високими повинні бути етичні стандарти діяльності. Ці принципи гарантують, що державні службовці виконують свої обов'язки відповідно до інтересів громадян та норм права, сприяючи розвитку суспільства та демократії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnoho upravlinnia Ukrainy. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lyupnia 2021 r. № 831-r [Some issues of reforming the state administration of Ukraine Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 21, 2021 No. 831]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
2. Demydenko, D., Naumyk, A., & Sydorenko, N. (2023). Profesiina kultura derzhavnykh sluzhbovtiv yak faktor rozvytku systemy derzhavnoi sluzhby v Ukraini [Professional culture of civil servants as a factor in the development of the civil service system in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats «SCIENTIA»*, 16 chervnia, Afiny, Hretsiia, 42-44 [in Ukrainian].
3. Naumyk, A. S., & Yadlovska, O. S. (2023). Deiaki aspekty profesiinoi kultury derzhavnoho sluzhbovtiv u konteksti funktsionuvannia kontseptu «servisnoi derzhavy» [Some aspects of the professional culture of a civil servant in the context of the functioning of the «service state» concept. Actual issues of economics, finance, accounting and law: theory and practice». Aktualni pytannia ekonomiky, finansiv, obliku ta prava: teoriia ta praktyka»: Zb. tez dop. Mizhnar. nauково-prakt. konf., m. Kremenchuk. 08.02.2023. (p. 49-50). Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53998/1/%D0%9C%D1%96%D0%B6%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%2008.02.2023.pdf> / [in Ukrainian].
4. Sydorenko, N. (2010). Kompetentnisnyi pidkhid do profesiinoi kultury derzhavnykh sluzhbovtiv [A competent approach to the professional culture of civil servants]. *Derzhava ta rehiony – State and regions*, 1, 111–115 [in Ukrainian].
5. Sydorenko, N. S. (2016). Profesiina kultura derzhavnykh sluzhbovtiv u konteksti peretvoren [Professional culture of civil servants in the context of transformations]. *Publichne administruvannia: teoriia ta praktyka - Public administration: theory and practice*, 1(15), 1-13 [in Ukrainian].
6. Tuz, Yu. (2020). Profesiina kultura derzhavnykh sluzhbovtiv. Aktualni problemy suchasnoi osvity ta nauky v konteksti yevrointehratsiinoho postupu [Professional culture of civil servants. Actual problems of modern education and science in the context of European integration progress]. Lutsk: Vezha-Druk (p. 223-226) [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-04

Каліджєєв Б. М.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

На сучасному етапі українське суспільство перебуває у дуже складній та особливій соціально-політичній ситуації, яка серйозно негативно впливає на психічне здоров'я громадян. Психічне здоров'я є ключовим фактором емоційного, психологічного та соціального благополуччя людей і суспільства. Психологічне здоров'я впливає на думки, почуття, дії, допомагає справлятися зі стресом і приймати важливі рішення на кожному етапі життя. Сучасні підходи в психіатрії та психології виділяють поняття «психічне здоров'я» як форму сприйняття життя через психологічне здоров'я, увагу до стану людини та здатність до самореалізації в суспільстві.

Ментальне здоров'я сьогодні прирівнюється до фізичного здоров'я особистості. Ментальне здоров'я це стан благополуччя, при якому індивідуум реалізує свої здібності, може долати стреси у повсякденному житті, може продуктивно працювати і здатний зробити внесок в розвиток свого суспільства. Це набагато більше, ніж відсутність емоційних порушень. Розвиток інформаційного суспільства, зростання інформації та необхідність навантажувати свій мозок, психіку та фізичний стан з кожним роком все більше вимагає від сучасності детального дослідження ментального здоров'я для його цілісного збереження та розвитку [1, с. 40].

Психічне здоров'я завжди супроводжується соціальними і, у свою чергу, економічними факторами. Існують маркери, які роблять людину соціально здоровою: вона легко адаптується до соціального середовища та його змін; зберігає почуття гідності, приймає рішення без надмірного тиску; прагне вирішувати питання суспільного значення, може повернути до них увагу оточуючих; виявляє креативність у вирішенні соціальних проблем; прагне до саморозвитку в соціальному та еконо-

мічному напрямках; бажання змінюватися і вдосконалюватися, дисциплінувати і вчитися. Соціальне здоров'я людини часто залежить від стану суспільства та економічної та політичної ситуації в країні. Щоб зберегти своє соціальне здоров'я, вам необхідно покращити умови життя, по можливості змінити умови проживання, за необхідності змінити роботу, позбутися шкідливих звичок, сформувати звички, які будуть корисні вам і вашій родині, створити соціальні зв'язки та взаємодіяти з іншими: об'єднання з родиною, друзями, партнерами, сусідами, колегами, щоб допомогти вразливим верствам населення [2]. Необхідно також звернення до кваліфікованих спеціалістів, оскільки деякі психічні та психологічні проблеми виходять за рамки вирішення психолога і вимагають специфічних зусиль психіатра.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) прогнозує, що до 2025 року кожен другий українець може мати проблеми з психічним здоров'ям. Ці дуже сумні цифри стали відомі на засіданні Міжвідомчої координаційної ради з питань психічного здоров'я та психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок російської агресії проти України. На зустрічі було оприлюднено результати експертизи ресурсів психіатричних служб, які надаються в Україні (які можливості кожного міністерства, як вони використовуються, які є недоліки). Аудит, проведений за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), показав, що лише 4% українців звертаються за психологічною допомогою. Система охоплює лише 10% населення з найпоширенішими психічними розладами, особливо дітей, які проходять через систему. Попит на відповідні послуги серед внутрішньо переміщених осіб у 1,7 рази перевищує обсяг наданих послуг минулого року. Орієнтовна потреба в первинній психіатричній допомозі становить 27 мільйонів випадків. Кожен другий ветеран та члени його родини потребують психологічної допомоги. Потенційна потреба в послугах становить майже 2 млн. грн. У 2022 р. Мінветеранів надало приблизно 6 тисяч послуг, на 2023-й закладено бюджет на 40 тисяч послуг. Одне із ключових завдань – створити адекватну викликам систему психологічної допомоги та підтримки [3].

Професійна діяльність поліцейських завжди супроводжується екстремальною напругою, комплексом психосоціальних впливів і ризиків для їхнього життя та здоров'я. Необхідність забезпечення громадської безпеки і порядку, боротьба з насильством і злочинністю, необхідність застосування заходів фізичного впливу, зброї, спеціальних засобів, а також висока відповідальність за виконання службових обов'язків у ненормований робочий час, інформацію та час, у комплексі пильний контроль ЗМІ та громадян, які викликають стрес.

Постійні стреси та психоемоційне напруження професійної діяльності негативно впливають на психічне здоров'я поліцейського. Здоров'я поліцейських страждає більше, ніж звичайних громадян [4]. Тому питання формування психічного здоров'я в правоохоронних органах є актуальним і потребує розгляду. Можна відзначити, що необхідність глибшого розуміння проблеми стресу сприяє розширенню знань про розробку

ефективних методів і методів його профілактики. Вивчати та впроваджувати кращі зарубіжні практики та моделі, які дозволяють підвищити стресостійкість поліцейських, розширити їхні знання та досвід, підтримати та покращити їхнє психічне здоров'я та благополуччя – це потенціал кожного та ефективного виконання професійної діяльності.

Існує кілька ключових аспектів формування та збереження ментального здоров'я в цій групі: правоохоронці часто стикаються з високим психологічним навантаженням через виконання своїх обов'язків, тому важливо навчити їх стримувати стрес і розвивати стресостійкість; навчити представників правоохоронних органів розпізнавати та виражати свої емоції, а також шукати конструктивні шляхи їх виправлення; розвивати навички самопідтримки, які допомагають вирішувати проблеми та подолати труднощі; забезпечення адекватного робочого графіку та відпочинку для запобігання перевтомлення та вигорання; забезпечення доступу до психотерапії або консультування для тих, хто може відчувати потребу в професійній допомозі; створення позитивного робочого середовища та сприяння співпраці та підтримці між колегами. Ці заходи можуть сприяти формуванню і збереженню ментального здоров'я представників правоохоронних органів, що в свою чергу може позитивно впливати на їхню роботу та взаємодію з громадою [5].

При впровадженні процесу соціальної реабілітації о увага акцентується на подоланні негативних тенденцій в підготовці до інтеграції в суспільство, потребі розробки нових теоретичних підходів до їх навчання, виховання та організації всієї життєдіяльності, які витікають із глибокого аналізу сучасних проблем корекційної освіти як у нашій країні, так і за кордоном. особливої уваги суспільства потребує не лише надання кваліфікованої медичної допомоги, а й вирішення комплексу питань медико-соціальної експертизи та реабілітації людей з інвалідністю. Фізичним, соціальним, психологічним відновленням осіб повинні займатися не лише медичні, а й соціальні працівники, профпатологи тощо. Лише спільна злагоджена робота фахівців різних відомств принесе успіх, допоможе інтегрувати у суспільство людей з інвалідністю [6, с. 497].

Отже, здатність адаптуватися, функціонувати і навіть процвітати під час війни, перспективи післявоєнного відновлення України значною мірою залежать від рівня емоційної солідарності громадян та культури психіатричної допомоги. Слід зазначити, що факт мовчання пацієнтів, потерпілих та інших осіб ускладнює вирішення поширених психічно-психологічних проблем, тому формування культури ставлення до психічного здоров'я та реабілітації є актуальним питанням, що потребує звернення до відповідних спеціалістів психологів та медичних психотерапевтів та психіатрів у разі необхідності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kostieva, T. B. (2018). Vplyv mentalnogo zdorovia na zhyttiedialnist liudyny [The influence of mental health on human life]. *Naukovi pratsi. Pedagogika. Chornomorskyi natsionalnyi universytet imeni Petra Mohyly - Scientific works.*

Pedagogy. Black Sea National University named after Petro Mohyla, 299, 311, 38 – 40 [in Ukrainian].

2. Mentalne zdravie: yak podbaty pro sebe? HealthLink: «Pryskorennia zusyly z protydii VIL v Ukraini» [Mental health: how to take care of yourself? HealthLink: «Accelerating efforts to combat HIV in Ukraine»] (n/d). *Tsentr Hromadskoho zdravie Ukrainy – Center of Public Health of Ukraine*. Retrieved from <https://prozdorovia.in.ua/statti/mentalne-zdorov-ia/> [in Ukrainian].

3. Malolietkova, O. (10.02.2023). Potribna nova kultura stavlennia do mentalnoho zdravie [A new culture of attitude to mental health is needed]. *Uriadovyi kurier – Government Courier*. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/potribna-nova-kultura-stavlennya-do-mentalnogo-zdo/> [in Ukrainian].

4. Hartley, T. A., Burchfiel, C. M., Fekedulegn, D., Andrew, M. E., & Violanti, J. M. (2011). Health disparities in police officers: Comparisons to the U.S. general population. *Int J Emerg Mental Health*, 13.

5. Cops office resources for mental health and wellbeing of law enforcement (May 7, 2019). Retrieved from <https://www.justice.gov/archives/opa/blog/cops-office-resources-mental-health-and-wellbeing-law-enforcement>.

6. Yadlovska, O. S. (2020). Osoblyvosti protsesu kompleksnoi sotsialnoi reabilitatsii [Peculiarities of the process of complex social rehabilitation]. *The 11th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society”* (June 24-26, 2020). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. 2020. 495 p. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29607/1/SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-OF-MODERN-SOCIETY-24-26.06.2020%20%281%29.pdf> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-05

Кожурін В. К.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНА МОВА У СФЕРІ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Державна мова відіграє важливу роль у сфері обслуговування та комунікації з громадянами. На сьогодні в українському суспільстві постала проблема щодо якості обслуговування, а також впровадження мовної політики у державних установах та комерційних підприємствах. Актуальність дослідження полягає у розгляді основних викликів та можливостях, пов'язаних з використанням державної мови.

Відповідно до статті 30 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі - Закон), державною мовою у сфері обслуговування споживачів є українська мова [1]. Це означає, що за замовчуванням надавачі послуг мають звертатися до клієнтів українською мовою. Державною мовою повинна бути доступна вся інформація про товари та послуги. На прохання клієнта його персональне обслуговування може здійснюватися також іншою мовою, прийнятною для сторін.

Згідно з дослідженням, проведеним Міністерством культури та інформаційної політики України у 2022 році, рівень дотримання вимог Закону щодо використання державної мови у сфері обслуговування становить 70% [2]. Отже, йдеться про те, що в більшості випадків надавачі послуг дотримуються законодавства і звертаються до клієнтів українською мовою. Однак, у деяких випадках спостерігаються порушення вимог Закону. Зокрема, у деяких закладах торгівлі та сфері послуг до клієнтів звертаються російською мовою або мовою іншої національних меншин. Також існує проблема недостатньої мовної компетентності працівників сфери обслуговування. Деякі працівники не володіють українською мовою на достатньому рівні, що ускладнює спілкування з клієнтами.

Впровадження державної мови у сфері обслуговування пов'язане з певними викликами. Зокрема, необхідно: по-перше, підвищити рівень мовної компетентності працівників сфери обслуговування, це можна

зробити за допомогою проведення навчальних курсів та семінарів, а також запровадження сертифікації працівників; по-друге, створити сприятливе мовне середовище для громадян України, які є носіями мов національних меншин, це можна реалізувати за допомогою проведення культурних заходів, трансляції телепередач та фільмів мовами національних меншин, а також залучення представників національних меншин до роботи у сфері обслуговування; по-третє, підвищити рівень обізнаності громадян України про законодавчі вимоги щодо використання державної мови у сфері обслуговування, це можна втілити за допомогою проведення інформаційних кампаній та залучення засобів масової інформації.

За результатами перевірки скарги Уповноважений з захисту прав людини складає акт, у якому фіксується наявність або відсутність відповідних порушень вимог щодо обов'язкового застосування державної мови суб'єктом господарювання в сфері обслуговування. Якщо порушення мало місце, то Уповноважений з захисту державної мови виносить суб'єкту господарювання попередження з вимогою про усунення відповідних порушень. Таке розуміння даних положень законодавства призводить до прийняття неоднозначних нормативних актів органами державної влади (Рішення Конституційного Суду України № 13-рп від 20.12.2007 (справа про розповсюдження іноземних фільмів), Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про загальноосвітній навчальний заклад» № 1033 від 30 вересня 2009 р., яка згодом була визнана неконституційною Рішенням Конституційного Суду України від 2 лютого 2010 року). Такими рішеннями органи влади, з одного боку, забезпечують функціонування державної мови у публічних сферах суспільного життя (освіті та при публічному демонструванні кінофільмів), але, з другого боку, порушують право громадян на свободу вибору мови спілкування, вільне вираження своєї думки, права на навчання рідною мовою та тим самим втручаються у сферу приватних мовних відносин, які не підлягають державно-правовому регулюванню [4].

Для вирішення проблем, пов'язаних з впровадженням державної мови у сфері обслуговування, необхідне підвищення мовної компетентності працівників сфери обслуговування. Це можна зробити за допомогою проведення навчальних курсів та семінарів, а також запровадження сертифікації працівників. Крім того, можна запровадити вимоги до працівників сфери обслуговування щодо володіння українською мовою на певному рівні. Наступне, створення сприятливого мовного середовища для громадян України, які є носіями мов національних меншин. Це можна зробити за допомогою проведення культурних заходів, трансляції телепередач та фільмів мовами національних меншин [3].

Держава може сприяти цьому, підтримуючи культурні заходи, які проводяться мовами національних меншин, а також заохочуючи представників національних меншин до роботи у сфері обслуговування. Підвищення рівня обізнаності громадян України про законодавчі вимоги щодо використання державної мови у сфері обслуговування. Це можна зро-

бити за допомогою проведення інформаційних кампаній та залучення засобів масової інформації [2].

Реалізація мовного законодавства знаходить вияв, перш за все, у діяльності держслужбовців. Питання професійної культури та етики державних службовців відіграє важливу роль у системі суспільно-державних відносин, враховуючи зміни, що відбуваються у сучасному законодавстві, нормативно-правових актах та суспільно-політичних подіях. Так, наразі відбувається процес значного трансформаційного переходу розуміння населення до функцій держави та методів й засобів їх здійснення [5, с.]. Відповідно дотримання держслужбовцями мовного законодавства має потужний вплив на формування позитивного іміджу держави та стає прикладом для соціуму.

Слід врахувати також, що умовою консолідації нації та формування національної держави беззаперечно стає саме мова, що репрезентує дану націю, тобто державна мова. І якщо у виборі мови, як правило, спираються на мову титульного етносу, то, по-перше, ця закономірність є сталою для більшості націй та народів світу, по-друге, саме такий підхід одночасно формує та ідентифікує, а також слугує чинником творення національної політики і нації в цілому [6, с. 250].

Для успішного впровадження державної мови у сфері обслуговування необхідно вирішити такі проблеми, як недостатній рівень мовної компетентності працівників сфери обслуговування, несприятливе мовне середовище для громадян України, які є носіями мов національних меншин та недостатній рівень обізнаності громадян України про законодавчі вимоги щодо використання державної мови у сфері обслуговування [5, с. 49].

Отже, дослідження ролі державної мови у сфері обслуговування підкреслює не лише її важливість для ефективної комунікації, але і як ключового чинника національної ідентичності. Забезпечення доступності та розуміння мови є критичним для гармонійного функціонування суспільства. Важливо знаходити баланс між підтримкою державної мови та захистом прав менших мовних спільнот, розвиваючи інноваційні підходи до обслуговування, що враховують лінгвістичну різноманітність. Зміцнення ролі державної мови сприяє єдності та розбудові відкритого, толерантного суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi. Zakon Ukrainy vid 25 kvitnia 2019 roku № 2704-VIII [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language. Law of Ukraine dated April 25, 2019 No. 2704-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lyupnia 2020 roku № 678. [On the approval of the Regulation on ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language. Resolution No. 678 of the Cabinet

of Ministers of Ukraine dated July 21, 2020]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0041-12#Text> [in Ukrainian].

3. Vprovadzhennia derzhavnoi movy u sferi obsluhovuvannia» (2022rik). Doslidzhennia Ministerstva kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy [Implementation of the state language in the service sector] (2022). Research of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-konceptiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-i-funkcionuvannya-ukrayinskoyi-movi> [in Ukrainian].

4. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro zahalnoosvitnii navchalnyi zaklad № 1033 vid 30 veresnia 2009 r. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On making changes to the Regulation on a general educational institution» No. 1033 of September 30, 2009. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/1033-2009-%D0%BF> [in Ukrainian].

5. Naumyk, A. S., & Yadlovska, O. S. (2023). Deiaki aspekty profesiinoi kultury derzhavnoho sluzhbovtisia v konteksti funktsionuvannia kontseptu «servisnoi derzhavy» [Some aspects of the professional culture of a civil servant in the context of the functioning of the «service state» concept]. *Aktualni pytannia ekonomiky, finansiv, obliku ta prava: teoriia ta praktyka: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kremenchuk, 8 liutoho 2023 r.) - Current issues of economics, finance, accounting and law: theory and practice: collection of abstracts of reports of the international scientific and practical conference (Kremenchuk, February 8, 2023)*. (p. 49-50). Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53998/1/%D0%9C%D1%96%D0%B6%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%2008.02.2023.pdf/> [in Ukrainian].

6. Yadlovska, O. (2022). Chynnyky stanovlennia natsionalno-politychnoi mentalnosti: ukraïnskyi vymir [Factors of formation of national-political mentality: Ukrainian dimension]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav - Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2 (117), 244-252. Retrieved from <https://er.dduvs.in.ua/handle/123456789/10155> DOI: 10.31733/2078-3566-2022-2-244-252 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-06

Кочерга В. С.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДІЛОВЕ МОВЛЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ У СТРЕСОВИХ ОБСТАВИНАХ

У сучасному світі ділове мовлення правоохоронців у стресових обставинах є дуже важливим та актуальним питанням, оскільки впевненість і ефективність ділового мовлення правоохоронців є ключовими компонентами успішної роботи в сфері правопорядку. З іншого боку, професія правоохоронця є однією з найстресовіших, адже комунікативні ситуації завжди відбуваються в моделі «Людина-Людина» і у більшості обставин з правопорушниками та особами з девіантною поведінкою. Представникам правоохоронних органів слід бути готовими до проведення ділового спілкування у стресових обставинах

У критичних ситуаціях і стресових обставинах ці навички стають ще важливішими. Спілкування правоохоронців у таких ситуаціях потребує специфічної комунікативної компетентності, яка об'єднує в собі як діловий стиль мовлення, так і вміння ефективно взаємодіяти зі сторонами конфлікту, свідками, а також колегами.

Ділове мовлення в правоохоронній сфері передбачає використання чіткої, лаконічної мови та визначення ключових термінів і понять. У стресових обставинах, коли час іноді є критичним ресурсом, правоохоронці повинні бути здатні передавати інформацію швидко і точно. Вони повинні бути майстрами публічного мовлення, дотримуватися логічної послідовності і зберігати спокій навіть під час найскладніших обставин [1].

Варто розглянути детальніше сутність поняття «ділове мовлення» та «ділове спілкування», які є частиною комунікативної компетентності правоохоронців.

За дослідженням Ю. Короткової, аналіз роз'яснень цих термінів дозволяє зробити висновок, що вони вважаються синонімами. С. Баукіна визначає ділове спілкування як систему взаємовідносин між суб'єктами, спрямовану на створення ділового стилю спілкування через взаємодію та

продуктивну співпрацю, які призводять до взаєморозуміння. С. Бородай вважає ділове спілкування міжособистісною взаємодією, спрямованою на досягнення цілей професійної діяльності в соціально-політичній та соціально-економічній сферах. Н. Павлова розглядає ділове спілкування як засіб досягнення успіху у виконанні завдань і досягнення поставлених цілей. Г. Бороздіна визначає ділове спілкування як процес взаємодії, в ході якого відбувається обмін інформацією і досвідом з метою досягнення результату і вирішення завдань. В. Успенський розглядає ділове спілкування як соціально-психологічний процес взаємовпливу членів групи з метою узгодженого та ефективного виконання дій. С. Жукова визнає ділове спілкування як взаємодію, вбудовану у процес конкретної професійної діяльності, пов'язану з офіційними ролями учасників [2].

Однак комунікативна компетентність правоохоронців не обмежується лише діловим мовленням. Вона також включає в себе емоційну і соціальну інтелігентність, вміння спілкуватися з різними категоріями людей, розв'язувати конфлікти та впливати на інших. У стресових ситуаціях правоохоронці повинні бути здатними контролювати свої емоції, виявляти співчуття та емпатію, а також ефективно спілкуватися, щоб досягти максимального можливого рівня співпраці та розуміння з іншими сторонами.

Комунікативна компетентність правоохоронців включає в себе також здатність вести переговори та вирішувати конфлікти. Важливо враховувати, що у стресових обставинах, конфліктні ситуації можуть загостритися, і правоохоронцям необхідно вміло впливати на ситуацію та знаходити конструктивні рішення [3].

Правоохоронці повинні мати низку основних компонентів, які визначають ефективність їх професійної діяльності. Ці компоненти включають в себе знання та навички, необхідні для досягнення результатів у виконанні професійних обов'язків, зокрема у стресових обставинах. А також здатність ефективно виконувати завдання як в звичайних, так і в екстремальних умовах, а також швидко адаптуватися до змін виробленого в цьому процесі [4].

Ділове мовлення правоохоронців в стресових обставинах є критично важливою навичкою для ефективної виконавчої роботи та забезпечення безпеки та правопорядку в суспільстві. Представники правоохоронних органів часто стикаються з важливими ситуаціями, де правильне та професійне мовлення може відіграти вирішальну роль [5]. Основними аспектами ділового мовлення правоохоронців у стресових обставинах є наступні: чіткість та лаконічність, професійна лексика, емпатія; контроль над емоціями, звітність про дії, підготовка до стресу - регулярна підготовка та тренування ділового мовлення в стресових умовах можуть допомогти правоохоронцям підтримувати професійну якість комунікації навіть у найскладніших ситуаціях [5].

В українському суспільстві необхідно системно впроваджувати програми підтримки ментального здоров'я, проводити просвітницьку та інформаційну роботу серед громадян щодо розуміння важливості збереження психологічного здоров'я, необхідності соціального активного життя, а

також звернення до спеціалістів у разі потреби. Упровадження програм щодо підтримки ментального здоров'я громадян забезпечить зменшення ризиків чисельного зростання постравматичного стану серед громадян нашої країни. Популяризація щодо важливості отримання кваліфікованої допомоги у разі ознак стресу, занепокоєння, апатії та под. допоможе у цілому сформувати ментально здорове суспільство [6, с. 316].

Отже, ділове мовлення правоохоронців у стресових обставинах тісно пов'язане з комунікативною компетентністю. Це вимагає від них не тільки вміння правильно використовувати професійне мовлення, але і здатність спілкуватися з людьми в різних ситуаціях, зберігаючи контроль над емоціями та реагуючи на них з розумінням. Загалом, ділове мовлення правоохоронців у стресових обставинах вимагає спеціальних навичок та навчання. Ефективна комунікація може допомогти забезпечити безпеку та правопорядок, а також зберегти довіру суспільства до правоохоронних органів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dovhun, K. V. (2019). Kultura dilovoho spilkuvannia politseiskoho. Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektyvy [The culture of business communication of a police officer. The Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects]. *Materialy KhV Vseukr. nauk.-prakt. konf.– Materials of the 15th All-Ukrainian. Science and practice conference. Kyiv : Nats. akad. vnutr. sprav.* (p. 79-81) [in Ukrainian].
2. Korotkova, Yu. M. (2021). Formuvannia ta udoskonalennia kultury dilovoho spilkuvannia maibutnikh politseiskykh [Formation and improvement of the culture of business communication of future police officers]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka - Ukrainian policing: theory, legislation, practice*, 1 (1), 174-181 [in Ukrainian].
3. Zhuk, N. A. (2021). Komunikatyvna kompetentnist yak osnova profesionalizmu patrolnykh politseiskykh [Communicative competence as the basis of professionalism of patrol policemen]. Doctor's thesis. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Zhuk, N. A. (2019). Psykholoho-komunikatyvni konstrukty povedinky patrolnogo politseiskoho v profesiinii diialnosti [Psychological and communicative constructs of the behavior of a patrol police officer in professional activity]. *Yurydychna psykholohiia – Legal psychology*, 2 (25), 46-53 [in Ukrainian].
5. Kim, K. V. (2008). Osoblyvosti rozvytku stresostiikosti maibutnikh pravookhorontsiv u protsesi profesiinnoi pidhotovky [Peculiarities of the development of stress resistance of future law enforcement officers in the process of professional training]. Candidate's thesis. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Yadlovska, O. S., & Kahadii, D. O. (2023). Suspilni prohramy shchodo formuvannia kultury mentalnogo zdorovia v Ukraini. Scientific progress: innovations, achievements and prospects [Public programs for the formation of a culture of mental health in Ukraine. Scientific progress: innovations, achievements and prospects]. *Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany* (Pp. 311-317). Retrieved from <http://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichnokonferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-29-31-052023-myunhen-nimechchina-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-07

Левчук Н. О.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Проблема соціальної реабілітації військовослужбовців на сучасному етапі розвитку українського суспільства у період повномасштабного вторгнення РФ є вкрай актуальною, особливо в умовах нашого сьогодення. Після перемоги та повернення військовослужбовців у мирне життя, їм потрібна буде соціальна, психологічна та медична допомога, щоб вони могли почувати себе у комфорті та безпеці у нашому соціумі. Держава повинна запровадити комплексну соціальну реабілітацію військовослужбовців.

Однією з головних функцій держави є забезпечення належних умов і стандартів життя та досягнення гідного добробуту громадян. Саме у період складної ситуації в Україні бізнес, політика та соціум у цілому усвідомлюють, що першість у формуванні загальної політики має належить соціальній політиці, адже людина є не тільки головним чинником виробництва, а й найбільшою цінністю, метою економічного розвитку. У зв'язку з цим, вивчення питань соціального захисту та соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні, в тому числі удосконалення системи такого захисту, є важливим завданням як у теоретичному, так і в практичному плані [1, с. 3].

Соціальна політика у Збройних силах України стала складовою частиною політики держави і почала будуватись відповідно до чинного законодавства України, визначених державою принципів, стандартів та нормативів.

У соціальному контексті реабілітація передбачає відновлення здоров'я людини, її соціального статусу через проблеми, що призвели до складної ситуації. У медичному сенсі реабілітація спрямована на відновлення фізичних і психічних сил людини, його професійних навичок. Тобто, у вузькому розумінні реабілітація означає відновлення здоров'я. У широкому розумінні реабілітацію визначаємо як окремий вид соціаль-

ної діяльності спеціально уповноважених органів держави, соціальних служб, об'єднань громадян та інших соціальних інститутів, яка безпосередньо спрямована на здійснення організаційних, економічних, правових, культурних, освітніх, лікувальних, оздоровчих та інших соціальних заходів щодо покращення фізичного та функціонального стану, працездатності й відновлення честі, гідності, прав і свобод певних категорій населення, порушених хворобами, травмами або фізичними, хімічними та іншими соціальними чинниками [2, с. 19].

Реабілітація військовослужбовців-учасників бойових дій передбачає наявність чотирьох основних видів – психологічної, соціальної, медичної/фізичної, й етичної, які можуть поєднуватися між собою, утворюючи нові підвиди (соціально-психологічна, етико-психологічна, медико-психологічна, професійно-психологічна, тощо) в залежності від об'єкта реабілітації, його психоемоційного стану, факторів та умов, що впливають на проведення реабілітаційних заходів. Соціальна реабілітація – це система заходів, спрямованих на відновлення соціального статусу військовослужбовців, яку ми розглядаємо як можливість стати повноцінним учасником соціального процесу. Медична/фізична реабілітація розглядається як систему медичних заходів, спрямованих на попередження зниження і втрати працездатності, відновлення порушених функцій, профілактику ускладнень і рецидивів захворювань військовослужбовців та їх раннє повернення до професійної діяльності. Етична реабілітація є комплексом заходів, спрямованих на переосмислення ситуації, формування позитивної самооцінки, мотивації досягнення, надання індивідуальної допомоги, розвиток моральних уявлень, вироблення адекватних навичок поведінки і спілкування, підвищення рівня саморегуляції [3, с. 342].

Проблеми соціального захисту військовослужбовців сьогодні регламентуються Конституцією України, відповідними законами та іншими державними нормативно-правовими актами. Зокрема, загальні закони, які визначають державну політику та регулюють відносини у сфері соціального захисту та спеціальні законодавчі акти та підзаконні акти, які регламентують соціальний захист конкретного соціального прошарку – військовослужбовців і членів їх сімей або вирішення конкретних соціальних проблем. До першої групи належить Конституція України [4], де у ст. 46 зазначено: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також старості та в інших випадках, передбачених законом. Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом». Поряд з цим ст. 17 Конституції України проголошує: «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних силах України та інших військових формуваннях, а також членів їх сімей» [4]. До другої групи законів України належить доволі велика кількість законодавчих актів, розроблених в Україні протягом останніх

років. Крім того, на військовослужбовців може поширюватись дія й інших законів України, а саме: «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; «Про державну допомогу сім'ям і дітям»; «Про зайнятість населення» та ін.

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, що передбачають надання соціального захисту, у тому числі матеріальної підтримки громадянам у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової непрацездатності, втрати годувальника, ситуаціях, що не залежать від них, а також по старості і в інших випадках, передбачених законом, безробіття, за рахунок власника або уповноваженого ним органу, громадян, а також грошових коштів, що формуються за рахунок сплати страхових внесків з бюджету та інших джерел, передбачених законом [6, с.140]. Соціальний захист надається через систему обов'язкового соціального страхування та додаткової соціальної допомоги; соціальну допомогу як сукупність заходів щодо забезпечення соціального захисту громадян шляхом надання додаткових до соціального страхування послуг у вигляді матеріальної допомоги, соціального обслуговування – надання спеціальними службами та кваліфікованими спеціалістами різних видів послуг, необхідних особам, які недостатньо захищені у соціальному плані, для їх адаптації до оточення та повноцінного життя у суспільстві [5, с. 66].

Не може бути абстрактної реабілітації — може бути реабілітація конкретного пацієнта (клієнта) з конкретною проблемою, яка безпосередньо впливає на життя цієї людини. Відтак основним призначенням системи реабілітації є забезпечення ефективного надання реабілітаційних послуг усім, хто цього потребує. Ефективність соціальної реабілітації досягається усім комплексом реабілітаційних заходів (медичних, психологічних, професійних, соціальних) [7, с. 486].

Таким чином, діючі системи соціальної реабілітації військовослужбовців в Україні потребують вдосконалення шляхом їх реформування та трансформації. Як було зазначено раніше, тема соціальної реабілітації військовослужбовців дуже важлива у період нашого сьогодення, вони потребують правок і реформувань. Держава повинна проявляти до цього більший інтерес. Нам потрібно перейматися та запроваджувати досвід інших держав та намагатися втілювати у нашій державі такі кроки щодо реабілітації військовослужбовців: створювати соціальні програми, приймати законопроекти, які спрямовані на їх залучення в суспільне життя. Лише гідне ставлення до військовослужбовців, які потребують допомоги держави, своєрідною перевіркою для визнання якості соціальної політики держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Nykyforenka, V. H. (Ed.) (2015). *Sotsialna polityka v Ukraini: realii ta perspektyvy onovlennia. Monohrafiia* [Social policy in Ukraine: realities and prospects of renewal. Monograph]. Odesa [in Ukrainian].

2. Kachan, I. I. (2005). Do pytan'nia pro sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtziv [On the issue of social protection of military personnel]. *Pravo viiskovoi sfery - Law of the military sphere*, 6, 16–18 [in Ukrainian].

3. Turban, V. V. (2019). Reabilitatsiina ta reintehratsiina robota z viiskovosluzhbovtziamy, uchashnykamy boiovykh dii v tsentrah sotsialnykh sluzhb: etychnyi aspekt [Rehabilitation and reintegration work with military personnel, participants in combat operations in social service centers: ethical aspect], 336-337. Retrieved from <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i11/33.pdf> [in Ukrainian].

4. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r [Constitution of Ukraine from 28.06.1996]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> 1 [in Ukrainian].

5. Pashynskyi, V. Y. (2006). Konstytutsiini prava viiskovosluzhbovtziv: klasyfikatsiia ta obmezhen'nia [Constitutional rights of military personnel: classification and limitations]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 1, 65–69 [in Ukrainian].

6. Tyshchenko, O. V. (2014). Pravo sotsialnoho zabezpechennia v Ukraini: teoretychni ta praktychni problemy formuvannia i rozvytku haluzi : monohrafiia [The law of social security in Ukraine: theoretical and practical problems of the formation and development of the industry: a monograph]. Kyiv : DP «Print Servis» [in Ukrainian].

7. Yadlovska, O. S. (2020). Osoblyvosti protsesu kompleksnoi sotsialnoi reabilitatsii [Peculiarities of the process of complex social rehabilitation]. *The 11th International scientific and practical conference “Scientific achievements of modern society”* (June 24-26, 2020). Cognum Publishing House, Liverpool, United Kingdom. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29607/1/SCIENTIFIC-ACHIEVEMENTS-OF-MODERN-SOCIETY-24-26.06.2020%20%281%29.pdf> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-08

Матухно В. О.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ЦЕНТРІВ У ЗВО

Заклади вищої освіти в сучасному суспільстві відіграють важливу роль у формуванні гендерної свідомості та сприянні гендерній рівності. Гендерні центри, які діють у ЗВО відіграють ключову роль у розробці та впровадженні політик та програм, спрямованих на підтримку гендерної рівності, а також створенні безпечного та рівноправного навчального середовища для студентів та персоналу. Однак, важливо дослідити особливості їхнього функціонування для ефективного впровадження гендерної складової в освітньому процесі, всіх громадян, незалежно від їхньої статі та гендерної ідентичності. Також гендерні центри проводять освітні та інформаційні заходи на підвищення гендерної свідомості студентів і персоналу.

Актуальність гендерних трансформацій в Україні зумовлена як її внутрішніми потребами, так і міжнародними зобов'язаннями держави. Гендерного реформування потребує кожна сфера нашого життя: промисловість, сільське господарство, державне управління, охорона здоров'я, екологія, будівництво, транспорт, а особливих змін чекає освітня галузь [3, с. 4].

Поняття відмінності статей походить не від природи, а від існування в суспільстві, від гендерної ідентичності, так зазначив у своїй статті Головащенко І.О. [5, с. 4].

Немає сумніву, що різниця в поведінці хлопчиків і дівчаток визначається не їхніми фізіологічними особливостями, а соціокультурними фактори. Якщо ці фактори не є вродженими, а сконструйовані суспільством, вони можуть бути змінені шляхом зміни думок людей. Необхідно створити новий простір можливий життєвий вибір, підтримувати бажання та впровадження. Соціокультурний оцінка та інтерпретація статусів і ролей чоловіків і жінок має важливе значення у процесі гендерного виховання в суспільстві [6, с. 338].

Про впровадження гендерної компоненти до навчального процесу закладів освіти також йдеться і в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків» [1].

Шлях розвитку гендерного центру, започаткованого в 1991 р. жінками-науковцями Інституту літератури НАН України В. Агеєвою, С. Павличко, Т. Гундоровою, Н. Зборовською у формі феміністичного семінару, який функціонував аж до 1998 року. Лише 1998 року ініціаторки феміністичного семінару перейменували його в центр гендерних студій при Інституті літератури НАН України та здійснили юридичну реєстрацію центру. [2, с. 224].

На думку С. Гладченко, гендерне виховання у закладах освіти спрямоване на «створення оптимальних умов для формування вільної від стереотипів та упереджень гендерної свідомості і відповідальності за власні міжособистісні взаємини у соціумі» [4, с. 155]. Важливою частиною діяльності гендерних центрів є дослідження гендерних питань і розробка рекомендацій для університетської політики та за допомогою гендерних центрів можна здійснювати моніторинг та оцінку дотримання принципу рівності статей. Завданням гендерних центрів є підтримка ініціатив та заходів, спрямованих на боротьбу зі стереотипами та дискримінацією на гендерному ґрунті.

Гендерні центри в ЗВО є ключовими для зміни гендерних норм і цінностей у суспільстві та формування більш гендерно чутливого та рівноправного світу.

Отже, основними напрямками формування гендерочутливого світогляду студентів у вищій школі є безпосередня освітня діяльність, спрямована на застосування передових гендерно зорієнтованих технологій, методів, підходів навчання, інтеграція в освітній простір дисциплін, що висвітлюють гендерну проблематику, проведення виховних заходів, присвячених різним аспектам маскулінної й фемініної взаємодії, поживлення діяльності гендерних освітніх центрів, метою яких є підвищення гендерної компетентності студентської молоді [2, с. 225].

Загалом, гендерні центри в ЗВО відіграють ключову роль у творенні рівних можливостей для студентів та персоналу незалежно від їх статі, сприяють гендерній рівності та сприяють розвитку гендерної свідомості в освітньому середовищі. Гендерні центри в ЗВО є ключовими для зміни гендерних норм і цінностей у суспільстві та формування більш гендерно чутливого та рівноправного світу. Систематично слід проводити різноманітні заходи, зокрема тренінги, майстер-класи, квести, флешмоби, фотоконкурси, присвячені питанню рівності чоловіків і жінок, подоланню гендерних стереотипів, проявів сексизму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei dlia zhinok i cholovikiv. Zakon Ukrainy № 2866–IV vid 8 veresnia 2005 r. [On ensuring equal rights and opportunities for women and men. Law of Ukraine No. 2866-IV dated September 8, 2005]. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177> [in Ukrainian].

2. Burlaka, O. (2021). Pidhotovka fakhivtsia u vyshchii shkoli: hendernyi pidkhid [Specialist training in higher education: a gender approach]. *Materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnar. uchastiu «Transformatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity: svitovyi i ukrainskyi kontekst»*, 16–17 lyst. 2021 r. Poltava - *Materials of the All-Ukrainian science and practice conf. from international with the participation of «Transformations of higher pedagogical education: world and Ukrainian context»*, November 16-17. 2021. (p. 222-225) [in Ukrainian].
3. Voitovska, A. I. (2022). Henderna sotsializatsiia studentskoii molodi v umovakh zakladu vyshchoi osvity: inkluzyvnyi pidkhid: monohrafiia [Gender socialization of student youth in the conditions of a higher education institution: an inclusive approach: monograph]. MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : TsP Kompyrnt [in Ukrainian].
4. Hladchenko, S. (2017). Problemy vprovadzhennia hendernoii polityky v osvittii haluzi suchasnoi Ukrainy [Problems of implementation of gender policy in the educational field of modern Ukraine]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriiia : Istoriiia – Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. Series: History*, 2(3), 153 – 156 [in Ukrainian].
5. Holovashenko, I. O. (2018). Henderna osvita: poslidovnyi postup do suspilstva rivnykh mozhlyvostei [Gender education: consistent progress towards a society of equal opportunities]. *Znannia. Osvita. Osvichenist. Zbirnyk materialiv IV Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii. Vinnytsia: VNTU* (p. 3-6) [in Ukrainian].
6. Yadlovska, O. S. Gender education: ways of development and overcoming of stereotypes, Publishing House “Baltija Publishing”, 326-342. Retrieved from <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/40/750/1503-1?inline=1>. doi: <https://doi.org/10.36059/978-9934-588-42-6/326-342>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-09

Мацієвський Д. А.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСАННЯ ДОКУМЕНТІВ

Сучасний світ невпинно рухається вперед і змінюється під впливом інформаційних технологій. Однією з ключових інновацій, що значно спростила та прискорила бізнес-процеси, є електронне підписання документів. Тому, варто розглянути основні аспекти цієї технології та її вплив на комунікативну компетентність в сучасному бізнесі.

Електронне підписання документів — що це таке і як це працює? Електронний підпис є електронним аналогом звичайного ручного підпису, який підтверджує автентичність та цілісність електронного документа. Він генерується за допомогою спеціальних криптографічних алгоритмів і зберігається у цифровому вигляді. Електронний підпис забезпечується особистим ключем, який є унікальним для кожного користувача, і публічним ключем, який використовується для перевірки підпису [1].

Електронний підпис (ЕЦП) — це дані в електронній формі, які додаються до електронного документа або пов'язані з ним таким чином, що підпис і документ неможливо відокремити один від одного без внесення змін до їхніх даних. ЕЦП забезпечує захист електронних документів від підроблення та дозволяє гарантувати їхню цілісність і достовірність [2].

З технічної точки зору, електронний цифровий підпис (ЕЦП) генерується за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа. Щодо його правового статусу, ЕЦП має той же юридичний статус, що і власноручний підпис особи або печатка підприємства (організації, установи). Використання ЕЦП дозволяє ідентифікувати особу, яка підписує електронний документ, та однозначно визначати джерело інформації у підписаному документі. Тому можна стверджувати, що ЕЦП є надійним засобом для розмежування

відповідальності за інформаційну діяльність у суспільстві, зокрема, за дезінформацію.

За додаткову можливість роботи з ЕЦП, яка дозволяє точно ідентифікувати момент накладання підпису, можна вважати послугу фіксації точного часу підписання документа, відому як «відмітка точного часу». При цьому важливо зазначити, що відмітка точного часу неможливо змінити пізніше, навіть особою, яка наклала підпис. Якщо потрібно змінити час, можливе лише повторне підписання документа з фіксацією нового часу. Точний час, використовуваний для створення відмітки точного часу, синхронізується з точними джерелами часу з точністю до однієї секунди за допомогою апаратних засобів Центру сертифікації ключів. Згідно з чинним законодавством України, позначка часу не є обов'язковою складовою електронного документа, який підписано ЕЦП. Вона стає обов'язковою лише для документів, які повинні бути валідними протягом терміну дії сертифікату ЕЦП, за допомогою якого було зроблено підпис на документі [3].

Чинне законодавство не конкретизує правила використання Електронного Цифрового Підпису для документів, термін дії яких перевищує термін дії самого ЕЦП. Повідомлення про статус підписаних документів, які ще не закінчили свій термін дії, у випадку компрометації ЕЦП також не визначено в законодавстві. Ця неясність призводить до потенційних ризиків, пов'язаних з можливістю наступних атак на ЕЦП. Можливість використання скомпрометованого ЕЦП або ЕЦП, термін дії якого минув, для підпису документів з пізнішою датою створення. Можливість визнання підписаного документа без позначки часу, чия дійсність при перевірці підпису не може бути підтверджена через неможливість встановлення, чи був документ підписаний валідним ЕЦП, чи був підписаний пізніше недійсним ЕЦП. Така атака зазвичай супроводжується заявою про компрометацію ключа ЕЦП. Ця вразливість ЕЦП порушує сутність послуг, які надають сертифікаційні центри, такі як можливість призупинити дію ЕЦП або зафіксувати компрометацію ключа ЕЦП. При цьому не враховується роль арбітражу в вирішенні можливих конфліктів щодо підписаного документа.

Важливо зауважити, що підписування документів з пізнішою датою створення може бути успішно виконано з використанням діючого ЕЦП і сертифікованого програмного забезпечення, яке може змінювати системний годинник комп'ютера. З урахуванням цієї критичної вразливості, електронний документообіг, де відсутня позначка часу, обмежується підписанням документів, чия достовірність перевіряється тільки на момент підпису, наприклад, подача електронних звітів [3]. Але при цьому, переваги електронного підпису в порівнянні зі звичайним паперовим підписом несумнівні. По-перше, він значно зменшує час, необхідний для обробки документів, оскільки документи можна підписати в онлайн-режимі з будь-якого місця в світі. По-друге, електронний підпис забезпечує вищий рівень безпеки, оскільки він важко підробити або підмінити. По-третє, це екологічно чистий спосіб ро-

боти, оскільки він дозволяє уникнути використання паперу та інших ресурсів.

В Україні електронний підпис використовується в багатьох сферах, зокрема в бізнесі, владі та освіті. Це значно спростило економічні та ділові відносини під час онлайн навчання та обмеження діяльності під час карантинів та евакуації.

У сучасному світі електронний підпис є невід'ємною частиною комунікативної компетентності. Він дозволяє спілкуватися ефективніше, безпечніше та з більшою довірою [4].

Основна роль комунікативної компетентності в електронному підписі полягає в забезпеченні ефективної комунікації між сторонами. Завдяки цій технології, люди можуть легко обмінюватися документами та підписувати їх, навіть якщо вони знаходяться на великій відстані один від одного. Це робить комунікацію бізнес-партнерів більш ефективною та швидкою, що сприяє розвитку справ [5].

Звісно, важливо враховувати деякі аспекти безпеки та конфіденційності при використанні електронного підпису. Комунікативна компетентність також включає в себе здатність забезпечувати захист важливих даних і документів від несанкціонованого доступу. Це може включати в себе використання сильних паролів, зберігання ключів у безпечних місцях та регулярне оновлення криптографічних методів.

Електронний підпис є потужним інструментом, який може значно покращити комунікаційну компетентність. Він дозволяє швидко, зручно та безпечно обмінюватися електронними документами, що підвищує ефективність комунікації, забезпечує безпеку даних та збільшує довіру до співрозмовників [6].

Сфера електронних технологій відкрила для нас багато можливостей, але у той же час не можна забувати про наявність шахраїв, перевіряти інформацію та проводити листування тільки в офіційному порядку. Також зайвим не буде розвиток у цій сфері та розуміння покрокових інструкцій щодо будь-яких непорозумінь, що можуть відбутися у майбутньому. Світ не стоїть на місці, а, отже, треба підлаштовуватися під нові стандарти та перетворювати ці можливості на комфортне та безпечне для себе місце. Гарним додатком до цього буде розповсюджувати нову і невідому інформацію для поліпшення роботи у сфері електронного листування та заради запобігання шахрайству, яке не несе ніякої користі суспільству [7, с. 780].

Таким чином, електронне підписання документів - це інноваційна технологія, яка значно спрощує та прискорює бізнес-процеси. Вона сприяє розвитку комунікативної компетентності, забезпечуючи ефективну комунікацію між сторонами, а також вимагає високого рівня безпеки та конфіденційності. Тому, електронне підписання документів є важливим кроком у розвитку сучасного бізнесу і комунікаційних компетентностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Nazarova, I. Ya. (2020). Mozhlyvosti ta funktsii elektronnoho dokumentoobihu [Possibilities and functions of electronic document management]. *Ekonomichnyi prostir – Economic space*, 159, 166-170 [in Ukrainian].
2. Novikova, O. (2021). Osoblyvosti orhanizatsii ta vprovadzhenia elektronnoho dokumentoobihu v Ukraini [Peculiarities of organization and implementation of electronic document management in Ukraine]. *II Mizhnarodnyi podatkovyi konhres. Elektronne vydannia : zbirnyk materialiv - II International Tax Congress. Electronic edition: collection of materials*. Irpin : Universytet DFS Ukrainy. (p.707-712) [in Ukrainian].
3. Pasichnyk, I. Yu. (2021). Osoblyvosti vyznannia ta vidobrazhenia v obliku elektronnoho tsyfrovoho pidpysu [Peculiarities of recognition and display in accounting of electronic digital signature]. *Suchasni problemy upravlinnia pidpriemstvamy: teoriia ta praktyka: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii. m. Kharkiv - m. Torun. - Modern problems of enterprise management: theory and practice: materials of the international scientific and practical conference*. Kharkiv - Torun. Dnipro (p. 315-318) [in Ukrainian].
4. Khyzhniak, O. S. (2016). Vykorystannia elektronnoho dokumentoobihu i elektronnoho tsyfrovoho pidpysu promyslovymy pidpriemstvamy u zbutovii i zakupivelnii diialnosti: perevahy i nedoliky [The use of electronic document flow and electronic digital signature by industrial enterprises in sales and purchasing activities: advantages and disadvantages]. *Prychornomorski ekonomichni studii - Black Sea Economic Studies*, 10, 154-157 [in Ukrainian].
5. Voloshyna, T. (2022). Elektronne dilove lystuvannia: movno-komunikatyvna spetsyfika ta etyket [Electronic business correspondence: linguistic and communicative specifics and etiquette]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 5(105), 139-144 [in Ukrainian].
6. Yasinska, A. (2022). Problemy ta perspektyvy elektronnoho dokumentoobihu v umovakh tsyfrovoyi transformatsii [Problems and prospects of electronic document management in conditions of digital transformation]. *Molodyi vchenyi - Young scientist*, 11 (111), 128-134 [in Ukrainian].
7. Kapelka, O. A., & Yadlovska, O. S. (2022). Osoblyvosti vykorystannia elektronnoho lystuvannia v dokazovii bazi [Peculiarities of using electronic correspondence in the evidence base. Science and technology: problems, prospects and innovations]. *Science and technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. (Pp. 77-780). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/li-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-17-19-11-2022-osaka-yaponiya-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-10

Панфілов Олександр

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДВОМОВНОСТІ ТА ЙОГО ПРОЯВИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Соціокультурний аспект двомовності в Україні є складним і багатограним. Він впливає на багато аспектів суспільного життя, включаючи політику, культуру, освіту та соціальні відносини. Соціокультурний аспект двомовності визначає вплив двох чи більше мов на соціокультурний контекст суспільства.

Соціокультурний аспект двомовності включає в себе різноманітні складові, такі як культурні, соціальні та економічні взаємозв'язки між мовами, взаємодію мовних спільнот, вплив мови на ідентичність та сприйняття світу, а також роль мови у культурному спадкуванні. Наприклад, у 2012 р. в Київській міській раді на звернення українською відповіли нею ж, а в обласній – до кінця спілкувалися російською. У 2014 – 2015 рр. у приймальні голови обласної ради відповідали українською, а в голови міської ради – російською. У 2016 р. на звернення українською мовою до приймальні голови облдержадміністрації відповіли українською [6].

Соціокультурний аспект розкриває соціальні передумови та причини двомовності, дозволяє проаналізувати розподіл соціальних функцій білінгва та дослідити вплив на його розвиток. Такий підхід становить досить складне завдання для сучасної системи освіти, оскільки, даний аспект білінгвізму має як і позитивний характер, що пов'язаний із взаємодією представників різних етнічних спільнот, так і негативний, що супроводжує змішуванням декількох мов. Одна з основних проблем соціолінгвістичних досліджень білінгвізму часто полягає в неможливості визначити чіткі межі білінгвізму [1].

Прояви двомовності в Україні включають наступні аспекти: білінгвізм населення – багато українців володіють як українською, так і російською мовами, що виражається у їх повсякденному спілкуванні

та виборі мови для освіти та роботи; мовні спільноти: Україна має різноманітні мовні спільноти, включаючи українців, росіян, кримських татар, поляків, євреїв та інші національні меншини, кожна з цих спільнот має свою мовну ідентичність та культурні особливості); мовні протистояння, зокрема, в контексті використання російської мови через війну в Україні; мовні медіа та культура: до початку повномасштабного вторгнення Україна мала багато мовних медіа, які пропонували контент як українською, так і на російсько мовами. Культурні продукти, такі як література, кіно, музика, також існували в обох мовах); освіта: в Україні існують системи білінгвальної освіти, але з обов'язковим вивченням державної мови; мовна ідентичність: деякі вважають, що важливо зберігати українську мову, інші вважають, що російська також має право на існування).

Втім, у сучасній Україні надзвичайно важливе вивчення і розв'язання проблем, пов'язаних з українсько-російським білінгвізмом, які є не лише лінгвістичними питаннями, а й соціальними, політичними, культурними [2, с. 1]. Масова двомовність України є наслідком тривалого процесу монокультурної асиміляції, тимчасовим перехідним етапом повернення до російської одномовності. Сьогодні в Україні надзвичайно критичним постає питання вивчення і розв'язання проблем, пов'язаних з українсько-російським білінгвізмом. Масова двомовність, деформація мови, конфліктність мовних проблем можуть мати наслідками втрату суспільної консолідації, небезпечні процеси асиміляції як мовної, так і національно-культурної. Питання двомовності в Україні переважно намагаються представити як суто культурно-лінгвістичну, але це є проблемою політичного, соціального й економічного характеру. Мова є стрижневим елементом на кожному з етапів виникнення та розвитку держави. Становлення народу тісно пов'язане з формуванням його мови. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не було, не може існувати без мови [3, с. 26]. Громадська організація «Простір свободи» починаючи від 2011 р. щорічно оприлюднює результати огляду «Становище української мови» [4]. На підставі цих даних можна зробити висновки, що українська мова домінує в освіті, книговидаванні, друкованих ЗМІ, кінопрокаті, телебаченні й радіомовленні, а в законодавстві є єдиною.

Також необхідно зазначити, що соціокультурний аспект двомовності в Українському суспільстві відіграє важливу роль в правоохоронній діяльності, оскільки має вплив на сприйняття законів та правопорядку громадянами. Ось деякі прояви двомовності в правоохоронній сфері України: мовні права національних меншин (Україна визнає права національних меншин, включаючи право користуватися рідною мовою в офіційних справах та взаємодії з правоохоронними органами. Це означає, що правоохоронці повинні мати здатність спілкуватися мовою національних меншин); толерантність та розуміння (правоохоронні органи повинні проявляти толерантність і розуміння до різних мовних та культурних спільнот, сприяти взаєморозумінню та

конструктивній співпраці. Однак, слід звернути увагу на те, що 16 липня 2019 року в Україні набрав чинності Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [5], відповідно до норм якого, сьогодні державною мовою всі повинні розмовляти в професійному та публічному спілкуванні); правові засади (законодавство України передбачає мовні права громадян, і правоохоронці повинні дотримуватися цих норм при виконанні своїх обов'язків); освіта (правоохоронці також можуть отримувати освіту та тренування з питань багатомовності та міжкультурної комунікації, щоб краще розуміти та обслуговувати різні мовні спільноти).

За спостереженнями вчених, зокрема психолінгвістичні дослідження, не може у свідомості мовця існувати одночасно дві рідних мови, дві мови рівнозначних щодо залучення або таких, якими послуговуються на рівних правах. Причому ступінь превалювання завжди визначається виключно мовцем. Лише певні соціокультурні обставини можуть бути визначальними для вибору мови, однак і за цих обставин для мовця так і залишиться основою, превалюючою мовою саме та, яку він сам завжди обирає. Отже, аналізуючи явище двомовності, доречніше все ж говорити про диглосію та її вплив як на мовця, так і на середовище, в якому проживає мовець або реалізує свої комунікативні потреби [7, с. 736].

Держава повинна забезпечувати конституційні права і свободи громадян щодо їх мовних прав. Саме тому мовна політика є одним із найважливіших пріоритетів у здійсненні державної влади своїх функцій.

Таким чином, соціокультурний аспект двомовності в правоохоронній сфері в Україні вимагає врахування різноманітності мов та культур і сприяє підтримці прав і свобод усіх громадян, незалежно від їхньої мовної приналежності чи ідентичності. Такий підхід сприяє сприятливому середовищу для співіснування різних мовних та культурних спільнот в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Loginova, E., & Gvozdeva, E. (2019). Influence of Bilingualism on Peoples' National Self-Identity. *Individual and Society in the Global Era*, pp. 13-25. DOI: 10.18502/kss.v3i16.4470.
2. Azarova, L. Ye. (2015). Dvovovnist: prychnyny naslidky [Bilingualism: causes and consequences]. *Ridnyi kraj: Almanakh Poltavskoho pedahohichnoho universytetu. Poltava – Homeland: Poltava Pedagogical University Almanac. Poltava*, 2 (33), 71–74. Retrieved from http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9105/Dvovovnist_prychnyny_naslidky.PDF?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].
3. Azarova, L. Ye. (2018). Mova yak vyznachalnyy chynnyk identychnosti ukrainskoi natsii [Language as a determining factor of the identity of the Ukrainian nation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy - Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine*, 292, 24 – 32. Retrieved from <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/23362> [in Ukrainian].

4. Stanovyshche ukraïnskoi movy v Ukraïni: ukraïnska mova dominuie v osviti, kinoprokati, knyhovydanni ta radio, ale zdaie pozytsii na telebachenni y u sferi posluh [The position of the Ukrainian language in Ukraine: the Ukrainian language dominates in education, film distribution, book publishing, and radio, but is losing ground on television and in the service sector] (08.11.2019). *interfax.com.ua*. Retrieved from <https://interfax.com.ua/news/general/623376.html> [in Ukrainian].

5. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukraïnskoi movy yak derzhavnoi: Zakon Ukraïny vid 25 kvitnia 2019 roku № 2704-VIII [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language: Law of Ukraine dated April 25, 2019 No. 2704-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].

6. Stanovyshche ukraïnskoi movy v Ukraïni u 2016 r. : analitychnyi ohliad [The position of the Ukrainian language in Ukraine in 2016: an analytical review] (2016/11/10). *Argumentua*. Retrieved from <https://argumentua.com/stati/stanovishche-ukraïnsko-movi-v-ukraïni-u-2016-rots-dosl-dzhennya> [in Ukrainian].

7. Yadlovska, O. S. (2020). Okremi proiavy sotsiokulturnykh aspektiv yavyshch dyhlosii ta bilinhvizmu [Individual manifestations of sociocultural aspects of the phenomena of diglossia and bilingualism]. *The world of science and innovation. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. (Pp. 632-637). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/iii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyathe-world-of-science-and-innovation-14-16-oktyabrya-2020-goda-londonvelikobritaniya-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-11

Тузик Р. І.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ

У XXI столітті, як часи динаміки та глобалізації, комунікація стає ключовим фактором для розвитку правової системи та взаємодії держави з громадськістю. Юристи повинні мати високу комунікативну компетентність, готовність сприяти діалогу та дотримуватися принципів демократії та гуманізму навіть у найскладніших ситуаціях. Їхні дії впливають на права і безпеку громадян та суспільні інтереси. Тому суспільство ставить високі вимоги до комунікативних навичок та знань юристів. Фактично, комунікативні здібності відносяться до основних вимог діяльності юристів.

Сучасний юрист повинен бути не лише фахівцем у своїй галузі, але й відмінним комунікатором, адже завжди працює у комунікативній ситуації «Людина-Людина». Правник повинен вміти вести діалог, використовуючи принципи демократії та гуманізму, навіть у найскладніших ситуаціях, бути толерантним, виваженим. Від його професійних навичок і здатності сприяти взаєморозумінню залежать права та свободи людини, громадська безпека та суспільні інтереси. Сучасні вимоги до юристів високі, адже їхня робота має безпосередній вплив на суспільство та правопорядок.

Юристи готові працювати наданням компетентної допомоги, здійсненням морально-правової комунікативної взаємодії, яка відповідає принципам демократії та гуманізму, навіть в екстремальних умовах [1].

Комунікативна компетентність – складний феномен, основу якого становлять певні здібності: уміння прогнозувати соціально-психологічну ситуацію спілкування, ураховувати її своєрідність, «вживатися» та керувати нею [2, с. 53].

Про важливість формування висококваліфікованих фахівців, здат-

них адаптуватися до мінливих ситуацій у сфері праці, з одного боку, і продовження професійного зростання та освіти – з іншого акцентується увага в Національній рамці кваліфікацій [3].

Отже, комунікативна культура є необхідною умовою успішної реалізації спеціаліста. Утім, комунікативна культура майбутнього юриста постає як властивість особистості, що інтегрує комунікативні знання, цінності, досвід, реалізація яких дозволяє досягати взаєморозуміння між суб'єктами юридичної діяльності й вирізняє наступні компоненти: культуру почуттів, культуру мислення, культуру мовлення і культуру здоров'я. Отже, комунікативна культура є основою цілісної професійної культури юристів [4].

Ці професійно важливі якості завжди цінувалися в юристів. Сьогодні саме від законних дій цих інтегрованих фахівців значною мірою залежить захист прав і свобод людини, правопорядок, громадська безпека, здоров'я, добробут і навіть життя громадян. Помилки в роботі юриста можуть становити пряму загрозу суспільним інтересам. У свідомості юристів мова — це насамперед спосіб матеріалізації думки і волі законодавця. Комунікативна культура сучасного спеціаліста юридичної справи розглядається як умова ефективності його професійної діяльності, а також виступає показником його професійної компетентності та професійного самовдосконалення. Таким чином, комунікативна культура є універсальною системою спілкування людей на всіх рівнях [5].

Серед найбільш важливих міжнародних вимог до професійної діяльності юриста виокремлюємо незалежність юридичної професії як гарантії справедливого правосуддя, здійснення захисту прав людини і надання правової допомоги. Юрист має дотримуватися найвищого рівня чесності і порядності щодо тих, з ким контактує, ставитися до інтересів своїх клієнтів як до першочергових. Від таких фахівців очікують умінь на відповідному кваліфікаційному рівні встановлювати і підтримувати психологічний контакт, умінь проникати у внутрішній світ людини [6].

Комунікативні компетентності є важливими для реалізації у багатьох інших професіях, представники яких у своїй діяльності співпрацюють з соціумом та людьми взагалі. Однак для юристів дотримання культури професійного мовлення є однією з вирішальних якостей, адже саме правники мають вплив на прийняття певних висновків та дій щодо вирішення проблемних питань на законодавчі основі, і саме мистецтво переконання та володіння мовленням може стати вирішальним для особи [7].

Важливо відзначити, що в сучасному XXI столітті комунікація стала не просто важливим аспектом життя, але й ключовим елементом розвитку правової системи та спілкування держави з громадськістю. Юристи, як фахівці, пов'язані з правом, відіграють вирішальну роль у цьому процесі. Сучасні вимоги до юристів високі, і суспільство очікує від них не лише фахової експертизи, але й здатності до побудови

конструктивного діалогу та вирішення складних ситуацій. Підготовка сучасних юристів повинна враховувати ці вимоги і сприяти розвитку їхньої комунікативної компетентності. Таким чином, комунікація є не від'ємною частиною сучасної юридичної професії, і її важливість тільки зростає в умовах глобалізації та змін у суспільстві. Юристи повинні бути готові до викликів сучасності і сприяти побудові справедливого та правового суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Natsionalna stratehiia rozvytku osvity v Ukraini na period do 2021 roku [National strategy for the development of education in Ukraine for the period until 2021]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> [in Ukrainian].
2. Anufrieva, N. M. (2002). Komunikatyvna kompetentnist osobystosti [Communicative competence of the individual]. *Visnyk KNU im. T. H. Shevchenka. Sotsiologhiia. Psykholohiia. Pedahohika – Bulletin of KNU named after T. G. Shevchenko. Sociology. Psychology. Pedagogy*, 12-13, 53-58 [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1341 vid 23.11.2011 r. [On the approval of the National Framework of Qualifications. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1341 dated November 23, 2011]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-p> [in Ukrainian].
4. Klochko, M. I. (2009). Yurydychna termvnohohiia: poniattia, osoblyvosti [Legal terminology: concepts, features]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia – State construction and local self-government*, 18, 148-153. Retrieved from https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2571/1/Klochko_148.pdf [in Ukrainian].
5. Bilonozhko, A. V. (2008). Sotsialno-psykholohichni chynnyky stanovlennia komunikatyvnoi kultury maibutnoho yurysta v protsesi profesiinoy pidhotovky [Socio-psychological factors in the formation of the communicative culture of a future lawyer in the process of professional training]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
6. Vasyliiev, V. L. (1993). Psykholoho-pedahohichni aspekty pidhotovky slidchykh [Psychological and pedagogical aspects of training of investigators]. *Pravoznavstvo – Science of law*, 1, 114–119 [in Ukrainian].
7. Yadlovska, O. S., & Pertsova, A. D. (2022). Komunikatyvni zdibnosti yurystiv yak osnova efektyvnoyi profesiinoy diialnosti. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference [Communicative abilities of lawyers as the basis of effective professional activity. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference]. BoScience Publisher. USA. Chicago (p.210-214). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/x-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyamodern-directions-of-scientific-research-development-23-25-marta-2022-godachikago-ssha-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-12

Зінченко А. Ю.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І РЕКЛАМА

Українська мова відіграє важливу роль у збереженні та підтримці національної ідентичності та культурної спадщини України. Після виходу з кола радянського впливу та проголошення незалежності в 1991 році, стали важливими завданнями держави зміцнення статусу української мови як державної мови та її поширення у всіх сферах суспільства. Одним із ключових аспектів, який регулює це завдання, є мовне законодавство, яке стосується використання української мови в рекламі, але нерідко мовне законодавство порушується.

Реклама, як важливий елемент сучасного суспільства, має значущий вплив на споживачів та формування їхніх поглядів, уподобань і покупкової поведінки. Використання мови в рекламі стає засобом не лише комунікації, а й культурної самоідентифікації. У цьому контексті, мовне законодавство визначає обмеження і вимоги щодо використання української мови в рекламі, встановлюючи не лише правила, але й відповідальність за їхнє порушення.

Закон, який був прийнятий Верховною Радою наприкінці травня цього року і набрав чинності, вносить важливі зміни до законодавства України, зокрема до Закону «Про рекламу» та інших законів. Ці зміни спрямовані на впровадження норм європейського законодавства у національне законодавство України в сфері аудіовізуальної реклами. Вони включають визначення поняття «реклама», розширення сфери застосування Закону «Про рекламу», регулювання саморегулювання у галузі реклами, вимоги до мови реклами, спонсорства, продакт-плейсменту, телепродажу, соціальної реклами, загальні та особливі вимоги до реклами, а також встановлення механізмів контролю за її змістом та поширенням [1].

Реклама є суттєвим інструментом впливу на громадську думку та покупкову поведінку, і мовне законодавство в цьому контексті визна-

чає обов'язки рекламодавців у використанні мови. Однак розвиток реклами та забезпечення дотримання мовних норм вимагає узгодженого підходу та співпраці між урядовими органами, рекламними агентствами, та компаніями, щоб забезпечити якісну та ефективну комунікацію, зберігаючи при цьому мовну різноманітність та культурну ідентичність країни [2].

Рекламний текст має бути написаний у літературній мові, де враховується літературна форма в процесі його створення. Літературна норма визначається як найпоширеніші варіанти мови, які прийняті в суспільній мовній практиці як стандартні для вживання, включаючи правила правильної вимови, слововживання, граматики, та інші аспекти. Нормативна мова - це обов'язковий стандарт мовлення, що включає наголос, вимову, слововживання, морфологію та синтаксис. Реклама не завжди несе за собою позитивний характер, інколи це негативно впливає на людей, які не осмислюють подану інформацію. Підбираються спеціальні мовні засоби, які підвищують емоції, змушують замислитися і зробити певні дії. Часто наявним у рекламі є використання інтелектуального шахрайства, підміни понять, залучення символів, паралелізмів, аналогії тощо задля впливу на індивіда та привертання уваги до певної продукції [4, с. 821].

Отже, при створенні рекламного тексту, необхідно обирати єдиний або найпоширеніший та найбільш прийнятний варіант мови, який вже закріпився в суспільній мовній практиці [3].

У цілому, зазначимо, що мовне законодавство в контексті реклами є ключовим інструментом для забезпечення збереження та розвитку національної мови та культурної спадщини в Україні. Це законодавство визначає вимоги та обмеження щодо використання української мови в рекламі, зокрема, у сфері аудіовізуальних матеріалів, спонсорства, телепродажу, соціальної реклами та інших аспектах. Ці норми відображають стратегічну мету уряду - забезпечення пріоритетного статусу української мови в сучасному інформаційному середовищі. Виконання мовних норм в рекламі вображає загальний національний стривоження за збереженням і розвитком української мови, створюючи підґрунтя для спільних зусиль на шляху до культурної інтеграції та розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro reklamu» ta inshykh zakoniv Ukrainy shchodo implementatsii norm yevropeiskoho zakonodavstva u natsionalne zakonodavstvo Ukrainy shliakhom implementatsii okremykh polozhen zakonodavstva Yevropeiskoho Soiuzu u sferi audiovizualnoi reklamy (Yevropeiskoi konventsii pro transkordonne telebachennia, Dyrektyvy Yevropeiskoho parlamentu ta Rady pro audiovizualni mediaposluhu vid 10 bereznia 2010 roku iz zminyamy, vneseny my Dyrektyvoiu (YeS) 2018/1808 vid 14 lystopada 2018 roku) – Zakon Ukrainy (Pryiniattia vid 30.05.2023) [On the introduction of amendments to the Law of Ukraine «On Advertising» and other laws of Ukraine regarding the implementation

of the norms of European legislation into the national legislation of Ukraine through the implementation of certain provisions of the legislation of the European Union in the field of audiovisual advertising (the European Convention on Transfrontier Television, the Directive of the European Parliament and the Council on Audiovisual media services of March 10, 2010 as amended by Directive (EU) 2018/1808 of November 14, 2018) – Law of Ukraine (Adopted on May 30, 2023). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3136-20#Text> [in Ukrainian].

2. Derpak, O. (2010). Efektyvnist reklamy: movni osoblyvosti [Effectiveness of advertising: linguistic features]. *Aktualni problemy ukraïnskoi linhvistyky: teoriia i praktyka – Actual problems of Ukrainian linguistics: theory and practice*, 24-33 [in Ukrainian].

3. Yermolenko, S. Ya. (2004). Norma. [Norma]. *Ukrainska mova: Entsyklopediia – Ukrainian language: Encyclopedia*. Kyiv [in Ukrainian].

4. Yadlovska, O. S., & Yankina, H. D. (2020). Osoblyvosti tehuвання ta emotsiine zabarvlennia reklamy: vplyv na spryiniattia spozhyvacha [Features of tagging and emotional coloring of advertising: impact on consumer perception]. *Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*. BoScience Publisher. Boston, USA. (Pp. 21-27). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyafundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-16-18-dekabrya-2020goda-boston-ssha-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-13

Павлов О. О.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ЕЛЕКТРОННЕ ЛИСТУВАННЯ ЯК ДОКАЗ У СУДІ

Електронна пошта як засіб спілкування, а сьогодні ще й як доказовий матеріал, за допомогою якого передається важлива інформація, давно доступна кожному.

Суди в Україні останнім часом використовують електронну пошту як доказ у всіх видах судових процесів.

Чимало дискусій викликає питання про необхідність електронного цифрового підпису (далі – ЕЦП) у разі подання доказів електронного судового листування. Бо раніше суди не вважали поштові повідомлення електронними доказами і не вимагали їх засвідчення за допомогою ЕЦП.

Очевидно, що електронна пошта має багато переваг і широко використовується в бізнес-процесах. Однак у разі виникнення спору та звернення до суду для його вирішення необхідне правильне використання електронного листування як доказу в судовому процесі. Питання можливості використання електронного листування як доказу в господарському суді далеко не нове, а актуальне вже давно.

Електронним доказом є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи (ч. 1 ст. 100 ЦПК України). Таке визначення електронних доказів є надто широким, але на це є вагомі причини: технологічні зміни у сфері комп'ютерних технологій відбуваються дуже швидко. І мало того, багато нематеріальних благ виступають виключно в електронній формі, дії з якими можуть бути предметом доказів у цивільних справах (особливо криптовалюта, де послуги, пов'язані з її наданням, вже підлягають оцінці міжнародних судових установ [1, с.372]). Таким чином, більш об'єктивне визначення електронних доказів було б обмежуючим фактором у розвитку цієї концепції. Невипадково в багатьох європейських країнах у кодифікованих актах немає визначення електронного доказу (Греція, Німеччина, Франція та ін.).

Дія чинного ЦПК України поширюється на електронні документи (у тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та аудіозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, дані з баз даних та інші дані. в електронному вигляді. Такі дані можуть зберігатися переважно на портативних пристроях (карти пам'яті, мобільні телефони тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях зберігання даних в електронному вигляді (в тому числі в Інтернеті). Тому запропонований кодексом перелік електронних доказів та їх носіїв не є виключним.

Оцінка електронних доказів є одним із найскладніших завдань сучасної практики цивільного судочинства. Справа в тому, що наразі сформувалися певні усталені підходи до оцінки всіх засобів доказування, крім електронних. Тому контроль навіть за такими елементарними критеріями, як оцінка придатності електронних доказів, на практиці може бути проблематичним. Так, в одному цивільному провадженні відповідач не зміг продемонструвати належними доказами стягнення боргу, надавши позивачу логін і пароль для криптовалютного облікового запису [2]. Хоча найбільше питань виникає при оцінці допустимості та достовірності електронних доказів.

Існують загальні положення щодо визначення допустимості електронних доказів, а також окремі моменти, які стосуються певних видів електронних доказів. Так, усі електронні докази мають бути засвідчені електронним цифровим підписом, незалежно від того, подається до суду оригінал чи копія (крім паперових) (ч. 2 ст. 100 ЦПК). Щоправда, електронні докази можна перевірити не лише електронним підписом, а й електронною печаткою. Умовою допустимості електронних підписів (печаток) є наявність чинного сертифіката на момент їх створення. Зокрема, кваліфікований електронний підпис чи кваліфікована електронна печатка вважаються засвідченими, якщо на момент створення кваліфікованого електронного підпису чи печатки кваліфікований сертифікат електронного підпису чи печатки підписувача чи створювача електронної печатки був дійсним (ч. 2 статті 18 Закону України «Про електронні довірчі послуги»). Відсутність електронного підпису робить неприпустимими навіть елементарні пропозиції, які надсилаються в електронній формі на офіційну електронну адресу суду як підтвердження певної процесуальної поведінки в цивільному судочинстві, про що яскраво свідчать численні рішення Верховного Суду [3].

Законом може бути встановлено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу (ч. 2 ст. 100 ЦПК України).

При поданні копії електронного доказу необхідно вказати, у кого є оригінал (ч. 4 ст.100 ЦПК). Якщо оригінал електронного доказу не подано і учасник процесу або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу, суд не розглядає такий доказ (ч. 5 ст. 100 ЦПК України). Так, в одній цивільній справі, де вирішувалося питання про правомірність звільнення працівника дошкільного закладу у зв'язку з його аморальною поведінкою («розповсюдження в соціальних мережах (інтер-

нет-спільнотах) ряду фото, які свідчать про аморальна поведінка вихователя»), суд щодо наданих відповідачем паперових копій електронних доказів – зображено вмісту екрану монітора – у зв'язку з ненаданням їх оригіналів, позивач належним чином не розглянув відповідність таких копій з оригіналом [4].

У разі оцінки електронного письмового документа суд повинен з'ясувати, чи існує заборона на подання документа в електронній формі. Так, електронний документ не може бути використаний як оригінал документа спадкового права; документ, який відповідно до законодавства може бути створений лише в одному оригіналі, крім випадку існування централізованого сховища оригіналів електронних документів; в інших випадках, встановлених законом (ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг»).

Доказування в електронній сфері є правомірним і для того, щоб уникнути труднощів з обґрунтуванням своєї позиції, треба знати декілька правил. Перший варіант - використовувати цифровий підпис при листуванні. Проте, цей варіант не має значної популярності і в господарській діяльності використовується не часто. Другий варіант – в договорі потрібно вказати, що електронна переписка вважається офіційним документом і у випадку розгляду спорів в суді визнається достатніми доказами. Ще одним правилом є те, що треба завжди вказувати електронні адреси (пошти) в договорі, через які ви збираєтесь працювати з людиною в інтернеті [6, с. 779].

Слід зазначити, що суди застосовують різні підходи до оцінки електронних листів як доказів у друкованому вигляді. Деякі суди приймають листування сторони з її відповідачем, якщо зі змісту листів ясно, що листування велося між сторонами спору. Суди розглядають такі відбитки як докази разом з іншими доказами.

Інші суди не розглядають електронну пошту як доказ у справі. У таких випадках наявність зазначеної кореспонденції можна підтвердити шляхом проведення комп'ютерно-технічного тесту за темою електронного опитування. Для проведення вищезазначеної експертизи необхідно надати для дослідження жорсткий магнітний диск (жорсткий диск). Професійне дослідження допоможе виявити наявність зазначеної інформації та відновити її у разі видалення. Варто зазначити, що для надання носія експерту необхідно мати уявлення про його місцезнаходження, що допоможе визначити власника сервера чи суду, а також мати можливість його надати до експерта.

Наразі при дослідженні електронних доказів суди дотримуються таких правових висновків Верховного Суду.

Верховний Суд у постанові від 06.11.2019 у справі № 904/2882/18 зазначив, що надана позивачем роздруковка електронного листування не може бути використана як доказ у справі, оскільки не відповідає вимогам закону. Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» не містить електронного підпису, який є обов'язковою ознакою електронного документа, що унеможливорює ідентифікацію відправника

повідомлення, зміст такого документа не захищений від виправлення та спотворення. Також суд звернув увагу на те, що укладений між учасниками договір не містив умов щодо можливості використання електронного листування під час його виконання, домовленості учасників щодо відповідних адрес електронного листування та переліку осіб, які мають право на електронне листування [5, с.121].

Тому можливість використання електронних доказів у суді можна назвати прогресивним нововведенням. Проте порядок реєстрації, подання та дослідження таких доказів наразі залишається неврегульованим і потребує вдосконалення. Електронне листування як вид електронних доказів є важливим елементом доказування учасниками процесу своїх правових позицій. Варто нагадати, що виключне та беззаперечне дотримання всіх обов'язкових вимог, передбачених законодавством, під час використання електронного листування є запорукою успішного здійснення господарської діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Fennych, V. P. (2022). Otsinka elektronnykh dokaziv u tsvilnomu protsesi (na prykladakh okremykh katehorii sudovykh sprav) [Evaluation of electronic evidence in civil proceedings (using examples of certain categories of court cases)]. *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriya PRAVO - Scientific Bulletin of UzhNU. The Law series*, 71, 370-375 [in Ukrainian].
2. Postanova Volynskoho apeliatsiinoho sudu vid 23 travnia 2022 r. u tsvilnii spravi № 159/5106/20 [Resolution of the Volyn Court of Appeal dated May 23, 2022 in civil case No. 159/5106/20]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104468629> [in Ukrainian].
3. Ukhvala Verkhovnoho Sudu vid 18 travnia 2021 r. u tsvilnii spravi № 521/15887/18 [Decision of the Supreme Court dated May 18, 2021 in civil case No. 521/15887/18]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97219059> [in Ukrainian].
4. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 31 bereznia 2019 r. u tsvilnii spravi № 568/879/17 [Resolution of the Supreme Court dated March 31, 2019 in civil case No. 568/879/17]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80751512> [in Ukrainian].
5. Matvieiev, P.S. (2021). Teoretyko-pravovi zasady elektronnoho lystuvannia yak riznovydu elektronnykh dokaziv v hospodarskomu protsesi Ukrainy [Theoretical and legal principles of electronic correspondence as a type of electronic evidence in the economic process of Ukraine]. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 3, 117-121 [in Ukrainian].
6. Krapelka, O. A., & Yadlovska, O. S. (2022). Osoblyvosti vykorystannia elektronnoho lystuvannia v dokazovii bazi. Science and technology: problems, prospects and innovations [Peculiarities of using electronic correspondence in the evidence base. Science and technology: problems, prospects and innovations]. *Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. CPN Publishing Group*. Osaka, Japan. (Pp. 776-781). Retrieved from <https://sci-conf.com.ua/i-i-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyascience-and-technology-problems-prospects-and-innovations-17-19-11-2022-osakayaponiya-arhiv/> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-14-14

Погрібний А. Р.

Здобувач освіти 1 курсу магістратури,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Ядловська О. С.

Доцентка кафедри міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін, к. іст. н., доцент,
Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Держава як соціальна організація та система владних інститутів відіграє провідну роль у формуванні процесів щодо забезпечення функціонування державної мови. В Україні мовне питання протягом усіх років незалежності та в історичній ретроспективі декількох сторічч до цього завжди слугувало підґрунтям для протиріч та протиборства. І лише у 2019 р. було прийнято законодавство, що визнає державною мовою – українську. Таким чином, наша держава проходить досить довгий та жорсткий період становлення та захисту незалежності. Чинник функціонування української мови як державної відіграє провідну роль у збереженні української держави.

Державна мова відіграє важливу роль у формуванні та розвитку країни. Вона є символом національної ідентичності, способом спілкування і передачі інформації. Державна мова є основою соціального і політичного буття, впливає на культурний розвиток і економічний прогрес. Державна мова є основним засобом комунікації всередині країни. Це дозволяє людям з різних регіонів та соціальних груп спілкуватися та розуміти один одного [1, с.48-53].

Державна мова сприяє зміцненню єдності в суспільстві і створенню умов для співпраці і розвитку. Державна мова має велике значення для культурного розвитку країни: через неї передаються і зберігаються традиції, історія і цінності народу, поширюються література, мистецтво, музика та інші форми культури, що сприяє їх збереженню та розвитку [5, с. 99]. Офіційна мова відіграє важливу роль у політичній сфері країни, є основним засобом комунікації між урядом і громадянами, а також між державними органами. Знання офіційної мови є необхідною умовою для участі в політичному житті країни, включаючи виборчий процес, участь у парламенті та інших державних органах. Офіційна мова також є засобом

формування та поширення політичної ідеології, правової системи та державної політики, а також відіграє важливу роль у міжнародних відносинах та дипломатії, забезпечуючи ефективну комунікацію з іншими державами та міжнародними організаціями [5, с.105].

Державна мова є основою для об'єднання діячів бізнесу, урядових органів і суспільства в цілому. Володіння державною мовою сприяє розвитку економіки через поліпшення комунікації та обміну інформацією між учасниками ринку. Державна мова є важливим елементом державного устрою, визначає особливості правової системи, законодавства та офіційних документів [2, с.73-74]. Державна мова є невід'ємною частиною освітньої системи, дозволяючи громадянам отримувати якісну освіту, бути обізнаними про політичне, економічне та соціальне життя країни. Офіційна мова відіграє важливу роль у системі освіти та є основою для викладання навчальних предметів, комунікації між вчителями та здобувачами, а також для створення навчальних програм і підручників. Знання офіційної мови є необхідною умовою для отримання освіти високого рівня і просування в кар'єрі. Офіційна мова також впливає на доступність освіти для різних соціальних груп та рівень грамотності в країні [2, с.76].

Мовний чинник відіграє формотворчу роль у збереженні національної ідентичності. Разом з тим, мова виступає і засобом національної ідентифікації, що впливає як на особистість, так і на суспільство в цілому, при цьому мовне питання може впливати і на перебіг політичних подій. Слід зазначити, що існує взаємозалежність у розвитку мови від якісних перетворень у самому суспільстві. Соціальні зміни можуть стати катализатором змін у мові, яка фактично стане відображенням ймовірного впливу соціуму на систему мовлення та функціонуванні самої мови [7, с. 314].

Державна мова відіграє ключову роль у розвитку країни та формуванні єдиної суспільної свідомості, також мова є інструментом комунікації між громадянами, способом передачі знань, цінностей і культурних традицій. Державна мова полегшує взаємодію між людьми, створюючи рівні можливості для всіх громадян, сприяє формуванню ідентичності і національної самосвідомості, зміцнює єдність і солідарність нації. Без державної мови стає важко забезпечити ефективне спілкування, згоду та подолання відмінностей у думках та поглядах [4, с.194]. Володіння державною мовою має велику практичну значимість для громадян: полегшує їх участь в економічному і соціальному житті, сприяє побудові ефективних комунікаційних зв'язків, підвищує рівень освіти і професійних навичок. Крім того, знання державної мови зміцнює громадянський дух, активізує їх участь у громадському та політичному житті країни [4, с.198].

Державна мова також має важливе економічне значення. Вона створює сприятливі умови для розвитку бізнесу, торгівлі та інвестицій. Компанії, що володіють державною мовою, легше знаходять партнерів і клієнтів на внутрішньому ринку, а також успішно взаємодіють із зарубіжними партнерами. Значення державної мови для розвитку країни незаперечно, адже мова сприяє об'єднанню нації, забезпечує ефективну комунікацію і передачу знань, а також відіграє важливу роль в економічному розвитку.

Тому державна мова заслуговує на особливу увагу і підтримку з боку суспільства і держави [3, с.6-8].

Усі сфери нашого життя – спілкування, навчання, заходи, професійна реалізація та ін. – супроводжуються мовою. Навіть мислення наше будується для багатьох українською мовою, бо ці явища між собою безпосередньо взаємозв'язані. Тільки лише за допомогою мови, інформація, яка буда здобута попередніми поколіннями, передається до сучасності. В Україні державною мовою є українська. Держава сприяє розвитку нашої нації, наших традицій та культури. У сучасному житті громадяни зобов'язані знати правила, дотримуватись законів нашої держави. Знання державної мови є показником розвитку та культурності людини [6, с.992].

Державна мова відіграє важливу роль у розвитку країни, оскільки є основним засобом комунікації між громадянами, об'єднуючи людей, створюючи єдиний культурний і суспільний простір, сприяючи формуванню і розвитку національної ідентичності. Державна мова є символом нації, її історії та культури. Мова відображає особливості і цінності народу, формує його унікальний світогляд і колективну пам'ять, виступає ключовим фактором, що визначає спосіб мислення громадян, їх сприйняття світу і навколишньої дійсності. Державна мова стає фундаментом для розвитку освіти, науки, культури і мистецтва, а також політичного та економічного прогресу країни.

Таким чином, державна мова – це не просто засіб спілкування, а потужний інструмент, що впливає на всі сфери життя суспільства. Вона сприяє зміцненню державності, формуванню ідентичності та культурного збагачення, а також сприяє успішному соціальному та економічному розвитку країни. Тому підтримка та розвиток державної мови мають бути одним із пріоритетних напрямів державної політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Vudaichuk, T. L. (2022). Aspekty istorii ukrainskoi movy yak zasib formuvannia natsionalnoi identychnosti ta istorychnoi pam'iaty [Aspects of the history of the Ukrainian language as a means of forming national identity and historical memory]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal - Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 48-63 [in Ukrainian].
2. Hrytsenko, P. Yu. (2023). Ukrainska mova v suchasnykh realiiakh derzhavotvorennia v Ukraini: Stenohrama dopovidi na zasidanni Prezhydii NAN Ukrainy 9 lystopada 2022 roku [The Ukrainian language in the modern realities of state formation in Ukraine: Transcript of the report at the meeting of the Presidium of the National Academy of Sciences of Ukraine on November 9, 2022]. *Visnyk NAN Ukrainy - Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 1, 73-78 [in Ukrainian].
3. Kravchuk, V., & Behosh, O. (2022). Derzhavna mova yak vyznachalna oznaka derzhavy [State language as a defining feature of the state]. *Aktualni problemy pravoznavstva - Actual problems of jurisprudence*, 4, 6-10 [in Ukrainian].
4. Penkovska, S. (2019). Derzhavna mova v Ukraini: analiz pravovoho rehuliuвання [State language in Ukraine: analysis of legal regulation]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 2 (66), 193-199 [in Ukrainian].

5. Samoilovych, A. A. (2023). Okremi aspekty zakhystu derzhavnoi movy v Ukraini [Separate aspects of the protection of the state language in Ukraine]. *EuropeanConference – EuropeanConference*, 99-105 [in Ukrainian].

6. Davydiak, V. Yu., & Yadlovska, O. S. (2023). Rol derzhavnoi movy u stanovlenni ta zberezhenni derzhavnosti [The role of the state language in the formation and preservation of statehood]. *The 3rd International scientific and practical conference "Modern problems of science, education and society" (May 22-24, 2023) SPC "Sci-conf. com. ua" - The 3rd International scientific and practical conference «Modern problems of science, education and society» (May 22-24, 2023) SPC «Sci-conf. com. ua»*, Kyiv, Ukraine (p. 992-996) [in Ukrainian].

7. Yadlovska, O. (2020). Funktsionuvannia derzhavnoi movy yak odyn z chynnykiv zberezhennia natsionalnogo kharakteru [Functioning of the state language as one of the factors of preservation of national character]. Gzhesiak, Ya., Zymomria, & Ilnytskyi, I.V. (Eds). *Rozvytok suchasnoi osvity i nauky: rezultaty, problemy, perspektyvy. Tom VIII: dialoh u rozvytku nauky ta osvity - Rozwój nowoczesnej edukacji i nauki–stan, problemy, perspektywy. Tom VIII: dialog w rozwoju nauk i edukacji*. Konin–Užhorod–Chersoń: Poswit (p. 341-316) [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОЛОГІЧНА ТА ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-16-01

Голуб В. А.

Аспірантка,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
суддя Донецького окружного адміністративного суду,
м. Харків, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВІЛЬНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ

В Україні кількість пожеж на рік постійно зростає, що призводить до загибелі великої кількості людей, тварин та має негативний вплив на навколишнє природне середовище. Особливо така ситуація загострилась після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

За опитуванням населення серед основних проблем щодо пожежної безпеки найчастіше було названо пізній приїзд підрозділів, нестача засобів пожежогасіння, води та машин. При цьому, 20 % людей майже нічого не знають про роботу пожежної служби, 69 % підтримують розвиток руху добровільних пожежників, а 19 % - долучилися би до цього руху. Для 33 % опитуваних мотивуючим фактором стає разова матеріальна допомога. Інший третини взагалі не потрібні додаткові мотивуючі фактори. Вони вважають, що така робота має виконуватися безкорисливо [1].

Питання створення та утримання пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та добровільної пожежної охорони на сьогодні вже врегульовано Кодексом цивільного захисту України (статті 62, 63) та підзаконними актами (постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони” від 17.07.2013 р. № 564 та “Про затвердження положення про єдину державну систему цивільного захисту” від 09.01.2014 р. № 11), а також Стратегією реформування Державної служби з надзвичайних ситуацій, ухваленою у 2017 році.

Наразі в Україні існує цілий добровільний пожежний рух, який об'єднує мешканців громади та розвиває культуру пожежної безпеки [2].

За даними ДСНС, за рік тільки в сільській місцевості відбувається понад 40 тисяч пожеж, або близько 3 тис. пожеж на місяць. Приблизно тисяча людей на рік у таких пожежах гине, і стільки ж отримують ушкодження (травми, опіки тощо) [3]. Перешкодою є тривалий час прибуття підрозділів ДСНС до місця виклику в сільській місцевості, тому наяв-

ність у кожному селі своєї пожежної команди здатна запобігти пожежам й мінімізувати їх наслідки, а також зробити свою громаду безпечнішою. В Україні вже створено 1,287 тис. підрозділів добровільної пожежної охорони і передбачено створення ще 1,307 тис. підрозділів місцевої або добровільної пожежної охорони.

В. І. Мельник зазначає, що наразі міжнародні партнери і громади іноземних держав активно сприяють розвитку добровільного пожежного руху та саме завдяки міжнародній співпраці й досвіду у сфері пожежної безпеки сьогодні вдалося досягти певних позитивних результатів і створити у територіальних громадах добровільні протипожежні формування європейського зразка, підвищивши рівень пожежної безпеки [4].

Слід зазначити, що в більшості країн світу пожежною справою в основному займаються добровольці. Так, у Канаді, разом із професійними пожежними, працює понад 127 000 добровольців-вогнеборців, а в Чилі пожежною справою займаються виключно добровольці. Аналогічні системи працюють в Європі у Польщі, Австрії, Німеччині та Грузії [5].

У США серед усіх пожежників 72 % – добровольці, які безкоштовно працюють, вважаючи, що так допомагають місту або селищу. В Австрії добровільну пожежну охорону організують і фінансують муніципальні органи. Підрозділи добровольців організовані за принципом професійних частин. У Німеччині 80 % пожежників-добровольців живуть в сільській місцевості й доїжджають на місце події за 8 хвилин. У Швеції за роботу добровольців відповідають місцеві муніципалітети. А в Чилі професійних пожежників взагалі немає – там вогонь гасять лише добровольці [6].

Позитивність вказаного досвіду є очевидною, тому і в Україні актуальним є питання створення команд добровольців-вогнеборців.

Такий проект «Добровольці-вогнеборці» в Україні стартував ще в середині 2017 року. Його мета – заохотити територіальні громади до формування добровільних пожежних команд на місцях, підвищити серед населення культуру безпеки, об'єднати громади навколо ідеї швидкого реагування на можливі небезпеки власними силами, не чекаючи сторонньої допомоги.

За роз'ясненнями ДСНС до цих команд можуть входити як чоловіки, так і жінки, віком від 21 до 60 років за відсутності медичних протипоказань до фізичної роботи, які пройшли відбір та спеціальну первинну підготовку з періодичним підвищенням кваліфікації у подальшому. До не ризикової діяльності можуть залучатися бажаючі без обмеження по віку та по статі, за наявності відповідної освіти або досвіду роботи – для робіт, пов'язаних з обслуговуванням техніки [7]. При цьому, як пропонує В.М. Курепін, добровольці залучатимуться лише за потреби, тому можуть мати основне місце роботи. Заробітну плату вони не отримуватимуть, але матимуть низку пільг та соціальних гарантій від держави й органів місцевого самоврядування [8]. Така система роботи практикується у низці країн світу. Більш того, слід виховувати та підіймати рівень поваги українців до людей, які обрали шлях добровольців-вогнеборців.

ДСНС також роз'яснює, що в себе включає діяльність добровільно-пожежного. Це може бути діяльність, пов'язана з ризиком: участь у пожежогасінні; допомога при гасінні пожеж, які виникли внаслідок ДТП; надання первинної медичної допомоги при пожежах, ДТП та надзвичайних ситуаціях; допомога в евакуації населення при виникненні надзвичайних ситуацій.

До побічної діяльності, яка не пов'язана з ризиком, відноситься: масово-роз'яснювальна робота про важливість діяльності добровольців; організація роботи дитячих і молодіжних пожежних громадських об'єднань; допомога в утриманні матеріальної і технічної бази; організація господарської діяльності громадських об'єднань, залучення додаткових коштів, тощо.

Наразі в Україні вже є непоодинокі випадки створення добровільних пожежних бригад та попри війну продовжується розбудова мережі добровільної та місцевої пожежної охорони. Так, пожежні-добровольці с. Шевченкове на Миколаївщині об'єдналися заради спільної і важливої мети – допомагати людям і боротись з вогнем. Вони працюють на своєму фронті від початку повномасштабного вторгнення [9].

Тому з метою забезпечення належних передумов для створення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої та пожежної добровільної охорони, визначення порядку утворення та функціонування місцевої та добровільної пожежної охорони прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо функціонування місцевої та добровільної пожежної охорони» від 16.11.2022 р. № 2750-IX, який набрав чинності 01.01.2023 р. [10].

Цим Законом передбачено надання додаткових соціальних гарантій та покращення мотиваційних умов до членства у добровільній пожежній охороні. Тож члени добровільної пожежної охорони мають деякі переваги, а саме: переважне право лишатися на роботі за умови скорочення у разі виконання обов'язків члена добровільної пожежної охорони не менше року; надання за бажанням щорічної відпустки у зручний час та можливість отримання відпустки без збереження заробітної плати за бажанням тривалістю 5 календарних днів щороку; на період залучення до гасіння пожеж членів добровільної пожежної охорони зберігаються робоче місце, посада та виплачується середній заробіток; також передбачена допомога при тимчасовій непрацездатності.

Отже, законодавством визначено вимоги до працівників місцевої пожежної охорони та критерії долучення до членства у добровільній пожежній охороні, а також статус (права та обов'язки) працівників пожежно-рятувальних підрозділів місцевої пожежної охорони та членів добровільної пожежної охорони.

Оскільки в державі все ще залишається актуальною проблема із захистом від пожеж населених пунктів, особливо сільської місцевості, населенню слід усвідомити всю відповідальність за збереження своєї країни шляхом особистої участі у цій важливій справі. При цьому не

обов'язково гасити пожежі, а можна зайнятися просвітницькою і превентивною роботою. Так, виконувати допоміжні роботи під час гасіння пожеж, проводити спортивні та розважальні заходи з безпеки, змагання, тренінги з пожежної безпеки у школах та дошкільних закладах, пояснювати власним дітям правила пожежної безпеки.

На нашу думку, створення руху добровольців-вогнеборців сприятиме зменшенню оперативного часу реагування і збільшенню ефективності її діяльності, оскільки добровільні пожежні команди є запорукою забезпечення надійного захисту населення від надзвичайних ситуацій та небезпечних подій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Omelchenko, K. (27.04.2018). Dobrovoltsi-vohnebotsi. [Volunteer firefighters]. *Dzerkalo tyzhnia*. Retrieved from https://zn.ua/ukr/SOCIUM/dobrovolci-vogneborci-276521_.html. [in Ukrainian].
2. Dobrovilnyi pozhezhnyi rukh – shcho tse? [Voluntary fire brigade - what is it?] (22.07.2023). *Typovyi Frankivsk: vebсайт - Typical Frankivsk: website*. Retrieved from <https://typical.if.ua/dobrovilnyi-pozhezhnyi-rukh-shcho-tse> [in Ukrainian].
3. Dobrovilnyi pozhezhnyi rukh: yak tse pratsiuie i v chomu koryst dlia hromad. [Voluntary firefighting: how it works and what are the benefits for communities] (29.12.2022). *Detsentralizatsiia: vebсайт – Decentralization: website*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/15955> [in Ukrainian].
4. Melnyk, V. (2022). Dosvid diialnosti dobrovolnoi pozhezhnoi okhorony u sistemakh tsyvilnoho zakhystu zarubizhnykh krain [Experience of voluntary fire protection in civil defense systems of foreign countries]. *Rozvytok suchasnoyi nauky, dosvid i tendentsiyi: III Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya - Development of modern science, experience and trends: III International scientific and practical conference* (Boston, USA, October 11-14, 2022). (p. 121-122). Retrieved from https://www.google.com.ua/books/edition/DEVELOPMENT_OF_MODERN_SCIENCE_EXPERIENCE [in Ukrainian].
5. Aktualni problemy zabezpechennia tsyvilnoho zakhystu v umovakh reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. Orhanizatsiia dobrovilnykh pozhezhnykh komand. [Actual problems of providing civil protection in the conditions of local self-government reform in Ukraine. Organization of voluntary fire brigades] (n/d). *mvs.gov.ua*. Retrieved from <https://mvs.gov.ua/upload/1/2/2/1/9/O0HNMOLzhtIvCBSpRxxaXwOpylFWGrBx5T8PpNa3.pdf> [in Ukrainian].
6. Markovska, M. (09.07.2018). Yak tse – buty pozhezhnykamy-dobrovoltsiamy, yaki bezoplatno riatuiut liudei u Boryspoli [What is it like to be volunteer firefighters who save people free of charge in Boryspil]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://life.prawda.com.ua/society/2018/07/9/232045> [in Ukrainian].
7. Khto mozhe buty dobroltsem-vohnebortsem? [Who can be a volunteer firefighter?] (n/d). Retrieved from <https://zt.dns.gov.ua/upload/4/2/5/7/9/7/2021-10-1-mpo-vumogu.pdf> [in Ukrainian].
8. Kurepin, V. (2021). Reformuvannia systemy Derzhavnoi sluzhby z nadzvychainykh sytuatsii: shliakhy i sposoby rozviazannia problemy. [Reforming the State Emergency Service system: ways and means of solving the problem]. *Rozvytok terytorialnykh hromad: pravovi, ekonomichni ta sotsialni aspekty. Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia, prysviachena 30-richchiu nezalezhnosti Ukrainy (23-24 chervnia 2021 roku, Mykolaiv) – Development of territorial communities:*

legal, economic and social aspects. International scientific and practical conference dedicated to the 30th anniversary of the Independence of Ukraine (June 23-24, 2021, Mykolaiv). (p. 26-29). Retrieved from <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9818/1/26-29.pdf> [in Ukrainian].

9. Pozhezhni-dobrovoltsi z s. Shevchenkove na Mykolaivshchyni [Volunteer firefighters from the village of Shevchenkov in the Mykolayiv region] (02.08.2023). Retrieved from https://1news.com.ua/podii/zahysty_svij_dim-dobrovoltsi-pozhezhni-dobrovoltsi-z-s-shevchenkove-na-mykolayivshh.html [in Ukrainian].

10. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo funktsionuvannia mistsevoi ta dobrovilnoi pozhezhnoi okhorony. Zakon Ukrainy vid 16.11.2022 № 2750-IX [On amendments to some legislative acts of Ukraine regarding the functioning of local and voluntary fire protection: the law of Ukraine from November 16, 2022 No. 2750-IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2750-20#Text> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-16-02

Шевченко О. О.

Аспірант,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0007-8352-1125

РОЛЬ, ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Під час повномасштабної збройної агресії російської федерації на територію України виникли загрози, які безпосередньо стосуються як і теперішнього часу, так і післявоєнного періоду розвитку незалежної України. Одним із критичних та найактуальніших питань на сьогодні, в умовах дотримання екологічної та техногенної безпеки, є забезпечення гуманітарного розмінування сільськогосподарських угідь, а також інших категорій земель на теренах України, які зазнали такого забруднення.

Згідно з аналітичними даними «Інтерактивної мапи територій, які потенційно можуть бути забруднені вибухонебезпечними предметами», що розроблена та використовується для діяльності Державної служби з надзвичайних ситуацій, замінована територія України складає близько 174 тисяч квадратних кілометрів [1].

Суть та правову основу терміну «гуманітарного розмінування» визначено в законодавстві України. Останнє являє собою комплекс заходів, які проводяться операторами протимінної діяльності з метою ліквідації небезпек, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами, включаючи не-технічне та технічне обстеження територій, складення карт, виявлення, знешкодження та (або) знищення вибухонебезпечних предметів, маркування, підготовку документації після розмінування, надання громадам інформації щодо протимінної діяльності та передачу очищеної території [2].

Основними проблемами в сфері гуманітарного розмінування є не тільки велика територія, яка є замінованою та постраждала внаслідок збройної агресії російської федерації (за оцінками урядовців, це приблизно 30% території України, з них зокрема, майже 15% це сільськогосподарські угіддя), а й у сертифікованому допуску до цієї діяльності на цій території приватних організацій та виконавців, які можуть виконувати цю специфічну діяльність. Так, деякі аналітики прогнозують, що на очищення звичайними методами та наявними на даний час ресурсами потрібно понад 750 років [3].

У сучасних умовах, більш за все зацікавлені у дистанційних технологіях розмінування – підприємства агробізнесу (зокрема, для проведення посівної), а також інші підприємства, що володіють земельними ділянками для різного господарського використання.

Сегмент спрощеного допуску приватних компаній, які можуть надавати такі послуги, має великий комерційний потенціал, оскільки Україна виступає зараз так званим «полігоном» для тестування інноваційних рішень у технологіях подвійного призначення та у сфері гуманітарного розмінування.

Станом на 07.11.2023 рік, згідно з даними «Переліку операторів протимінної діяльності, які пройшли сертифікацію» опублікованими Міністерством оборони України, пройшли сертифікацію на ведення процесів протимінної діяльності всього лише 22 суб'єкти (з них тільки 7 суб'єктів є приватними юридичними особами та можуть надавати безпосередньо послуги з очищення замінованої території), а також мають можливість виконувати різні роботи з проведення процесів розмінування [4].

Однак, проблема в процедурі сертифікації приватних підприємств, установ та організацій з гуманітарного розмінування полягає в тому, що на даний час діє законодавство, яке в основному було прийнято до повномасштабної агресії російської федерації, що практично унеможливлює, через складну процедуру та їх специфічну діяльність, відкритий доступ до української замінованої території для провадження діяльності із гуманітарного розмінування.

Нижче наведені основні нормативно-правові акти, якими регулюється діяльність із гуманітарного розмінування:

1. Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» від 06.12.2018 № 2642-VIII.

2. Постанова КМУ від 03.11.2021 № 1150 «Про затвердження Порядку ведення обліку операторів протимінної діяльності».

3. Наказ Міноборони України, МВС України, Мінреінтеграції «Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності центру протимінної діяльності, центру гуманітарного розмінування та центру соціально-гуманітарного реагування секретаріатом Національного органу з питань протимінної діяльності» від 09.01.2023 № 9/3/5.

4. Закон України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» від 17.05.2001 № 2407-III.

5. ДСТУ-П 8820:2018 «Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення».

6. Постанова КМУ від 12.07.2017 р. № 514 «Про затвердження Правил визначення вартості робіт з оцінки відповідності вимогам технічних регламентів, що виконуються призначеними органами з оцінки відповідності та визнаними незалежними організаціями».

7. Постанова КМУ від 10.11.2021 № 1207 «Про утворення Національного органу з питань протимінної діяльності».

Для вирішення питання оптимізації процесів отримання сертифікатів, розширення кола приватних суб'єктів, які зможуть надавати послуги зі сфери розмінування та отримання більш швидкого розмінування території України, є доцільним оновити законодавство щодо запровадження нової оптимізованої методики, яка буде змінювати концепцію надання таких послуг (спрощення документів та процедур на отримання та виконання

цих робіт), а також можливо запровадити проміжну сертифікацію з послуг розмінування для спрощення процесу отримання сертифікату на виконання зазначених видів робіт.

Водночас, на період дії воєнного стану в Україні, також доцільно буде звільнити від сплати податку на додану вартість постачальників обладнання для розмінування, а також надати їм інші податкові, кредитні та страхові пільги, що зможуть розширити кількість таких підприємств в сфері розмінування української території.

Таким чином, необхідно зазначити, що окреслені вище проблеми використання замінованих земель в умовах війни значно ускладнені. Головна мета держави в умовах війни - це створити максимально доступні умови для усіх підприємств, які здійснюють свою господарську діяльність на замінованих або тимчасово окупованих територіях для дотримання насамперед техногенної та екологічної безпеки при використанні таких земель.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Interaktyvna mapa terytorii, yaki potentsiino mozhut buty zabrudneni vybukhonebezpechnymy predmetamy [Interactive map of areas that could potentially be contaminated by explosive objects] (n/d). *Official website of the State Emergency Service of Ukraine*. Retrieved from <https://mine.dsns.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Pro protyminnu diialnist v Ukraini. Zakon Ukrainy vid 06.12.2018 № 2642-VIII [On mine action in Ukraine], Law of Ukraine from 06.12.2018 № 2642-VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-19#Text> [in Ukrainian].
3. Svyrydenko, Yu. (03.11.2023). Novi tekhnologii rozminuvannia ukraina zmozhe v maibutnomu eksportuvaty [Ukraine will be able to export new demining technologies in the future]. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=54f55dd9-21b1-4fc1-87fb-bc0eaea7ee6e&title=NoviTekhnologiiRozminuvannia> [in Ukrainian].
4. Perelik operatoriv protyminnoi diialnosti, yaki proishly sertyfikatsiiu [List of certified mine action operators] (n/d). *Official website of the Ministry of Defense of Ukraine*. Retrieved from https://www.mil.gov.ua/content/protyminna/perelik_operatoriv_PMD_20231107.pdf [in Ukrainian].
5. Hutsul, T., Myronchuk, K., Tkach, V., & Khobzei, M. (2023). Ekonomichna efektyvnist i priorytetnist rozminuvannia terytorii: svitovyi dosvid [Economic efficiency and priority of demining: international experience]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky ta tekhniky – Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*, 8(2), 308–313. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-44> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-16-03

Natalia Smetankina

Doctor of Technical Sciences, Professor,
Anatolii Pidgorny Institute of Mechanical Engineering Problems
of the National Academy of Sciences of Ukraine,
Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0001-9528-3741

Serhii Misiura

Ph.D. in Technical Sciences, Senior Research,
National Technical University
«Kharkiv Polytechnic Institute»,
Kharkiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5048-1610

MODERN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ENERGY ENGINEERING USING COMPUTER TECHNOLOGIES

The energy sector plays a key role in the development of the economy of any country [1, p. 4; 2, p. 47]. Now the redistribution of the world energy market and changes in the structure of the energy sector of the EU countries began. Therefore, it is very important that Ukraine already now forms a vision of its place in the new world energy system and makes every effort to ensure that this place is dignified and meets the interests of the country as much as possible [3, p. 242; 4, p. 233].

One of the first steps on this path can probably be a fundamental revision of the energy strategy of Ukraine with the aim of ensuring in the new conditions the sustainable, balanced development of all components of the domestic energy industry – generation from various energy sources, communal energy, extractive industry, as well as improving legislation and regulatory policy in the energy sector. At the same time, the nuclear industry is one of the most promising directions for the further development of Ukraine's energy industry [5, p. 577].

The problem of compensating the energy deficit in Europe is certainly complex and multifaceted, but one of the possible solutions may be the export of electrical energy from Ukraine to European countries. It is realistic to realize this, because Ukraine is able to increase its generation and can become a major exporter of electricity to Europe. According to various estimates, the potential of exporting electricity from Ukraine to Europe can amount to about 48 billion euros per year. In addition, an increase in the level of domestic electricity consumption is predicted due to the development of hydrogen production with its subsequent export to Europe, as well as the transition to heating using heat pump technologies. The growth of electricity generation can be provided by the nuclear industry. Especially since at the beginning of 2022, the European Commission decided to add nuclear power to the list of «green» technologies. In Ukraine, the installed capacity of 15 nuclear units is now 13.8 GW.

In the medium-term perspective, it makes sense to increase the total installed capacity to at least 40 GW and to change the structure of nuclear generation, taking into account the possibility of using, along with classic powerful power units, also units based on small modular reactors, which will ensure more effective regulation of the energy system. Today, the largest producers of equipment for nuclear power plants are the USA, the countries of the European Union, Japan, China, South Korea and Ukraine. In this field, Ukraine has appropriate industrial production and sufficient scientific and engineering personnel potential.

Implementation of the national projects will enable Ukraine to transform from an importer to an exporter of high-tech and ecologically clean energy, as well as energy carriers. In the case of full implementation of the projects, foreign exchange revenues will increase to the amount of 48 billion euros per year (at current electricity prices). In addition, domestic manufacturers of power engineering and related industries will be provided orders with up localization of production for many years, which will generally contribute to strengthening the energy security of the state and increasing Ukraine's international influence.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Misura, S. Yu. (2015). Hydroelastic vibrations of the covers on water turbines with the upper ring of the guide vanes. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 6(7), 4–10. DOI: <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2015.55664>.
2. Malykhina, A. I., Merkulov, D. O., Postnyi, O. V., & Smetankina, N. V. (2019). Stationary problem of heat conductivity for complex-shape multilayer plates. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series «Mathematical Modeling. Information Technology. Automated Control Systems»*, 41, 46–54. DOI: <https://doi.org/10.26565/2304-6201-2019-41-05>
3. Smetankina, N.V., Postnyi, O.V., Merkulova, A.I., & Merkulov, D.O. (2020). Modeling of non-stationary temperature fields in multilayer shells with film heat sources. In: 2020 IEEE KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek), pp. 242–246. DOI: <https://doi.org/10.1109/KhPIWeek51551.2020.9250139>.
4. Smetankina, N., Merkulova, A., Merkulov, D., Misiura, S., & Misiura, I. (2023). Modelling thermal stresses in laminated aircraft elements of a complex form with account of heat sources. In: Cioboată, D.D. (eds) International Conference on Reliable Systems Engineering (ICoRSE) - 2022. *ICoRSE 2022. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol 534, pp. 233–246. Springer, Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-15944-2_22
5. Rabl, A., & Rabl, V. (2013). External costs of nuclear: Greater or less than the alternatives? *Energy Policy*, 57, 575–584. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2013.02.028>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-16-04

Кичко І. І.

Доктор економічних наук, професор,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0002-1110-4177

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Одним із найбільш важливих стратегічних напрямів забезпечення безпеки водокористування в Україні є виявлення, попередження, локалізація, а при необхідності – відшкодування збитків, відновлення прийнятних для використання якісних та кількісних показників водних ресурсів. Реалізація такого важливого завдання потребує значних фінансових витрат, професіоналізму, втілення в життя основних положень Концепції зменшення антропогенного впливу на гідросферу [1].

Виконання стратегічних напрямів забезпечення безпеки водокористування передбачає необхідність формування певних механізмів, які б стимулювали економічні процеси в країні при одночасному зниженні навантаження на природні ресурси. Так, еколого-економічний механізм забезпечення безпеки водокористування має враховувати об'єктивно існуючі залежності між економічною та екологічною складовою водокористування, доступністю води й національною безпекою, що дозволяє оптимізувати процес вибору стратегічних альтернатив відповідно до виявлених обмежень.

Еколого-економічний механізм забезпечення безпеки водокористування доцільно розглядати як сукупність організаційно-економічних, правових екологічних заходів з приводу попередження екологічних ризиків, акумулювання ресурсів для реалізації природоохоронних програм, спонукання водокористувачів до застосовування екологічних технологій у своїй діяльності. Важливим у зазначеному контексті є організаційно-правове забезпечення безпеки водокористування, яке включає: екологізацію законодавчої бази водокористування; екологічну стандартизацію виробництва та надання послуг, контроль за виконанням стандартів; проведення екологічної експертизи, екологічного аудиту, оцінки водних стоків, впливу діяльності суб'єктів бізнесу на кількісні та якісні показники води; ґрунтовний постійно діючий моніторинг водних ресурсів, рівень їх забруднення; розробку прийнятних еколого-економічних показників діяльності; заходи держави, органів місцевого самоврядування з виявлення та попередження загроз безпеці водокористування; використання фінансового стимулювання раціонального використання водних ресурсів як необхідної складової забезпечення національної безпеки країни та її обороноздатності; обґрунтування можливості обов'язкового

й добровільного екологічного страхування для покриття непередбачуваних витрат у процесі водокористування; уніфікація стандартів якості води, оновлення системи очищення води, особливо стічних вод тощо.

Корегування рівня антропогенного впливу на водні ресурси в контексті реалізації еколого-економічного механізму безпеки водокористування доцільно здійснювати за допомогою поєднання важелів прямого регулювання екологічного стану водних ресурсів та важелів економічного стимулювання. За допомогою лише прямого державного регулювання шляхом ліцензування, встановлення лімітів водокористування, еколого-економічних експертиз, екологічним вихованням досить складно досягти безпечних параметрів водокористування, покращити стан водних ресурсів.

Покращити стан водних ресурсів можливо шляхом доповнення прямого державного регулювання економічними методами в частині платного водокористування, штрафних санкцій, екологічного страхування, встановлення податкових пільг (при впровадженні технологій високого рівня очистки води, замкнутого циклу водокористування), встановлення плати за кількість та склад забруднюючих речовин у водних стоках тощо.

До зазначених заходів зменшення антропогенного впливу на водні ресурси доцільно додати наступні: запобігання забудові заплавл; створення водосховищ і запобігання скиду забруднених вод у водні об'єкти; лісомеліоративні заходи з метою поліпшення гідрологічного режиму річок, запобігання ерозійним зсувам берегів.

Важливим моментом при формуванні еколого-економічного механізму раціонального водокористування нині з урахуванням рівня антропогенного навантаження на гідросферу є реформування органів влади, відповідальних за охорону і раціональне використання природних ресурсів; вирішення проблеми видалення і/або утилізації мулу очисних споруд, адже у зв'язку з високим вмістом важких металів вони не підлягають повторному використанню.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kychko, I. I. (2023). Kontseptual'ni zasady zmenshennya antropotekhnogennoho vplyvu na hidrosferu [Conceptual principles of reducing anthropogenic impact on the hydrosphere]. *Problemy suchasnykh transformatsiy. Seriya: ekonomika ta upravlinnya - Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, No. 9. Retrieved from <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-9-06-01> [in Ukrainian].

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-17-01

Alina Kasinska

Doctor of Economic Sciences, Professor,
PICAIS fellow University of Passau,
Passau, Germany

MONITORING OF NATIONAL NATURAL PARKS: PROPOSALS FOR CHANGES TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTIONS

National natural parks (NNPs) are the main object of state management in the field of ensuring the conservation, restoration and sustainable use of terrestrial and inland freshwater ecosystems. However, since the beginning of the full-scale war on the territory of Ukraine, there has been little research on the impact of the war on the activities of NNPs and the response of park management to new challenges.

Our study focuses on establishing the capabilities of the existing methodology for monitoring National Nature Parks to provide the necessary tools for management to ensure that activities are in line with the challenges of today: assessing compliance with the Sustainable Development Goals in the context of war.

The purpose of the study is to analyze the existing methodology for monitoring NRFs and develop proposals for its improvement. According to the Sustainable Development Goals (SDGs), one of the targets of SDG15 is to «ensure the conservation, restoration and sustainable use of terrestrial and inland freshwater ecosystems» (State Statistics Service of Ukraine, 2022). The main function in addressing this issue is entrusted to the national natural parks of Ukraine. In turn, the realization of this task is impossible without high-quality monitoring of the process in the dynamics.

The problem of monitoring national parks in Ukraine is not new and is widely discussed in scientific circles. The main researchers' efforts are focused on ecological monitoring (Carik, 2009), biophysical monitoring (Mokrij, 2012), monitoring of phytodiversity (Milkina, 2014), and information and analytical monitoring technologies (Mokrij, 2012; Golub, 2016).

At the same time, it should be noted that these studies focus on finding new solutions in the field of environmental monitoring in general or individual components of the system, while the issues of the management component are hardly taken into account - only in terms of the necessary organizational measures. In addition, the results of scientific research in these scientific papers do not contain proposals for the activities of National Nature Parks.

It is also important to note the lack of research on the response of such complex systems as Ukraine's national parks to the challenges posed by the war waged by the Russian Federation on the territory of our country.

At the same time, there are no proposals for monitoring, let alone a methodology for monitoring the activities of national parks in wartime in both domestic and international science. The methodological principles on which the study was based include:

- principles of nature reserves (complete prohibition of economic activity; indefinite functioning of nature reserves; management focused on absolute reserve and freedom of wildlife; long-term scientific research; protection of wildlife for its own sake; state responsibility for nature reserves and for nature reserves);
- principles of formation, preservation and use of the ecological network;
- Guidelines for ensuring access to environmental information and public participation in environmental decision-making;
- the principle of adaptability - maintaining an appropriate balance of external and internal development opportunities (internal incentives for the organization's activities and external ones generated by the environment);
- the principle of dynamism - the dynamic alignment of the goals and incentives of the organization (including managers, specialists, and employees);
- the principle of self-organization - independent provision of functioning conditions, self-support of the exchange of resources (information, material, financial) between the elements of the organization's production and sales system, as well as between the enterprise and the external environment;
- the principle of self-development - independent provision of conditions for the long-term survival and development of the organization (in accordance with its mission and adopted motivational activities);
- the principle of alignment of the organization's activities with the content and objectives of the sustainable development goals;
- Principles of adequacy - an organization as a system must be adequate in its complexity, structure, and functions to the conditions in which it operates and the requirements that are imposed on it.

The research includes interrelated stages:

1. Assessment of the existing methodology for monitoring the National Nature Parks of Ukraine;

2. Identification of the main problems of the existing methodology for the implementation of the SDGs in the context of war;

Development of proposals to eliminate the identified problems of the methodology.

A study of the existing methodology for monitoring National Nature Parks «has shown that there are significant problems with the implementation of sustainable development goals in the context of war:

1. Inconsistency of the NPD monitoring indicators with the current data collection standards for monitoring the implementation of the sustainable development goals;

2. «Passive» monitoring in terms of assessing the quality of the management system and the effectiveness of project planning;

3. Lack of a change management system.

The solution to the identified problems with the implementation of the sustainable development goals in the context of war is to eliminate the negative effects of the existing methodology for monitoring the NPD. Therefore, the recommendations for improving the existing methodology for monitoring the NPD include the following changes in structure and content:

1. Inclusion of an additional section «Assessment of progress in achieving SDG15» in the Natural Parks' Research Reports. The content of the section is developed taking into account the targets and indicators in accordance with SDG15, and the methodology and metadata are in accordance with the requirements of the State Statistics Service of Ukraine;

2. Include an additional section in the R&D Reports entitled «Information on the self-assessment of the RPE management». The content of the section should contain the results of a critical analysis of the compliance with the achievement of strategic objectives based on the results of internal and external audits, with the mandatory consideration of the results of a survey of all stakeholders. The results obtained are used to form (adjust) the management action program;

3. Include a section on «Change Management in Warfare» in the Research Reports. The content of the section should include an assessment and proposals for the operational activities of management personnel at various levels as a response to the challenges of changes in the external environment and the sustainability of organizational culture.

The proposed monitoring methodology is unified in content and can be used by other NPEs of Ukraine, which also adds to its practical value. Further research should be focused on monitoring NPEs according to the developed methodology.

REFERENCES:

1. Carik, J., Gorban, I., & Gnatina, O. (2009). Ecological monitoring for the purpose of conservation of biological diversity of the Shaky National Nature Park. *Scientific Bulletin of Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Ser.: Biological sciences*, 2, 96-100.

2. Horswill, Emily, Martin, John, & Guy, J. Adam (2020). Establishing a functional framework for monitoring protected landscapes; with a case study of English Areas of Outstanding Natural Beauty (AONB). *Ecological Indicators*, 119. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.106806>.

3. Mokrij, V. (2012). Informational and analytical technologies for monitoring the ozer of the Shaky National Park (NPP). *Ecological protection and sustainable resource management*, 1, 35-49.

4. Golub, S., Talah, M., & Stratij, V. (2016). Information system of ecological monitoring of the National Park «Vizhnic'kij». *Mathematical mashini and systems*, 1, 120-128.

5. Milkina, L., & Ljah, I. (2014). Monitoring of the historical research of the national park «Skolivs'ki Beskidi». *Journal of scientific research im. Shevchenko. Ecological journal*, 39, 114-124.

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-01

Лимаренко О. О.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
кафедра психології та соціальної роботи,
«Академія праці, соціальних відносин і туризму»,
м. Київ, Україна

ПСИХІЧНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ЯК ПРОБЛЕМАТИКА СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ

Починаючи з 2014 року більшість українців живуть в напруженій атмосфері – Революція гідності, АТО, повномасштабне вторгнення. Всі ці події наклали на кожного свій негативний відбиток. Українці стали свідками значних змін і викликів, що серйозно позначилися на їх психічних станах. Людям в Україні довелося пережити порушення економічного і соціального розвитку держави, не говорячи вже про порушення відчуття безпеки, втрату даху над головою та власних ресурсів до існування, вимушене переселення чи виїзд за кордон.

Таким чином, наслідки цих державних подій мають масовий характер, і, тим чи іншим чином, торкнулися кожного. Це стало причиною переживання довготривалих негативних психічних станів і, як наслідок, розвитком проблем ментального здоров'я, основними з яких є високий рівень тривожності, депресії та ПТСР.

Неважливо, яке рішення довелося приймати громадянам – залишитися в країні чи виїхати, залишитися у прифронтових містах чи переселитися в більш безпечні, стати воїном чи волонтером – всі вони переживають різкі та серйозні зміни звичного для них буття. На сьогоднішній день більшості українцям доводиться підлаштовуватись під нестабільний ритм життя, який тягне за собою не тільки порушення режиму активності та відпочинку, а й перебування в постійному напруженні і страху через звуки сирен та вибухів.

Через те, що суспільство не перший рік перебуває в затьняжній кризовій ситуації і наразі не має можливості на повноцінне відновлення, спостерігається певна тенденція до зростання агресії та конфліктності при комунікації. Це вимагає додаткового психологічного ресурсу, якого в умовах війни ще менше, ніж у мирний час. До того ж, постійне перебування в дискомфорті, неможливість функціонувати в звичному розпорядку, порушення сну та харчування – всі ці чинники тільки підкріплюють негативні психічні стани, які можуть виражатися в пригніченому настрої, апатії, дратівливості, фрустрації тощо.

Як наслідок, можна спостерігати що люди, які проживають в Україні, частіше мають складнощі з налагодженням продуктивних контактів, що сприяє внутрішній ізольованості і ускладнює процес адаптації, та призводить до найсуттєвіших проблем особистості, основною з яких є криза ідентичності.

Наслідки війни завдають тривалої фізичної та психологічної шкоди дорослим і дітям, тому збереження здоров'я, зокрема психічного, має бути одним із важливих завдань для країни. Розуміння психологічного впливу війни на цивільних є важливим, оскільки війни змінюють відносини суспільства з майбутнім. Умови війни породжують спогади та рани, які "переживуть" самі війни. Їхні образи та звуки зберігаються в мистецтві, економіці, політиці та особистому житті протягом кількох поколінь [6].

За статистикою, тільки 80% людей можуть впоратися з усіма пост-стресовими ситуаціями, а іншим необхідна допомога. Важливо відзначити, що проблема психічних станів під час кризових ситуацій не є новою для нашої країни. Вже після Революції Гідності в 2014 році почали проводитися дослідження, спрямовані на вивчення впливу політичних та соціальних конфліктів на психічний стан громадян України. Ці дослідження розглядаються як важливий етап у розвитку психології в країні, оскільки вони внесли вагомий внесок у розуміння проблеми та сприяли створенню підстав для подальших досліджень. Вони також підкреслюють важливість розвитку в даному напрямку і розробки психологічних програм для підтримки населення в умовах кризи. На сьогоднішній день вивчення проблематики психічних станів особистості в кризових ситуаціях відображена в роботах О.Кокуна, О.Алімова, Н.Афанасьєвої, Т.Титаренко, Л.Вольнової, та ін.

Зазвичай, суспільна криза для людини супроводжується переживанням емоційної напруженості та стресу різного ступеню важкості. Як наслідок, довготривалий стрес може перерости в дистрес, який в свою чергу запускає в організмі руйнівні процеси, що супроводжуються сильним зниженням психофізіологічних функцій.

Тому, головною метою психологічної допомоги в даному контексті постає саме акцентування на відновленні внутрішньої цілісності людини та її контакту із зовнішнім світом. Не менш важливою задачею залишається інтеграція кризового досвіду та самоактуалізації внутрішніх ресурсів людини.

Отже, враховуючи всі аспекти описані вище, перед спеціалістами в сфері психології та відповідними державними установами постають такі задачі:

- Створення кризових центрів, які будуть відрізнятися від звичних кризових центрів, і матимуть вузьку спеціалізацію по роботі саме з наслідками війни.

- Створення спеціальної програми для ознайомлення з техніками саморегулювання з метою надання інструменту самопомоги людям, які перебувають чи перебували в кризових ситуаціях.

- Створення карманних кризових посібників, в яких буде зібрана основна інформація про психічні стани особистості в кризових ситуаціях, пояснення основних аспектів та алгоритм дій для підтримки людини, і подальшого зменшення прояву цих станів.

- Проведення спеціальних заходів для підвищення психоедукації суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Timchenko, O. V. (2010). (Ed.). *Kryzova psykholohiia [Crisis psychology]*. Kharkiv : NUTsZU [in Ukrainian].
2. Osobystist, suspilstvo, viina : tezy dop. uchas-nykiv mizhnar. psykhol. forumu (m. Kharkiv, Ukraina, 15 kvit. 2022 r.) *Personality, society, war: theses add. participants of the international psychol. forum (Kharkiv, Ukraine, April 15, 2022)*. Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv. national University of Internal Affairs affairs, National the police of Ukraine, etc. Kharkiv : KhNUVS [in Ukrainian].
3. Pylypaka, Yu. I., & Romaniuk, V. L. (2016). Stres yak zahalnyi adaptatsiyni syndrom ta psykhične zdorovia osobystosti [Stress as a general adaptation syndrome and mental health of the individual]. *Psykholohiia: realnist i perspektyvy – Psychology: reality and prospects*, 6, 177–182 [in Ukrainian].
4. Tytarenko, T.M. (1998) (Ed). *Psykholohiia zhyttievoi kryzy [Psychology of life crisis]*. Kyiv: Ahropromvydav Ukrainy [in Ukrainian].
5. Sliusarevskiy, M. M., & Blynova, O.Ie. (2013). *Psykholohiia mihratsii: navchalnyi posibnyk [Psychology of migration: a study guide]*. Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy, Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. Kirovohrad [in Ukrainian].
6. Orkideh, B. (2013). *The Psychological Impact of the Iraq War* Retrieved from <https://foreignpolicy.com/2013/04/23/the-psychological-impact-of-the-iraq-war/>.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-02

Єзерська Н. В.

Кандидат психологічних наук, доцент,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

Рябоконе В. В.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АГРЕСІЯ», «АГРЕСИВНІСТЬ» У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Поняття «агресія» й «агресивність» походять від латинського слова «*aggressio*», що означає «напад», та не є тотожними. Терміни «агресія», «агресивність» мають різні значення. Зачасту, поняття «агресія» визначається як фізична або словесна поведінка людини, яка спрямована на заподіяння шкоди суб'єктам чи об'єктам дійсності; агресивність трактується як якість особистості, яка проявляється у ставленні до соціального середовища. С. В. Шевченко вказує, що «Агресія – це індивідуальна чи колективна поведінка чи дія, направлена на нанесення фізичної або психічної шкоди чи знищення іншої людини/групи; це будь-яка форма поведінки, націленої на образу чи завдання шкоди іншій живій істоті, що не бажає подібного звернення» [4, с.180].

У психологічній літературі дослідження поняття «агресія» представлена двома основними групами:

1) агресія як психічна властивість людини (риса індивіда) – трактується як агресивність особистості (А. Адлер, К. Лоренц, Д. Річардсон, З. Фрейд, А. Фрейд та ін);

2) агресія – як форма поведінки (А. Басс, Л. Берковіц, Дж. Доллард, Н. Міллер та ін.).

Представники біхевіоризму (John B. Watson, Edward L. Thorndike, Edward C. Tolman) агресію визначають, як засвоєна за певних умов поведінка людини у процесі первинної соціалізації (теорія соціального навчання). Представники поведінкового підходу висловлюють думку про те, що агресивність особистості є результатом соціалізації, та є формою регулювання емоційних та поведінкових імпульсивних дій.

Р. Плутчик [3], досліджуючи емоції (вісім основних емоцій: радість, довіра, страх, здивування, смуток, очікування, гнів і відраза.), вважав, що агресія у процесі адаптації людини до соціального середовища може бути як механізм захисту та виступати у формі адаптивних реакцій: відкидання, реінтеграцію, орієнтацію, дослідження, інкорпорацію, протекцію, руйнування, відтворення. Також Р. Плутчик встановив, що механізми психологічного захисту характеризуються біполярними та полярними емоціями.

У теорії соціального навчання підкреслено, що агресія розглядається як поведінка, засвоєна у процесі соціалізації. Тобто, агресивна поведінка може проявлятися за умов:

- 1) наявність факторів, що провокують появу агресії;
- 2) попередній досвід отримання агресивної поведінки;
- 3) умови, при яких такий вид поведінки закріплюється.

Представники біхевіорального підходу також розглядали агресивну поведінку не як еволюційний процес, а як ситуативну реакцію людини на непереборні бар'єри, які стоять на шляху до досягнення мети, та викликають розгубленість чи фрустрацію. Д. Доллард [2] став автором теорії, основним припущенням якої є: «агресія завжди є наслідком фрустрації». У свою чергу Леонард Берковіц у теорії «фрустрація-агресія» зробив припущення, що соціальне оточення впливає на прояв агресивності людини, що проявляється в діях чи поведінці [1].

Психологами-науковцями та практиками проблема агресивності та агресивної поведінки підлітків потребує вивчення та обґрунтувань. Дослідження проблеми агресивності зосереджені, здебільшого, на особистості підліткового віку, на періоді активної соціалізації людини. Індивідуально-психологічними причинами агресивності у підлітковому віці можуть бути:

- невміння висловлювати негативні емоції, та їх контролювати;
- невпевненість, низька, занижена самооцінка;
- відчуття тривожності та знедоленої людини;
- прояв внутрішнього дискомфорту;
- прагнення привернути увагу;
- недостатність особистого досвіду у вирішенні актуальних питань чи проблем.

Таким чином, агресія у підлітковому віці характеризується поведінковими проявами, що виникають як адаптаційна, захисна реакція за умов виникнення бар'єрів на шляху досягнення бажаного та реалізації потреби.

Людина може проявляти агресію за певних індивідуально-психологічних особливостей та соціальних умов, які були засвоєні у процесі навчання, або за відсутності інших способів поведінки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Berkowitz, L. (1993). *Aggression: Its causes, consequences, and control*. New York, McGraw-Hill.
2. Dollard, J., & Miller, N.E. (1950). *Personality and psychotherapy*. New York : McGraw-Hill.
3. Abbasi, M. M., & Beltukov, A. (2019). Plutchik's Wheel of Emotions. 7th Scientific Conference on Information Technologies for Intelligent Decision Making Support (ITIDS 2019). *Advances in Intelligent Systems Research*, 166, 291-294. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/333489781_Summarizing_Emotions_from_Text_Using_Plutchik's_Wheel_of_Emotions.
4. Shevchenko, S. V. (2018). Psykholohichni osoblyvosti vynyknennia ahresii osobystosti [Psychological features of the emergence of personality aggression]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and practice of modern psychology*, 5, 180-183 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-03

Пріб Г. А.

Доктор медичних наук, професор,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-1163-5469

Горбенко В. О.

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
за освітньо-професійною програмою «Психологія бізнесу та управління»
зі спеціальності 053 «Психологія»,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0007-5296-5583

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ

*«Той, хто бачить сенс існування,
може витримати будь-що»
Фрідріх Ніцше*

На грані загальної психології, в процесі становлення та зрілості її шкіл і течій, гібридизуючись із соціологією, політологією, педагогікою та на замовлення потреб менеджменту, народилася галузь психології управління, що найбільш стисло характеризується як галузь психології, яка продукує психологічні знання про управлінську діяльність. [1, с. 12].

М. Мескон відзначає, що суть управління полягає у «впливі на організацію і зміну її структури з метою прийняття оптимальних рішень». Управління - це процес планування, організації, мотивації та контролю для того, щоб сформулювати та досягти мети організації через інших людей. Усі керівники виконують ці функції та грають кілька інших ролей, таких як оброблювача інформації; лідера; особи, яка приймає рішення [2, с. 39].

У психологічному аспекті управлінська діяльність – це реалізація суб'єктивного ставлення до різних сфер об'єктивного світу, під час якого задовольняється певна потреба суб'єкта та досягається поставлена мета як майбутній результат. Управлінська діяльність – один із різновидів соціальної роботи, що за своєю суттю має бути спрямована на підвищення ролі суб'єктивного чинника. Суть професіоналізації управління за психологічного підходу полягає в опануванні керівниками секретів майстерності, формуванні у них психологічної готовності здійснювати управлінську діяльність ефективно та результативно, баченні й розумінні ними шляхів, що ведуть до високої професійної досконалості [3, с. 91].

Психологія управління, зокрема, вивчає психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності. Очевидно, що такі чинники в різних умовах – різні: у країнах, де спостерігається економічний ріст і Україні, яка з 2014 року перебуває у стані війни, такі психологічні чинники будуть мати ряд відмінностей.

Результат вивчення та дослідження психологічних чинників, що впливають на ефективність управлінської діяльності під час війни, є невід’ємним елементом корегування такої діяльності з метою її прогресивного розвитку та запобігання прийняттю хибних, патових рішень в управлінському процесі.

Таким чином, психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності під час війни можуть бути позитивними або негативними, тобто або управлінська діяльність у нестабільних умовах буде ефективною, або особиста психологічна неготовність керівників та учасників процесу впливатиме на прийняття рішень непослідовно, хаотично, емоційно, непрогнозовано, несистемно, емотивно.

У своїй роботі керівник за стабільних умов має враховувати чинники, що впливають на ефективність роботи групи: людський фактор, чисельність групи (колективу), статус членів групи, психологічна сумісність, підбір лідерів групи, професійна спрацьованість, згуртованість, психологічний клімат [3, с. 93-102].

Наприклад, вміння створити психологічно комфортні умови праці з метою ефективного виконання поставлених задач (вміння слухати, підтримувати, чути зауваження, вміння аналізувати, доносити логічно і послідовно свої думки, ставити задачі, вміти обґрунтовано критикувати та робити зауваження, бути послідовним тощо) беззаперечно позитивно впливатиме на продуктивність організації. Отже, психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності – набір психологічних характеристик особистості керівника, які мають вплив на організацію роботи людей в колективі (групі). Ці характеристики можуть мати позитивний і негативний ефект на його діяльність з управління.

Війна - психологічний подразник для людини, суспільства, будь-якої соціальної групи, до якого немає природного імунітету, здатного захистити від стресу, що спричиняє інформація про бойові дії, необхідність перервати професійну діяльність та піти в укриття, приліт ракети, кількість жертв, кількість осіб, які бажають закінчити свою діяльність та переїхати за кордон. Відповідно психологічна готовність до вище зазначеного і є запорукою ефективною управлінської діяльності під час війни. Війна спричиняє тривалу стресову ситуацію. Призвичаїтися до неї можна шляхом акцентованих соціальних комунікацій - на усіх рівнях та в усіх сферах.

Відповідно розуміючи вплив війни на психіку людини і групи, керівник має мати психологічну стійкість до роботи в нестабільних умовах та з особами, які мають різний рівень психологічної готовності до змін та негативних факторів швидкої зміни реальності. Тобто, психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності в умовах вій-

ни – психологічна готовність керівника здійснювати свої повноваження в умовах війни та набір психологічних навичок керівника здійснювати управління групою в умовах війни.

Під час війни стиль управління дещо змінюється та набуває нових рис, які мають бути досліджені і проаналізовані. Під час війни, вважаю, зберігається класифікація чинників на зовнішні і внутрішні. Перші – спрямовані на вирішення питань, які виникають як зміни в соціально-економічній структурі суспільства, що пов'язані з війною (еміграція, внутрішнє переміщення осіб, перекваліфікація партнерів чи їх втрата взагалі, вивчення нового законодавства, встановлення нових соціальних зав'язків), другі – організація здорового психологічного клімату в середині групи (колективу).

Найзагальніша класифікація психологічних чинників запропонована Л.М. Карамушкою на прикладі аналізу діяльності освітніх організацій. Ця класифікація об'єднує їх у дві групи, а саме: об'єктивні (або зовнішні) чинники; суб'єктивні (або внутрішні) чинники. Необхідно підкреслити, що однією із важливих умов реалізації функції контролю є орієнтація керівника однаково як на результат діяльності, так і на людей. Керівництво — це здійснення впливу на людей та налагодження з ними міжособистісних стосунків. Його ефективність значною мірою залежить від стилю діяльності самого управлінця (авторитарного, демократичного, ліберального) та його індивідуально-психологічних особливостей. Засобами впливу є переконання, особистий приклад, наказ, розпорядження тощо [4, с.10-19].

Важливо виділити внутрішні, спрямовані на комунікацію в середині організації (колективу), психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності в умовах війни позитивно: емпатія до чужої біди, вміння комунікувати з людьми, які пережили чи переживають горе, біду, втрати, вміння приймати рішення швидко, організовувати безпеку учасників групи, організовувати групи підтримки, інформувати групу про можливості їх розвитку, зняття стресу, забезпечення найбільш стабільних умов праці, позитивне мислення, з розумінням та повагою ставитися до осіб, які мають фізичні відхилення, інтегрувати нових учасників групи до групи з розумінням особливостей їх менталітету та зміни постійного місця проживання, вміння спілкуватися з ветеранами війни, інтегрувати їх в свої колективи, адаптувати їх до цивільного життя в новому колективі (організаційна адаптація, психологічна, професійна, психофізіологічна), посилювати корпоративну культуру, допомога людям віднайти себе наново, стійкість, витримка, відповідальність, субординація, вміння вирішувати конфлікти спокійно, не задаючи болю іншим людям, які постраждали через війну.

Тобто, при прийнятті будь-якого рішення головним психологічним чинником, що впливає на ефективність управлінської діяльності під час війни, є розуміння ступеню травмованості учасників процесу війною та її наслідками, а також готовністю інших суб'єктів до змін та адаптації. Суб'єкт прийняття рішень має мати психологічну готовність реагувати

на ситуацію закономірно та враховувати неадаптованість інших до сукупності факторів, які можуть впливати та пов'язані з війною.

Негативними психологічними чинниками, що впливають на ефективність управлінської діяльності під час війни можуть бути: відсутність психологічної стійкості керівника, неготовність до змін, відсутність емпатії, однакове ставлення до всіх без врахування отриманих ними травм під час війни, невміння співчувати, відповідальність лише за власну безпеку та комфорт, тощо.

Важливим чинником ефективного управління є готовність його суб'єктів до тривалої протидії негативним наслідкам війни. Саме стоїцизм, зокрема як готовність протидіяти негативним факторам, мають в собі плекати люди, які живуть в умовах війни.

Абсолютно доречною вважаю думку М. Мескона: «Ефективний керівник, зважаючи на ситуаційні зміни, розуміє, що не існує єдиного «правильного» способу здійснення чогось. Оптимальний вибір - це вибір того, що найбільше відповідає ситуації, що склалася на даний час.» [2. с. 40].

Психологічні чинники, що впливають на ефективність управлінської діяльності під час війни мають стати об'єктом і предметом детального аналізу науковців-психологів з метою вироблення рекомендацій психологічної адаптації керівника і колективів до умов війни та її наслідків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Khodakivskyi, Ye. I., Bohoiavlenska, Yy. V. & Hrabar T. P. (2011). *Psykhologhiia upravlinnia*. Pidruchnyk. 3-tie vyd. pererob. ta dop. [Management psychology. Textbook 3rd edition processing and additional]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].
2. Meskon, M., Albert, M., & Khedoury, F. (1988). *Management*. Ithaca: Harper & Row.
3. Orban-Lembryk, L. E. (2001). *Psykhologhiia profesiinoi upravlinskoï diialnosti* [Psychology of professional managerial activity]. *Psykhologhiia i suspilstvo - Psychology and society*, 2, 91-103 [in Ukrainian].
4. Karamushka, L. M. (2003). *Psykhologhiia upravlinnia: Navch. posib.* [Psychology of management: Tutorial]. Kyiv : Milenium [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-04

Краковська А. Б.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
кафедри психології та соціальної роботи,
Академія праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТРЕСОВОЇ СТІЙКОСТІ У ДОРΟΣЛИХ, ЯКІ ВИРОСЛИ В ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИХ СІМ'ЯХ

Сім'я – це один з найважливіших інститутів, «дзеркало» стану суспільства та змін ціннісних орієнтирів всередині нього, а також одна з систем, найбільш вразливих для масштабних криз. Вторгнення російської федерації у 2014 році, а особливо повномасштабна агресія, що триває з 2022 року, має руйнівний вплив на стан українських сімей. Багато родин, які раніше можна було класифікувати як функціональні, наразі вимушені боротися з настільки скрутними обставинами, що не можуть підтримувати деякі зі своїх функцій. Це може бути пов'язано із втратою житла, фінансовою кризою всередині сім'ї, втратою члена сім'ї та навіть розладами, які могли розвинути в результаті патологічного перебігу горювання (алкогольна чи наркотична залежність, депресія, психози тощо).

Для того, аби визначити термін «дисфункціональна сім'я», звернемося до соціологів Фредеріка Пітерсона та Рональда Сміта, які у своїй роботі «Соціологія: вступ» виділили п'ять основних функцій, які має виконувати сім'я:

1. Господарсько-побутова – ведення бюджету, організація спільного проживання на одній території, харчування та забезпечення інших базових потреб.

2. Спілкування – здебільшого йдеться про інтелектуальний його аспект, а саме інформаційна насиченість контактів між членами сім'ї. Сюди також входить передача дітям досвіду від батьків, встановлення реалістичних меж та сталих правил поведінки.

3. Психологічна підтримка/розрядка – вміння проводити вільний час разом, прояв емпатії, інтерес до життя та емоцій членів родини.

4. Сексуальні стосунки між подружньою парою – романтична зацікавленість подружжя один в одному, здоровий тактильний контакт.

5. Соціалізація та передача соціального статусу наступному поколінню [2].

На відсутність або втрату функцій може вплинути дуже багато факторів, і війна, безумовно, є одним з них.

І хоча особи, що виростили у дисфункціональних сім'ях, часто сподіваються, що зміна оточення та сепарація від батьків дозволять залишити позаду проблеми, цей досвід продовжує впливати на їх психологічний

стан та соціальне життя. Дорослі, які виросли в дисфункціональних сім'ях, часто демонструють меншу емоційну стабільність через вплив негативного досвіду з дитинства.

Оскільки війна, як один з найбільш руйнівних чинників, залишає негативний відбиток на все більшій кількості сімей, важливо приділити увагу дослідженню психологічних проблем, які чекають також на наступні покоління українців. Крім того, всередині суспільства ми і зараз маємо дорослих, молодь та підлітків, що виросли в дисфункціональних сім'ях.

Отже, з якими проблемами частіше за все стикається ця група, згідно дослідженням? Можна виділити декілька найбільш помітних аспектів:

- Стрес та адаптація:

Особи з дисфункціональним досвідом в сім'ї можуть виявляти вищий рівень стресу в різних ситуаціях, що вимагають адаптації до нових умов. Яскравим прикладом є дорослі, які виросли з алкозалежними батьками та особливо сильно схильні до самосаботажу та вигоранню на роботі [3].

- Міжособистісні відносини:

Емоційна нестабільність може впливати на здатність дорослих встановлювати стабільні та здорові міжособистісні відносини. Дорослі, що мали досвід зростання з емоційно недосяжними батьками, які не виконували функції спілкування та підтримки, переживають значні проблеми у створенні та збереженні близьких контактів, особливо в романтичних стосунках [4].

- Ризики для психічного здоров'я:

Дорослі з досвідом дисфункціональних сімей можуть бути більш схильними до різних психічних проблем, таких як депресія, тривожність чи посттравматичний стресовий розлад. Сучасні дослідження демонструють, що вже в підлітковому віці такі особи демонструють явні ознаки депресивних розладів [1].

- Вплив на саморегуляцію:

Особи, що належать до цієї групи, також можуть проявляти обмежену здатність до саморегуляції емоцій, що призводить до цілої низки соціальних проблем.

Враховуючи те, з якою кількістю дисфункціональних сімей у найближчому майбутньому зіткнеться суспільство, перед працівниками сфери психологічного здоров'я постають такі завдання, як:

- виявлення проблеми клієнта та ідентифікація її причини;

- виявлення зв'язку між конкретною дисфункцією та її впливом на життя клієнта;

- пошук відповідних психотерапевтичних методик та технік, які дозволять не лише вирішити поточну проблему, а й навчити клієнта надавати собі першу психологічну допомогу;

- сприяти дослідженням в цій сфері та популяризації інформації про дисфункціональні сім'ї та їхній вплив, аби зняти стигматизацію з осіб, що зростали в них.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Guerrero-Muñoz, D., Salazar, D., Constain, V., Perez, A., Pineda-Cañar, C. A., & García-Perdomo, H. A. (2021). Association between Family Functionality and Depression: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Korean J Fam Med*, 42(2), 172–180. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8010447>. doi:10.4082/kjfm.19.0166.
2. Preston, F. W., & Smith, R. W. (1977). *Sociology: An Introduction*. New York: St. Martin's Press.
3. Woititz, J. J. (1989). *Self-Sabotage Syndrome: Adult Children in the Workplace*. New York: Health communications.
4. Young, J. E., & Klosko, J. S. (1994). *Reinventing Your Life: The Break though Program to End Negative Behavior...and Feel Great Again*. New York: Plume.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-05

Харченко А. О.

Доцент кафедри психологічного консультування і психотерапії,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
ORCID: 0000-0001-6685-1498

Кавок Ф. Б. М.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет психології,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна
ORCID: 0009-0008-2331-5255

АКТУАЛЬНІСТЬ ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ МІЖДЕРЖАВНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

У зв'язку із проведенням бойових дій в колишній зоні антитерористичної операції, а також наявною ситуацією збройного протистояння України та Російської Федерації, закономірно підвищено рівень пов'язаної з психічними розладами (непсихотичного складу включно) травматизації учасників, які зазнали впливу психотравмуючої ситуації безпосередньо чи внаслідок вторинної травматизації. Особливий статус процесу редукції наслідків травматичних подій та загальної ресоціалізації постраждалих зумовлений фактором виключної складності психіки, залежністю перебігу від спадково-конституціональних, психоемоційних чинників, супутніх хвороб, аперцепції особи, і потребує спільної залученості фахівців як науково-дослідного, так і практичного напрямку, а також створення системи заходів превентивної дії (організація робіт, з надання психологічної підтримки та підвищення професійної компетентності лікарів з питань діагностики, лікування та реабілітаційних заходів; організація взаємодії та координація служб різного відомчого підпорядкування) [1, с. 26; 2, с. 11].

До бойових стресових розладів відносять розлади адаптації з переважанням порушень емоцій або поведінки, істеричні розлади, гострі стресові розлади, стрес-спровокована адиктивна поведінка, реактивні психози, психози травматичного генезу, гострі психічні порушення в результаті денонаційного впливу [4, с.121].

За поширеністю серед непсихотичних психічних розладів, як наслідку збройного конфлікту, значне місце займає посттравматичний стресовий розлад (далі ПТСР), проблематика якого розглядається на рівні Міністерства охорони здоров'я, затверджена наказом Міністерства від 23.02.2016 № МОЗ 2016-121 ("Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі"), викладена в уніфікованому клінічному

протоколи № ГС 2016-121 первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги (“Реакція на важкий стрес та розлади адаптації. Посттравматичний стресовий розлад”), а також у настанові № КН 2016-121 (“Посттравматичний стресовий розлад. Адапована клінічна настанова, заснована на доказах”).

ПТСР має класифікацію (6B40, 6B41 (ускладнений)) у Міжнародній класифікації хвороб (ICD-11), і визначається як синдром, який виникає після дії екстремального за силою стресу. Психогенна реакція формує прояви у вигляді специфічних симптомокомплексів пов’язаних із підвищеною загальною збудливістю (дратівливість, емоційна лабільність, безсоння, труднощі з концентрацією уваги), мимовільним поверненням до психотравмуючої ситуації з виникненням нав’язливих спогадів ейдетичного характеру (ремінісценція) що, в свою чергу, призводить до бажання уникати обставин, пов’язаних з перенесеною психотравмою, та можливістю подальшого формування обсесивного синдрому. У зв’язку із зазначенням та враховуючи неможливість коректної діагностики безпосередньо після дії психотравмуючої ситуації (діагностується через мінімальний термін в один місяць, що являє собою основну відмінність від гострого стресового розладу; у випадку варіювання перебігу ПТСР в діапазоні до трьох місяців, його може бути визначено як гострий - і хронічний - при збереженні симптомів у термін більше зазначеного; у разі виникнення симптомів через шість місяців після травматичної події, діагностується ПТСР з пізнім проявом), ПТСР розглядається як інтенсивна та пролонгована реакція на стресори, зумовлена особистісно-реактивним станом, сформованим внаслідок перенесеної надзвичайної ситуації, яка носить патогенно-психогенний характер для конкретної людини [1, с. 14, с.17, с. 52; 2, с. 10; 3].

Відповідно до загальноприйнятих уявлень, в етіології ПТСР виділяють спадково-конституціональні (конституціонально-типологічні особливості центральної нервової системи і особистісно-акцентуовані особливості - особистіснотипологічні особливості у вигляді надмірної сензитивності, тривожності, підвищеної виснажливості; афективно-дистимічні та істероїдні риси), психоемоційні або психогенні (опосередковані через психічну сферу гострі або хронічні когнітивно та емоційно значущі чинники зовнішньої дії), та психоорганічні (пренатальні і постнатальні травми, хронічні інфекції, гіпоксично-гіпоксемічні стани та ін.) групи чинників [1, с. 26].

Психотерапевтичний вплив на осіб, в яких було діагностовано ПТСР орієнтований на біологічний (вплив на рівнях організму, функціональних, фізіологічних систем, органів, клітин), психологічний або психічний (представлений рівнями особистості (тотальний; передбачає корекцію особистісних установок, системи моральних цінностей), сфер психіки (сприйняття, емоції, пам’ять, мислення тощо), окремих властивостей (зміцнення і потенціювання упевненості, спокою, витримки тощо)), соціальний (передбачає рівні макросоціальної та мікросоціальної реадaptaції, аутореабілітації) напрямки [1, с. 109-110].

Відповідно до результатів клініко-динамічного аналізу нервово-психічних станів внаслідок стресу, можливе різнорівневе надання допомоги – на

амбулаторному, напівстаціонарному і стаціонарному. Амбулаторний призначений для пацієнтів із слабо вираженими невротичними станами (застосування психотерапевтичного комплексу із залученням методів раціональної, когнітивно-поведінкової психотерапії і аутогенного тренування). Напівстаціонарне лікування передбачає дотримання принципів комплексності у поєднанні психотерапевтичного впливу з подальшим усуненням дезадаптивного стилю міжособистісних відносин. Наявність розладів граничного або власне психотичного рівня передбачає виконання лікувальних дій (комплексна психотерапія, що може включати індивідуальну, патогенетичну, раціональну і директивно-групову психотерапію, симптоматичну сугестію і тренінгову психотерапію з переходом на недержативну групову. Можливе застосування емоційно-стресової або наркопсихотерапії). Медикаментозне лікування передбачає диференційовану психофармакотерапію із застосуванням нейролептиків, антидепресантів, анксиолітиків (транквілізаторів), нормотиміків (тимостабілізаторів), седативних засобів, засобів адаптогенної дії [1, с. 82-83; 2, с. 13-31; 5, с. 26].

Незважаючи на високий рівень досвіду роботи з особами, які зазнали впливу травматичної події, існує низка об'єктивних (проблематика негативної сторони впливу психофармакології, складність діагностики (виникнення депресивних, тривожних, дисоціативних та інших розладів після травми пов'язане з факторами, представленими спільними з ПТСР порушеннями), опрацювання хворобливого стану та ін.), і суб'єктивних (небажання звертатись до спеціалізованих закладів, вплив гендерної стереотипізації та ін.) чинників, що призводять до зменшення показників успішності виходу із хворобливого стану, що залишає актуальність проблематики на високому рівні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Mykhailov, B.V. (Ed.) (2014). Posttraumatychni stresovi rozlady: navchalnyi posibnyk [Post-traumatic stress disorder: a textbook]. Kharkiv : KhMAPO. Retrieved from <http://dspace.zsmu.edu.ua/handle/123456789/2747> [in Ukrainian].
2. Unifikovanyi Klinichniy Protokol Pervynnoi, Vtorynnoi (Spetsializovanoi) Ta Tretynnoi (Vysokospetsializovanoi) Medychnoi Dopomohy Reaktsiia Na Vazhkyi Stres Ta Rozlady Adaptatsii. Posttraumatychnyi Stresovyi Rozlad: Nakaz Ministerstva okhorony zdorov'ia Ukrainy vid 23.02.2016 № 121 [Unified clinical protocol of primary, secondary (specialized) and tertiary (highly specialized) medical care: Order of the Ministry of Health of Ukraine 23.02.2016 № 121] <https://www.dec.gov.ua/> Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/2016_121_ukpmd_ptr.pdf [in Ukrainian].
3. The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems. 11th revision (ICD-11) from 1 January 2022. Retrieved from <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http%3A%2F%2Fid.who.int%2Ficd%2Fentity%2F991786158?view=L0>.
4. Osokina, O. I. (2015). Klinicheskii i psikhologicheskii analiz psikhicheskikh rastroystv voennogo i poslevoennogo vremeni: obzor problemy i puti resheniya [Clinical and psychological analysis of mental disorders of war and post-war time: overview of the problem and solutions]. *Ukrainskyi visnyk psyhonevrolohii* -

Ukrainian psychoneurological bulletin, 23(2) (83), 121. Retrieved from <https://uvnppn.com.ua/upload/iblock/289/289d2c70e4ab2bd5ce4d83cfe7656748.pdf> [in Russian].

5. Kutko, I.I., Panchenko, O.A., & Linev, A.N. (2016). Posttravmaticheskoe stressovoe rasstroystvo u perenesshikh vooruzhennykh konflikt. Klinicheskaya dinamika, diagnostika, lechenie i reabilitatsiya [Post traumatic stress disorder in people suffered from the armed conflict. Clinical development, diagnostics, treatment and rehabilitation]. *Ukrainskyi medychnyi chasopys – Ukrainian medical journal*, 1(111), 24-27. Retrieved from <https://umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2016/02/4453.pdf?upload> [in Russian].

Корнєва Я. І.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
кафедра психології та соціальної роботи,
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

РОЗЛАДИ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ОЖИРІННЯ У ПІДЛІТКІВ

Розлади харчової поведінки та ожиріння у підлітків є актуальними та загостреними проблемами сучасного суспільства, які вимагають невід'ємної уваги як з боку наукового співтовариства, так і з боку громадськості та медичних фахівців. Перебуваючи на рубежі дитинства та дорослості, підлітки виявляють збільшений інтерес до свого фізичного стану, зовнішності та власної харчової поведінки. Цей важливий життєвий період може бути вирішальним для подальшого фізичного та психологічного здоров'я молодшої людини. Розлади харчової поведінки у підлітків, такі як анорексія, булімія, а також збільшення частоти компульсивного переїдання, стали серйозною та поширеною проблемою в сучасному світі. Підлітки, намагаючись відповідати на суспільні і особисті вимоги щодо зовнішності та ваги, можуть потрапляти в пастку розладів харчування, які можуть мати далекосяжні наслідки для їхнього здоров'я. З іншого боку, ожиріння серед підлітків стає глобальною проблемою, особливо в умовах збільшеного доступу до висококалорійних продуктів та недостатньої фізичної активності. Важливо враховувати, що ожиріння у підлітків може призвести до численних медичних проблем, таких як діабет, серцево-судинні захворювання, артеріальна гіпертензія, хронічні захворювання печінки, апное сну, проблеми з опорно-руховим апаратом, а також збільшений ризик розвитку раку. Під час аналізу цих проблем важливо враховувати різні аспекти, включаючи психологічні та соціокультурні впливи, фізіологічні особливості, а також можливі шляхи лікування та профілактики. Впровадження наукових досліджень та розвиток ефективних підходів до попередження і лікування розладів харчової поведінки та ожиріння в підлітків стають важливим завданням, оскільки вони мають значущий вплив на загальне здоров'я та якість життя.

Ожиріння (або адипоцитоз) - це захворювання, яке характеризується надлишковим накопиченням жиру в організмі людини та несприятливо впливає на стан здоров'я, призводячи до ризику виникнення різноманітних захворювань. Ожиріння визначається зазвичай за допомогою індексу маси тіла (ІМТ), що обчислюється як вага в кілограмах поділена на квадрат зросту в метрах ($IMT = \text{вага} / (\text{зріст}^2)$). За стандартами Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) розглядається така класифікація ІМТ:

< 18,5 – недостатня вага;

18,5 - 24,9 – нормальна вага;

25,0 - 29,9 – надлишкова вага.

При цьому індивіди з ІМТ більше або рівне 30 вважаються ожирілими, але при цьому важкість залежить від ступеню, а саме:

I ступінь – ІМТ 30,0 - 34,9;

II ступінь – ІМТ 35,0 - 39,9;

III ступінь – ІМТ $\geq 40,0$ [1].

Розлади харчової поведінки (РХП) - це група психічних розладів, пов'язаних з аномальними паттернами споживання їжі та ставленням загалом до харчування. Ці розлади можуть включати в себе нездатність контролювати споживання їжі, переймання контролю над харчуванням, страх перед набором ваги та зовнішністю, а також різні види жорстких обмежень або надмірного споживання їжі [1]. Основні типи розладів харчової поведінки згідно стандартних медичних посібників МКБ-10 та DSM-5: нервова анорексія, нервова булімія, дисморфія, компульсивне переїдання, інші порушення харчування (ця категорія фіксує розлади харчування та харчові розлади клінічної тяжкості, що не відповідають діагностичним критеріям нервової анорексії, нервової булімії, компульсивного переїдання) [2]. Якщо виокремити найпоширеніші типи розладів поведінки харчування, то це є анорексія, булімія, компульсивне переїдання, орторексія.

Анорексія – розлад харчування, що характеризується голодуванням, пов'язаним із вагою, неадекватним сприйняттям людиною своєї форми та надзвичайним страхом до споживання їжі і набору маси тіла. Анорексія має найвищі показники смертності серед психічних розладів. Якщо індекс маси тіла менше 16 – це дефіцит маси тіла і можливою тому причиною є анорексія [3].

Булімія – це розлад харчування, який характеризується споживанням великої кількості їжі за один прийом та подальшим використанням варіантів для позбавлення від з'їденого. Наприклад, людина з булімією з'їла більше 2000 калорій за один прийом, а далі спеціально викликала стан блювоти. Пояснюється це тим, що відсутнє почуття контролю над поведінкою в прагненні схуднути будь-яким чином, тому відбуваються такі процеси як блювання, голодування, зловживання проносними та сечогінними засобами, використання клізми або перенавантаження різноманітними фізичними вправами .

Компульсивне переїдання включено до DSM5 і характеризується періодичними епізодами переїдання при відсутності регулярної компенсаторної поведінки, наприклад, блювоти або зловживання проносним засобом. Симптоматика включає в себе вживання їжі, коли фізично особа не відчуває голод, натомість, вживання їжі, коли нудно, самотньо, при депресії чи сильному почутті провини. Компульсивне переїдання асоціюється з посиленою психопатологією, включаючи депресію та розлади особистості [4].

Орторексія – це розлад харчової поведінки, що пов'язаний з надмірною одержимістю здоровим харчуванням. На відміну від інших розладів харчової поведінки, орторексія переважно пов'язана з якістю їжі, а не кількістю. Може призвести до дефіциту в раціоні, хвороб та поганої якості життя в цілому. Незважаючи на свою чітку окреслену поведінку, яку часто спосте-

рігають клініцисти, орторексії приділено дуже мало емпіричної уваги і вона досі формально не визнається психіатричним розладом [5].

У осіб підліткового віку, враховуючи особливості їх життєвого етапу, чинниками виникнення порушень харчової поведінки є: низька самооцінка, незадоволення виглядом власного тіла, недовіра в міжособистісних стосунках, неузгодженість між поставленими і досягнутими цілями, почуття самотності, відсутність почуття безпеки, надмірний перфекціонізм, високі вимоги (в першу чергу отримані від близького оточення) та значний вплив соціальних мереж, де транслиуються «неіснуючі» ідеали зовнішності та способу життя [1].

Мета дослідити психологічні особливості харчової поведінки в підлітковому віці, їх розладів та можливих причин виникнення порушень за допомогою наступних методик:

- опитувальник «Індекс життєвої задоволеності» (адаптація Н. В. Паніної, діагностика загального індексу життєвої задоволеності, оцінки власних дій, досвіду, фонового настрою та загально ставлення до себе) [7];

- методика «Шкала соціальної фобії SPIN» (оцінка виявлення загально рівня соціальної тривоги) [6];

- методика «Шкала оцінки харчової поведінки» (застосовується для діагностики виявлень порушень харчової поведінки) [8].

В результаті проведених досліджень згідно вищевказаних методик, де загальна кількість респондентів 65 осіб віком від 14 до 23 років, більшість характеризують труднощі в певних сферах життя, які можуть мати вплив в майбутньому на харчову поведінку або це вже є поведінковою реакцією, де РХП являється певним тригером щодо виникнення низької самооцінки та незадоволеності власним життям. Також більшості характерне занадто сильне занепокоєння про власне тіло, вагу, бажання схуднути за допомогою дієт, занять спортом, а ще відчуття надмірного соціального тиску щодо встановлених «норм» та «стандартів». Це має пояснення, адже ми живемо в суспільстві, де кожен день отримуємо конфліктні суспільні послання: їсти нездорову їжу (наприклад, реклама фаст-фуду чи іншого «швидкого» харчування), але при цьому залишатися струнким та спортивним. Знаючи, що людей з ожирінням часто дискримінують, висміюють, принижують, що суспільство має певні упередження щодо них – юнаки і дівчата бояться таких наслідків, тому виникає страх надмірної ваги. Багато молоді є вмотивованими мати «ідеальну» зовнішність, що призводить до крайнощів в поведінці, а саме: рахування та урізання вживаних калорій, пропускання прийомів їжі, використання «ефективних» дієт, прийом препаратів для схуднення, планування екстремально-інтенсивних спортивних тренувань (для швидкого спалювання калорій). В свою чергу помилки та невдачі підлітків прирівнюються до внутрішньої слабкості та негідності. Така культура сприяє посиленню відчуття невпевненості в собі, змушуючи молодих людей зосередитися на особистих недоліках. Як результат, деякі молоді люди хронічно розмірковують про те, як вони повинні себе поводити, який зовнішній вигляд у них повинен бути, тобто намагаються вдосконалити себе та своє життя в очах інших людей.

Отже у проведеному дослідженні у більшості виявлена пряма залежність між незадоволеністю виглядом тіла та індексом життєвої задоволеності. Рівень задоволення життям складається з індивідуальних суб'єктивних оцінок особистості власних досягнень, потреб, намірів, цілей і того, що відбувається навколо. Високий рівень незадоволеності виглядом тіла (40 осіб з 65) і низький рівень життєвої задоволеності (39 осіб з 65) показує, що постійна внутрішня критика та пригніченість можуть бути причиною виникнення порушень харчової поведінки та низької самооцінки. Молодь боїться критики та дискримінації, тому постійно порівнюють своє життя з «яскраво-ідеальним» життям людей в соціальних мережах, намагаючись відповідати заданим вимогам. В частини досліджуваної вибірки зафіксовано погіршення психічного стану, виникнення тривоги, страху, гніву, дратівливості, безсоння і втрати віри у майбутнє не лише через тяжкі події у країні, а в першу чергу через повну безпорадність та власну неефективність у контролі свого життя. Підлітки внаслідок цього сприймають себе занадто критично, вкрай зосереджені на своїх особистих недоліках, постійно розмірковуючи про те, як вдосконалити свою зовнішність, уникнути можливої критики і відповідати «встановленим» вимогам. Підсумовуючи важливо зазначити, що саме прагнення підлітків до «ідеальності» є серйозною причиною контролю себе і свого тіла, що відкриває великий простір для виникнення порушень харчової поведінки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Obesity and overweight (09.06.2021). who.int : World Health Organization - website. Retrieved from <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>.
2. American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5). (2013). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing. doi:10.1176/appi.books.9780890425596.
3. Smink, F. R. E. (2016). Through the looking glass: Epidemiologische studies naar eetstoornissen in de eerste lijn en de bevolking. [Groningen]: Rijksuniversiteit Groningen.
4. Fairburn, C. G., & Cooper, P. J. The clinical features of bulimia nervosa. *The British Journal of Psychiatry*, 144(3), 1984. 238–246. doi:10.1192/bjp.144.3.238.
5. Koven NS, Abry AW. The clinical basis of orthorexia nervosa: emerging perspectives. *Neuropsychiatr Dis Treat*. 2015;11:385-394. Published 2015 Feb 18. doi:10.2147/NDT.S61665.
6. Sait «Tsentr kohnityvno-povedinkovoi terapii». Shkala otsinky sotsialnoi fobii SPIN [Site «The Center for Cognitive Behavioral Therapy». Social Phobia Rating Scale SPIN]. (2021). kpt-center.com.ua/test/shkala-oczniki-soczialnoi-fobii-spin/. Retrieved from <https://kpt-center.com.ua/test/shkala-oczniki-soczialnoi-fobii-spin/> [in Ukrainian].
7. Neugarten, B.J., Havighurst, R.J., & Tobin, S.S. (1961). The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology*, 16, (pp.134-143).
8. Ilchik, O.A., Sivuha, S.V., Skugarevskiy, O.A., Suihi, S. (2011). *Psychiatry, Psychotherapy and Clinical Psychology*.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-07

Шинкарук Т. А.

Кандидат медичних наук,
заступник директора КНП «КМПБ № 2»
з контролю якості медичної допомоги та безпеки пацієнта,
лікар акушер-гінеколог вищої категорії,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЖІНОК ДО МАТЕРИНСТВА

Материнство – це період у житті жінки, що розпочинається та формується з настанням вагітності, розвивається з народження та виховання дитини. У ракурсі психології вагітність характеризується індивідуально-особистісними та соціально-психологічними концептами жінки: фізіологічні, когнітивні, емоційні та поведінкові зміни; нові соціально-психологічні статус і роль, особистісна рефлексія, зануреність у «внутрішній світ»; нова змістовність комунікації з соціальним оточенням.

У зарубіжній психології проблематика материнства вивчалась представниками культурологічного та антропологічного підходів (Дж.Ален, Р. Бенедікт, М. Мід, А. Річ), етологічного напрямку (Дж. Мітчелл, Е. Неш, С. Стернгланд, Н. Тінберген), психоаналітичного підходу (Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, М. Кляйн, А. Фрейд, З. Фрейд, К.Хорні), теорії соціального навчання (Дж. Гервітц, Д. Кернс).

За структурою «материнство» містить такі складові:

1. Когнітивно - смисловий – прийняття періоду вагітності; усвідомлення соціально-психологічних ролей «вагітна», «жінка при надії», «майбутня мама»; поява нових індивідуально-психологічних якостей: розважливість, м'якість, обережність, турботливість;

2. Емоційно-ціннісний – власна оцінка жінки у новій ролі; ставлення до власного «Я» у період вагітності (атмосфера «виношування», «очікування»); формування ставлення до дитини;

3. Поведінковий (операційний) – психологічні особливості комунікації із дитиною у «лоні матері» та народженою дитиною; соціально-психологічні стилі поведінки з дитиною й соціумом.

У медико-психологічній літературі акушерами-гінекологами та психологами визначаються онтогенетичні етапи розвитку материнської сфери:

«1. Етап взаємодії із власною матір'ю в ранньому онтогенезі.

2. Ігровий етап – взаємодія з однолітками.

3. Етап няньчення.

4. Етап диференціації мотиваційних основ статевої і батьківської сфери поведінки.

5. Етап конкретизації онтогенетичного розвитку материнської сфери в реальній взаємодії з дитиною.

6. Завершальний етап розвитку материнської сфери» [3, с. 42-45].

Психологічна готовність до материнства – «...це сукупність базових біологічних інстинктів і особистісних новоутворень жінки, які формуються, змінюються впродовж всього життя під впливом соціо-культурних і ціннісних факторів (моделі відносин в батьківській сім'ї жінки, її відносин з матір'ю, системи цінностей її оточення) і характеризуються стійкістю до зовнішніх подразників, пов'язаних із народженням дитини (зміни системи відносин, звичного регламенту життя, фізичного стану, пов'язаного з вагітністю, пологами і післяпологовим періодом)» [2, с. 30 – 31].

На думку лікарів акушерів-гінекологів та психологів психологічна готовність до материнства жінки формується під впливом внутрішніх і зовнішніх та соціально-психологічних чинників. Основними чинниками, що впливають на формування психологічної готовності до материнства жінки є:

- батьківська (родинна) модель спілкування у дитинстві;
- індивідуально-особистісні якості, цінності, мотиви вагітності;
- економічна, психологічна, соціальна життєва ситуація та вік майбутньої матері;
- мотиви народження дитини;
- ставлення майбутнього батька до факту появи дитини;
- ставлення членів родини до народження немовляти.

Попри активний розвиток психології материнства, сучасних досягнень у медицині (гінекологія та акушерство), високого рівня допомоги при пологах та неонатальному супроводі, існує актуальність цілісного міждисциплінарного підходу (дитяча та вікова психологія, батьківська педагогіка виховання, психологічна та фізіологічна обізнаність з проблематики періоду вагітності та народження дитини тощо) до вивчення материнства, потребують розв'язання психологічні проблеми майбутніх матерів та батьків, а також психолого-медичної просвіти виховання дитини раннього віку.

Таким чином, у науковій літературі вивчаються різносторонні контексти поняття «материнство». Психологічна готовність до материнства розглядається з точки зору різних аспектів: культурно- та соціо-історичного, медичного, психологічного (психоаналітичного та психотерапевтичного), педагогічного та ін.

Соціально-психологічні чинники психологічної готовності до материнства жінки потребують міждисциплінарного підходу до вивчення.

Незважаючи на стрімкий розвиток як теоретичної, так і практичної психології, нагального розв'язання у психології материнства потребують питання термінологічного апарату, стратегій та моделей психологічної підтримки та супроводу майбутньої матері та родини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Heiko, Ye.V. (2018). Psykhologichna pidtrymka zhinok v period vahitnosti ta pislia polohiv [Psychological support for women during pregnancy and after childbirth]. Teoretychni i prykladni problemy psykhologii – Theoretical and applied problems of psychology, 3(47), Vol.1, 118 – 125 [in Ukrainian].

2. Kaniuka, S. I. (2018). Formuvannia tolerantnosti zhinok yak umovy yikh Psykholohichnoi hotovnosti do maibutnoho materynstva [The formation of women's tolerance as a condition for their psychological readiness for future motherhood]. Candidate's thesis. Kyiv [in Ukrainian].

3. Shramko, I. A. (2018). Psykholohichne zabezpechennia sotsialnoi pidtrymky zhinok pid chas vahitnosti ta hrudnoho vyhodovuvannia [Psychological provision of social support for women during pregnancy and breastfeeding]. Candidate's thesis. Sievierodonetsk [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-08

Шафорост А. В.

Магістр, аспірантка Університету
Григорія Сковороди в Переяславі,
викладачка кафедри психології
Київського інституту бізнесу і технологій,
М. Київ, Україна

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ РЕСУРС

Внаслідок тривалого впливу переживання кризової ситуації – повномасштабного вторгнення – особистість зазнає тривалого впливу як окремих, так і сукупних стресових чинників: страх для життя і здоров'я; фізична та психологічна напруга; порушення режиму сну та харчування; інформаційне навантаження; переживання за близьких; порушення фізичного здоров'я; зниження рівня психологічного благополуччя; переживання досвіду втрати; переживання досвіду насильства, та інше. Всі ці фактори негативно впливають на стан особистості, тому питання психологічного відновлення особистості є актуальним як для сьогодення в умовах повномасштабного вторгнення, так і в період після завершення військових дій, адже постане питання повернення до мирного життя як військових, так і їх близьких, і цивільного населення загалом. Дослідження як українських (О.Штепа, О.Кобець та Ю.Кузьменко, С.Ганаба), так і закордонних (Е.Еріксон, С.Хобфол, В.Франкл, Е.Фромм, К.Роджерс, М.Розенберг) науковців та практиків свідчать про ефективність застосування у психологічній практиці ресурсного підходу для відновлення особистості. Таким чином, питання актуальне для психологічної науки і практики.

У межах ресурсного підходу одним із таких психологічних ресурсів може стати емоційний інтелект – інтегральна характеристика особистості, складний комплексний феномен, когнітивно-емоційне психологічне утворення, яке визначає ступінь розвитку здатностей до розуміння, визначення, ідентифікації, диференціації, управління власними емоціями та емоціями інших, і спрямований на досягнення психологічного благополуччя особистості. Згідно з дослідженнями П.Фернандес-Бероккаля, Н.Екстремера, Дж.Майєра та П.Саловея, Р.Бар-Она, Д.Гоулмана, Е.Носенко, Н.Ковриги, Г.Четверик-Бурчак, емоційний інтелект дозволяє особистості адекватно ідентифікувати, диференціювати, аналізувати, сприймати та розуміти власні емоції та емоції інших людей, контролювати свою поведінку, будувати сприятливі міжособистісні стосунки, має здатність до самомотивації, наполеглива у цілепокладанні та досягненні бажаного результату. Основне відображення цих аспектів в особистості – психологічне благополуччя, що виражається у позитивному ставленні до життя, високій самооцінці, виборі найбільш сприятливих копінг-стратегій для подолання стресових ситуацій.

Поняття «психологічні ресурси» охоплює: індивідуальні життєві можливості людини, які виражені у мотивації до самовизначення, саморозвитку, саморозкриття, самодостатності, самовідновлення та надання емоційної підтримки іншим; можливості для зміни сприйняття та подолання стресової ситуації. Тобто, це всі можливості особистості, які можна використати для переживання стресу. За С.Хобфолом, наявність психологічних ресурсів є передумовою до посттравматичного зростання – позитивних змін після переживання травми. Результати систематизації ресурсів наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Психологічні ресурси особистості

Індивідуальні	адекватна самооцінка, відкритість до досвіду, впевненість у собі, готовність до дій, життєва спрямованість, конгруентність, мотивація на успіх, наявність мети, особисте ставлення, раціональне мислення, резилентність, розуміння потреб і почуттів, самоактуалізація, самопрогнозування, самооцінка, почуття власної гідності, самореалізація, саморефлексія, саморозвиток, свобода вибору, сенс життя, толерантність, турбота про інших
Соціальні	готовність до майбутнього, позитивна перспектива, протистояння сторонньому впливу, відстоювання власної позиції, розуміння можливостей та способів їх використання, розуміння потреб і почуттів інших людей, соціальна активність, соціальна відповідальність, соціальна компетентність, навички ефективного спілкування

Джерело: укладено авторкою [1-5]

Усі зазначені ресурси дозволяють утворити екзистенційне (буттєве) «Я», яке відображає не тільки ставлення до себе, а й ставлення до оточення, пошук сенсу та прагнення до саморозвитку в світі. Виходячи із вищевикладеного, виникає питання: який зв'язок емоційного інтелекту (далі - EI) із вищезазначеними ресурсами та «Я»? На нашу думку, короткий екскурс у структуру та особливості поняття дозволить нам теоретично обґрунтувати цей взаємозв'язок. Результати систематизації моделей наведено у табл. 2.

Залежно від рівня розвитку EI, зумовлюється як характер психічного відображення, так і провідні дії особистості.

За низького рівня розвитку EI дії особистості реактивні, зумовлені ситуацією, базуються на реалізації механізму умовного рефлексу (сенсорно-перцептивний рівень). Особистість аналізує ситуацію поверхнево, не критично, переважають зовнішні мотиви, наявний низький рівень усвідомлення емоцій та самоконтроль, дії можуть бути імпульсивними.

За середнього рівня розвитку EI дії особистості мисленнєві, усвідомлені, опосередковані ситуацією, базуються на уявленнях та часткових вольових зусиллях. Активність довільна, є емоційні переживання, внутрішні мотиви домінують над зовнішніми. Особистість має високий рі-

вень самоконтролю, а копінг-стратегії характеризуються зосередженням на емоційному реагуванні, позитивному ставленні особистості до самої себе, високій самооцінці.

Таблиця 1

Психологічні ресурси особистості

Модель	Зміст	Особливості
1	2	3
Модель Дж. Майєра-П. Саловея	Комплексне системне утворення, спрямоване на обробку інформації, пов'язаної із емоційною сферою особистості.	Є найбільш повним сучасним підходом до вивчення інтелекту людини, який доповнює наявні знання щодо індивідуальних емоційних відмінностей людей - Вузькоспрямована - охоплює лише емоційну сферу - EI - сукупність здібностей.
Модель Р.Бар-Она	Соціально-емоційний конструкт, утворений через тісну взаємодію емоційних та особистісних характеристик	EI – комплексний феномен, впливає на стан людини загалом Містить адаптованість особистості, важливу для соціальної взаємодії EI як комплекс некогнітивних здібностей, так і особистісна характеристика. Рівень розвитку EI корелює із успішністю особистості
Модель Т.Бредбері-Дж.Гривза	Когнітивно-особистісна структуру із сукупністю знань, умінь, навичок, поведінкових стратегій для переробки емоційної інформації.	EI є синтезом емоційних реакції та раціонального мислення. EI є потоком інформації, інформаційним обміном в мозку між емоційним та раціональним центрами EI як здібність характеризує стійкість поведінки людини EI як здатність – ступінь контакту та розуміння людиною своїх емоцій, почуттів, можливість їх застосування. EI є і особистісною рисою, і здатністю до аналізу емоційної інформації, що базується на емпатії, асертивності, рівні соціального та внутрішньоособистісного інтелекту.
Модель Д.Гоулмана	Здатність до розуміння, диференціації, управління, впливу на власні та чужі емоції, наміри, потреби, почуття, прагнення	Є найбільш відомим комплексним дослідженням феномену EI як поєднання когнітивних здібностей та особистісних факторів Ідея навченої компетентності – навички можна розвинути Рівень розвитку емоційних здібностей найбільш точно визначає здатність до лідерства і є вагомим фактором під час відбору кандидатів на керівні посади.

Продовження таблиця 1

1	2	3
Модель Е.Носенко	Система здібностей та стійких особистісних утворень, які сприяють вираженню, регуляції, розумінню емоцій у процесі життя людини; інтегральна властивість особистості як сукупність здібностей, диспозицій, настанов, компетентностей, мотивів, ставленнями особистості до світу, себе та інших.	EI – основа психологічного благополуччя особистості та емоційна розумність. EI може проявлятися залежно від рівня його сформованості – тобто, від рівня розвитку компонентів ситуації. Роль EI – особистість спроможна адекватно ідентифікувати, диференціювати, аналізувати, сприймати та розуміти власні емоції та емоції інших людей, контролювати свою поведінку, будувати сприятливі міжособистісні стосунки, має здатність до самомотивації, наполеглива у цілепокладанні та досягненні бажаного результату.

Джерело: укладено авторкою [1-5]

За високого рівня розвитку EI дії особистості набувають рис вчинку, змодельовані настановами та індивідуальними усвідомленими цінностями, містять множину варіантів поведінки у життєвих ситуаціях. Поведінка особистості характеризується внутрішньою та зовнішньою мотивацією, локус контролю – інтернальний, а сензитивність помірною. Наявна висока самооцінка та стабільне психологічне благополуччя.

Наступним аргументом щодо ресурсного потенціалу є те, що EI виконує ряд функцій, що характеризують різні поведінкові прояви, психологічні характеристики, психологічні захисти особистості та рівень психологічного благополуччя. Пропонуємо деталізувати ресурсний потенціал EI в розрізі функцій цього явища. Стресозахисна та адаптивна функції реалізуються під час емоційно розумної поведінки – інтелектуальної складової EI. Регулятивна – регулювання діяльності, інтенсивності емоційних реакцій, поведінкових проявів емоцій. Прогностична – передбачення особистістю наслідків дій через емоційні переживання. Оцінювальна – оцінка отриманої інформації від зовнішнього та внутрішнього світу, надання емоційних характеристик та формуванні емоційних реакцій. Мотиваційна – самомотивація особистості, формування афективно-когнітивної структури на основі взаємодії емоцій та когніцій – тобто, спонукання до активності. Комунікативна – EI є і компонентом, і фактором впливу на успішність, і результатом комунікації. Рефлексивна EI – самоаналіз. Захисна – стійкість до емоційного впливу, протистояння маніпуляції.

Із вищерозглянутого випливає, що емоційний інтелект має ресурсний потенціал для психологічного відновлення. EI може розвиватися впродовж життя особистості, впливає на міжособистісну взаємодію в процесі життєдіяльності. Від рівня EI залежить успішність встановлення соціальних контактів, побудови міжособистісних взаємин, визначення та впливу на емоційний стан співрозмовників, правильного розуміння співрозмовників. У контексті роботи з клієнтом це може стати точкою опори, коли йдеться про пошук індивідуальних та соціальних ресурсів особистості для психологічного відновлення. Наступним аргументом є існування факторів, які зумовлюють ресурсність EI: внутрішньоособистісні фактори (сумлінність, самомотивація, наполегливість), міжособистісні фактори (емпатія, комунікабельність, товариськість, доброзичливість – гнучкість поведінки), фактори емоційної стійкості та відкритості до нового досвіду. А виходячи із розуміння рівня розвитку EI в клієнта, і спираючись на ресурсний підхід, ми можемо запропонувати такі конкретні передумови психологічного відновлення для застосування у психологічній практиці (рис.1).

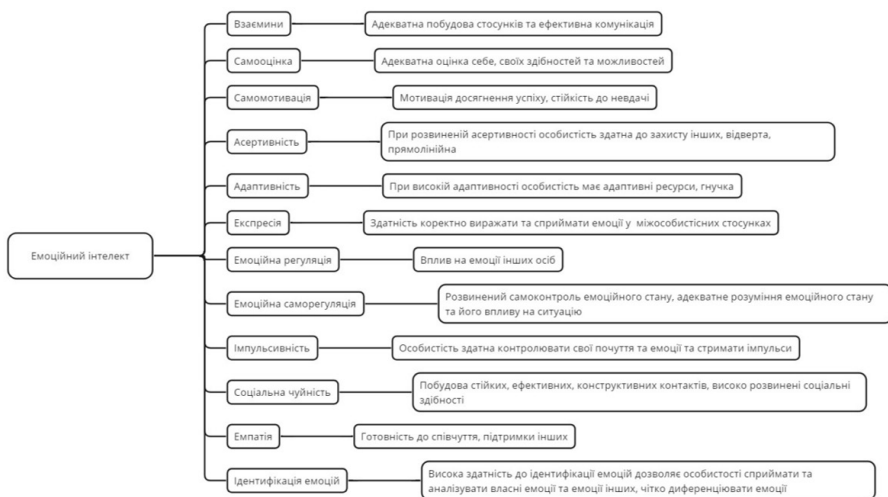

Рис. 1. Ресурсний потенціал EI

Джерело: укладено автором на основі [1-5]

Отже, ми розробили теоретичні передумови взаємозв'язку ресурсів особистості та емоційного інтелекту. У подальшому плануємо експериментально розробити взаємозв'язок ресурсів особистості й емоційного інтелекту, засад застосування ресурсного потенціалу EI у практичній діяльності психолога.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). Retrieved from <http://www.psicothema.com/pdf/3271.pdf>.
2. Crain, W. (2014). Theories of Development Concepts and Applications. Pearson Education Limited. Retrieved from https://tcfc.ouc.edu.cn/_upload/article/files/8b/e1/71a40a2941c88d36247d6b339125/bc8850e8-9ad5-479f-abfa-bf15f699f4bf.pdf
3. Frankl, V. (1986). The Doctor and the Soul: From Psychotherapy to Logotherapy. Knopf Doubleday Publishing Group.
4. Hobfoll, S.E. (2012). The combined stress of family life, work, and war in Air Force men and women: A test of conservation of resources theory. *International Journal of Stress Management*, 19(3) 217.
5. Mayer, J.D., Caruso, D., & Salovey, P. (1999). Emotional intelligence meets traditional standards for an intelligence. *Intelligence*, 27, 267-298.

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-09

Потапенко С. А.

Доктор філософії за спеціальністю 081 Право,
доцент кафедри цивільного, господарського і трудового права,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 «Психологія»,
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-3447-5971

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ

Суспільство є соціальним середовищем існування людини, яке територіально обумовлює утворення місцевих спільнот (територіальних громад), наділених субкультурою, які мають власну історію виникнення та розвитку, що віддзеркалюють їх самобутність. Кожна територіальна громада безпосередньо та через органи місцевого самоврядування вирішує всі питання локального значення та покладені на неї державою завдання, шляхом здійснення місцевого самоврядування у межах законодавчо закріпленої за ними компетенції.

Практика свідчить, що соціально-психологічна взаємодія між державою та місцевою владою може бути досягнута шляхом чіткого визначення та розподілу їхньої компетенції та відповідальності. Наведене обумовило у 2014 році впровадження в Україні реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади, які передбачають об'єднання територіальних громад та їх територій.

Основоположний вектор децентралізації влади в Україні та країнах Європейського Союзу (далі – ЄС) закріплений Європейською хартією місцевого самоврядування 1985 року (ст. 5), якою встановлено, що проведення зміни просторових кордонів органів місцевого самоврядування не повинно здійснюватися без з'ясування думки жителів місцевих спільнот [1]. Це положення закарбувало основоположну zásadu про те, що територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування на своїй території. Водночас, при проведенні реформи місцевого самоврядування в Україні та країнах ЄС врахування думки місцевих спільнот мало різні форми, зміст та юридичне значення.

Основою концептуальною ідеєю реформи місцевого самоврядування в Україні та країнах ЄС є укрупнення гмін, комун, муніципалітетів, волостей, громад тощо для досягнення більш якісного рівня їх життєдіяльності, наслідком цього є відповідне збільшення їх територій. На початку реформи система зв'язків між членами місцевих спільнот є децентралізованою, оскільки їх просторові межі об'єктивно дозволяють їм доволі часту безпосередню взаємодію, спостереження один за одним, спілкування,

солідарність у вирішенні питань місцевого значення та громадську свідомість. Укрупнення та збільшення просторових меж проживання об'єднаних територіальних громад обумовлює перехід до централізованої системи зв'язків, при якій її члени, яких стало значно більше, вже не можуть безпосередньо сприймати всіх інших членів та взаємодіяти як раніше, а в основному обмінюються інформацією через центральний ланцюг, яким є адміністративний центр, де розташований орган місцевого самоврядування.

На відміну від країн ЄС в Україні при утворенні об'єднаних територіальних громад законодавчо визначена умова врахування історичних, природних, етнічних, культурних та інші чинників, що можуть вплинути на її соціально-економічний розвиток. При проходженні процедур від ініціювання до утворення об'єднаної територіальної громади обов'язковим є проведення громадських обговорень.

Місцева спільнота у широкому смислі являє собою об'єднання людей, яке сформоване на основі спільних умов життя, інтересів, традицій, історичних, культурних та інших чинників, які визначають її соціальну ідентичність. У літературі поняття «соціальна ідентичність» означає самоотождення індивіда з тими спільнотами, які він сприймає за «свої» і стосовно яких він може сказати «ми» [2]. Відношення «спільність – індивід» є неминучою ланкою зв'язку індивіда з суспільством, в якому він, слідує груповим нормам, формується як особистість. Наразі до змісту поняття «соціальна ідентичність місцевої спільноти» входить спільна територія проживання, історія виникнення та розвитку, соціальна взаємодія, моральні норми, цінності, традиції, інтереси, звички та потреби [3]. Аналіз літератури дає підстави для твердження, що структура соціальної ідентичності місцевої спільноти складається з таких рівнів, як: ідеологічний, індивідуально-психологічний, соціально-економічний, правовий.

Проведений Всеукраїнською громадською організацією «Асоціація сприяння самоорганізації населення» за підтримки Міжнародного Фонду «Відродження» у 2018 році аналіз конфліктів в об'єднаних територіальних громадах з метою виявлення конфліктогенного потенціалу дав змогу виокремити наступні їх причини: 1) протиріччя, успадковані з часу об'єднання; 2) невдоволення практикою розподілу ресурсів між внутрішніми громадами; 3) оптимізація соціальної інфраструктури; 4) протиріччя навколо земельних питань; 5) протистояння в середовищі місцевої управлінської еліти; 6) боротьба за повноваження та бюджетні ресурси між рівнями влади громад і районів [4].

Також досвід першого етапу реформи децентралізації влади в Україні (2015-2020 роки) показує, що в утворених об'єднаних територіальних громадах, кожна місцева спільнота зберегла свою соціальну ідентичність, а традиції, світогляд, громадська свідомість у самій об'єднаній територіальній громаді ще перебуває на стадії становлення і для цього потрібен тривалий проміжок часу [5].

Особливе загострення спостерігалось у 2020 році, коли принцип «добровільності» в утворенні об'єднаних територіальних громад в Україні

був замінений утворенням урядом в імперативному порядку сформованих територіальних громад з визначеними в адміністративними центрами та розформованих територіальних громад з повним ігноруванням думки жителів місцевих спільнот та в супереч властивих їм соціальних ідентичностей.

Критично психологічний клімат на рівні місцевих спільнот змінився у зв'язку із широкомасштабною збройною агресією Росії проти суверенної та незалежної України в лютому 2022 року, що призвело до масових вбивств і поранення цивільного населення та військових, руйнування житла, населених пунктів, критичної інфраструктури, виникнення прифронтових територіальних громад тощо. Війна, з-поміж інших конфліктів, також стала причиною виникнення конфліктів між внутрішньо переміщеними особами та приймаючими територіальними громадами, які можуть перерости у рівень глибоких та затяжних.

Практика свідчить про те, що територіальні громади є досить чутливими до ігнорування їхньої соціальної ідентичності при вирішенні питання їх об'єднання з іншими спільнотами. Тобто об'єднання місцевих спільнот без врахування їх соціальної ідентичності робить їх лише формально однорідними, але за змістом вони є конфліктними та мають негативний психологічний клімат, що в подальшому впливає на їхню життєдіяльність. У цьому зв'язку багатоманітність соціальних ідентичностей місцевих спільнот обумовлює необхідність розроблення дієвого механізму їх об'єднання з врахуванням соціальних, психологічних та інших чинників та можливість вирішення конфліктів між територіальними громадами шляхом медіації.

Конфлікт є одним із тих чинників, які несуть загрозу у життєдіяльності місцевої спільноти, а одним із шляхів його вирішення є медіація.

Медіація являє собою метод переговорів із залученням професійного посередника (медіатора) з метою врегулювання проблемної ситуації. В даному випадку медіатор допомагає вести діалог у конструктивному руслі, але остаточне рішення приймають самі сторони спору. Ключовими факторами є те, що сторони добровільно беруть участь у переговорах, а не за повісткою, і розмова від початку спрямована на порозуміння, а не на перемогу однієї сторони над іншою. Медіація, як процес, має свою структуру та принципи, що відрізняє її від процесу переговорів та інших форм посередництва. Перевагами медіаційного процесу у розв'язанні конфліктів у громадах є, перш за все, його конфіденційність: вся інформація, яку медіатор отримує в процесі проведення переговорів від обох сторін та від кожної сторони окремо, є конфіденційною та не підлягає розголошенню. Крім того, сторони можуть вирішити, що навіть їх участь у цій процедурі, її застосування до вирішення спірної ситуації, що між ними виникла, є конфіденційною. Сторони за власним узгодженням можуть вирішити питання яка саме інформація може підлягати розголосу (як по відношенню один до одного так і до загалу в цілому), а що так і залишається за дверима кімнати переговорів.

Важливою складовою процесу медіації є те, що медіатор виступає нейтральною стороною, яка не має власної компетенції приймати рішення або генерувати варіанти різних рішень, медіатор, як посередник, не висловлює своїх уподобань, не є арбітром та суддею, а тому під час процесу він не виказує будь-яких оцінювальних суджень щодо жодної зі сторін та їх позицій, його завдання — рухатись між сторонами, бути перекладачем, передавачем та каталізатором, що сприяє ефективному пошуку найкращих рішень, враховуючи та виявляючи справжні інтереси кожного члену територіальної громади. Таким чином, може бути однією із моделей вирішення конфліктів у територіальних громадах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia (1985) [European Charter of Local Self-Government] Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text [in Ukrainian].
2. Brown, R., Capozza, D. (Eds.) (2016). *Social Identities: Motivational, Emotional, Cultural Influences*. Abingdon: Routledge, 304.
3. Etzioni, A. (1996). *The New Golden Rule: Community and Morality in a Democratic Society*. New York: Basic Books, 314.
4. *Konflikty v obiednanykh terytorialnykh hromadakh: typu, prychny, formy naslidky* (2018). *Asotsiatsiia spriannia samoorhanizatsii naseleennia* [Conflicts in united territorial communities: types, causes, forms and consequences. Association for the promotion of self-organization of the population]. Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/10Q5dMSiQVurL02OvBHMawfzQksu7FLLg/view> [in Ukrainian].
5. Potapenko, S. (2019). *Kharakterni rysy obyednanoyi terytorialnoyi hromady* [Characteristic features of a united territorial community]. *Visnyk Akademiyi pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu – Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism*, 2, 47-55 [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-10

Потапенко І. Є.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 «Психологія»,
Академії праці, соціальних відносин і туризму,
м. Київ, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Розпочата рф війна проти України обумовила проблему посттравматичного стресового розладу (далі – ПТСР) військовослужбовців, вимушених переселенців з прифронтових територій України, працівників прикордонної служби, волонтерів та інших категорій осіб, які мали експозицію до смерті чи загрози життю. Зазначені особи переживають усі або окремі симптоми (болісні спогади про травматичні події, тривожні сни, повторне переживання болю і страху, підвищення агресивності, загострення почуття провини, значну збудливість та порушення когнітивних функцій), а отже, належать до групи ризику щодо ПТСР, що ґрунтується на неможливості подолання психоемоційних станів, які виникають тоді, коли сила психотравматичної події перевищує здатність людини справлятися з нею відомими їй досі способами [1, с. 48].

Участь військовослужбовців у військових подіях є потужним стресом, що призводить до функціональних порушень організму, розвитку соматичних захворювань і виникненню патологічних реакцій. По статистиці в перші дні проведення бойових дій бойову психічну травму отримують 60–65% військовослужбовців. Лише 25% із загальної кількості бійців здатні адекватно реагувати на бойову обстановку, у інших фіксують дезорганізацію психічної діяльності, а саме: 10–25% військових мають реактивні психологічні порушення, а у 35% спостерігаються стійкі порушення психіки, які залишаються на все життя. Разом з тим, через деякий час у 50–80% військовослужбовців, які перенесли тяжкий стрес розвивається ПТСР. Зокрема за даними статистики різних війн у світі – психічні розлади, на театрі ведення бойових дій, нараховують від 6% до 12% чисельності особового складу і до 30% – від загальної кількості бойових втрат, які іноді супроводжуються частковою, або повною втратою боєздатності військ [1, с. 49].

Тож існує нагальна необхідність розробки оптимального варіанту проведення медико-психологічних реабілітаційних профілактичних заходів. Медико-психологічна реабілітація спрямовується на особистість військовослужбовця, його самооцінку, комунікативні властивості, потреби, психологічні механізми компенсації та захисту, стилі поведінки в родині, в професійному колективі та в інших соціальних групах. Завданням медико-психологічної реабілітації є найшвидше усунення симптомів психічних

розлідів (невротичних, неврозоподібних), подолання іпохондричних фіксацій та інше. На думку О. Кокуна, Н. Агаєва, І. Пішко, Н. Лозінської та Н., Остапчука В.В «психокорекційні та психотерапевтичні методи збільшують стійкість до несприятливих психогенних впливів, корегують систему взаємовідносин особистості, пом'якшують соматичні та вегетативні розлади, формують активну позицію хворого щодо подолання недуги, підвищують його роль в процесі отримання допомоги» [2, с. 6].

Медико-психологічна реабілітація військовослужбовців повинна спиратися на основні положення інтегративної копінг-концепції, згідно з якою подолання стресу – це процес, в якому індивід здійснює спроби: а) змінити або ліквідувати проблему; б) зменшити її інтенсивність, змінивши свою точку зору на неї; в) полегшити вплив проблеми, відволікаючись на що-небудь або використовуючи інші різноманітні способи подолання. На думку авторів методичного навчального посібника «Психологічна робота з військовослужбовцями – учасниками АТО на етапі відновлення» «особливістю системи медико-психологічної реабілітації військовослужбовців, поряд із виявленням та лікуванням психічних розладів, також є спрямованість на відновлення їх боєздатності під час ведення бойових дій та працездатності при поверненні до мирного життя. З огляду на це реалізація лікувально-діагностичних, психопрофілактичних та реабілітаційних заходів для цього контингенту виходить за межі компетентності самих лише психіатрів і може бути дієвою за умови об'єднання зусиль різних фахівців» [2, с. 6-7].

Зазначені фахівці зазначають, що «клінічна (медична, або лікувальна) реабілітація передбачає комплекс лікувально-діагностичних і лікувально-профілактичних заходів, спрямованих на своєчасну і точну діагностику, госпіталізацію, а також відновлення і розвиток фізіологічних функцій постраждалого військовослужбовця та інших категорій осіб, виявлення його компенсаторних можливостей, усунення патологічного процесу, попередження ускладнень, відновлення або часткової компенсацію втрачених функцій, протидію інвалідності, підготовку тих, хто одужує, й інвалідів до побутових і трудових навантажень, активного самостійного життя» [2, с. 9].

Сьогодні вимагає проведення у загальнодержавному масштабі своєчасної і кваліфікованої психологічної реабілітації військовослужбовців та інших категорій осіб, які мають ризик виникнення ПТСР в наслідок бойових дій. Ефективні реабілітаційні заходи повинні спрямовуватися не тільки на виведення людини з кризового стану, а й на розвиток нових життєво важливих компетентностей. Приміром, О. Смірнов у своїй роботі використовує методи експозиційної гештальт-терапії, які передбачають відтворення травмуючої події і робота власне безпосередньо в відтворенні хронології події, яка призвела до травм, а також транскраніальної магнітної стимуляції. На його думку дуже важливим є проведення психологічної реабілітації у перші дні (бажано до 72 годин) після отримання психологічної травми, в тому числі і в наслідок отримання фізичних травм, в умовах бойових дій. В такому випадку ризик розвитку ПТСР прямує до нуля [3].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Nazarenko, I.I., Yakymets, V.M., Pechyborshch, V.P., Slabkyi, H.O., Ivanov, V.I., & Polishchuk, A.O. (2019). Problemni pytannia psykholohichnoi reabilitatsii veteraniv uchasnykiv antyterrorystychnoi operatsii ta viiskovosluzhbovtziv operatsii obiednanykh syl v Ukraini (analitychnyi ohliad literatury) [Problematic issues of psychological rehabilitation of veteransparticipants of the anti-terrorist operation and military personnel operations of the joint forces in Ukraine (analytical literature review)]. *Ukraina. Zdorovia natsii – Ukraine. The health of the nation*, 1 (59), 48-58 [in Ukrainian].
2. Kokun, O.M., Ahaiev, N.A., Pishko, I.O., Lozinska, N.S., & Ostapchuk, V.V. (2017). *Psykholohichna robota z viiskovosluzhbovtsiamy - uchasnykamy ATO na etapi vidnovlennia: Metodychnyi posibnyk* [Psychological work with servicemen - participants of the anti-terrorist operation at the stage of recovery: Methodical guide]. NDTs HP ZSU [in Ukrainian].
3. Chorniievykh, M. (13.08.2023). *Psykholohichna reabilitatsiia ta sotsializatsiia viiskovykh: yak tse pratsiuie v Ukraini?* [Psychological rehabilitation and socialization of the military: how it works in Ukraine]. *hromadske.radio*. Retrieved from <https://hromadske.radio/publications/1229673> [in Ukrainian].

DOI: https://doi.org/10.54929/conf_21_11_2023-18-11

Ламанова Л. Ф.

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 «Психологія»,
Академія праці, соціальних відносин і туризму
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ВТРАТУ, ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ПОДІЙ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ГОРЮВАННЯ

У період воєнних дій на території України тема смерті стає актуальною, відповідно, потребує додаткового осмислення. Переформатування життєвих цінностей, зокрема, крах системи миру, потребує нового розуміння феномена смерті. Життя людини починається з народження і закінчується смертю. Упродовж життя – раніше чи пізніше, у кожної людини з'являються втрати. Будь-яка втрата завжди супроводжується психологічними переживаннями, однак найтрагічніші для людини події життя завжди пов'язані із втратою близьких людей, що супроводжується переживанням горя, як реакція на смерть.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало випробуванням для всіх українців, і – особливо – для жінок. Мільйони українських жінок втратили домівку, роботу і джерело засобів до існування, стали вимушено переміщеними особами, біженками, втратили дитину, стали вдовами.

Горе – це універсальне переживання всіх людей, реакція на втрату значущого об'єкта, частини ідентичності або очікуваного майбутнього, що включає душевний біль, смуток, гнів, безпорадність, почуття провини і розпач. Горе має надзвичайно важливе значення для психологічної адаптації людини. Воно дозволяє їй змиритися із втратою, адаптуватися до неї. Горе може містити такі почуття, як: гнів, смуток, образу, провину, і у поодиноких випадках, навіть радість.

Існує ряд теоретичних концепцій та моделей, які описують горе та процес горювання. Це теорії Еріка Ліндемана, Елізабет Кюблер-Рос, Вamіка Волкана, Джона Боулбі, Коліна Паркеса, Джорджа Поллока та ін. [1, с. 10-23]. Боулбі (Bowlby, 1961) й Паркес (Parkes, 1972) виділяють етапи: заціпеніння, туга, дезорганізація, реорганізація. Джордж Поллок (Pollock, 1961) описує гостру стадію - три підфази: реакція шоку, афективні реакції і реакція на розставання та хронічну стадію, подібну до фази класичної роботи горя, описаної Зигмундом Фрейдом (Freud, 1917). Волкан (Volkan, 1981) звертає особливу увагу на процес адаптації, яка наступний за процесом горювання. Теорія Елізабет Кюблер-Рос у 1969 р. у своїй книзі «Про смерть і вмирання», описала п'ять стадій горя: заперечення, гнів, торг, депресія, прийняття. Фази горювання за Паркесом: оціпеніння (шок), туга (заперечення втрати, агресія), фаза хаосу й відчаю, під час якої людина не може функціонувати на звично-

му рівні, реорганізація життя. Еріку Ліндемману належить вираз «робота горя», що вживається дотепер. Цим виразом описують процес, який відбувається з людьми, що пережили велику втрату. Протягом «роботи горя» особа звільняється від прив'язаності до померлого, адаптується до світу, в якому більше немає померлого, і зав'язує нові стосунки. Ліндемман створив фундамент для наступних теорій стосовно горя.

Для кращого розуміння стану людини, що перебуває у скорботі, виокремлюють симптомо-комплекси горя, з якими можна згодом працювати. Також, у науковій літературі та практиці роботи із горем, виділяють загальні рівні соціально-психологічної допомоги людині: рання психологічна допомога; соціально-психологічний супровід; психологічна реабілітація.

Починаючи з 2014 року, серед наукових публікацій з'являються сучасні напрацювання з проблематики надання соціально-психологічної допомоги на завершальному етапі «роботи горя» - інтеграційному етапі: ігротерапевтична методика допомоги подолання психологічної травми (Рибик Л.А.) – «Методика «Лабіринт. Шлях до себе» [3, с. 437-450]; Метод «Рівний-рівному» у взаємодії учасників груп підтримки та груп взаємодопомоги (Гриценко Л.І), «Принцип ненасильницького спілкування» (Кочубей В.) [2, с. 117-177] та арттерапевтичні технології у груповій терапії жінок; малювання в групі; терапія творчим самовираженням; психодрама; театралізовані форми роботи; театр плейбек; танцювальна терапія; психологічний дебрифінг; психотерапевтичні групи; групи підтримки; групи само- і взаємодопомоги; керівництво групою у процесі психологічної реабілітації.

Щоб пережити втрату, потрібно створювати малі групи підтримки, в яких одні люди допомагають іншим (People to people organizations – люди для людей). Адже не треба бути професіоналом, щоб допомагати тим, хто переживає кризу після втрати, досить просто мати відкрите серце, дати людям можливість заземлитися і заспокоїтися. Тому створюйте свої групи підтримки. Створюйте команди, встановлюйте зв'язки, підтримуйте і відновлюйте одне одного.

Таким чином, практика професійної діяльності психологів у наданні психологічної допомоги жінкам у ситуації горя вказує на ефективність психотерапевтичної дії у малих групах, з використанням принципів та підходів: першої психологічної допомоги, взаємодія у системі «рівний – рівному» та інші. Жінки усвідомили зміни в собі, своєму світосприйнятті, об'єднали зусилля та усвідомили можливість впливу у ситуації прийняття рішень на різних етапах вирішення проблеми; відчули потребу та позитивну психологічну дію ділитися своїм досвідом з іншими жінками, які також потребують допомоги.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Voytovych M. V. (2019). *Psychologichni osoblyvosti horiuvannya* [Psychological peculiarities of grieving]. *Aktualni problemy psykholohii - Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. V19, 10-23 [in Ukrainian].

2. Hrytsenok L. (2018). Metod «Rivnyi-rivnomu» u vzaiemodii uchasnykiv hrupy pidtrymky ta hrup vzaiemozhohomohy [The peer-to-peer method in the interaction of members of support groups and mutual aid groups]. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy. Navchalnyi posibnyk. V2*, 117-177 [in Ukrainian].

3. Rybyk L.A. (2017). Metodyka «Labirynt. Shliakh do sebe» yak instrument hrupovoi korektsii pry psykholohichnii travmi [«The Labyrinth method. The way to yourself» as a tool for group correction in psychological trauma]. *Aktualni problemy psykholohii - Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. V15*, 437- 450 [in Ukrainian].

ЗМІСТ

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

Бондар В. Т.

ЗНАЧЕННЯ ФАКТОРА ПЕРСПЕКТИВИ КРАЇНИ В ГАРАНТУВАННІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 4

Пристинський Б. О., Казначев Д. Г.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОДАТКОВИХ ПРИЦІЛЬНИХ ПРИСТРОЇВ 7

Друцун Т. І.

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНАМИ
ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ 9

Malomuzh M. G.

SECURITY SYSTEM AND RENEWAL OF LEADERSHIP MECHANISMS 12

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Фесюк К. К.

ОСОБЛИВОСТІ ТА СКЛАДНОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО НАБОРУ ДЕРЖАВНИХ
СЛУЖБОВЦІВ 14

Литвинчук О. В., Гришина Н. В.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КОМУНІКАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ, МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ 16

Онищук І. І.

СИСТЕМНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ 20

Дука А. П.

МОЖЛИВОСТІ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ 24

Старченко Г. В.

ПРОЄКТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ГРОМАД 27

Пономаренко С. І., Хребтань Ю. А.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМСТВ
МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ 30

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СУЧАСНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА МЕНЕДЖМЕНТУ

Пецій Н. М.

НЕОБХІДНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В УМОВАХ
ТУРБУЛЕНТНОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 33

Шило А. В.

ОСОБЛИВОСТІ МАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВАХ
СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ 36

Грицаков М. С.

ПОСИЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ РОЛІ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ
НА ТЛІ ВОЄННОЇ КРИЗИ..... 38

Бондаренко А. Ю.

ПОКРАЩЕННЯ АДАПТАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ШЛЯХОМ ІНТЕГРАЦІЇ ШТУЧНОГО
ІНТЕЛЕКТУ В ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ 40

Шкалаберда В. М.

РОЛЬ КОМУНІКАЦІЇ У СТВОРЕННІ ПОЗИТИВНИХ СТОСУНКІВ НА РОБОЧОМУ
МІСЦІ ТА ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ..... 43

Селюк В. В.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ ПОПИТУ І ПРОПОЗИЦІЇ НА РИНКУ ПРАЦІ МЕДИЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ..... 45

Турло Н. П., Осадчук О. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ МОТИВАЦІЇ ПРАЦІ
ПЕРСОНАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ 48

Коваленко С. Д.

ІМІДЖ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЯГНЕННЯ ЙОГО
КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ..... 51

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. РОЛЬ ОСВИТИ
У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ, ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
РОЗВИТКУ ТА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Хамська Н. Б., Вінтер М. В.

ІМІДЖ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ..... 55

**НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ТУРИЗМ ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА:
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ**

Павельчук Є. М., Сокол Т. Г.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОСУВАННІ
ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ В УКРАЇНІ 58

Колодій С. В., Зарубіна А. В.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ОРІЄНТУВАННЯ В УКРАЇНІ
ТА КІРОВОГРАДСЬКІЙ ОБЛАСТІ..... 61

Міхо О. І.

RETHINKING TOURISM: ВІД КРИЗИ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИЗМУ
В УКРАЇНІ..... 63

Єфремов А. О., Дуга В. О.

ВПЛИВ КРИЗИ, СПРИЧИНЕНОЇ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19, НА РОЗВИТОК
ТУРИЗМУ..... 67

Царук В. В., Юрченко К. М.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО
СТАНУ ТА ЇЇ ПЕРЕХІД НА НОВІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ..... 71

Матвійчук К. О., Осіпчук А. С.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ 74

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Власенко Р. В., Яценко Л. Д.

СОЦІАЛЬНІ ВИКЛИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ 77

Фур'яка Я. А.

ГРУБЕ ПОРУШЕННЯ УГОДИ ПРО ПРАЦЮ ЯК ОДИН ІЗ НЕБЕЗПЕЧНИХ
СОЦІАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ В УКРАЇНІ 81

Печенюк Р. В.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ УКРАЇНИ 84

Стожок Л. Г.

АКТУАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ ВТРАТИ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ
ПРАЦЕЗДАТНОГО НАСЕЛЕННЯ 87

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОНОМІКА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТА БЕЗПЕКА

Панченко М. М.

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
В УКРАЇНІ 91

Яценко В. О.

СИСТЕМНИЙ ВАЛЮТНИЙ РИЗИК В УМОВАХ ВІЙНИ 95

Баженова О. В.

РУШІЙНІ СИЛИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ: ЕМПІРИЧНІ СВДІЧЕННЯ 97

Кудлик Н. М.

СПЕЦИФІКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВОЇ ПАЛАТИ ЯК ІНСТИТУЦІЇ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 100

Шуст О. І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 104

Замотаєв С. О.

ОПЛАТА ПРАЦІ, ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІКИ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА 107

Яременко О. О.

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ГОСПІТАЛЬНИЙ
СЕКТОР 109

Єлфімов О. О.

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНЕ
РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ У ДОВОЄННИЙ ТА ВОЄННИЙ ПЕРІОДИ 111

Петренко Є. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АВТОМОБІЛЬНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ
ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ 115

Сук П. Л.

ОБЕРНЕНИЙ МЕТОД АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ НА ОСНОВІ
ІНШОГО СУКУПНОГО ДОХОДУ ПІСЛЯ ОПОДАТКУВАННЯ 118

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ФІНАНСИ, КРЕДИТ ТА СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ

Раковський Д. В.

ПЕРЕВАГИ ДІДЖИТАЛЬНОГО МАРКЕТИНГУ ДЛЯ БАНКІВ У СУЧАСНИХ
УМОВАХ УКРАЇНИ 123

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. РОЗВИТОК ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ ТА ПОЛІТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

Добровольська Г. О.

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ПОЛІТИЧНУ КУЛЬТУРУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА 126

Zaitseva N. H.

TAKING INTO ACCOUNT THE CONDITIONS OF THE FORMATION
OF BILINGUALITY OF A CHILD FOR SUCCESSFUL LEARNING AT SCHOOL..... 129

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ТА ІНФОРМАЦІЙНА ГІГІЄНА

Вишванюк М. В., Тетерук С. П.

ІНФОРМАЦІЙНІ ЗАГРОЗИ ТЕЛЕГРАМ КАНАЛІВ ТА БОРОТЬБА З НИМИ..... 133

Полякова Ю. В., Крутяк М. Б.

МІЖНАРОДНИЙ ІТ-АУТСОРСИНГ: ОСОБЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ
ТА РИЗИКИ..... 136

Ларченко М. О.

ПАРАДОКСИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ТА ГОТОВНІСТЬ ДО ЦИФРОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 139

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Кононюк П. О.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ
ПРАВ: ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ
БЕЗПЕКИ 143

Писаренко Н. В.

ТРЕНДИ DIGITAL-МАРКЕТИНГУ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ..... 147

Літвін О. Г.

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕКОНОМІЦІ..... 150

Громоздова Л. В., Бараник З. П.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
В МЕНЕДЖМЕНТІ ТА ЕКОНОМІЦІ 154

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ

Березовий Д. В., Ядловська О. С.

ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВНИКІВ..... 157

Галілей Я. В., Ядловська О. С.

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ
ФАКТОР ПЕРЕХОДУ УКРАЇНИ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ
«СЕРВІСНОЇ ДЕРЖАВИ» 161

Глушанова Є. В., Ядловська О. С. ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДЕРЖСЛУЖБОВЦЯ	165
Каліджесв Б. М., Ядловська О. С. ФОРМУВАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ПРЕДСТАВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	168
Кожурін В. К., Ядловська О. С. ДЕРЖАВНА МОВА У СФЕРІ ОБСЛУГОВУВАННЯ.....	172
Кочерга В. С., Ядловська О. С. ДІЛОВЕ МОВЛЕННЯ ПРАВООХОРОНЦІВ У СТРЕСОВИХ ОБСТАВИНАХ	176
Левчук Н. О., Ядловська О. С. СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	179
Матухно В. О., Ядловська О. С. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ЦЕНТРІВ У ЗВО.....	183
Мацієвський Д. А., Ядловська О. С. ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО ПІДПИСАННЯ ДОКУМЕНТІВ	186
Панфілов Олександр, Ядловська О. С. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ДВОМОВНОСТІ ТА ЙОГО ПРОЯВИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ	190
Тузик Р. І., Ядловська О. С. ЗНАЧЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИСТІВ.....	194
Зінченко А. Ю., Ядловська О. С. МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО І РЕКЛАМА	197
Павлов О. О., Ядловська О. С. ЕЛЕКТРОННЕ ЛИСТУВАННЯ ЯК ДОКАЗ У СУДІ	200
Погрібний А. Р., Ядловська О. С. ДЕРЖАВНА МОВА ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ	204
НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. ЕКОЛОГІЧНА ТА ТЕХНОГЕННА БЕЗПЕКА	
Голуб В. А. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЇЛЬНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ	208
Шевченко О. О. РОЛЬ, ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ	213
Natalia Smetankina, Serhii Misiura MODERN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF ENERGY ENGINEERING USING COMPUTER TECHNOLOGIES.....	216
Кичко І. І. ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ.....	218

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. НАПРЯМИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Alina Kasinska

MONITORING OF NATIONAL NATURAL PARKS: PROPOSALS FOR CHANGES TO ACHIEVE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTIONS	220
---	-----

НАПРЯМ КОНФЕРЕНЦІЇ. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА

Лимаренко О. О.

ПСИХІЧНІ СТАНИ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ЯК ПРОБЛЕМАТИКА СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ	223
---	-----

Єзерська Н. В., Рябоконь В. В.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «АГРЕСІЯ», «АГРЕСИВНІСТЬ» У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	226
--	-----

Пріб Г. А., Горбенко В. О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ВІЙНИ	228
--	-----

Краковська А. Б.

ДИНАМІКА ЕМОЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА СТРЕСОВОЇ СТІЙКОСТІ У ДОРОСЛИХ, ЯКІ ВИРОСЛИ В ДИСФУНКЦІОНАЛЬНИХ СІМ'ЯХ	232
--	-----

Харченко А. О., Кавок Ф. Б. М.

АКТУАЛЬНІСТЬ ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ЯК РЕЗУЛЬТАТУ МІЖДЕРЖАВНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ	235
--	-----

Корнєва Я. І.

РОЗЛАДИ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ОЖИРІННЯ У ПІДЛІТКІВ	239
--	-----

Шинкарук Т. А.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ЖІНОК ДО МАТЕРИНСТВА	243
--	-----

Шафорост А. В.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ОСОБИСТІСНИЙ РЕСУРС	246
---	-----

Потапенко С. А.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВ'ЯЗАННЯ КОНФЛІКТІВ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ	252
---	-----

Потапенко І. Є.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	256
---	-----

Ламанова Л. Ф.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК, ЯКІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ ВТРАТУ, ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ПОДІЙ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ГОРЮВАННЯ	259
---	-----

ФАХОВІ НАУКОВІ ЖУРНАЛИ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ІННОВАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

НАЗВА ВИДАННЯ: **ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. СЕРІЯ:
ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ**

Про видання: Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління – це електронний науково-практичний журнал з економічних наук, що був заснований у 2021 році НАУКОВО-ОСВІТНІМ ІННОВАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернігів, Україна.

До складу редколегії журналу входять провідні українські та іноземні фахівці. Редколегія видання здійснює зовнішнє та внутрішнє рецензування всіх статей, що надходять до неї. У виданні публікуються науково-теоретичні та практичні матеріали з актуальних загальнотеоретичних та галузевих економічних питань, а також пропозиції щодо оптимізації економічних процесів та явищ країни. У журналі висвітлюються актуальні питання економічної теорії та історії економічної думки; світового господарства та міжнародних економічних відносин; економіки та управління підприємствами; інноваційної та інвестиційної діяльності; бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту; фінансів та податкової політики; математичних методів та інформаційних технологій в економіці; сучасного менеджменту та інших галузей економічної науки. Журнал інформує також про події наукового життя та економічну освіту в Україні; подає рецензії наукових праць та підручників з економічної тематики.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва з нашим виданням з пропонуємо Вам опублікувати Ваші статті. Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

Засновник та видавець: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернігів, Україна. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.).

ISSN (Online): 2786-5738

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України від 06_06_2022 року № 530 (Додаток 2)

Галузь науки: економічні

Спеціальності: **051** – Економіка; **071** – Облік і оподаткування; **072** – Фінанси, банківська справа та страхування; **073** – Менеджмент; **075** – Маркетинг; **076** – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність, **241** - Готельно-ресторанна справа, **242** - Туризм.

Журнал включено до наукометричних та реферативних баз даних: Vernadsky National Library, Google Scholar, Crossref, Open Ukrainian Citation Index.

Мова публікацій: до розгляду приймаються статті українською або англійською мовою.

Web-сайт (web-сторінка) наукового видання
<https://reicst.com.ua/pmt/home>

НАЗВА ВИДАННЯ: ПРОБЛЕМИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. СЕРІЯ: ПРАВО, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Про видання: «Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування» – це електронний рецензований науково-практичний журнал з права, публічного управління та адміністрування, що був заснований у 2021 році НАУКОВО-ОСВІТНІМ ІННОВАЦІЙНИМ ЦЕНТРОМ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернівці, Україна.

До складу редколегії журналу входять провідні українські та іноземні фахівці. Редколегія видання здійснює зовнішнє та внутрішнє рецензування всіх статей, що надходять до неї. У виданні публікуються науково-теоретичні та практичні матеріали з актуальних загальнотеоретичних та практичних питань права, публічного управління та адміністрування. Журнал спрямований на популяризацію новітніх досягнень та обмін передовим досвідом у сфері права, юридичної освіти, висвітлення актуальних питань практичного застосування законодавства України, публічного управління та адміністрування.

Запрошуємо всіх бажаючих до співробітництва з нашим виданням та пропонуємо Вам опублікувати Ваші статті. Це видання розраховане не тільки для науковців, а й для практиків, які черпають із нього чимало корисного для своєї діяльності.

Засновник та видавець: НАУКОВО-ОСВІТНІЙ ІННОВАЦІЙНИЙ ЦЕНТР СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ. м. Чернівці, Україна. (Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.). Адреса та контакти видавця.

ISSN (Online): 2786-5746

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Фахова реєстрація (категорія ««Б»): Наказ МОН України від 06_06_2022 року № 530 (Додаток 2)

Галузь науки: Право

Спеціальності: **081** – Право;

Галузь науки: Публічне управління та адміністрування

Спеціальності: **281** – Публічне управління та адміністрування

Журнал включено до наукометричних та реферативних баз даних: Vernadsky National Library, Google Scholar, Crossref, Open Ukrainian Citation Index

Мова публікацій: до розгляду приймаються статті українською або англійською мовою.

Web-сайт (web-сторінка) наукового видання
<https://reicst.com.ua/pmtl/home>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Наукове видання

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ СТАЛОСТІ ТА БЕЗПЕКИ

Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної
конференції (м. Київ, 21 листопада 2023 року)

Видано в авторській редакції
Підписано до публікації 24.11.2023. Формат 60x84/16
Гарнітура Arial
Ум. друк. арк. 16,4
Електронне видання

ГО «Науково-освітній інноваційний центр
суспільних трансформацій»
14032, Україна, м. Чернігів, вул. Доценка 4а
Телефон: +38 (0462) 921-914
Веб-сайт: <https://reicst.sgv.in.ua/>
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК номер 7528, від 03.12.2021 р.